

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

โดย

นายพลวัต วุฒิประจักษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน

ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

โดย

นายพลวัฒน์ วุฒิประจักษ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน

ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2553

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**THE DEVELOPMENT OF CONTEMPLATIVE EDUCATION COURSE TO ENHANCE
THE DESIRABLE CHARACTERISTICS FOR STUDENT TEACHERS**

By

Pollawat Wuttiyajack

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree

DOCTOR OF PHILOSOPHY

Department of Curriculum and Instruction

Graduate School

SILPAKORN UNIVERSITY

2010

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตร
รายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาคู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์”
เสนอโดย นายพลวัต วุฒิประจักษ์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาปรัชญา
ดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน

.....

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่.....เดือน..... พ.ศ.....

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาเรียม นิลพันธุ์
2. รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงศ์ใหญ่
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิสาข์ จิตวิตร)

...../...../.....

..... กรรมการ

(อาจารย์ ดร.มารุต พัฒนาผล)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาเรียม นิลพันธุ์)

...../...../.....

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่)

...../...../.....

..... กรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน)

...../...../.....

50253908: สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน

คำสำคัญ : หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา /คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

พลวัต วุฒิปริญญา : การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ . อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : ผศ.ดร. มาเรียม นิลพันธุ์, รศ.ดร. วิชัย วงษ์ใหญ่, ผศ.ดร. จุมพล พูลภัทรชีวิน. 429 หน้า.

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคู 2) ออกแบบและพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคู 3) ทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคู 4) ประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคู โดยใช้ระเบียบวิธี การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ด้วยการใช้แบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) แบบแผนการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experiment Design) โดยวัดผลก่อนและหลังตามกระบวนการนำหลักสูตรไปใช้ในชั้นเรียน มีการดำเนินการวิจัย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลหลักสูตร โดยทดลองใช้กับนักศึกษาคู สาขาวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จำนวน 19 คน สุ่มโดยวิธี อาสาสมัคร เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ คู่มือสอนตามหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา แผนการจัดการเรียนรู้ แบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจ แบบประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ แบบประเมินความพึงพอใจของนักศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสถิติ t-test Dependent และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษามีความสำคัญอย่างยิ่ง เป็นพื้นฐานในการพัฒนาจิตของนักศึกษาคูโดยมีคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยทุกฝ่ายเห็นความสำคัญในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาโดยเฉพาะหน่วยผลิตและหน่วยงานผู้ใช้บัณฑิตครู

2. ผลการพัฒนาได้รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา AFDDCER Model โดยมีหลักการ จิตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญมุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์เน้นการใช้สติปัญญาเข้าถึงความจริงเชื่อมโยงสรรพศาสตร์อย่างสมดุลตามหลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและพื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญา จุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาสาระการเรียนรู้เกี่ยวกับ การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การสงบนิ่ง โยคะ สุนทรีสนทนา สุนทรีศิลป์ การศึกษาชุมชน กิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ การพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis of Foundation :AF) 2) ขั้นตอนออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and Development :DD) 3) ขั้นการสร้างสรรค์ประสบการณ์ (Construction of Experiences :CE) 4) ขั้นการสะท้อนข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตร (Reflection :R) และขั้นตอนการนำหลักสูตรรายวิชาไปใช้ในชั้นเรียน 4 มีขั้นตอนตามรูปแบบ MILLER Model ดังนี้ 1) ขั้นสงบนิ่งอยู่กับตัวเอง (Mindfulness :M) 2) ขั้นการให้ความรู้ (Information :I) 3) ขั้นเรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม (Learning Experience :LE) 4) ขั้นการสะท้อนความคิดจากการจัดกิจกรรม (Reflection :R) โดยมีกรอบขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละขั้นมีดังนี้ (AEC) 1) การสร้างความตระหนักรู้ในตนเอง (Awareness :A) 2) สร้างเสริมประสบการณ์ (Enhancement :E) 3) ใคร่ครวญตรวจสอบการเปลี่ยนแปลง (Checking :C)

3. ประสิทธิภาพของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาลงการให้พบว่า 1) นักศึกษาคูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สามารถประยุกต์นำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติตนและการสอนสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 2) นักศึกษาคูมีคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์มีความตระหนักรู้ในตนเอง เมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ทำงานเพื่อส่วนรวม และคิดอย่างมีวิจารณญาณสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 3) นักศึกษาคูมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด และต้องการให้เปิดสอนในหลักสูตรวิชาชีพครูเพราะเป็นวิชาที่มีประโยชน์ต่อผู้เรียน สามารถนำหลักการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปขยายผลสู่ผู้เรียนในชั้นเรียน

50253902: MAJOR: CURRICULUM AND INSTRUCTION

KEY WORDS: CONTEMPLATIVE EDUCATION COURSE/DESIRABLE
CHARACTERISTICS FOR STUDENT TEACHERS

POLLAWAT WUTTIPRAJACK: THE DEVELOPMENT OF A CONTEMPLATIVE
EDUCATION COURSE TO ENHANCE THE DESIRABLE CHARACTERISTICS FOR
STUDENT TEACHERS. THESIS ADVISORS: ASST.PROF. MAREAM NILLAPUN, Ed.D.,
ASSOC.PROF. WICHA WONGYAI, Ed.D., AND ASST.PROF.CHUMPOL POOLPATARACHEWIN,
Ph.D., 429 pp.

The purposes of this research were to study and analyze the foundation on developing a contemplative education course for student teachers, to design and develop a contemplative education course, to implement a contemplative education course, and evaluate the effectiveness of this course, employing the R&D research method, by Mixed Methods Research, with quasi-experiment design. In the process of implementing the course in the classroom, there was a pretest and a post-test. The research was divided into 4 steps: analyzing the foundation; developing the course; implementing the course; evaluating the course. The course was implemented with 19 volunteer 4th year student teachers of Social Studies of Kanchanburi Rajabhat University. The research instrument consisted a teachers' manual and lesson plans, an evaluation form of knowledge and understanding, an evaluation form on the desirable characteristics for student teachers, and an evaluation form of students' satisfaction toward the course. The statistics employed for data analysis were percentage, mean, standard deviation, t-test dependent and content analysis.

The research results were as follow :

1. The foundation analysis results were crucial as they would be used to develop students' internal mentality on self-realization, mercifulness, public-mindedness, and critical thinking.

2. The course developing results yielded out a contemplative education course (AFDDCER) as a contemplative learning process, objectives to develop sound humanization, focusing on using intellectual ability to get an access to truth, being able to connect all fields of knowledge with balance, based on the learning principles on transformative learning and learning foundation on contemplative education. The objectives of the course were as follows: to develop a contemplative education course for student teachers; to enhance the desirable characteristics for student teachers, based on contemplative education, with transformative learning, mindfulness, Yoga, dialogues, aesthetic art, community studies, and creative activities. The course development was divided into 4 steps: Analysis of Foundation (AF); Design and Development (DD); Construction of Experience (CE); and Reflection (R). The course implementation in the classroom consisted of 4 steps: Mindfulness (M); Information (I); Learning Experience (LL); and Reflection (R). While teaching, the learning activities were organized (AEC) as follows: Awareness (A), Enhancement (E), Checking (C).

3. The effectiveness of the course, after implementing it, indicated that 1) student teachers had knowledge and understanding on the course, being able to apply the knowledge to their teaching at a significantly higher level of 0.01; 2) the desirable characteristics on self-realization, mercifulness to others, working for the whole, and critical thinking were at significantly higher level of 0.01 3) the students' satisfaction toward the course was at the highest level. It was suggested that this course be offered in teachers' education courses as it was very useful and could be applied to the classroom.

Department of Curriculum and Instruction Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2010

Student's signature.....

Thesis Advisors' signature 1.2.....3.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เกิดจากความมุ่งมั่นตั้งใจ ที่ผู้วิจัยปรารถนา ต้องการให้นักศึกษาคณะครุศาสตร์ มีคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และมีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงด้วยดี จากความเมตตา และความอนุเคราะห์จากคณาจารย์ และผู้สนับสนุน ดังนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.มาเรียม นิลพันธุ์ ประธานผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความเมตตาถ่ายทอด ความรู้ หลักการ แนวคิดทฤษฎี ประสบการณ์ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติ จนศิษย์ประสบผลสำเร็จจบการศึกษาปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร และผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่คอยให้คำปรึกษา เป็นกำลังใจ ติดตามและตรวจสอบการทำงานวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ดร.วิสาข์ จิตวิตร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และอาจารย์ดร.มารุต พัฒนาผล กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้กรุณาเสียสละเวลา ให้ความรู้และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมที่เป็นประโยชน์ จนทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์

ขอขอบพระคุณอาจารย์ดร.ประเสริฐ มงคล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.วัชร่า เล่าเรียนดี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สุเทพ อ่วมเจริญ และคณาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่าน ที่ประสิทธิ์ ประสาทวิชา วิทยาการ ความรู้ ประสบการณ์ที่ทรงคุณค่าแก่ผู้วิจัย

ขอขอบพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ปัญญา การพานิช อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี รองศาสตราจารย์ดร.จุมพจน์ วนิชกุล อาจารย์ดร.กิตติมา พฤกษณะ อาจารย์ดร.ศิริวรรณ วนิชวัฒน์วรชัย รองศาสตราจารย์นันทนา ลามาตย์ ที่ให้ความกรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เยาวภา ทนันชัยบุตร ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.พงษ์ศักดิ์ รักษาเพชร อาจารย์กอบกุล ประเสริฐลาภ อาจารย์จักรกฤษณ์ โพธิ์แพงพุ่ม อาจารย์ธนาชาติ บริสุทธิ์ อาจารย์เกรียงไกร ทองศรี นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 4 และ 5 มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปัญญา ทองนิล และอาจารย์ชนสิทธิ์ สิทธิสูงเนินที่ให้ความร่วมมือในการทดลองงานวิจัยจนประสบผลสำเร็จ

และขอขอบพระคุณบิดามารดาบุรพคณาจารย์ทุกท่านที่เคยอบรมสั่งสอนผู้วิจัยรวมทั้งเพื่อนนักศึกษาสาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากรทุกท่านที่ให้กำลังใจจนสำเร็จ การศึกษาการศึกษาระดับคุณวุฒิปบัณฑิต

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญตาราง	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
สารบัญภาพ	ฏ
บทที่	
1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	10
คำถามการวิจัย	11
สมมติฐานการวิจัย	11
ขอบเขตของการวิจัย	11
นิยามศัพท์เฉพาะ	13
2 วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	16
แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร	17
หลักสูตรและรูปแบบหลักสูตร	17
องค์ประกอบของหลักสูตร	19
ประเภทของหลักสูตร	21
การพัฒนาหลักสูตร	26
ปรัชญาการศึกษากับการพัฒนาหลักสูตร พื้นฐานทางด้านปรัชญา	27
รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร	28
การออกแบบรายวิชา (Course Design)	49
การประเมินหลักสูตร	58
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	66
แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	68

	ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)	68
	ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education).....	72
	หลักการพื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	
	หลักจิตตปัญญา 7 หรือ 7C's	77
	เครื่องมือ วิธีการและการปฏิบัติเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา	87
	คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	105
	การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	130
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	135
	แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์.....	138
	คุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับสังคมไทย	139
	คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา	142
	วิพที.....	143
	คุณลักษณะของครูในสายของนักเรียน	143
	ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Change Theory)	152
3	วิธีดำเนินการวิจัย	156
	ขั้นตอนที่ 1 วิจัย : ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน	156
	ขั้นตอนที่ 2 พัฒนา : ขั้นการพัฒนาหลักสูตร	159
	ขั้นตอนที่ 3 วิจัย : ขั้นการทดลองใช้หลักสูตร	163
	ขั้นตอนที่ 4 พัฒนา : ขั้นการประเมินผลหลักสูตร	169
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	172
	ผลการวิจัยระยะที่ 1 วิจัย (Research) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน	
	(Analysis)	172
	ผลการวิจัยตอนที่ 2 พัฒนา (Development) ขั้นการพัฒนาหลักสูตร.....	178
	ผลการวิจัยขั้นตอนที่ 3 (Research) ขั้นการทดลองใช้หลักสูตร	196
	ผลการวิจัยขั้นตอนที่ 4 พัฒนา (Development) ขั้นการประเมินผลหลักสูตร	225
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	242
	สรุปผลการวิจัย.....	242
	อภิปรายผล	244

ข้อเสนอแนะ	248
ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.....	249
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	249
ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาไปใช้	249
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	250
บรรณานุกรม.....	251
ภาคผนวก.....	258
ภาคผนวก ก รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษา ครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์	259
ภาคผนวก ข ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย.....	267
ภาคผนวก ค เครื่องมือประเมินความสอดคล้อง	273
ภาคผนวก ง ค่าสถิติแสดงดัชนีความสอดคล้อง	281
ภาคผนวก จ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	307
ภาคผนวก ฉ คู่มือการสอน/แผนการจัดการเรียนรู้.....	330
ภาคผนวก ช ภาพประกอบการจัดการเรียนการสอน หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู.....	420
ประวัติผู้วิจัย.....	429

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	บทบาทนักพัฒนาหลักสูตรและการวิจัย ประเมินผล	41
2	สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร	46
3	แนวทางตามหลักการและแนวปฏิบัติตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา	88
4	สังเคราะห์ความหมายที่แสดงคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง.....	111
5	วิเคราะห์ความหมายของคุณลักษณะความมีเมตตากรุณา	116
6	การสังเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาจากการให้ความหมายของนักวิชาการ	130
7	สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา.....	133
8	กระบวนการ แนวทางปฏิบัติ รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์.....	134
9	สรุปขั้นตอนที่ 1 วิจัย : ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน.....	158
10	สรุปขั้นตอนที่ 2 พัฒนา : ขั้นการพัฒนาหลักสูตร.....	162
11	สรุปขั้นตอนที่ 3 วิจัย : ขั้นการทดลองใช้หลักสูตร	168
12	สรุปขั้นตอนที่ 4 พัฒนา : ขั้นประเมินผลหลักสูตร	170
13	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา (ผลการศึกษานำร่อง)	190
14	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู (ผลการศึกษานำร่อง).....	190
15	แสดงการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจิตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ก่อนและหลังเรียน	194
16	แสดงการเปรียบเทียบคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาก่อนและหลังของนักศึกษากลุ่มทดลอง จำแนกรายด้านและภาพรวม	196
17	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาครั้งที่ 1 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง.....	197

18	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาครั้งที่ 2 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง.....	202
19	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาครั้งที่ 3 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง.....	205
20	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาครั้งที่ 4 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง.....	208
21	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาครั้งที่ 5 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง.....	211
22	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักศึกษากลุ่มทดลอง (ประเมิน 5 ครั้ง)	216
23	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อ กิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู	217
24	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อ กิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ด้านการปฐมนิเทศ	217
25	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรม การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูด้าน กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา	218
26	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อ กิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ด้านวิธีการเรียนรู้	219
27	แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรม การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูด้านการ นำไปประยุกต์ใช้	219
28	แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักศึกษสาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏ เพชรบุรี(ขยายผล).....	224

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
1	กรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์	15
2	ความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างหลักสูตรและการสอน (Curriculum & Instruction)	19
3	รูปแบบหลักสูตรระดับอุดมศึกษา	26
4	รูปแบบกระบวนการวางแผนหลักสูตรของเซเลอร์อาเล็กซานเดอร์และเลวิส (Curriculum Planning Process)	30
5	รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร (เฉพาะองค์ประกอบสำคัญ) ของโอเลีย	31
6	รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของ วิชัย วงษ์ใหญ่.....	40
7	กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ สัจด์ อุทรานันท์	43
8	ภาพแสดงวัฏจักรของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของสัจด์ อุทรานันท์	44
9	ประเด็นสำคัญของระบบการสอน	51
10	รูปแบบการพัฒนาการสอนที่เป็นระบบเจอร์ลาซและอีลี.....	52
11	แบบจำลองการออกแบบการเรียนการสอน	56
12	The Tree of Contemplative Practices.....	91
13	แสดงหลักการของสุนทรียสนทนา 4 ประการ.....	93
14	การสนทนา 4 สภาวะ	95
15	ทฤษฎีรูปตัวยู.....	101
16	ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีของมาสโลว์	102
17	ปิรามิดแสดงลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์.....	104
18	รูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สู่การแก้ปัญหาของ Robert H.Ennis.....	129
19	แผนการทดลอง	161
20	นักศึกษากลุ่มตัวอย่าง	163
21	นักศึกษากลุ่มตัวอย่าง	171
22	รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู.....	195

23	กราฟเส้นแสดงคะแนนพัฒนาการของคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์.....	217
----	--	-----

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	เจริญสติอยู่กับตัวเอง.....	420
2	กิจกรรมโยคะ	420
3	ร่วมสะท้อนความคิด.....	421
4	ศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน	421
5	กิจกรรมปลูกป่า	422
6	อาสาพัฒนาทำฝายแม้ว	422
7	ทำแนวกันไฟ	423
8	แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำแกงคั่วหัวตาล.....	423
9	เตรียมเครื่องแกงฮังเล.....	424
10	การแสดงเต้นกำรำเกี่ยว.....	424
11	สาธิตการร้อยพวงมาลัย.....	425
12	สุนทรียสนทนา.....	425
13	นักศึกษาและวิทยากร	426
14	ครูพี่เลี้ยงร่วมกิจกรรม.....	426
15	กิจกรรมถ່องไม้สร้างพลัง (พลวัตกลุ่ม).....	427
16	ขยายผลหลักสูตร ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี	427
17	กิจกรรมถ່องไม้สร้างพลัง (พลวัตกลุ่ม)	428
18	กิจกรรมเปิดใจ	428

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กระแสโลกาภิวัตน์ในยุคปัจจุบันส่งผลให้สังคมโลกเป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสาร Information Age มีความสะดวกรวดเร็วในการเดินทางและการติดต่อสื่อสาร ส่งผลต่อการพัฒนาในทุกๆ ด้านทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา โดยเฉพาะด้านการศึกษายู่ภายใต้กรอบของวัฒนธรรมทุนนิยม เป้าหมายหนึ่งของการศึกษาคือ เพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ทั้งภายในประเทศและสู่ความเป็นสากล ผู้เรียนต้องมีสมรรถนะด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่สังคมมุ่งหวัง ความรู้ความสามารถของประชากรเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาประเทศ ที่เรียกว่า “สังคมอุดมปัญญา” Intellectual Society หากประเทศใดมีการพัฒนาการศึกษาให้เจริญ มีคุณภาพมาตรฐานเป็นที่ยอมรับได้แล้ว ประเทศนั้นย่อมได้รับความเชื่อมั่น ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศอย่างต่อเนื่องยาวนาน ซึ่งจะส่งผลต่อความเจริญด้านเศรษฐกิจ สังคมของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป (สำนักมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา 2549 : 1) สังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดกว้างในการรับกระแสวัฒนธรรมต่างชาติส่งผลให้คนไทยเยาวชนไทยจำนวนไม่น้อยไม่สามารถปรับตัวรับการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ตกอยู่ภายใต้ค่านิยมบริโภคนิยมแบบชาวตะวันตก หลงใหลวัฒนธรรมต่างชาติ ปล่อยปละละเลยแบบแผนชีวิตอันดีงามของสังคมเดิม ทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ความมั่นคงของสังคมไทย เสียเปรียบดุลการค้า เกิดปัญหาสังคมอย่างต่อเนื่องทางฝ่ายการศึกษาต้อง เร่งระดมนักวิชาการ นักพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคนในยุคศตวรรษ ที่ 21 ซึ่งเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมให้สามารถอยู่ร่วมกันได้ในสังคมปัจจุบันและสังคมอนาคต ให้ได้อย่างสันติและ มีความสุขตามสภาวะแห่งตน จึงส่งผลให้หลายประเทศทั่วโลกหันมาเพิ่มความสำคัญกับการศึกษา ในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาประเทศ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในมาตรา 80 (3) ได้ระบุไว้ว่า การเตรียมการศึกษาของประเทศให้มีคุณภาพและมาตรฐานสูงขึ้นอย่างได้ผลนั้น กล่าวได้ว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งเพราะการศึกษาระดับอุดมศึกษามีหน้าที่โดยตรงในการสร้างความงอกงามทางปัญญา ผ่านกระบวนการผลิตกำลังคนระดับสูง การพัฒนางานวิจัย การส่งเสริมความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีเท่าที่ผ่านมาการศึกษาระดับอุดมศึกษาของชาตินั้นได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง กระแสการปฏิรูปอุดมศึกษา

ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนี้ เป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงซึ่งการอุดมศึกษาไทยยังต้องเผชิญกับกระแสกดดันภายในประเทศ และปัญหาภายในมหาวิทยาลัยหลายประการไม่ว่าจะเป็นด้านคุณภาพการจัดการศึกษา ประสิทธิภาพ การบริหารจัดการ ความเสมอภาคของการให้บริการ การขาดแคลนงบประมาณ เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2542 : 2)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การอุดมศึกษาไทยจึงจำเป็นต้องเร่งปฏิรูปอย่างเร่งด่วน เพื่อให้เกิดคุณภาพในการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พุทธศักราช 2545 ในหมวด 5 มาตรา 34 ได้กำหนดให้คณะกรรมการอุดมศึกษา มีหน้าที่พิจารณาเสนอมาตรฐานการอุดมศึกษา ที่สอดคล้องกับความต้องการศึกษาของชาติ มาตรฐานการอุดมศึกษาตามประกาศกระทรวงศึกษาธิการ ลงวันที่ 7 สิงหาคม 2549 ประกอบด้วย 3 มาตรฐาน คือ มาตรฐานด้านคุณภาพบัณฑิต มาตรฐานด้านการบริหารจัดการอุดมศึกษา และมาตรฐานด้านการสร้างและพัฒนาสังคมฐานความรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้ เพื่อให้การพัฒนาคุณภาพ และมาตรฐานการศึกษา บรรลุตามจุดมุ่งหมายและหลักการของการจัดการของชาติ (คู่มือการประกันคุณภาพระดับอุดมศึกษา 2550 : 1)

สภาพสังคมไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกลับสภาพปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจ วิกฤตทางสังคม ซึ่งมีผลมาจากการจัดการศึกษา การดำเนินการแก้ไขปัญหาดังกล่าวในปัจจุบันจึงมุ่งเน้นการกำหนดคุณสมบัติการจัดการศึกษาตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2549-2559 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2545:50) มาตรา 6 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนามนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2545 ได้เสนอวิสัยทัศน์การพัฒนาประเทศไทยในอนาคต 20 ปี เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและความอยู่ดีมีสุขของคนไทย สร้างค่านิยมรวมให้คนไทยตระหนักถึงความจำเป็นและปรับเปลี่ยน กระบวนการคิด ทักษะคติ และกระบวนการทำงาน มุ่งสู่ประสิทธิภาพและคุณภาพ ก้าวตามโลกได้อย่างรู้เท่าทัน จึงได้กำหนดสภาพสังคมไทยที่พึงประสงค์ที่มุ่งพัฒนาสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีดุลยภาพ” ใน 3 ด้านคือ

คุณภาพสังคม ที่ยึดหลักความสมดุล ความพอดี สามารถสร้างคนทุกคนให้เป็นคนดี คนเก่ง พร้อมด้วยคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบมีจิตสำนึกสาธารณะ พึ่งตนเองได้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุข อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีเมืองและชุมชนน่าอยู่ มีระบบที่ดีมีประสิทธิภาพ ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพ มีความเข้มแข็งและแข่งขันได้ ได้รับการพัฒนาอย่าง

ยั่งยืนและสมดุลกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระบบการเมืองการปกครองโปร่งใสเป็นประชาธิปไตย ตรวจสอบได้ และมีความเป็นธรรมในสังคมไทย

สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ที่เปิดโอกาสให้คนไทยทุกคนสามารถคิดเป็น ทำเป็น มีเหตุผล มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต รู้เท่าทันโลก เพื่อพร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง สามารถสั่งสมทุนทางปัญญา รักษาและต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสม

สังคมสมานฉันท์และเอื้ออาทรต่อกัน ที่ดำรงไว้ซึ่งคุณธรรมและคุณค่าของเอกลักษณ์ สังคมไทยที่พึ่งพาเกื้อกูลกัน รู้รัก สามัคคี มีจารีตประเพณีดีงาม มีความเอื้ออาทร รักภูมิใจในชาติ และท้องถิ่น มีสถาบันครอบครัวที่เข้มแข็ง ตลอดจนเครือข่ายชุมชนทั่วประเทศ

ปัญหาเรื่องความเสื่อมถอยทางด้านศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และลักษณะที่พึงประสงค์ตามระบบวิถีชีวิตที่ดีงามของคนไทย เป็นประเด็นปัญหาหลักที่สถาบันอุดมศึกษาได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสังคมอยู่ในขณะนี้ อุดลย์ วิริยเวชกุล (2541:9-13) สรุปถึงคุณภาพของบัณฑิตไทยจากมุมมองของผู้เกี่ยวข้องหลายคน กล่าวสรุปถึงภาพรวมของการศึกษาไทยว่า คุณภาพการศึกษาไม่ได้มาตรฐาน ภาษาอังกฤษไม่ดี ไม่รู้จักประชาธิปไตย อาจารย์มหาวิทยาลัยยังใจแคบ และทำงานร่วมกันไม่ได้ มหาวิทยาลัยเป็นชุมชนของผู้ทรงคุณรู้นั้น แท้ที่จริงมีวิญญูณเป็นทาสระบบการศึกษาที่ไร้ปัญญามีโครงสร้างทางการศึกษามาก ครูสอนไปเรื่อย แต่ไม่มีปัญญา เพราะหมดทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นประถม มัธยม อุดมศึกษา เป็นสภาพที่ไร้ปัญญา

จรัส สุวรรณเวลา (2547:31-34) สรุปว่าลักษณะของบัณฑิตเมื่อเป็นการลงทุนของสังคม หรือ ชุมชน หรือประเทศชาติ ที่สำคัญคือความมีศักยภาพคนเวทิดา รู้ลึกบุญคุณและตั้งใจตอบแทนแก่สังคม อุดมศึกษาจึงมิใช่การสร้างคนเจริญส่วนบุคคลเท่านั้นแต่เป็นการสร้างคนเจริญ และความสุของสังคม และประชาชนด้วย ในปัจจุบันระบบอุดมศึกษา ยังมีความอ่อนแออยู่มาก ในการเข้าสู่สังคมความรู้ ซึ่งมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลายด้าน เช่น กระบวนการสอนยังมุ่งเน้นการถ่ายทอดความรู้เป็นหลัก เน้นการเพิ่มสาระความรู้แทนที่จะเป็นการสร้างสมรรถนะและปัญญา

สำหรับปัญหาในด้านคุณภาพนั้นผู้ที่เข้าศึกษาในคณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสร์ ส่วนใหญ่ ยังขาดศรัทธาอุดมการณ์ และความสามารถพื้นฐานที่จะเป็นครูเนื่องจากเกณฑ์การคัดเลือกครูยังไม่เหมาะสม ทำให้ไม่สามารถคัดนักศึกษาที่มีบุคลิกภาพ มีความศรัทธามีอุดมคติเข้าศึกษาได้ ดังนั้นครู เป็นอาชีพเพื่อเลือก เมื่อเข้าศึกษาที่ไหนไม่ได้แล้วจึงเลือกเรียนครู ปัญหาดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อมาตรฐานวิชาชีพครู ทำให้สถานภาพครูไม่เป็นที่ยอมรับที่ทัดเทียมวิชาชีพอื่น (ไพฑูรย์ สินดารัตน์ 2542)สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง “การพัฒนามาตรฐานคุณภาพครูและผู้บริหารสถานศึกษา” โดยสุวิมล ว่องวานิช (2544) พบว่าการผลิตครูยังไม่ประสบความสำเร็จตามมาตรฐาน ตั้งแต่ปัจจัย

ป้อนเข้า การคัดเลือกคนเข้าเรียนครู ไม่สามารถคัดเลือกคนที่มีความรู้สูงเข้าเรียนหรือคนที่เข้ามาเรียนไม่ต้องการเป็นครูอย่างแท้จริง ด้านกระบวนการผลิตไม่เข้มข้น ไม่เน้นความเชี่ยวชาญเฉพาะทางและผลการวิจัยของ พุทธิ ศิริบรรณพิทักษ์ และคณะ (2544) ได้วิจัยเรื่อง “ภาวะวิกฤติและยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์” เพื่อปฏิรูปการศึกษาในแผนพัฒนาการศึกษา ระยะที่ 9 (พ.ศ. 2545 – 2554) พบว่า ยุทธศาสตร์การผลิตครูไม่มีคุณภาพมาตรฐานวิชาชีพครูและตามพระราชบัญญัติสภาครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2546 จึงกำหนดไว้ในมาตรา 44 (ก) ว่า นักศึกษาสายครูที่จบการศึกษาตามหลักสูตรต้องมีความรู้และทักษะความสามารถตามหลักสูตร โดยเฉพาะการปฏิบัติตามจรรยาบรรณวิชาชีพครู และคุรุสภาได้กำหนดมาตรฐานการผลิตครูว่า “หน่วยการผลิตบัณฑิตครูต้องมีระบบการจัดการกิจกรรมเสริมความเป็นครูมืออาชีพ ทั้งนี้ นักศึกษาต้องผ่านกิจกรรมพัฒนาลักษณะความเป็นครู โดยมีหลักสูตรคู่มือการจัดการกิจกรรมที่ชัดเจนมีแผนการดำเนินงานที่ต่อเนื่องเพื่อให้ได้มาซึ่งครูดีและครูเก่ง

จากการประกาศใช้พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม(ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ส่งผลให้เกิดการปฏิรูปการศึกษาทุกระดับ มีการเน้นหนักให้ปรับปรุงหลักสูตรและปรับเปลี่ยนวิชาการสอนเพื่อพัฒนานักศึกษาให้คิดเป็น แก้ปัญหาเป็น เห็นคุณค่าของวัฒนธรรมไทย มีการยกระดับของสถาบันราชภัฏและสถาบันเทคโนโลยีราชมงคลขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย จากนั้นสำนักงานการอุดมศึกษา ได้จัดทำกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาของประเทศไทย (Thai Qualification Framework for Higher Education ; TQF : HEd) มีเป้าหมายยกระดับคุณภาพการศึกษาไทย เพื่อผลิตและพัฒนาบุคลากรที่มีคุณภาพสามารถปรับตัวสำหรับงานที่เกิดขึ้นตลอดชีวิต เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน พัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ เพื่อให้สังคมเชื่อมั่นได้ว่า คุณวุฒิที่บัณฑิตได้รับจากสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีคุณภาพและมาตรฐานเทียบเคียงกันได้ทั้งในและต่างประเทศ ซึ่งกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษามุ่งเน้นมาตรฐานผลการเรียนรู้ของบัณฑิต Learning Outcomes โดยครอบคลุม 5 ด้าน คือ 1 ด้านคุณธรรมจริยธรรม 2 ด้านความรู้ 3 ด้านทักษะทางปัญญา 4 ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ และ 5 ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี สำหรับสาขาวิชาที่เน้นทักษะทางปฏิบัติต้องเพิ่มมาตรฐานผลการเรียนรู้ด้านทักษะพิสัยด้วย (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2552 : 1-37) สำหรับคณะครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์ จากมติการประชุมของสภาคณบดีแห่งประเทศไทย ข้อกำหนดผลการเรียนรู้ด้านที่ 6 คือ ด้านทักษะการจัดการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายรัฐบาลข้อ 3.1.3 กล่าวไว้ว่า “ปรับกระบวนการผลิตและพัฒนาครู ให้มีคุณภาพและคุณธรรม มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีรายได้และค่าตอบแทนที่เหมาะสม พัฒนาหลักสูตร สื่อการเรียนการสอนให้

ทันสมัยและสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลก ดังนั้นการพัฒนาให้บุคคลมีความรอบรู้ เฉลียวฉลาด มีความคิดสร้างสรรค์ ใช้หลักเหตุผลในการดำเนินชีวิตและตัดสินใจในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ครู เป็นบุคคลหลักในการพัฒนาคน เพราะครูเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนรู้ เพื่อพัฒนาสมรรถนะทุกด้านของผู้เรียนในทุกระดับและทุกประเภทซึ่งเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติในอนาคต (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา 2552 : 1)

ดังนั้น คณะครุศาสตร์ จึงกำหนดแผนยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา คณะครุศาสตร์ โดยส่งเสริมให้ทุกสาขาวิชาและกลุ่มวิชาชีพครู วิจัยและพัฒนาหลักสูตรระยะสั้น หลักสูตรรายวิชาใหม่ และหลักสูตรระดับปริญญาโท เพื่อสนองนโยบายสร้างความเข้มแข็งของคณะครุศาสตร์ (แนวทางพัฒนาคณะครุศาสตร์ระยะ 4 ปี (2552 – 2555) : 10) จากการสัมภาษณ์ผู้ช่วยศาสตราจารย์เยาวภา ทนันทชัยบุตร คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2553 เห็นด้วยกับการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ มีกระบวนการกลุ่ม การแก้ปัญหาร่วมกัน แนวคิดนี้จึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่จะพัฒนานักศึกษาครู ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ คือเป็นคนดี และเป็นคนเก่ง ซึ่งได้สรุปแนวปฏิบัติในการพัฒนาคุณลักษณะของนักศึกษาครู ดังนี้ 1 กำหนดให้มีการสอบคัดเลือกความรู้และความถนัดวิชาชีพ 2 กำหนดคุณสมบัติของบัณฑิตตามกรอบมาตรฐาน TQF 3 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมพัฒนานักศึกษาและทำ Activity Transcript 4 ประกันคุณภาพบัณฑิตโดยวัดความรู้ด้าน ICT ด้านภาษาอังกฤษ

จุมพล พุนภทธีวิน กล่าวว่า คงถึงเวลาที่ต้องมาสังคายนากระบวนการศึกษาใหม่ทั้งหมด เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกใหม่ทางการศึกษา เปลี่ยนจากการเน้นและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพัฒนามิติด้านนอก โดยละเลยหรือไม่ให้ความสนใจมิติด้านใน มาเป็นการเน้นและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพัฒนามิติด้านในของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน วัฒนธรรม ธรรมชาติและสรรพสิ่งการศึกษาที่เป็นอยู่ในกระแสหลักเน้นให้เห็นความก้าวหน้าและการเปลี่ยนแปลงอย่างพอเพียง การศึกษาจึงลดค่าให้เหลือเพียงการติดตาม และเพิ่มค่าได้ตามความรวดเร็วในการติดตาม และปริมาณของสิ่งที่ตามทัน มีนักวิชาการและหน่วยงานที่สนใจแนวคิดจิตตปัญญาได้อธิบายความหมายจิตตปัญญาไว้ เช่น ราชบัณฑิตยสถาน (2551:88) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การศึกษาที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ต่อชีวิตและความเป็นมนุษย์ เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ภายในตน ความเมตตา และสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาและศาสนามาพัฒนาจิตฝึกปฏิบัติจนมีสติและเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับตนเอง ผู้อื่นและสังคม

จิตปัญญาศึกษาเป็นการศึกษาที่เน้น และให้ความสำคัญกับการพัฒนาความตระหนักรู้ และการเรียนรู้ มิติ โลกด้านใน อารมณ์ ความรู้สึก ความคิด ความเชื่อทัศนคติ มุมมองต่อชีวิตและโลก มองตนเองให้คุณค่าในเรื่องการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ ซึ่งหมายถึงการสังเกตอย่างมีสติต่อการเปลี่ยนแปลงภายในของคนที่เกิดขึ้นจากการเผชิญกับผู้อื่น และโลกภายนอกผ่านกระบวนการ วิธีการ กิจกรรมที่หลากหลาย การนั่งสงบอยู่กับตนเอง / การเจริญสติภาวนา Self and Group reflection, dialogue, deep listening, กิจกรรมอาสาสมัคร บำเพ็ญสาธารณะประโยชน์ ศิลปะดนตรี... ไปจนถึงพิธีกรรมทางศาสนา Fundamental อย่างลึกซึ้ง Profound ทางความคิดและจิตสำนึกใหม่ เกี่ยวกับตนเอง และโลกส่งผลต่อการประพฤติปฏิบัติและการดำเนินชีวิตอย่างมีสติและปัญญามีความรักความเมตตาต่อตนเองและสรรพสิ่ง ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ (จุมพล พูลภัทรชีวิน 2552)

ประเวศ วะสี (2547 : 20) กล่าวว่า การศึกษาทั้งหมดล้วนเอา “วิชา” เป็นตัวตั้ง ไม่มีการศึกษาเพื่อให้เข้าใจตนเอง และเพื่อการเปลี่ยนแปลง Transformation การศึกษาทุกระดับทุกประเภทควรจะมีการศึกษาทำให้ผู้เรียนรู้จิตใจตัวเองและพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นโดยมีทางเลือกหลายๆ ทาง ถ้าการศึกษาทำได้ดังนี้ การศึกษาจะเป็นเครื่องมือสร้างสุขและสร้างสันติ

สุมน อมรวิวัฒน์ (2552) กล่าวว่าจิตปัญญาศึกษาเป็นการพัฒนาความรู้ภายในตน การคิดวิเคราะห์ตนเองอย่างถ่องแท้ เชื่อมโยงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เพื่อมนุษย์และสังคมส่วนรวม จิตปัญญาศึกษามีได้ปฏิเสธ กระบวนการเรียนรู้ศาสตร์สาขาต่าง ๆ มิได้เน้นความเป็นปัจเจกและปลีกวิเวกแต่กลับสร้างความสงบสุขในตนเอง และเชื่อมโยงกับสังคม หวังว่าคณาจารย์จะมุ่งนำ และทำกระบวนการเรียนรู้อย่างเข้าใจในศาสตร์ และศิลป์สูงๆ ยิ่งๆ ขึ้นไปในขณะเดียวกันฝึกฝนตนเอง พากเพียร หยั่งรู้เข้าไปในจิตใจของตนเองเปรียบเสมือนต้นไม้แต่ละต้นแต่กิ่งก้านสูงขึ้น เป็นไม้ใหญ่เพียงใด รากต้นไม้ก็หยั่งรากลึกขยายลงใต้ดินมากเพียงนั้นหาไม้แล้วก็ขึ้นต้นไม้ไม่ได้เพราะขาดความสมดุล มนุษย์ก็พัฒนาตนเองในทางเดียวกัน และยังคงกล่าวมาถึงเวลาแล้วที่เราจะเริ่มพัฒนาหลักสูตรในหมวดวิชาการศึกษาทั่วไป เพื่อเตรียมพื้นฐานของการผลิตบัณฑิตให้มีหัวใจของความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในขั้นตอนนี้เป็นการปฏิบัติอย่างฉับพลัน เรายังคงกรอบเดิมของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาไว้ แต่ทดลองสร้างรายวิชาขึ้นใหม่ทั้งหมดหรือบางส่วนหรือหลอมรวมบูรณาการสาระหลักของมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาสุนทรียภาพ มาสร้างรายวิชา วิธีการเครื่องมือ และเตรียมพัฒนาบุคลากรให้เข้าใจ ฝึกปฏิบัติ จนรู้และทำกิจกรรมปฏิสัมพันธ์กระบวนการกลุ่ม กิจกรรมสุนทรียสนทนา การภาวนา ฯลฯ

จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร (2550 : ง) ได้ศึกษาวิจัยและพัฒนาจิตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย ได้เสนอแนะการนำแนวคิดจิตปัญญาศึกษาใช้ในระดับปฏิบัติสำหรับอาจารย์

และนักศึกษา คือการเรียนรู้ ตามแนวคิดปัญญาศึกษาเป็นสิ่งที่ต้องการความต่อเนื่อง และจริงจัง เพื่อให้สามารถเข้าถึงหัวใจและนำไปปฏิบัติในชีวิตได้ ควรมีกุุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และฝึกปฏิบัติร่วมกัน ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย ได้แก่ การจัดหาสถานที่ที่เหมาะสม เข้าใจ และเอื้อต่อการเรียนรู้ การเรียนการสอนทั้งสำหรับอาจารย์และนักศึกษา ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2551) ได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาให้แก่บัณฑิตนักศึกษา พบว่าบัณฑิตนักศึกษา มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านจิตใจในเรื่องของสมาธิ ความตระหนักรู้ภายในตน สามารถเข้าใจตนเอง และผู้อื่นได้มากขึ้น สอดคล้องกับการวิจัยของอาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) ได้พัฒนารูปแบบการเรียนการสอน การบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ โดยใช้แนวคิด การเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง พบว่านักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ และคริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Sessums 2007) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาสามารถช่วยพัฒนาผู้เรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ จิตวิญญาณ โดยอาศัยการบวการฝึกสมาธิ การคิดใคร่ครวญ และโยคะ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะทำให้ผู้เรียน เกิดการตระหนักรู้ในตนเอง ความเอาใจใส่ ความเมตตาและความฉลาดทางอารมณ์

การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาถือเป็นการสร้างบุคคล ที่จะเป็พลังสมองของประเทศ ดังนั้นการเป็นผู้นำในการวิจัยพัฒนาหลักสูตรการสอน การสร้างความรู้ใหม่ เพื่อเป็นแรงขับเคลื่อนที่จะนำไปสู่การพัฒนาประเทศ สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม 2545 ที่กำหนดให้การศึกษาของชาติ ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตและสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

การปฏิบัติหน้าที่สอนและมีส่วนร่วมในการพัฒนานักศึกษาครูของคณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี พบว่า นักศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดความศรัทธาและอุดมการณ์ของความเป็นครูอย่างแท้จริง การเลือกเรียนวิชาชีพครูมักเป็นการเลือกอันดับท้าย ๆ หลังจากที่เข้าศึกษาในสาขาอื่นไม่ได้ มีความรู้พื้นฐานระดับปานกลางถึงอ่อน กระบวนการคัดเลือกใช้การสอบสัมภาษณ์ การเข้าเรียนครูจึงเข้าเรียนได้ไม่ยากนัก การสร้างศรัทธาในวิชาชีพครู นักศึกษาจำเป็นต้องมีความตระหนักรู้ในตนเอง มีสมรรถนะ ด้านความรู้ ความสามารถทักษะต่าง ๆ เจตคติการใส่ใจ ใช้สติปัญญาใคร่ครวญเรียนรู้ คุณลักษณะดังกล่าวค่อนข้างมีน้อย จึงส่งผลต่อคุณลักษณะอื่น ๆ ได้แก่ ความเมตตากรุณาต่อศิษย์และสรรพสิ่ง ไม่เห็นแก่ตัว มีจิตใหญ่ จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จากบริบททางสังคมยุคปัจจุบันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี มีการแข่งขันสูง ส่งผลให้มีการแก่งแย่งชิงผลประโยชน์ มีการขัดแย้ง มีพฤติกรรมบริโภคนิยม นักศึกษาครูเป็นส่วนหนึ่งของสมาชิกสังคม ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น

ชนบท จึงจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาคุณลักษณะพื้นฐานตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน ความเมตตากรุณา จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อเป็นคุณลักษณะพื้นฐานสำคัญในการดำรงอยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมยุคศตวรรษที่ 21 และเป็นต้นแบบในการเป็นครูในอนาคต

ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ ธนา นิลชัยโกวิท (2551 : 143) กล่าวว่า จิตตปัญญาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตน ได้แก่ การเกิดความรู้ความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่นและสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง สอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรักความเมตตาเกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสุนทรียภาพ อมรวิวัฒน์ (2549) กล่าวว่า จิตตปัญญา เป็นการศึกษาที่น้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ เป็นการเรียนรู้ที่สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ จัดหลักสูตรเน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ ความเมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาแนวพุทธมาพัฒนาจิต และฝึกปฏิบัติจนผู้เรียนเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิต

การศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรกลุ่มวิชาชีพครู ตามหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต พ.ศ.2549 ของมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี พบว่า ไม่ปรากฏรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู และคำอธิบายรายวิชาต่าง ๆ ก็ไม่ปรากฏ คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน ความเมตตากรุณา จิตสาธารณะและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ส่วนที่พบและปรากฏในหลักสูตร ได้แก่ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม จรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งไม่ได้ระบุคุณลักษณะที่ต้องการพัฒนา แนวคิดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ที่ผู้วิจัยศึกษา ได้แก่ แนวคิดของหน่วยงาน ดังนี้ สำนักงานการอุดมศึกษา กรอบมาตรฐานการอุดมศึกษา TQF สำนักงานคุรุสภา มาตรฐานวิชาชีพ สภาคุณบดีแห่งประเทศไทย คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี (หน่วยผลิต) ผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษา ผู้ใช้บัณฑิต และจากงานวิจัย จากการวิเคราะห์พบว่า คุณลักษณะที่ทุกหน่วยงานเห็นว่าสำคัญ ได้แก่ รักและศรัทธาในวิชาชีพครู ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา ทักษะการจัดการเรียนรู้ มีทักษะทางปัญญา ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ใฝ่เรียนใฝ่รู้ มีทักษะการคิดแบบต่าง ๆ มีคุณธรรมจริยธรรม

ส่วนคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญามีปรากฏแต่ไม่เด่นชัด ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน การมีจิตสาธารณะและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สรุปได้ว่าหลักสูตรการเรียนการสอนในสถาบันผลิตครู ไม่เอื้อต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้เกิดกับนักศึกษาครู เนื่องจากหลักสูตรส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ความรู้ ทฤษฎี ความเชี่ยวชาญในวิชาชีพเฉพาะ สาขาการผลิตครูวิชาชีพให้มีความรู้ แบบแยกส่วน เรียนเพื่อให้ได้หน่วยกิตครบตามหลักสูตรกำหนดไว้เท่านั้น ขาดการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาที่เสริมสร้างคุณลักษณะนักศึกษาครูที่พึงประสงค์ โดยเฉพาะด้านการเรียนการสอนพบว่า ยังคงเน้นภาคทฤษฎีมากกว่าการปฏิบัติ อาจารย์

ผู้สอนขาดกิจกรรมการส่งเสริมการคิด เช่น การคิดแก้ปัญหาการคิดสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจรรย์ญาณ รวมถึงการส่งเสริมด้านการมีจิตสาธารณะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะจำเป็นสำหรับการไปประกอบอาชีพครูในอนาคต

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี มีหน้าที่ในการผลิตบัณฑิตสาขาการศึกษาเพื่อออกไปรับใช้สังคม ให้สามารถจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคนให้มีความรอบรู้ มีทักษะการดำเนินชีวิต รู้เท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ การพัฒนานักศึกษาคูให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นเป้าหมายหนึ่งของการผลิต ในปีการศึกษา 2551 คณะครุศาสตร์ได้เข้าร่วมโครงการเพิ่มขีดความสามารถของคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ ผู้การเป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาที่มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ สสส. กำกับดูแลโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุมพล พูลภัทรชีวิน และรองศาสตราจารย์นันทนา มามดย์ โดยส่งเสริมให้อาจารย์นำแนวคิดกระบวนการจิตตปัญญาบูรณาการในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาการสร้างเสริมสุขภาพ กลุ่มวิชาการศึกษาทั่วไป เมื่อวันที่ 6 – 8 พฤศจิกายน 2552 คณะครุศาสตร์ ได้จัดโครงการอบรมปฏิบัติการ “การจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการจิตตปัญญาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” ณ เดือนฉายริสอร์ทอำเภอเมือง จังหวัดกาญจนบุรี แก่อาจารย์และนักศึกษาที่ออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูจากการอบรมพบว่า อาจารย์ และนักศึกษามีความรู้ความเข้าใจแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาและสามารถฝึกปฏิบัติ วิธีการจัดกิจกรรมกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม

ผู้วิจัยในฐานะผู้ทำหน้าที่ปฏิบัติการสอน ในกลุ่มวิชาหลักสูตรและการสอนของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จึงมีความสำคัญและจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ เพื่อเป็นการสนองนโยบายของคณะครุศาสตร์ ในการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรใหม่ที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและผู้เรียน โดยยึดกรอบมาตรฐานคุณวุฒิในระดับอุดม ศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 (Thai Qualifications Framework for Higher Education ; TQF : HEd) เป็นแนวทางการพัฒนาหลักสูตรกรอบแนวคิดการวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคู ประกอบด้วยแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นกรอบพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ, ไทเลอร์, โอลิวา Oliva Model, เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส และการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของวิชัย วงษ์ใหญ่ สรุปรวขึ้นตอน

การพัฒนาหลักสูตรมี 4 ขั้นตอน คือ 1. การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน 2. การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร 3. การทดลองใช้หลักสูตร 4. การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย นโยบาย ปรัชญา แนวคิดเกี่ยวกับการอุดมศึกษาของไทย และสำรวจแนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับผลิตบัณฑิตครู และจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ใช้ครูเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การวิเคราะห์ข้อมูลมีกรอบแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2545 ปรัชญาการอุดมศึกษาไทย กรอบมาตรฐาน คุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์

3. แนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารและเข้าร่วมฝึกอบรมปฏิบัติการเกี่ยวกับกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา มีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักการพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา (7C's) ปรัชญาและหลักการพื้นฐานของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ (humanistic value) กระบวนทัศน์องค์รวม (holistic paradigm) ทฤษฎีรูปตัว U (U – Theory Otto Schamer) ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Needs Hierachy) สุนทรียสนทนา (Dialogue) นิเวศภาวนา (Eco – Quest) โยคะ สุนทรียศิลป์ คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู
2. เพื่อออกแบบและพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
3. เพื่อทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
4. เพื่อประเมินประสิทธิผลการใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู โดยมีวัตถุประสงค์ย่อยดังนี้

4.1 เพื่อเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหารายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับนักศึกษาครูก่อนและหลังการใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

4.2 เปรียบเทียบคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ก่อนและหลังการใช้หลักสูตร
จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

4.3 เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาครู ที่มีต่อหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา

3. คำถามการวิจัย

1. หลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูควรมีลักษณะอย่างไร
2. ผลการทดลองใช้หลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูเป็นอย่างไร
3. ผลการประเมินหลังการใช้หลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูมีผลเป็น
อย่างไร ตามประเด็นย่อยต่อไปนี้

3.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาก่อนและ
หลังเรียนแตกต่างกันหรือไม่

3.2 ผลการพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ก่อนและหลังการใช้หลักสูตร
จิตตปัญญาศึกษาแตกต่างกันหรือไม่

3.3 ความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาเป็นอย่างไร

4. สมมติฐานการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับ
นักศึกษาครูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะนักศึกษาครูที่พึงประสงค์ มีสมมติฐานการวิจัย ดังนี้

4.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาก่อนและหลังเรียนมีความแตกต่างกัน

4.2 คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ก่อนและหลังเรียนหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญา
ศึกษาสำหรับนักศึกษาครูมีความแตกต่างกัน

4.3 ความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับ
นักศึกษาครูอยู่ในระดับมาก

5. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

ประชากร คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 3 และ 5 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 คณะครู
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จำนวน 38 คน สาขาวิชาดังนี้ 1 การศึกษาปฐมวัย 2
ภาษาไทย 3 สังคมศึกษา 4 ภาษาอังกฤษ 5 คณิตศาสตร์ 6 วิทยาศาสตร์ 7 พลศึกษา 8 เทคโนโลยี
สารสนเทศและสื่อสารการศึกษา

กลุ่มเป้าหมาย เป็นนักศึกษาครูสาขาวิชาต่าง ๆ ในหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ที่
กำลังศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี จำนวน 19 คน ทั้งนี้คัดเลือก
โดยมีเกณฑ์ดังนี้

1.1 เป็นนักศึกษาที่มีความเต็มใจที่จะเข้าร่วมรับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์
โดยใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา

1.2 มีความศรัทธาในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.3 มีความพร้อมและเสถียรในการเรียนช่วงวันหยุดเสาร์หรืออาทิตย์

2. หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิต
ครูที่พึงประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา จิตสาธารณะ
และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3. ระยะเวลาในการทดลอง การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาทดลอง 15 สัปดาห์ ๆ ละ 4
ชั่วโมง รวมเป็น 60 ชั่วโมง

4. ตัวแปรในการวิจัย

4.1 ตัวแปรอิสระ กิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับนักศึกษาครู

4.2 ตัวแปรตาม มีดังนี้

4.2.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

4.2.2 คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ได้แก่ 1 ความตระหนักรู้ในตนเอง 2
ความเมตตา กรุณา 3 จิตสาธารณะ และ 4 การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

4.2.3 ความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับนักศึกษาครู

5. สถานที่ทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู คือ คณะครุ
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

6. นิยามศัพท์เฉพาะ

จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์จากภายในจิตใจ ปลุกฝังให้เกิดการตระหนักรู้ ความเมตตากรุณา จิตสำนึกต่อส่วนรวม เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ การนำปรัชญาและศาสนาธรรมมาพัฒนาจิตใจจนมีสติเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคมส่วนรวม

หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง สาระและประสบการณ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนานักศึกษาครูให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาปลุกฝังให้เกิดการตระหนักรู้ ความเมตตากรุณา จิตสำนึกต่อส่วนรวม เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ฝึกปฏิบัติด้านสมาธิ มีสติ และเกิดปัญญาเพียงพอที่จะสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และต่อวิชาชีพครู โดยใช้กิจกรรมหลัก ได้แก่ สุนทรีสนทนา ดนตรี ศิลปะ โยคะ สะท้อนคิด ผ่อนพักตระหนักรู้ การทำสมาธิ นิเวศภาวนา

การพัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการสร้างหลักสูตรซึ่งมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา โดยมีขั้นตอนการพัฒนา 4 ขั้นตอน คือ 1 การศึกษาข้อมูลขั้นพื้นฐาน เป็นการศึกษาสำรวจรวบรวมวิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ 2 การพัฒนาหลักสูตร โดยกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดเนื้อหาสาระ กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา กำหนดวิธีการวัดและประเมินผล ตามจุดประสงค์ของหลักสูตร 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักศึกษาครูชั้นปีที่ 4 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี 4 การประเมินผลหลักสูตร เป็นการประเมินการใช้หลักสูตร การขยายผลหลักสูตร

ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา คือ ระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา แนวคิดทฤษฎี หลักการเรียนรู้พื้นฐานจิตตปัญญาศึกษา และหลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงอันนำไปสู่การพัฒนาให้ผู้เรียนมีความตระหนักรู้ในตนเอง มีความเมตตากรุณา การมีจิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะหรือคุณสมบัติที่ดีของนักศึกษาครูที่หน่วยผลิตและผู้ใช้ครู ต้องการให้แสดงออกทางพฤติกรรม ที่สังเกตได้ วัดได้ จากแบบประเมินหลังจากศึกษาหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับครู ประกอบด้วย 1 ความตระหนักรู้ในตนเอง 2 ความเมตตากรุณา 3 จิตสาธารณะ และ 4 การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งประกอบด้วย

ความตระหนักรู้ในตนเอง หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง สามารถรับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิด

ของตนเอง สามารถตัดสินใจเลือกปฏิบัติตนสอดคล้องกับค่านิยม จริยธรรมที่พึงงามของสังคม มีเหตุผลในการแสดงพฤติกรรมของตน สามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ และสามารถปรับพฤติกรรมในสถานการณ์ที่ตนไม่พอใจได้อย่างเหมาะสม และถูกกาลเทศะ

ความเมตตากรุณา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแสดงออกถึงความปรารถนาที่ต้องการให้บุคคลอื่นมีความสุขทั้งกายและใจ และต้องการให้บุคคลอื่นพ้นทุกข์ สามารถแสดงออกด้วยการช่วยเหลือ ทั้งทางกาย วาจาใจ และไม่เบียดเบียนคิดร้ายต่อผู้อื่นในทุกรูปแบบ

จิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ด้วยการเอาใจใส่เป็นธุระดูแล การเคารพสิทธิในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของสังคม

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วสามารถกำหนดปัญหา กำหนดเป้าหมายการคิดอย่างถูกทาง ระบุประเด็นการคิดได้ชัดเจน ประมวลข้อมูลทั้งข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิดทั้งทางกว้างทางลึก วิเคราะห์ข้อมูล เลือกข้อมูลและประเมินข้อมูลได้ ใช้หลักเหตุผลในการพัฒนาข้อมูลและเสนอคำตอบทางเลือกที่สมเหตุสมผลได้

ความพึงพอใจของนักศึกษา หมายถึง การยอมรับ การเห็นชอบ การให้ความร่วมมือ การปฏิบัติตามต่อกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

นักศึกษาครู หมายถึง ผู้เรียนในระดับปริญญาตรีในสถาบันอุดมศึกษา สาขาการศึกษา ในที่นี้ หมายถึง นักศึกษาครู ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ชั้นปีที่ 4

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง พัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูเพื่อการเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดสำคัญจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

- 1.1 ความหมายของหลักสูตร
- 1.2 องค์ประกอบของหลักสูตร
- 1.3 ประเภทของหลักสูตร
- 1.4 การพัฒนาหลักสูตร
- 1.5 ปรัชญากับการพัฒนาหลักสูตร
- 1.6 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร
- 1.7 การพัฒนาหลักสูตรรายวิชา
- 1.8 การประเมินหลักสูตร
- 1.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

- 2.1 ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา
- 2.2 ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา
- 2.3 หลักการพื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงหลัก

จิตตปัญญา 7 หรือ 7C's

- 2.4 เครื่องมือวิธีการและการปฏิบัติเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา
- 2.5 คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
- 2.6 การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
- 2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

3. แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

- 3.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับสังคมไทย
- 3.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์สำนักงานการอุดมศึกษา
- 3.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง

1. แนวคิดเกี่ยวกับหลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

1.1 หลักสูตรและรูปแบบหลักสูตร

ความหมายหลักสูตร

การให้คำนิยามหลักสูตรจากนักการศึกษาต่างๆ พอสรุปได้ ดังนี้

รัชชัย ชัยจิรฉายากุล (2535 : 10-11) ได้ให้ความหมายหลักสูตรว่า หมายถึง แผนการเรียนรู้และประสบการณ์ที่จัดให้กับผู้เรียน โดยแผนการเรียนรู้จะครอบคลุมเนื้อหาสาระ กิจกรรม ที่กำหนดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เพื่อเอื้อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในตัวผู้เรียน โดยผ่านทางการจัดประสบการณ์ หรืออีกนัยหนึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ที่เป็นการนำแผนการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องคือ การสอนของครู การเรียนของนักเรียน การวัดประเมินผล และกิจกรรมอื่น ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้หรือประสบการณ์ให้กับผู้เรียน

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2539 : 3-9) ได้ให้ความหมายหลักสูตร ครอบคลุม 5 ลักษณะให้ชื่อย่อว่า “SOPEA” กล่าวคือ ครอบคลุมความหมายหลักสูตรที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น รายวิชา เนื้อหาวิชาที่เรียน จนกระทั่งความหมายที่มีลักษณะที่เป็นนามธรรม คือ ประสบการณ์ทั้งหมดที่จัดให้ผู้เรียน มีลำดับความหมายจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม ดังนี้ S = หลักสูตร คือ รายวิชา เนื้อหา กลุ่มวิชาหรือชุดวิชา ที่จะเตรียมไว้อย่างมีระบบ สำหรับผู้เรียน ระดับการศึกษาหนึ่ง (Curriculum as Subjects) P = หลักสูตร คือ แผนสำหรับจัดโอกาสการเรียนรู้ หรือประสบการณ์ที่คาดหวังให้แก่ผู้เรียน เน้นแสดงถึงจุดหมาย การออกแบบหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ (การสอน) และการประเมิน ถูกสร้างขึ้นในสถานการณ์หนึ่งๆ โดยเฉพาะเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติ (Curriculum as Plans) A = หลักสูตร คือ กิจกรรมทางการศึกษา ที่จัดในรูปแบบการเรียนการสอนต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ประสบการณ์ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่กำหนด (Curriculum as Activities) O = หลักสูตร คือ จุดมุ่งหมาย จุดประสงค์ที่ผู้เรียนพึงบรรลุไม่เพียงแต่ผ่านทางสถานการณ์การเรียนรู้ที่จัดให้เท่านั้น แต่จะรวมไปถึงสิ่ง que ผู้เรียนสามารถเรียนรู้อันเป็นผลจากการกระทำ (Curriculum as Objectives) E = หลักสูตร คือ ประสบการณ์ทุกอย่างที่จัดให้กับผู้เรียนทั้งภายใน ภายนอกโรงเรียนเพื่อให้เกิดการพัฒนาการทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคม ปัญญาตามความสามารถของผู้เรียน (Curriculum as Learner Experience)

ธำรง บัวศรี (2542 : 7) ให้ความหมายหลักสูตร สรุปได้ว่า เป็นแผนที่ได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหา กิจกรรม และมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ตามที่จุดหมายกำหนด มีการออกแบบล่วงหน้า มีการบูรณาการระหว่างองค์ประกอบ เช่น จุดหมาย เนื้อหา วิธีการเรียน การสอน การประเมินผล วัสดุหลักสูตร กลายเป็นกลุ่มก้อนที่มีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างมีความหมาย

มาเรียม นิลพันธุ์ (2543 : 6) และ (Wheeler 1974 : 11, อ้างถึงใน ชำรง บัวศรี 2531:4) ได้ให้ความหมายสอดคล้องกับ ได้กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึง เอกสารที่เป็นข้อกำหนดมวลประสบการณ์ของผู้เรียนที่ได้เรียนจากโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความเจริญก้าวหน้าไปในแนวทางที่หลักสูตรต้องการ

บุญชม ศรีสะอาด (2546:7) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้อย่างหลากหลาย จำแนกได้ดังนี้

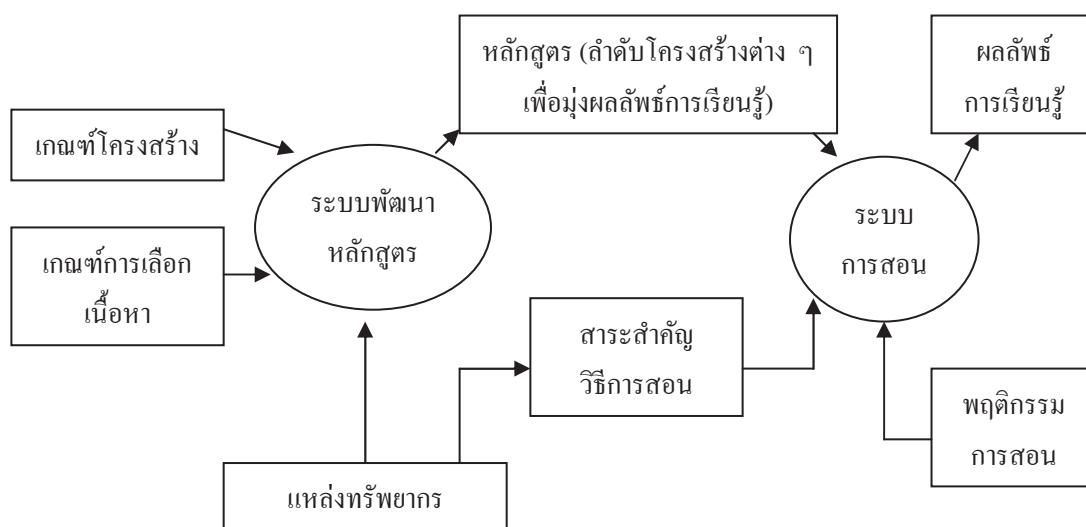
หลักสูตรคือ สิ่งที่เกิดหวัง เป็นเนื้อหาวิชา เป็นเนื้อหาสาระวิชา เป็นโปรแกรมการศึกษา เป็นเอกสาร และเป็นแม่บทที่กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดขึ้น

หลักสูตรคือ สิ่งที่เกิดขึ้นจริง เป็นประสบการณ์ที่จะได้รับจากประสบการณ์การเรียนรู้ในโรงเรียนและนอกโรงเรียนตามโปรแกรมที่จัดไว้ให้ ซึ่งมีจุดประสงค์ทั่วไปและจุดประสงค์เฉพาะตามความเหมาะสมกับสภาพของโปรแกรมนั้น ๆ

โอลิวิา อเล็กซานเดอร์ และเลวิส ทาบา (Oliva 1988 : 6 ; Saylor and Lewis 1981 : 8 ; Taba 1962 : 11) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า หมายถึง แผนการเรียนรู้ (Plan for Learning) ที่จัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ มีการออกแบบหลากหลาย แต่มีองค์ประกอบหลักที่ไม่แตกต่างกัน คือ มีเป้าหมาย มีจุดประสงค์เฉพาะเจาะจง ซึ่งเป็นแนวทางในการเลือกและจัดระบบเนื้อหา รูปแบบการเรียนการสอน รวมถึงการประเมินผลการเรียนรู้

โซเวลล์ (Sowell 1996:5) ได้กล่าวสรุปว่า หลักสูตรเป็นการสะสมความรู้ดั้งเดิมเป็นวิธีคิด เป็นประสบการณ์ที่กำหนดไว้เป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ เป็นแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นความรู้คุณลักษณะของผู้เรียนเป็นเนื้อหาและกระบวนการในการให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

สรุปได้ว่า หลักสูตรเป็นแผนสำหรับการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ซึ่งประกอบไปด้วย มวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่รวมทั้งความรู้ กิจกรรมและประสบการณ์ มีการออกแบบโดยนำองค์ประกอบหลักด้านเป้าหมาย จุดประสงค์ เนื้อหาสาระ รูปแบบการเรียนการสอน และการประเมินผล มาสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ที่สอดคล้องกัน อันเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนด้านต่างๆ ตามความมุ่งหวังของหลักสูตร ซึ่งสรุปความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างหลักสูตรและการเรียนการสอนได้ ดังแผนภูมิที่ 2

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างหลักสูตรและการสอน (Curriculum & Instruction) ที่มา: สุชาสินี บุญญาพิทักษ์. “การพัฒนาหลักสูตรครูนักวิจัยในชั้นเรียน สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู.” (ปริญญานิพนธ์ การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545), 36.

1.2 องค์ประกอบของหลักสูตร

การออกแบบหลักสูตรหรือแผนการเรียนรู้นั้น เป็นการวางแผนเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนบรรลุจุดประสงค์ ดังนั้น การนำสาระสำคัญหรือองค์ประกอบต่าง ๆ มารวมกันอย่างเป็นระบบสอดคล้องเหมาะสม จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์สำหรับนำไปใช้ โดยจัดทำเป็นรายละเอียดเอกสารหลักสูตรที่มีโครงสร้างและองค์ประกอบต่าง ๆ ครบถ้วน เพื่อให้ผู้ที่จะนำหลักสูตรไปใช้เห็นขอบเขตของวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการประเมินผล สำหรับเป็นแนวปฏิบัติต่อไป อย่างไรก็ตาม การจำแนกองค์ประกอบของหลักสูตรอาจมีรายละเอียดที่แตกต่างกันตามจุดเน้นของการนำไปใช้ หรือมุมมองนักพัฒนาหลักสูตร แต่โดยหลักการแล้วองค์ประกอบสำคัญที่ยึดเป็นเกณฑ์โครงสร้างหลักสูตรอย่างน้อยมี 4 องค์ประกอบ คือ (Taba 1962 : 382)

1. การกำหนดวัตถุประสงค์ (Objective)
2. การเลือกเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ (Content and Experience)
3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Experience Organization)
4. การประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation)

องค์ประกอบทั้ง 4 มักเรียงลำดับก่อนหลัง มีตัวนำทางคือ เป้าหมายหรือจุดประสงค์ ซึ่งจะไปกำหนดงานหรือสิ่งที่ต้องการให้เกิดกับผู้เรียน ทำให้เห็นแนวทางว่าเนื้อหาสาระใดควรจัดให้กับผู้เรียนมากน้อยเพียงใด ประสบการณ์ใดที่ผู้เรียนควรจะได้รับ จากนั้นจึงมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งผู้สอนจะมีบทบาทสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์การเรียน การสอน (Instructional Strategic) เลือกกระบวนการ วิธีการและกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างสอดคล้องตอบสนองการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมไปถึงวัสดุอุปกรณ์ สื่อที่จะช่วยส่งเสริมประสิทธิภาพการเรียนการสอน และองค์ประกอบสุดท้าย คือ การประเมินผล จะต้องมีการออกแบบการประเมิน โดยคำนึงถึงความสอดคล้องกับองค์ประกอบด้านวัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ และวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือประสบการณ์การเรียนรู้

หลักการในการพิจารณากำหนดองค์ประกอบหลักสูตรสรุปได้ ดังนี้ (ธารง บัวศรี 2542 ; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ 2539)

1. ด้านจุดประสงค์ จุดประสงค์การศึกษาสามารถกำหนดได้หลายระดับ เช่น ระดับเป้าประสงค์ (Goal) จุดมุ่งหมาย (Purpose) จุดหมาย (Aim) จุดประสงค์ทั่วไป (Objective) จุดประสงค์เชิงพฤติกรรม (Behavioral Objective) เป็นต้น จุดประสงค์เหล่านี้มีความเฉพาะเจาะจงแตกต่างกัน ครอบคลุมพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียน จำแนกได้เป็น 3 ด้านใหญ่ คือ ด้านความรู้หรือสติปัญญา (Cognitive Domain) ด้านเจตคติหรือความรู้สึก (Affective Domain) และด้านทักษะปฏิบัติ (Psychomotor Domain) แนวทางในการกำหนดจุดประสงค์ระดับต่าง ๆ จึงต้องคำนึงถึงความสมดุลในการพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน อย่างเหมาะสม ต้องมีความสำคัญหรือมีความหมายต่อผู้เรียน ทั้งในปัจจุบันและอนาคต สามารถปฏิบัติได้จริง รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความต้องการของสังคมและตัวผู้เรียน นอกจากนั้น ต้องคำนึงถึงความสอดคล้อง ส่งเสริมกับจุดประสงค์ในระดับอื่นด้วย

2. ด้านเนื้อหา และประสบการณ์การเรียนรู้ (Content and Experience) การพิจารณาคัดเลือกเนื้อหา ควรคำนึงถึงความสอดคล้องกับจุดประสงค์ เป็นเนื้อหาที่มีความสำคัญจำเป็นต่อการเรียนรู้สำหรับผู้เรียน น่าสนใจ ทันสมัย ก่อให้เกิดความรู้ใหม่สอดคล้องกับความต้องการของสังคม เหมาะสมกับพัฒนาการระดับความสามารถผู้เรียน และเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

3. ด้านวิธีการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Experience Organization) การพิจารณาวิธีการจัดประสบการณ์ อาจมีเงื่อนไขการปฏิบัติเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ความพร้อมของวัสดุอุปกรณ์ เวลาบุคลากรที่เกี่ยวข้อง อย่างไรก็ตามก็ควรคำนึงถึงกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนเป็นสำคัญ ให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ตามศักยภาพอย่างมีคุณภาพ และเกิดความรวบยอดในสิ่งที่เรียน

4. การประเมินผลการเรียนรู้ (Evaluation) การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน นอกจากจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ในกระบวนการประเมินนั้น จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลัก 3 ประการ 1 ผลการวัด ซึ่งเป็นข้อมูลที่สะท้อนคุณลักษณะ พฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนในด้านต่าง ๆ 2 เกณฑ์ ซึ่งเป็นมาตรฐานที่ผู้สอนคาดหวัง เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบกับผลที่เกิดขึ้นจริงของผู้เรียน 3 การได้มาซึ่งผลการวัดที่ถูกต้อง น่าเชื่อถือ ผู้สอนต้องมีเครื่องมือวัดคุณลักษณะผู้เรียนได้อย่างสอดคล้องกับพฤติกรรมนั้นตามสภาพที่เกิดขึ้นจริงของผู้เรียน ใช้เครื่องมือวัดที่หลากหลาย เหมาะสมกับเนื้อหา ครอบคลุมพฤติกรรม ทั้ง ด้านความรู้ ความรู้ลึกและการปฏิบัติของผู้เรียน

1.3 ประเภทของหลักสูตร

หลักสูตรอาจถูกจำแนกออกเป็นหลายประเภท ขึ้นอยู่กับเกณฑ์ที่ใช้ในการจำแนกแตกต่างกัน อาทิ จำแนกตามปรัชญาการศึกษาที่แตกต่างกัน ความมุ่งหมายที่เน้น เนื้อหาที่นำมาบรรจุใช้เกณฑ์การเลือกต่างกัน เน้นวิธีสอนวิธีเรียนต่างกัน หรืออาจจำแนกระดับของผู้จัดทำหรือผู้พัฒนาหลักสูตร เป็นต้น

แนวคิดหนึ่งที่นักการศึกษาจำแนกไว้ สรุปได้ 6 รูปแบบ คือ (ธำรง บัวศรี 2542 : 174-175)

1. แนวคิดที่ยึดวิชาหรือสาขาวิชาเป็นหลัก (Discipline and Subjects) มีพื้นฐานความเชื่อว่า ความรู้คือเป้าหมายสูงสุดของการเรียน มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้จากการเรียนเนื้อหารายวิชาต่าง ๆ รูปแบบหลักสูตรจึงสะท้อนให้เห็นถึงการจัดระเบียบเนื้อหาในกรอบแต่ละรายวิชาตามลำดับของหลักเกณฑ์ที่กำหนดได้ เช่น เรียงลำดับตามความยากง่ายของเนื้อหา ลำดับขั้นพัฒนาการเรียนรู้ เรียนจากส่วนรวมไปสู่รายละเอียด หรือเรียนตามลำดับเหตุการณ์ เป็นต้น แนวคิดนี้ก่อให้เกิดหลักสูตรรายวิชา (Subjects Curriculum) ข้อจำกัดของหลักสูตรรูปแบบนี้นับว่ามีจุดอ่อน โดยเฉพาะในการจัดขอบเขตเนื้อหา และกระบวนการถ่ายทอดความรู้ กล่าวคือ การจัดเนื้อหาวิชาไม่ได้คำนึงถึงเป้าหมาย ความเหมาะสมที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ หรือความสัมพันธ์เนื้อหาไม่เกิดขึ้นไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์หรือปัญหาที่เผชิญในปัจจุบัน การใช้ประสบการณ์ของผู้เรียนเกิดขึ้นน้อยกว่าการถ่ายทอดความรู้ ต่อมาได้มีการปรับปรุงแก้ไขทำให้เกิดหลักสูตรรูปแบบอื่น ๆ ขึ้น คือ หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (Correlated Curriculum) หลักสูตรหมวดวิชา (Broad-Field Curriculum) และหลักสูตรสหวิทยาการ (Multidisciplinary Curriculum)

2. แนวคิดที่ยึดกิจกรรมและปัญหาของสังคมเป็นหลัก (Social Activities and Problems) แนวความคิดนี้แตกต่างจากแนวคิดแรกตรงที่ ไม่ได้มุ่งความรู้ แต่มุ่งที่สังคมเป็นหลัก เป็นความพยายามที่จะปลุกตัวออกจากการเป็นหลักสูตรรายวิชา ทั้งนี้ เพื่อให้หลุดพ้นจากปัญหาที่

หลักสูตรรายวิชาประกอบอยู่จุดสำคัญที่แนวความคิดนี้เน้น คือ หน้าที่ของบุคคลในสังคม ปัญหาของสังคม และการเสริมสร้างสังคม แนวคิดนี้มีผลทำให้เกิดหลักสูตรที่เรียกว่า หลักสูตรแกน (The Core Curriculum) ซึ่งเป็นหลักสูตรที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียน เพราะถือว่าปัญหาสังคมเป็นปัญหาาร่วมของทุกคนที่อยู่ในสังคมควรรับผิดชอบแก้ไขให้ดีขึ้น

3. แนวคิดที่ยึดความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเป็นหลัก (Individual Needs and Interests) โดยมองว่า ความสนใจของผู้เรียนในปัจจุบันมีความสำคัญมากที่สุด เป็นการเน้นตัวผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ดังนั้น สิ่งต่าง ๆ ที่จะบรรจุในหลักสูตรจะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับตัวผู้เรียนและปัญหาที่ผู้เรียนสนใจและต้องการแก้ไข หลักสูตรจะไม่กำหนดอะไรไว้แน่นอน แต่เป็นเรื่องที่ผู้สอนและผู้เรียนจะตกลงกัน หลักสูตรนี้มีชื่อว่า หลักสูตรประสบการณ์ (The Experience Curriculum) หรือหลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (The Child-Centered Curriculum)

4. แนวคิดที่ยึดความสามารถเฉพาะของผู้เรียนเป็นหลัก (Specific Competencies) ตามแนวคิดนี้ การออกแบบหลักสูตรจะมีการกำหนดเกณฑ์ความสามารถที่ผู้เรียนพึงกระทำนั้น ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นทักษะในด้านต่าง ๆ จัดเรียงลำดับกันไปโดยแบ่งตามกลุ่มวิชาหรือหมวดวิชาตามเป้าหมายที่ต้องการ จะได้หลักสูตรที่เรียกว่า หลักสูตรเกณฑ์ความสามารถ (The Competency-Based Curriculum)

5. แนวคิดที่ยึดทักษะในกระบวนการเรียนรู้เป็นหลัก (Design Focused on Process Skills) การออกแบบหลักสูตรตามแนวคิดนี้มุ่งในเรื่องของวิธีการมากกว่าเนื้อหาวิชา โดยถือว่าความรู้เป็นเพียงพาหนะที่นำไปสู่จุดประสงค์การเรียนรู้การสอน ไม่ใช่จุดหมายปลายทาง หลักสูตรที่เกิดจากแนวความคิดแบบนี้เรียกว่า หลักสูตรที่มุ่งกระบวนการ (The Process Approach Curriculum)

6. แนวคิดที่ยึดหลักการผสมผสานทั้งในด้านกระบวนการและความรู้ (Designs Focused on Integration of Knowledge and Process) ตามแนวคิดนี้การออกแบบตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตวิทยาเกสตาลท์ ซึ่งต้องการเห็นภาพรวมของเนื้อหาวิชาและกระบวนการในการเรียนการสอน ทำให้ไม่เห็นว่ามีการแยกวิชาออกจากกัน หลักสูตรตามแนวคิดนี้เรียกว่า หลักสูตร บูรณาการ (The Integrated Curriculum) ตัวอย่างของหลักสูตรแบบนี้ ได้แก่ หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (The Social Process and Life Function Curriculum) เป็นต้น

ส่วน ปราณี สังฆะตะวรรธน และ สิวิรรณ ศรีพหล (2536 : 117) ได้จำแนกหลักสูตรเป็น 3 กลุ่ม คือ เน้นเนื้อหาวิชา เน้นผู้เรียน และเน้นปัญหาสังคม ในหลักสูตรที่เน้นผู้เรียนนั้น จะคำนึงถึงผลประโยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับการศึกษาในหลักสูตร อาจจำแนกได้หลายประเภท เช่น

1. หลักสูตรแบบเอกัตภาพ (Individualized Curriculum) ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้เรียนแต่ละคน ผู้สอนเป็นผู้วิเคราะห์ว่า จะจัดเนื้อหาสาระอย่างไรจึงตรงกับความสนใจ ความต้องการและความถนัดของผู้เรียน ผู้สอนต้องเป็นผู้สามารถวิเคราะห์ความต้องการความสามารถของผู้เรียนได้อย่างถูกต้องแม่นยำตรง เป็นผู้ติดตามความก้าวหน้าในการเรียน และกำหนดกิจกรรมให้กับผู้เรียนด้วย นิยมจัดในระดับอุดมศึกษามากกว่าระดับอื่น เนื่องจากมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากกว่าในระดับอื่น ๆ จะเห็นได้ว่าผู้สอนในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษามีภาระงานมาก นอกจากนี้ผู้เรียนในระดับต่ำกว่าอุดมศึกษายังมีความต้องการและความสนใจที่หลากหลาย และกลุ่มผู้เรียนนี้เป็นจำนวนมากจึงยากต่อการติดตามความก้าวหน้าอย่างใกล้ชิด ข้อดีของหลักสูตรลักษณะนี้ คือ ทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาในสิ่งที่ตนเองสนใจ และได้รับประโยชน์จากสิ่งที่ตนต้องการ มีความกระตือรือร้นต่อการเรียน ส่วนข้อจำกัดคือ ผู้สอนมีภารกิจมากในการติดตามความก้าวหน้า และหากผู้สอนไม่มีความชำนาญในการวิเคราะห์ผู้เรียนได้อย่างถูกต้อง จะทำให้การเรียนการสอนไม่เกิดประโยชน์และผิดเป้าหมายได้

2. หลักสูตรส่วนบุคคล (Personalized Curriculum) ผู้สอนและผู้เรียนมาร่วมกันวางแผนการเรียนร่วมกัน โดยมีความต้องการความสนใจและความสามารถของผู้เรียนเป็นหลัก โปรแกรมการเรียนที่ผู้เรียนและผู้สอนช่วยกันกำหนด จะนำไปสู่การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ผู้เรียนสนใจและสอดคล้องกับความต้องการ ทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีความหมาย หลักสูตรประเภทนี้ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพของตนในด้านที่ต้องการได้ดี เช่นเดียวกับหลักสูตรแบบเอกัตภาพ และยังมีข้อดีในแง่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการวางแผนการเรียนรู้มากขึ้น

3. หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (Learning Activity/Experience Curriculum) พัฒนามาจากแนวคิดของ จอห์น ดิวอี้ เน้นการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ และให้ผู้เรียนเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจและต้องการ หลักสูตรประเภทนี้จะบรรจุประสบการณ์ให้ผู้เรียนต้องแก้ปัญหา วางแผน และลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง โดยเชื่อว่าผู้เรียนเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุด กิจกรรมและประสบการณ์ต่าง ๆ ควรจัดขึ้นตามความสนใจและความต้องการของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม กิจกรรมและประสบการณ์ สำหรับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำ โดยวิธีการเรียนแบบให้ผู้เรียนได้แก้ปัญหาด้วยตนเอง เนื้อหาจะถูกกำหนดออกเป็นงาน (Task) หลาย ๆ งาน สำหรับข้อดีของหลักสูตรกิจกรรมก็คือ เมื่อผู้เรียนได้เรียนรู้โดยประสบการณ์ตรง ผู้เรียนจะมีความกระตือรือร้นต่อการเรียน (Active Learning) และมุ่งส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ต่อผู้เรียน นอกจากนี้ผู้เรียนยังได้รับประโยชน์จากการเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจ เพราะสามารถนำไปใช้ในการดำรงชีวิตได้ดี ส่วนข้อจำกัดคือ การจัดหลักสูตรเพื่อให้สนองต่อความต้องการและความสนใจ

ของผู้เรียน กระทำได้ลำบากและผู้สอนจะต้องติดตามผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เนื้อหาสาระที่นำมาบรรจุในหลักสูตรอาจจะไม่สมบูรณ์และไม่สอดคล้องกับพัฒนาการของผู้เรียนในทุกด้าน

4. หลักสูตรแบบอิงสมรรถภาพ (Competency-Based Curriculum) หลักสูตรประเภทนี้มุ่งเน้นความสามารถด้านการปฏิบัติงานเป็นหลัก ตัวอย่างของหลักสูตรนี้ เช่น หลักสูตรแพทยศาสตร์ หลักสูตรผู้บริหาร หลักสูตรฝึกหัดครู เป็นต้น ผู้พัฒนาหลักสูตรต้องวิเคราะห์ความสามารถสุดท้ายก่อนจบหลักสูตรว่าผู้เรียนมีความสามารถทางด้านใดบ้าง ความรู้อย่างต่ำควรมีขอบเขตเท่าใด ทักษะที่จะต้องปฏิบัติในงานนั้น ๆ ต้องมีทักษะใด รวมถึงเจตคติที่ควรปลูกฝังต่อการปฏิบัติงานนั้น ๆ ข้อดีของหลักสูตรนี้จะทำให้ได้ผลผลิตจากหลักสูตร เหมาะสมกับการไปปฏิบัติงานได้โดยตรง ส่วนข้อจำกัดคือ ไม่สามารถจัดได้ทุกหลักสูตรหรือทุกวิชา เนื่องจากขอบข่ายของสมรรถภาพมีกว้างขวางมาก โดยเฉพาะสมรรถภาพด้านสังคม

นอกจากนี้การจัดหลักสูตรในระดับการศึกษาต่าง ๆ มักมีเป้าหมายแตกต่างกัน ฉะนั้น รูปแบบหลักสูตรจึงต้องสอดคล้องเหมาะสมกับการนำมาใช้กับระดับการศึกษานั้นด้วย เช่น ตัวอย่างเช่น ในระดับอุดมศึกษา มักมีเป้าหมายในการผลิตบัณฑิตให้เป็นผู้ที่มีความสามารถทางวิชาชีพ ตามความเชี่ยวชาญของสถาบันอุดมศึกษา หรือองค์กรที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพนั้น ๆ ดังนั้น รูปแบบของหลักสูตรระดับอุดมศึกษา อาจแบ่งได้ 8 รูปแบบ ดังนี้ (ปทีป เมธาคุณวุฒิ 2532 : 7-8 ; citing Birquist 1981)

1. หลักสูตรเน้นการถ่ายทอดเจตนารมณ์ (Heritage Based) เป็นหลักสูตรที่เน้นให้นักศึกษาเข้าใจอย่างชัดเจนเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและวัฒนธรรมของตนเอง พร้อมทั้งให้ความรู้และทักษะที่จะเผชิญกับปัญหาในโลกปัจจุบันและอนาคต

2. หลักสูตรเน้นประเด็นปัญหา (Thematic Based) เนื่องจากสภาพการณ์ในสังคมปัจจุบันมีปัญหาหลายประการ ซึ่งจะต้องใช้ศาสตร์หลาย ๆ ด้านช่วยแก้ปัญหา หลักสูตรนี้จะช่วยให้นักศึกษาค้นคว้าแหล่งข้อมูลที่จำเป็นในการแก้ปัญหา

3. หลักสูตรเน้นสมรรถภาพ (Competency Based) จะมีการกำหนดสมรรถภาพหลายประการให้นักศึกษาทราบ และนักศึกษาจะต้องพยายามแสดงให้เห็นว่า ตนเองมีสมรรถภาพเหล่านี้ ซึ่งเป็นเกณฑ์ในการจบหลักสูตรของนักศึกษา

4. หลักสูตรเน้นวิชาชีพ (Career Based) เป็นหลักสูตรที่กำหนดขึ้นเพื่อเตรียมนักศึกษาไปสู่วิชาชีพนั้น ๆ โดยเฉพาะ

5. หลักสูตรเน้นประสบการณ์ (Experience Based) จะเน้นประสบการณ์การเรียนรู้ การสอน ทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ซึ่งได้กำหนดไว้อย่างชัดเจน และจัดประสบการณ์ให้นักศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยสัมพันธ์กับทฤษฎีที่สอนภายในชั้นเรียน

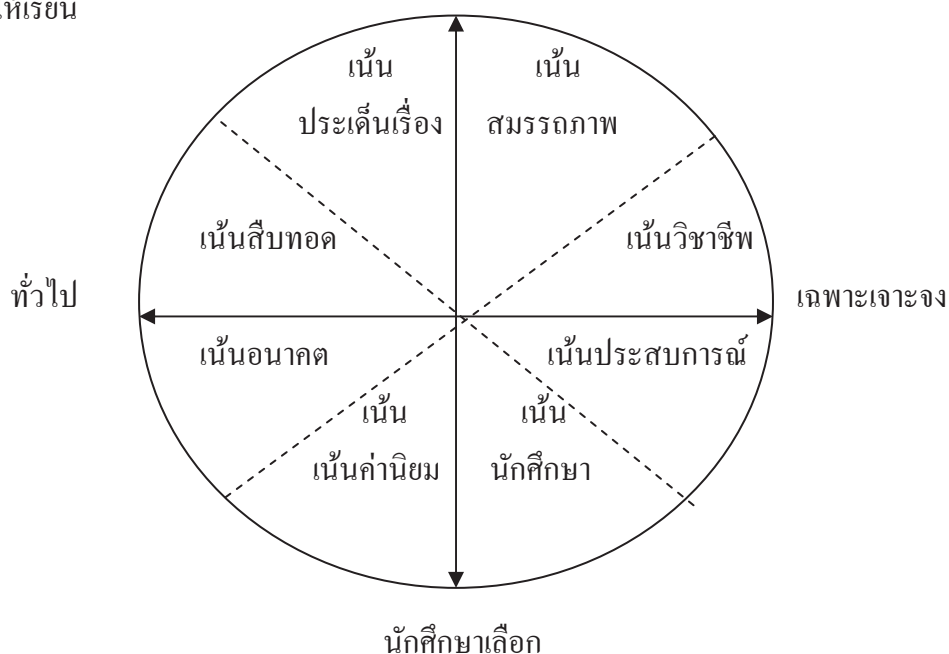
6. หลักสูตรเน้นผู้เรียน (Student Based) เป็นหลักสูตรที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนเป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกประสบการณ์ในการเรียนรู้ ตลอดจนการตั้งเกณฑ์และแนวทางในการประเมินตนเอง โดยทั่วไปจะใช้เป็นสัญญาการเรียน (Learning Contract) ระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ผู้สอน

7. หลักสูตรเน้นค่านิยม (Value Based) คือ ในหลักสูตรนี้เน้นให้นักศึกษารับทราบแหล่งข้อมูลและประสบการณ์ที่จะศึกษาหรือขยายขอบเขตของค่านิยมที่นักศึกษามีอยู่ หรือรวมทั้งการรับค่านิยมใหม่ ซึ่งค่านิยมเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับสังคม การเมือง ศาสนา ชีวิตและแผนการทำงานของนักศึกษาในอนาคต

8. หลักสูตรเน้นอนาคต (Future Based) คือ สภาพการณ์ต่าง ๆ ถูกกำหนดขึ้นโดยมีข้อตกลงว่าเพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษาความรู้ ทักษะหรือเจตคติที่เหมาะสมในการสร้างอนาคตที่พึงปรารถนา หรืออนาคตที่น่าจะเป็นไปได้ในสังคม

โดยสรุป หลักสูตรทั้ง 8 รูปแบบข้างต้น อาจจำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ มีลักษณะขัดตรงกันข้าม คือ หลักสูตรทั่วไป-หลักสูตรที่เน้นเฉพาะ และหลักสูตรกำหนดตายตัว หลักสูตรที่ให้นักศึกษาเลือกเรียน ซึ่งมีผสมผสานกันในแต่ละโปรแกรม หลักสูตรที่มีความเฉพาะเจาะจงและกำหนดให้เรียน จะมีจุดเน้นในการเตรียมนักศึกษาเข้าสู่วิชาชีพเน้นประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งภายในและภายนอกสถาบัน รวมทั้งให้ความสำคัญกับสมรรถภาพที่เกิดขึ้นจากการเรียนด้วย ฉะนั้น ในการนำไปใช้พิจารณารูปแบบหลักสูตรจึงขึ้นอยู่กับเป้าหมายการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษานั้น สรุปลักษณะการจัดกลุ่มของหลักสูตรระดับอุดมศึกษา 8 รูปแบบ ได้ดังนี้

กำหนดให้เรียน

แผนภูมิที่ 3 รูปแบบหลักสูตรระดับอุดมศึกษา

ที่มา: ปทีป เมธาคุณวุฒิ, ครุศึกษา (กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530), 8.

1.4 การพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร (Curriculum Development) เป็นกระบวนการวางแผน ค้นหาแนวทางใหม่ ๆ เพื่อจัดประสบการณ์เรียนรู้ต่าง ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งต้องอาศัยการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ฉะนั้น กระบวนการพัฒนาหลักสูตรจึงมีความหมายครอบคลุมการดำเนินงาน 3 มิติสำคัญ คือ มิติการวางแผน (Planning) มิติการนำไปใช้ (Implementation) และมิติการประเมินผล (Evaluation) สรุปรายละเอียดได้ดังนี้ (Oliva 1988 : 26-27 ; โจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ 2539 : 14-15 ; ชำรง บัวศรี 2542 : 151 ; Taba 1962 : 6)

1. การวางแผนหลักสูตร (Curriculum Planning) เป็นการจัดทำหรือยกร่างหลักสูตรเป็นการดำเนินงานในระยะแรกของการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งจะมีการตัดสินใจและลงมือปฏิบัติตามแผน ออกแบบหลักสูตร มีกิจกรรมสำคัญ คือ การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน กำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้ กำหนดการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

2. การใช้หลักสูตร (Curriculum Implementation) เป็นการแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติจริงการดำเนินงานในระยะนี้จะเกี่ยวข้องกับการบริหารหลักสูตร โดยนำหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น

ไปทดลองใช้ เป็นระยะที่มีการเชื่อมโยงจากวงจรหลักสูตรไปสู่วงจรของการสอน (Instruction) อันจะก่อให้เกิดการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ (Learning Experience) สำหรับผู้เรียน ดังนั้น กิจกรรมสำคัญของระยะนี้คือ ดำเนินการสอนตามหลักสูตร จัดทำวัสดุหลักสูตรที่จะช่วยให้สามารถใช้หลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีการผลิตใช้สื่อการเรียนการสอนต่าง ๆ รวมถึงการเตรียมบุคลากรและการบริหารหลักสูตร

3. การประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation) เป็นระยะที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการประเมิน ตัดสินใจเกี่ยวกับความสำเร็จของผู้เรียนและหลักสูตร และจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร (Curriculum Revision) เพื่อปรับปรุง แก้ไข กิจกรรมการประเมินที่สำคัญในมิตินี้ ได้แก่ การประเมินเอกสารหลักสูตร ประเมินการใช้หลักสูตร ประเมินสัมฤทธิ์ผลของหลักสูตร

สรุปได้ว่า การพัฒนาหลักสูตรเป็นกระบวนการหรือขั้นตอนของการตัดสินใจทางเลือกขององค์ประกอบที่เหมาะสมต่าง ๆ เข้าด้วยกันจนเป็นระบบที่สามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและมาประสิทธิผลต่อผู้เรียน ทั้งนี้ประกอบไปด้วยการดำเนินใน 3 มิติสำคัญ คือ ระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบการประเมินหลักสูตร ที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันจนเกิดเป็นภาพรวมของกระบวนการพัฒนาหลักสูตร

1.5 ปรัชญาการศึกษากับการพัฒนาหลักสูตร พื้นฐานทางด้านปรัชญา

(รัชชัช ชัยจิรณายกุล 2536 :59) (สำลี ทองทิว 2536 : 112 ; ไพฑูรย์ สินลารัตน์ 2538:19-20) พื้นฐานทางด้านปรัชญามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาหลักสูตร เนื่องจากการที่บุคคลหรือผู้เกี่ยวข้องจะจัดการศึกษาและจัดหลักสูตรอย่างไรนั้น ขึ้นอยู่กับทฤษฎี ความเชื่อที่มีต่อการศึกษา มองเห็นความสำคัญของการศึกษาที่มีต่อสังคม ซึ่งเป็นแนวทางในการปฏิบัติ ความเชื่อดังกล่าวจึงอยู่กับปรัชญาการศึกษาและมีอิทธิพลโดยตรงต่อการจัดการศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา จะสามารถนำพาผู้เรียนไปในทิศทางเดียวกันได้นั้นจำเป็นต้องมีปรัชญาเป็นเครื่องช่วยกำหนดความมุ่งหมาย หลักสูตรและการสอน ตลอดจนกำหนดแนวทางในการจัดการศึกษาซึ่งจะมีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ หลักสูตร ครู ผู้เรียน ฉะนั้น ในแง่ของการพัฒนาหลักสูตร ปรัชญาการศึกษาจะมีส่วนสัมพันธ์และนำไปสู่การกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตร การเลือกและการจัดเนื้อหาและกิจกรรม การนำหลักสูตรไปใช้ และการประเมินผลหลักสูตรโดยตลอด ดังนั้น นักพัฒนาหลักสูตรจึงต้องมีความรู้ความเข้าใจในปรัชญาการศึกษาอย่างลึกซึ้ง และสามารถนำแนวคิดต่าง ๆ มาใช้โดยสอดคล้องกับและเป็นไปในแนวทางเดียวกันทุกขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร

หลักสูตรที่อาศัยแนวคิดปรัชญาการศึกษา ลัทธิพัฒนาการนิยม (Progressivism) ซึ่งปรัชญาการศึกษาดังกล่าวให้ความสำคัญกับความสามารถในการปรับตัวให้กับความเปลี่ยนแปลงให้สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้ และให้สามารถใช้ศักยภาพของตนได้อย่างเต็มที่ จึงเป็นความมุ่งหมายที่จะเตรียมเพื่อชีวิตปัจจุบัน การจัดหลักสูตรตามแนวคิดของกลุ่มพัฒนาการนิยม มองว่า ประสบการณ์ของมนุษย์เป็นพื้นฐานไปสู่ความรู้ เชื่อและศรัทธาในปัจเจกบุคคล เชื่อในวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่นำมาใช้ในการเรียนการสอน ลักษณะหลักสูตรจึงเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมส่งเสริมให้คิดเป็น และเน้นกระบวนการมากกว่าเนื้อหา ถือว่าประสบการณ์ชีวิตเป็นตัวกำหนดหลักสูตรหรืออาจกล่าวได้ว่า ยึดประสบการณ์หรือยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุก ๆ ด้าน ทั้งสติปัญญา ร่างกาย จิตใจ โดยประสบการณ์นั้นควรสัมพันธ์กับสังคมและผู้เรียนมีส่วนร่วมโดยตรงในประสบการณ์นั้น และในการเรียนการสอน ผู้สอนจะไม่ใช้ผู้ที่มีความสามารถในการสั่งการหรือควบคุมการเรียนรู้ของผู้เรียน เน้นประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมก่อนการสรุป นิยมการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรง เพราะถือว่าการเรียนรู้จะเกิดได้ดีก็ต่อเมื่อผู้เรียนได้ลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) มุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกการเรียนรู้ในสถานการณ์จริง เปิดโอกาสให้ใช้ความสามารถด้านต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนการทำงานในสถานศึกษาและปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น สะท้อนถึงสมรรถภาพของผู้เรียนอันเป็นเป้าหมายที่สำคัญของหลักสูตร

1.6 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตร จะมีความหมายครอบคลุมถึงการวางแผนหลักสูตร การนำไปใช้ การประเมินผล และการปรับปรุงหลักสูตร หรือกล่าวได้ว่าเป็นกระบวนการเชิงระบบเพื่อพัฒนาปรับปรุงคุณภาพของหลักสูตรให้ดีขึ้น โดยมีเป้าหมายสำคัญคือ ประสิทธิภาพของผู้เรียน การพิจารณาว่าหลักสูตรนั้นควรมีกระบวนการเชิงพัฒนา การศึกษาแนวคิดจากนักพัฒนาหลักสูตร แล้ววิเคราะห์ปรับประยุกต์รูปแบบหลักสูตรเหล่านั้นให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางสังคมและความต้องการในการนำไปใช้อย่างเหมาะสม ซึ่งนักการศึกษาหลายท่านได้ให้แนวคิดและรูปแบบของการพัฒนาหลักสูตร ที่ช่วยให้เห็นภาพรวมของการปฏิบัติงานที่เป็นระบบไว้หลายแนวทาง ดังนี้

รูปแบบของการพัฒนาหลักสูตรของ เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส (The Saylor, Alexander and Lewis Model)

เซเลอร์ อาเล็กซานเดอร์ และเลวิส (Saylor, Alaxder and Levis) ได้กล่าวถึงหลักสูตรในแง่ที่เป็นแผนการจัดโอกาสการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน มองว่าหลักสูตรประกอบไปด้วยแผนย่อย ๆ ซึ่งเป็นส่วนที่มีความสำคัญต่อหลักสูตร แนวคิดในการพัฒนาหลักสูตร จึงมุ่งเน้นกระบวนการวางแผนหลักสูตร ซึ่งประกอบด้วย 1) การกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ (Goal

and Objective) 2) การออกแบบหลักสูตร (Curriculum Designing) 3) การนำหลักสูตรไปใช้ (Curriculum Implement) และ 4) การประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation)

1. กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์ และขอบเขต (Domain) ขั้นนี้เป็นจุดเริ่มต้นของคณะนักพัฒนาหลักสูตร คือ เริ่มดำเนินการกำหนดเป้าหมายของการศึกษาและวัตถุประสงค์เฉพาะที่ต้องการให้บรรลุความสำเร็จ โดยได้จำแนกเป้าหมายการเรียนรู้ครอบคลุม 4 ขอบเขตสำคัญ คือ พัฒนาการของบุคคล (Personal Development) สมรรถภาพทางสังคม (Social Competence) ทักษะในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Continued Learning Skills) และความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน (Specialization)

2. การออกแบบหลักสูตรภายหลังจากที่ได้กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์แล้ว ในขั้นนี้นักพัฒนาหลักสูตรจะนำข้อมูลต่าง ๆ มาใช้ในการออกแบบหลักสูตร โดยพิจารณาตัดสินใจเกี่ยวกับความเหมาะสมของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ

3. การนำหลักสูตรไปใช้ เมื่อมีการออกแบบหลักสูตรแล้ว ผู้สอนจะเข้ามามีบทบาทวางแผนหลักสูตรในส่วนที่เกี่ยวกับการเรียนการสอน (Instruction) โดยสร้างแผนการสอน เลือกวิธีการสอนที่สัมพันธ์กับผู้เรียนและสอดคล้องกับหลักสูตร ความสำคัญของการดำเนินงานในขั้นนี้จะช่วยให้ได้มาซึ่งจุดประสงค์ของการเรียน (Instructional Objective) ซึ่งผู้สอนควรกำหนดจุดประสงค์ให้เฉพาะเจาะจง จากนั้นจึงพิจารณาเลือกยุทธวิธีการสอนหรือวิธีนำเสนอความรู้ต่าง ๆ ในการจัดการเรียนการสอนตามลำดับ

4. การประเมินหลักสูตร คณะนักพัฒนาหลักสูตรและครูผู้สอนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการประเมินและกำหนดเทคนิควิธีการประเมินต่าง ๆ ซึ่งมีจุดเน้นในการประเมิน 2 ด้านที่สำคัญคือ

4.1 การประเมินผลรวมของการใช้หลักสูตร โดยมุ่งพิจารณาจากมิติจากเป้าหมาย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ในการเรียน มิติของประสิทธิผลของการสอน และมิติผลสัมฤทธิ์ต่าง ๆ ของผู้เรียนที่เป็นผลจากการจัดการเรียนการสอนต่าง ๆ ของหลักสูตร

4.2 การประเมินผลการพัฒนาหลักสูตรทั้งระบบ โดยนักพัฒนาหลักสูตรพิจารณาตัดสินสภาพความสำเร็จหรือการบรรลุเป้าหมายทั้งในแง่ของการออกแบบหลักสูตรและการนำหลักสูตรไปใช้ พิจารณาว่าได้บรรลุถึงเป้าหมายหรือไม่อย่างไร รวมไปถึงการบรรลุถึงวัตถุประสงค์ในการจัดการเรียนการสอน

จากแนวคิดข้างต้น เซเลอร์และคณะได้เสนอรูปแบบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรได้ดังภาพประกอบ

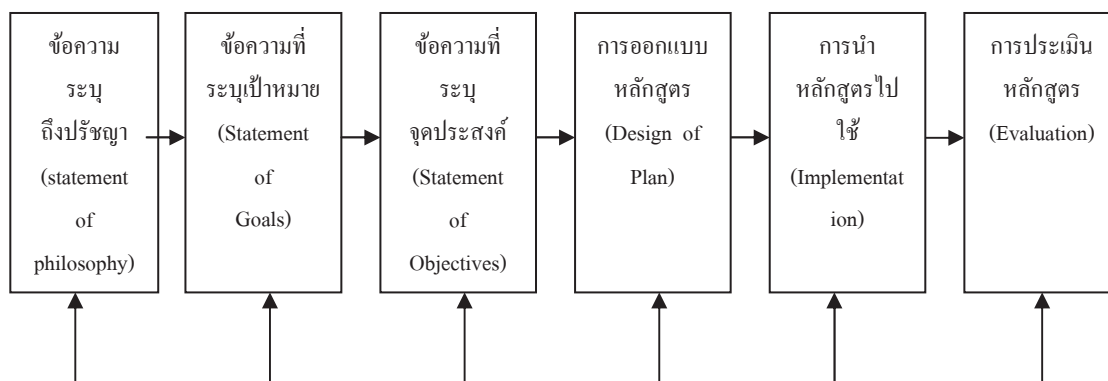
แผนภูมิที่ 4 รูปแบบกระบวนการวางแผนหลักสูตรของเชลอร์ อาเล็กซานเดอร์และเลวิส

(Curriculum Planning Process)

ที่มา : Peter F. Oliva, Developing the curriculum, 2nd ed. (United States of America : Scott, Foresman and company, 1988), 165.

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของโอลิวา (Oliva Model)

โอลิวา (Oliva 1988 : 173-177) ได้เสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรโดยยึดหลักการว่าเป็นรูปแบบที่ง่าย ครอบคลุม และมีความเป็นระบบ (Systematic) ประกอบด้วย 6 ประการสำคัญ 1) ข้อความระบุถึงปรัชญา 2) ข้อความระบุเป้าหมาย 3) ข้อความระบุจุดประสงค์ 4) การออกแบบหลักสูตร 5) การนำหลักสูตรไปใช้ และ 6) การประเมินหลักสูตร สรุปได้ดังภาพประกอบ

แผนภูมิที่ 5 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร (เฉพาะองค์ประกอบสำคัญ) ของโอลิวา

ที่มา : Peter F. Oliva, Developing the curriculum. 2nd ed. (United States of America : Scott, Foresman and company, 1988), 166.

จากแผนภาพ โอลิวา ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรมีขั้นตอน ดังนี้

1. ระบุความต้องการโดยทั่วไปของกลุ่มผู้เรียน
2. ระบุความต้องการที่สนองตอบต่อสังคม
3. เขียนข้อความที่บ่งชี้ปรัชญาและเป้าหมายการศึกษา
4. ระบุความต้องการเฉพาะเจาะจงของผู้เรียนภายในโรงเรียน
5. ระบุความต้องการที่เฉพาะเจาะจงของชุมชน
6. ระบุความต้องการเฉพาะเนื้อหาวิชา
7. ระบุเป้าหมายหลักสูตรที่ต้องการของโรงเรียน
8. ระบุวัตถุประสงค์หลักสูตรที่ต้องการของโรงเรียน
9. จัดระบบต่าง ๆ และดำเนินการทดลองใช้หลักสูตร
10. ระบุเป้าหมายการเรียนการสอน
11. เลือกวัตถุประสงค์ในการเรียนการสอน
12. เลือกยุทธวิธีการเรียนการสอน
13. เลือกยุทธวิธีประเมินผลการเรียนการสอน
14. ทดลองใช้ยุทธวิธีต่าง ๆ ในการเรียนการสอน
15. ตัดสินใจเลือกยุทธวิธีประเมินขั้นสุดท้าย
16. ประเมินการจัดการเรียนการสอน แล้วปรับปรุงแก้ไขส่วนประกอบต่าง ๆ ของการจัดการเรียนการสอน
17. ประเมินหลักสูตรและปรับปรุงแก้ไขส่วนประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร

จากขั้นตอนทั้ง 17 ขั้น สรุปได้ว่า เกี่ยวข้องกับรูปแบบย่อย ๆ (Sub model) 2 รูปแบบที่สัมพันธ์กัน นั่นคือ ขั้นที่ 1-9 และขั้นที่ 17 สะท้อนให้เห็นรูปแบบย่อยของหลักสูตร (Curriculum Sub model) ส่วนขั้นที่ 10-15 นั้น เป็นรูปแบบย่อยของการจัดการเรียนการสอน (Instructional Sub model)

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบ

ทาบมีแนวคิดในการพัฒนาหลักสูตรจากฐานราก (Grass-Roots Approach) โดยมีความเชื่อว่า หลักสูตรควรได้รับการออกแบบโดยครูผู้สอนมากกว่าที่จะถูกพัฒนาโดยองค์กรที่อยู่ระดับสูงขึ้นไป มองว่าครูควรสร้างรูปแบบการพัฒนาหลักสูตร มี 5 ขั้นตอน ดังนี้ (Taba 1962 : 456-459 ; Oliva 1988: 162-164)

1. การสร้างหน่วยการเรียนการสอนนำร่อง ให้ครอบคลุมระดับการศึกษา หรือ ขอบเขตเนื้อหา (Production by Teachers of Pilot Teaching-Learning Units Representative of the Grade Level or Subject Area) ซึ่งขั้นตอนนี้มีความเชื่อมโยงกันระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติ โดยระบุถึงขั้นตอนในการพัฒนานี้ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ

1.1 วินิจฉัยตามความต้องการ (Diagnosis of Needs) นักพัฒนาหลักสูตรต้อง วินิจฉัยความต้องการของผู้เรียน วิเคราะห์ความแตกต่าง ข้อบกพร่องและความหลากหลายด้านภูมิหลังของนักเรียน

1.2 กำหนดวัตถุประสงค์ (Formulation of Objectives) โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการจำแนกความต้องการของผู้เรียน โดยกำหนดเป็นเป้าหมาย (Goals) และวัตถุประสงค์ (Objectives) ที่เฉพาะเจาะจง

1.3 คัดเลือกเนื้อหาสาระ (Selection of Content) โดยจุดประสงค์จะช่วยในการเลือกเนื้อหาสาระ การเลือกเนื้อหาสาระนั้นต้องพิจารณาให้สอดคล้องกันระหว่างเนื้อหาวิชาและวัตถุประสงค์ และคำนึงถึงความเที่ยงตรงและความสำคัญของเนื้อหานั้น ๆ ที่มีต่อผู้เรียนด้วย

1.4 จัดรวบรวมเนื้อหาวิชา (Organization of Content) เป็นการตัดสินใจเลือก และจัดลำดับของเนื้อหาวิชาที่จะใช้สอนผู้เรียน โดยพิจารณาจากคุณภาวะ ความพร้อมของผู้เรียน ความยากง่ายของเนื้อหาวิชา รวมถึงระดับความสามารถทางวิชาการของผู้เรียนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ต้องพิจารณาเลือกเนื้อหาให้เหมาะสม

1.5 คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (Selection of Learning Experiences) โดยนักพัฒนาหลักสูตรและครูจะเป็นกำหนดคุณวิธี หรือวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้แก่ผู้เรียน

1.6 จัดรวบรวมกิจกรรมการเรียนรู้ (Organization of Learning Activities)

ครูผู้สอนตัดสินใจเกี่ยวกับการดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่จะเกิดประโยชน์กับผู้เรียนมากที่สุด ตลอดจนความเชื่อมโยงและจัดลำดับกิจกรรมให้มีความสอดคล้องกัน

1.7 พิจารณาส่งที่ต้องการประเมิน วิธีการและเครื่องมือในการประเมิน

(Determination of What to Evaluate and of the Ways and Means of Doing it) นักพัฒนาหลักสูตรตัดสินใจเกี่ยวกับความสำเร็จของผู้เรียนว่าเป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้หรือไม่ มีการเลือกใช้เทคนิควิธีการประเมินผลที่เหมาะสมมาใช้ในการประเมินผู้เรียนและตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตร

1.8 ตรวจสอบความสมดุลและลำดับขั้นตอน (Checking for Balance and Sequence)

ของหน่วยการเรียนการสอนที่พัฒนาขึ้น มีการพิจารณาความคงที่ระหว่างส่วนประกอบต่าง ๆ การจัดลำดับขั้นตอนประสบการณ์การเรียนรู้ ความสมดุลในกิจกรรมการเรียนรู้และรูปแบบของการนำเสนอ

2. การตรวจสอบหน่วยการเรียนการสอน (Testing Experimental Units) หลังจากที่มีการสร้างหน่วยการเรียนการสอนนำร่องแล้วจะต้องมีการนำไปทดลองเพื่อหาความเที่ยงตรงและประสิทธิภาพในการสอน ตลอดจนกำหนดระดับความสามารถที่ต้องการของผู้เรียน

3. การปรับปรุงและการแก้ไข (Revising and Consolidating) เนื่องจากหน่วยการเรียนการสอนได้รับการพัฒนาเพื่อให้มีความเหมาะสมกับผู้เรียนที่มีความแตกต่างกันทั้งในด้านความต้องการและความสามารถ เจื่อนไขของอุปกรณ์การเรียนการสอนแปลความหลากหลายในรูปแบบการสอน ดังนั้น หลักสูตรอาจจะไม่เหมาะสมกับชั้นเรียนทุกรูปแบบ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่นักพัฒนาหลักสูตรต้องมีการพิจารณาถึงหลักการและทฤษฎีในการกำหนดโครงสร้าง การเลือกเนื้อหาและกิจกรรมการเรียนรู้ นั้น โดยจะต้องอยู่บนพื้นฐาน และข้อจำกัดต่าง ๆ ที่สามารถปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมกับชั้นเรียน นอกจากนี้ควรจะมีคู่มือการใช้หน่วยการเรียนการสอน

4. การพัฒนากรอบโครงสร้าง (Developing a Frame Work) หลังจากที่ได้พัฒนาหน่วยการเรียนการสอนต่าง ๆ แล้ว นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องตรวจสอบหน่วยการเรียนการสอนเหล่านั้น เพื่อดูความสมบูรณ์ของขอบข่าย และความเหมาะสมของลำดับเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรจะเป็นผู้ตรวจสอบความเหมาะสมของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมา

5. การนำไปใช้และการเผยแพร่ (Installing and Dissemination New Units) เป็นการนำหน่วยการเรียนการสอนที่ได้รับการพัฒนาขึ้นไปใช้ในชั้นเรียน โดยต้องมีการบริหารหลักสูตรอย่างเหมาะสม คือ ก่อนที่จะนำไปใช้และเผยแพร่นั้น ต้องมีการฝึกอบรมครูผู้เกี่ยวข้อง

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร (Integrated Curriculum Development Model)

วิชย วงษ์ใหญ่ (2535 : 5-30) ได้เสนอหลักการพื้นฐานหลักสูตรและการสอนอย่างเป็นระบบ จำแนกตามกระบวนการสร้างหลักสูตร นำหลักสูตรไปใช้หรือบริหารหลักสูตร และการประเมินหลักสูตร โดยพยายามชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของทั้งสามส่วน ซึ่งจะต้องมีการพิจารณา วางแผนอย่างเป็นระบบเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องกัน ให้เห็นภาพรวมถึงจะบ่งชี้ถึงคุณภาพของหลักสูตร โดยเสนอรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร และให้ความหมายไว้สรุปได้ว่า

การพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจร หมายถึง กระบวนการวางแผนพัฒนาระบบการร่างหลักสูตร ระบบการนำหลักสูตรไปใช้ และระบบประเมินหลักสูตรให้มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน เพื่อให้เกิดเป็นภาพรวมที่มีลักษณะเป็นเอกภาพของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรดังมีแนวทางการพัฒนา ดังนี้

1. ระบบการร่างหลักสูตร จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบสำคัญ 4 องค์ประกอบ คือ
 - 1.1 สิ่งที่กำหนดหลักสูตร คือ การเตรียมการศึกษาข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ ที่จะนำมาใช้สำหรับการพัฒนาหลักสูตร ในการปฏิบัติอาจเริ่มต้นจากกลุ่มบุคคล หรือคณะนักพัฒนาหลักสูตรลงมือศึกษาหรือวิจัยเพื่อทราบข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมของการจัดการศึกษา อาทิเช่น สภาพความต้องการทางสังคมเกี่ยวกับการจัดการศึกษา หรือสภาพการณ์ปัจจุบันของการศึกษา ตลอดจนแนวโน้มในอนาคต เป็นต้น การได้มาซึ่งข้อมูลของสิ่งกำหนดหลักสูตรนั้น ควรได้มาด้วยวิธีการแสวงหาความรู้ด้วยการวิจัยมากกว่าการอาศัยประสบการณ์ของคณะพัฒนาหลักสูตร ข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการกำหนดหลักสูตรนั้นควรพิจารณาในหลายด้าน เช่น สิ่งกำหนดทางวิชาการ ทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จิตวิทยา รวมถึงนโยบายทางการศึกษา ตลอดจนเป้าหมายอุดมการณ์ของชาติ ตัวอย่างเช่น ในการศึกษาสิ่งกำหนดหลักสูตรทางวิชาการนั้น เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญและมีอิทธิพลมากในระดับปฏิบัติ ทั้งนี้เนื่องจากผู้เกี่ยวข้องหรือคณะกรรมการที่มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนานั้น มักประกอบด้วยคณะบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญและเฉพาะสาขาวิชา จึงเป็นไปได้ว่าอาจมองเห็นความสำคัญเฉพาะในสาระวิชานั้น ๆ พยายามนำสาระรายวิชาที่คิดว่าจำเป็นบรรจุลงในหลักสูตรมากเกินไปจนกระทั้งขาดความสมดุลตามโครงสร้างหลักสูตร มองข้ามความสำคัญของสิ่งกำหนดหลักสูตรด้านอื่น อาจส่งผลให้เกิดความแตกต่างของหลักการเรียนรู้ ตลอดจนความเชื่อของบุคคลที่เกี่ยวข้อง และเกิดความขัดแย้งตามมาได้ ฉะนั้น นักพัฒนาหลักสูตรจึงจำเป็นต้องหาวิธีปรับความหลากหลายทางความคิด ความสำคัญของสาระวิชาให้เป็นเอกภาพ

ครอบคลุมหลักการหลักสูตรที่กำหนดไว้ ในทำนองเดียวกันกับการศึกษาสิ่งกำหนดหลักสูตร ด้าน สังคม วัฒนธรรม ซึ่งมักเกี่ยวข้องกับความเชื่อ ค่านิยม ความคาดหวังของสังคม ความคาดหวัง คุณลักษณะผู้เรียนหรือบทบาทผู้สำเร็จการศึกษาที่มีต่อสังคม เหล่านี้เป็นต้น หากมีการศึกษา ข้อมูลพื้นฐานอย่างเป็นระบบและได้คำตอบที่ชัดเจน จะช่วยให้การกำหนดรูปแบบ โครงสร้าง สารเนื้อหาหลักสูตรเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายของหลักสูตร

กล่าวสรุปได้ว่า ในการพัฒนาระบบการร่างหลักสูตรนั้น กลุ่มของสิ่งที่ กำหนดหลักสูตร นับเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญ ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรจะต้องศึกษา ข้อมูลพื้นฐานให้ครอบคลุมความต้องการจำเป็นในทุกมิติ โดยใช้วิธีศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ ด้วยวิธีการวิจัย จะทำให้ได้มาซึ่งข้อมูลพื้นฐานที่ชัดเจนเป็นแนวทางกำหนดรูปแบบหลักสูตร ได้ อย่างเหมาะสมต่อไป

1.2 รูปแบบหลักสูตร เป็นปัจจัยหนึ่งของระบบการร่างหลักสูตร ซึ่งนักพัฒนา หลักสูตรจะต้องพิจารณาตัดสินใจเลือกรูปแบบหลักสูตร โดยคำนึงถึงข้อมูลพื้นฐานจากสิ่งกำหนด หลักสูตรเป็นฐานในการเลือกตัดสินใจให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ทั้งนี้รูปแบบหลักสูตรแต่ละ ประเภทอาจมีจุดเน้นที่แตกต่างกัน เช่น หลักสูตรแบบบูรณาการ แบบเกณฑ์ความสามารถ เป็นต้น แต่โดยส่วนรวมแล้วรูปแบบหลักสูตรจะประกอบด้วยโครงสร้าง และองค์ประกอบหลักสูตร เป็นสำคัญ ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นภาพรวมของแต่ละหลักสูตรนั้น ๆ เมื่อนักพัฒนาหลักสูตรพิจารณา เลือกรูปแบบหลักสูตรแล้วดำเนินการร่างหลักสูตรในองค์ประกอบต่าง ๆ ให้ครบถ้วนสอดคล้องกัน ตามขั้นตอนการออกแบบหลักสูตรแต่ละรูปแบบ

1.3 การตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร เป็นขั้นตอนหนึ่งที่นักพัฒนาหลักสูตรต้อง ดำเนินการภายหลังจากที่ได้ร่างหลักสูตรแล้ว คือ จะต้องตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรเพื่อศึกษา ความเป็นไปได้พร้อมทั้งปรับปรุงแก้ไขบางส่วนก่อนนำไปใช้จริง ทำได้หลายวิธี เช่น ใช้วิธีการ ประชุมสัมมนา ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ตรงในเรื่องนั้น ๆ ใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) การทดลองใช้หลักสูตรแบบนาร่อง เพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของหลักสูตร รวมทั้งมี คณะกรรมการติดตามและประเมินผลการทดลองใช้หลักสูตร ในแต่ละระยะอย่างมีระบบ เพื่อ รวบรวมข้อมูลนำมาสังเคราะห์ สำหรับการปรับปรุงแก้ไขก่อนจะนำไปใช้จริงต่อไป

1.4 การปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปใช้ ควรจัดทำระบบข้อมูลที่ชัดเจน จะทำ ให้การปรับแก้ไขเป็นไปอย่างมีระบบ และมีประสิทธิภาพ ควรทบทวนพิจารณาให้รอบคอบว่า ข้อมูลนี้จะนำไปใช้ปรับแก้ในส่วนของหลักสูตร และปรับแก้แล้วจะไปกระทบหลักการ และ โครงสร้างของหลักสูตรมากน้อยเพียงใดเกิดแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนขึ้นหรือไม่

2. ระบบการใช้หลักสูตร การดำเนินงานในขั้นนี้จะเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบ ดังนี้

2.1 การขออนุมัติหลักสูตร เมื่อหลักสูตรได้ดำเนินการสร้างและตรวจสอบคุณภาพ ปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ แล้ว ในทางปฏิบัติก่อนการนำหลักสูตรไปใช้ จะต้องนำเสนอหน่วยงาน เพื่อให้ความเห็นชอบ เพื่อจัดระบบการบริหารและดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามความมุ่งหมาย ของหลักสูตรต่อไป

2.2 การวางแผนการใช้หลักสูตร จะช่วยให้การนำหลักสูตรไปใช้ได้ตามความ มุ่งหมายเนื่องจากการวางแผนที่ดีก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้รวดเร็ว โดยมีผลกระทบจากเงื่อนไข อื่น ๆ น้อย ในการวางแผนจึงต้องคำนึงถึงสิ่งที่จำเป็น ดังนี้

2.2.1 การประชาสัมพันธ์หลักสูตร

2.2.2 การเตรียมงบประมาณ

2.2.3 การเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร

2.2.4 วัสดุหลักสูตร

2.2.5 บริหารสนับสนุนและอาคารสถานที่

2.2.6 ระบบบริหารหลักสูตรของสถาบันการศึกษา

2.2.7 การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับผู้สอน

2.2.8 การประเมินผลและติดตามการใช้หลักสูตร

2.3 ขั้นตอนการใช้หลักสูตรหรือการบริหารหลักสูตร เมื่อวางแผนการใช้ หลักสูตรเรียบร้อยแล้ว การนำหลักสูตรมาใช้จริง และเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรนั้น ต้องอาศัยการวางแผนให้อย่างเป็นระบบ และใช้เทคโนโลยีทางการศึกษามาช่วยเสริม นอกจากนี้ ผู้นำหลักสูตรไปใช้ ทั้งผู้บริหารและอาจารย์ผู้สอนมีบทบาทอย่างมาก ในการที่จะทำให้หลักสูตร บรรลุความสำเร็จ

2.4 การดำเนินการใช้หลักสูตรตามแผน ควรมีการประชาสัมพันธ์หลักสูตร ให้ คณาจารย์และผู้ที่เกี่ยวข้องอื่นๆ รับทราบ เลือกวิธีการประชาสัมพันธ์ให้สอดคล้องกับลักษณะ กลุ่มเป้าหมายและงบประมาณที่ใช้ นอกจากนี้ การเตรียมความพร้อมของบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับ การใช้หลักสูตร เป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น โดยเฉพาะอย่างยิ่งความพร้อมการสอนของผู้สอนและ ผู้ปฏิบัติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตร ควรสำรวจอย่างชัดเจน และวางแผนว่า ส่วนที่ไม่พร้อม ควรจะจัดการฝึกอบรมอย่างไร ดังนั้น นักพัฒนาหลักสูตรควรรักษาความจำเป็นในการฝึกอบรม (Training Need) มีการวิเคราะห์งานอย่างเป็นระบบเพื่อจัดการฝึกอบรมได้ตรงตามความต้องการ ของกลุ่มเป้าหมาย อาทิเช่น สำหรับผู้สอน อาจใช้วิธีประชุมปฏิบัติการ ส่วนผู้เกี่ยวข้องอาจใช้วิธีการ ประชุม และการสัมมนาชี้แจงเกี่ยวกับการใช้หลักสูตร เป็นต้น ในส่วนของงบประมาณจะช่วย

สนับสนุนการพัฒนาหลักสูตร เป็นบริการสนับสนุนการสอน ที่ส่งผลให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้อาคารสถานที่ก็จะเป็นสิ่งที่จะช่วยเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนการสอน

ในขั้นการนำหลักสูตรไปใช้หรือการบริหารหลักสูตรนั้นจะเกี่ยวกับ 1) ปัจจัยด้านผู้สอนสถาบันการศึกษา ตัวหลักสูตร และผู้เรียน ฉะนั้น นักพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงและศึกษาปัจจัยเหล่านี้อย่างชัดเจนด้วย เช่น ศึกษาปัจจัยเกี่ยวกับผู้สอนทั้งในด้านความรู้เกี่ยวกับหลักสูตร และความสามารถในการสอน 2) ปัจจัยเกี่ยวกับสถาบันการศึกษา ได้แก่ ความสัมพันธ์ของอาจารย์ภายในสถาบัน ขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน รวมถึงระบบการบริหาร โดยที่การบริหารหลักสูตรควรจะดำเนินการโดยคณะกรรมการ 3) ปัจจัยเกี่ยวกับตัวหลักสูตร ได้แก่ ความซับซ้อนของหลักสูตร การช่วยเหลือสนับสนุนจากฝ่ายบริหารและให้ประสบการณ์การฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ผู้สอนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สูตรและการสอน 4) ปัจจัยสุดท้ายคือ ผู้เรียน ได้แก่ จำนวนของผู้เรียน ความรู้ความสามารถ และรวมทั้งความสนใจต่อวิชาที่เรียน สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่จะส่งผลเกี่ยวกับการใช้หลักสูตรให้ประสบความสำเร็จมากหรือน้อยเช่นกัน นอกจากนี้ การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนก็เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการพัฒนาหลักสูตร เนื่องจากหลักสูตรที่จัดไว้เปรียบเสมือนพิมพ์เขียว ในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ผู้สอนควรจัดทำแผนการสอนให้สัมพันธ์กับหลักสูตร ซึ่งแผนการสอนควรประกอบด้วยจุดประสงค์ เนื้อหา วิธีสอน สื่อ และการประเมินผล นอกจากนี้ อาจจัดเตรียมคู่มือผู้เรียนเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติตนในการเรียน ดังนั้น กระบวนการวางแผนการสอนอย่างมีระบบดังกล่าวยังจะทำให้สามารถนำหลักสูตรไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ระบบประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรมีเป้าหมายในการพิจารณาตรวจสอบว่าการใช้หลักสูตรบรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ อย่างไร การนำไปปฏิบัติจริงให้ผลอย่างไรเป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดหรือไม่ เพื่อให้ทราบถึงข้อดี ข้อบกพร่องต่าง ๆ ของวิธีการจัดประสบการณ์เรียนสำหรับปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรต่อไป รวมทั้งยังให้สารสนเทศในการตัดสินใจสำหรับผู้บริหารเพื่อพิจารณาดำเนินการหรือยุติ ในกระบวนการประเมินหลักสูตรเริ่มต้นจากการวางแผนประเมินหลักสูตร กำหนดประเด็นการประเมิน อาจจะประเมินย่อย ๆ แต่ละระบบ เช่น ระบบการเรียนการสอน ผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน หรือประเมินหลักสูตรทั้งระบบ จากนั้นวางแผนการเก็บข้อมูลการใช้หลักสูตร ดำเนินการเก็บข้อมูล นำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูลตามเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นจึงจัดทำรายงานเสนอข้อมูลตัดสินใจเกี่ยวกับหลักสูตรต่อไป

การประเมินหลักสูตรแบบครบวงจร อาจแบ่งเป็นการประเมินย่อย ๆ เพื่อให้ครอบคลุมหลักสูตรทั้งระบบ ได้แก่

3.1 การประเมินเอกสารหลักสูตร คือ การตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างหลักการโครงสร้าง วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ การจัดประสบการณ์การเรียนรู้และการประเมินผลว่ามีมากน้อยเพียงใดภาษาที่ใช้สามารถสื่อสารได้ตรงกันหรือไม่ ข้อกำหนดใช้หลักสูตรมีความชัดเจนในการปฏิบัติหรือไม่ มาตรฐานควรดีกว่าของหลักสูตรนี้ เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย และระดับการศึกษาหรือไม่

3.2 การประเมินระบบหลักสูตร คือ การตรวจสอบว่าหลักสูตรได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ วัตถุประสงค์ของหลักสูตรมีความเที่ยงตรงหรือไม่ หลักสูตรที่วางไว้เหมาะสมกับผู้เรียนหรือไม่ วิธีการสอนเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ เนื้อหาวิชาที่จัดไว้เหมาะสมหรือไม่ อุปกรณ์การสอนหรือเอกสารประกอบการสอนเหมาะสมหรือไม่ เป็นต้น

3.3 การประเมินระบบการบริหารหลักสูตร คือ การประเมินการบริหารที่มีอิทธิพลและส่งผลต่อการใช้หลักสูตร ปัจจัยการบริหารที่ควรพิจารณาประเมิน คือ โครงสร้างและระบบของสถาบัน อาคาร สถานที่ บรรยากาศทางสังคม สถาบัน การติดต่อสื่อสาร ลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสถาบัน เวลา คุณสมบัติ ของผู้สอนและผู้เรียน งบประมาณที่ใช้ รวมทั้งการนิเทศกำกับดูแล

3.4 การประเมินผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน คือ การประเมินคุณภาพและปริมาณความรู้ ทักษะและเจตคติของผู้เรียนตามเกณฑ์ และมาตรฐานขั้นต่ำที่กำหนดไว้ในหลักสูตร เป็นต้น

3.5 การประเมินการสอนของผู้สอน คือ การศึกษาเกี่ยวกับวิธีการสอนว่าบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ในแผนการสอนหรือไม่ องค์ประกอบที่ควรศึกษา ได้แก่ แผนการสอน จุดประสงค์ เนื้อหา วิชา วิธีสอน สื่อการเรียนรู้ การประเมินผล รวมทั้งบุคลิกภาพ ความรู้ความสามารถ ความสัมพันธ์กับผู้เรียนและการสร้างบรรยากาศในการเรียน การจัดการในชั้นเรียน และเจตคติของผู้สอนที่มีต่อหลักสูตร เป็นต้น

3.6 การประเมินการติดตามผลผู้สำเร็จการศึกษา คือ การศึกษาสถานภาพของผู้สำเร็จการศึกษาในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ความสามารถ ทักษะและเจตคติต่อวิชาชีพ ความสามารถปฏิบัติงานได้จริงตามสภาพงานที่ปรากฏในปัจจุบัน ความสามารถในการแก้ปัญหา และการปรับตัว ความสำเร็จในการประกอบอาชีพ แบบความคาดหวังที่จะแสวงหาความก้าวหน้าในวิชาชีพ เป็นต้น

สรุปได้ว่าการประเมินหลักสูตรเพื่อให้ครอบคลุมทั้งระบบหลักสูตร ควรมีการวางแผนการประเมิน นับตั้งแต่เริ่มร่างหลักสูตร ดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาระบบย่อย ๆ ของหลักสูตร ซึ่งนอกจากจะช่วยให้มีการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรข้อบกพร่องต่าง ๆ ระหว่างการใช้หลักสูตรครบวงจรการศึกษา

จากแนวคิดรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรข้างต้น ซึ่งให้เห็นว่าในกระบวนการพัฒนาหลักสูตรนั้น นักพัฒนาหลักสูตรต้องพิจารณาวางแผน นำกลุ่มของสิ่งต่าง ๆ มาประกอบกันขึ้นเป็นระบบย่อยของการพัฒนาหลักสูตร นับตั้งแต่ระบบการร่างหลักสูตรที่ต้องพิจารณาปัจจัยสิ่งกำหนดหลักสูตรรูปแบบหลักสูตร การตรวจสอบคุณภาพและการปรับแก้ก่อนนำไปใช้ โดยวางแผนดำเนินการพัฒนาปัจจัยเหล่านี้ ให้มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ในทำนองเดียวกับปัจจัยภายในระบบการใช้หลักสูตร และระบบประเมินหลักสูตร แล้วพัฒนาให้สัมพันธ์ต่อเนื่องกันทั้งสามระบบจนครบวงจร เกิดเป็นภาพรวมของการพัฒนาหลักสูตรตามความมุ่งหมาย สรุปแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรได้ดังแผนภูมิที่ 6

แผนภูมิที่ 6 รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรแบบครบวงจรของ วิชัย วงษ์ใหญ่

ที่มา : วิชัย วงษ์ใหญ่, กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2537),30.

นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น ไม่เพียงแต่แสดงให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาอย่างมีระบบ ยังสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของนักพัฒนาหลักสูตรที่สัมพันธ์กับบทบาทการวิจัยและการประเมินผล เพื่อให้กระบวนการวิจัยเชิงพัฒนาหลักสูตรบรรลุเป้าหมายที่ต้องการสรุปได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 บทบาทหน้าที่ของนักพัฒนาหลักสูตรและการวิจัย ประเมินผล

บทบาทหน้าที่ของนักพัฒนาหลักสูตร	บทบาทหน้าที่ของการวิจัยและประเมินผล
<ol style="list-style-type: none"> 1. ประมวลความรู้ ข้อมูลต่าง ๆ เช่น สภาพสังคม จิตวิทยา ปรัชญา กลุ่มเป้าหมาย 2. กำหนดหลักการ จุดประสงค์ โครงสร้าง และสาระ วิชา 3. พัฒนาแผนการสอน สื่อการเรียนและวัสดุหลักสูตร 4. ตรวจสอบคุณภาพ 5. ออกแบบดำเนินการทดลองใช้และวางแผนการใช้ หลักสูตร <ol style="list-style-type: none"> 5.1 นำหลักสูตรเสนอหน่วยงานที่รับผิดชอบเพื่อ ขอความเห็นชอบ 5.2 ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร 5.3 วางแผนอบรมครู/ผู้ใช้หลักสูตร 5.4 นำข้อมูลที่ค้นพบมาปรับปรุงก่อนนำหลักสูตร ไปใช้ 5.5 จัดเตรียมวัสดุหลักสูตร 5.6 การประเมินผล การอบรม การบริหาร และการนิเทศ 5.7 ใช้ข้อมูลที่ค้นพบจากการประเมินหลักสูตรแต่ละระยะมาปรับปรุงหลักสูตร 5.8 เสนอแนะทางเลือกเกี่ยวกับใช้หลักสูตร 	<ol style="list-style-type: none"> 1. วิเคราะห์ สังเคราะห์ เพื่อสรุปประเมินคุณค่าของข้อมูลเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร 2. ประเมินตรวจสอบคุณภาพของจุดหมาย และจุดประสงค์ 3. ตรวจสอบคุณภาพของแผนการสอน 4. ประเมินผล ปรับปรุงแก้ไข 5. ตรวจสอบกระบวนการใช้หลักสูตร <ol style="list-style-type: none"> 5.1 ให้ข้อมูลที่ค้นพบสำหรับการปรับปรุงหลักสูตรและ การสอน 5.2 แสวงหาแนวทางและรูปแบบใหม่เพื่อแก้ปัญหากระบวนการใช้หลักสูตร 5.3 ประเมินผลเป็นระยะของการใช้หลักสูตร 5.4 ประเมินผลรวบยอดของการใช้หลักสูตร

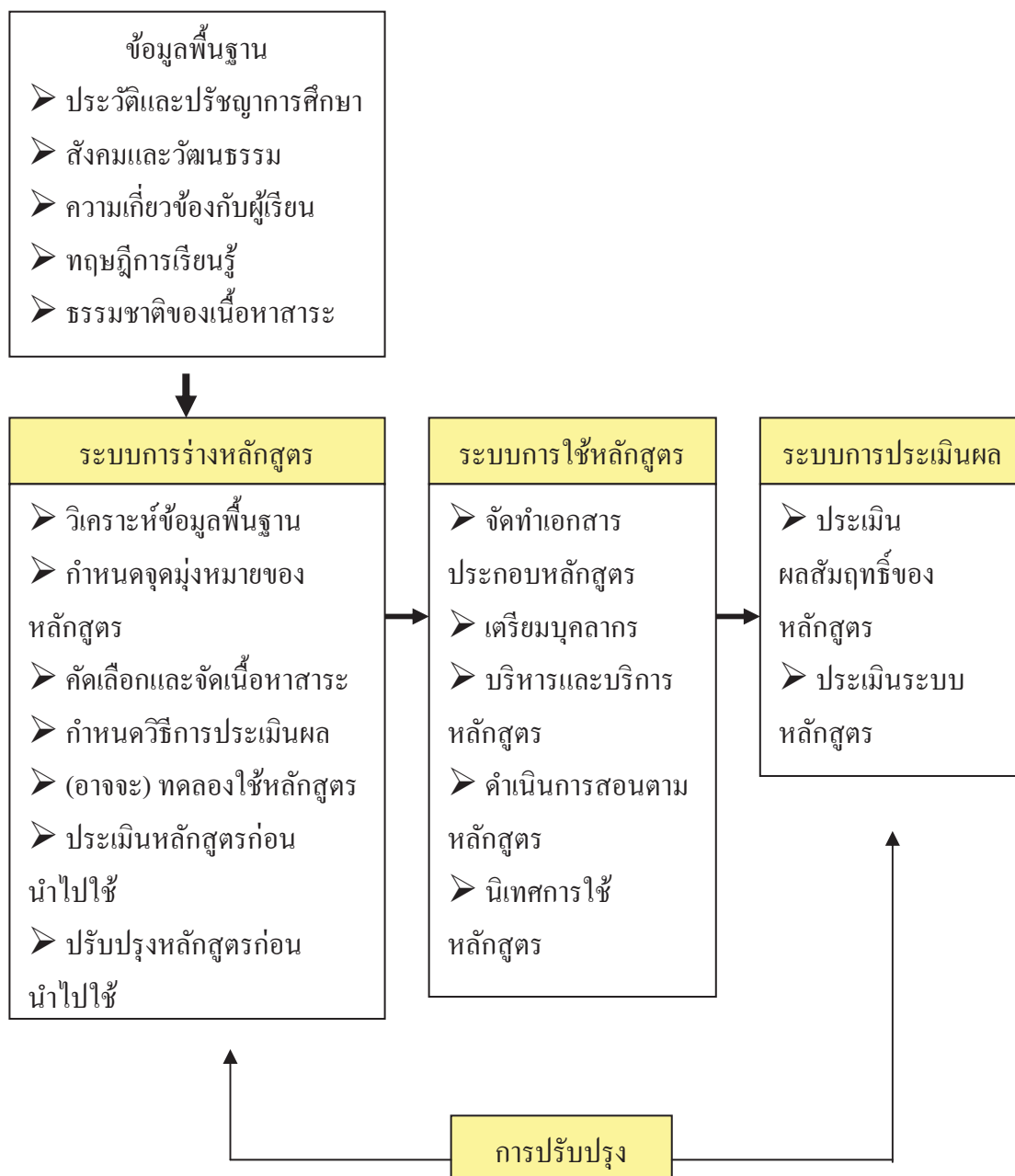
ที่มา: วิชัย วงษ์ใหญ่, กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ (กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น, 2537), 25-26.

เมื่อพิจารณาจากแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรที่กล่าวมาข้างต้น สังเกตได้ว่า มีกระบวนการปฏิบัติที่สำคัญ อันจะส่งผลหรือเกิดความมั่นใจว่าการพัฒนาหลักสูตรมีประสิทธิภาพ แต่ละรูปแบบมีลักษณะที่บ่งชี้ถึงแนวทาง หรือวิธีการที่จะนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างชัดเจน (Prescriptive Model) นอกจากนี้ยังพบว่า อาจจำแนกวิธีการพัฒนาออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มที่ 1 ใช้วิธีการแบบนิรนัย (Deductive Approach) ซึ่งเป็นวิธีการพัฒนาหลักสูตรจากลักษณะกว้าง ๆ ทั่วไปสู่เป้าหมายที่เฉพาะเจาะจง (เช่น เริ่มต้นจากการวิเคราะห์ความต้องการทางสังคมเป็นหลัก จนกระทั่งกำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เฉพาะเจาะจง) เช่น รูปแบบของเชลเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส กับรูปแบบของโอลิวา เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่ 2 จะมีการพัฒนาตรงกันข้ามกับกลุ่มแรก คือ ใช้วิธีแบบอุปนัย (Inductive Approach) เป็นวิธีการพัฒนาจากผู้เกี่ยวข้องที่อยู่ในปรากฏการณ์นั้น ๆ โดยตรง เป็นการพัฒนาจากสิ่งที่เฉพาะเจาะจงไปสู่การนำไปใช้ได้ทั่วไป ดังจะเห็นได้จากรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของทาบาหรือที่เรียกว่า วิธีการพัฒนาจากฐานราก (Grass Roots Approach)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแต่ละรูปแบบจะมีรายละเอียดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรแตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาโดยภาพรวม พบว่า ทุกรูปแบบล้วนครอบคลุมมิติสำคัญของการพัฒนาหลักสูตร คือ การวางแผนร่างหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้กับกลุ่มเป้าหมาย และการประเมินประสิทธิผลของหลักสูตรที่เกิดขึ้นกับกลุ่มเป้าหมาย และการดำเนินงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง กับหลักสูตรทั้งระบบ

การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของสจ๊วต อูทรานันท์

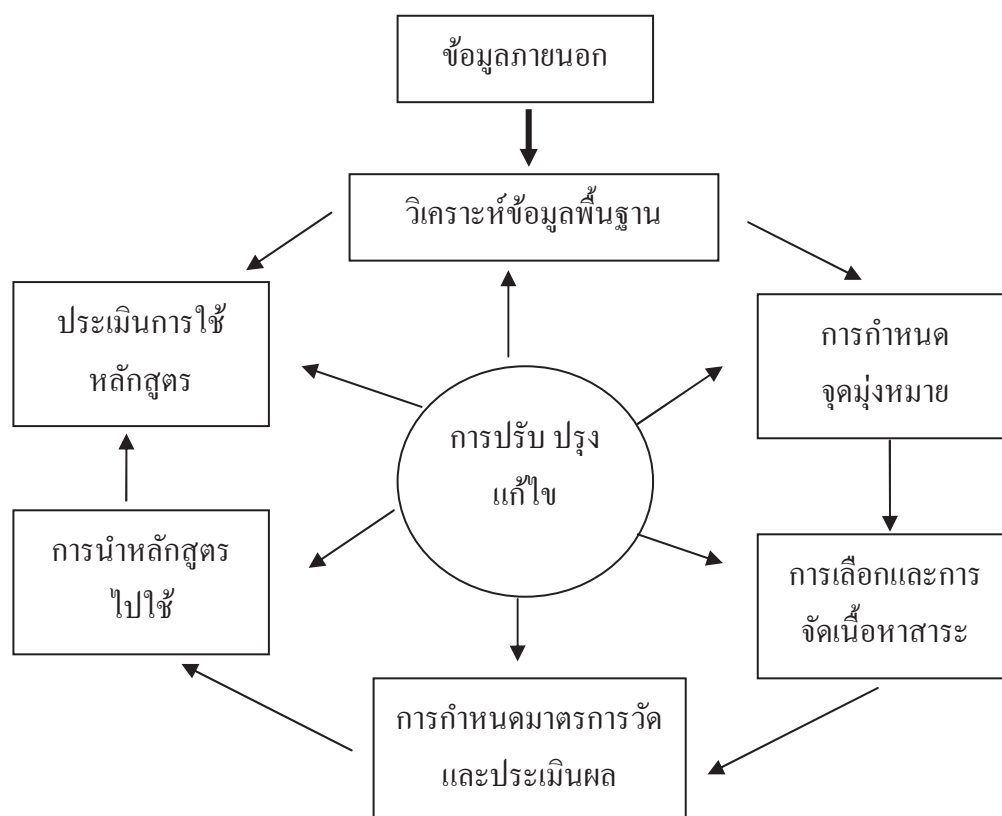
ส่วนรูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของนักการศึกษาไทยอย่างเช่น สจ๊วต อูทรานันท์ (2532 ข : 34-43) ได้ประยุกต์แนวคิดของไทเลอร์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร ดังแผนภูมิที่ 6

แผนภูมิที่ 7 กระบวนการพัฒนาหลักสูตรของ สจัด อุทรานันท์

ที่มา : สจัด อุทรานันท์, พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532) , 34-43.

จากแผนภูมิที่ 7 แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของระบบย่อยในระบบการพัฒนาหลักสูตรซึ่งประกอบด้วยระบบย่อยที่สำคัญ 3 ระบบ คือ ระบบร่างหลักสูตร ระบบการใช้หลักสูตร และระบบการประเมินหลักสูตร โดยมีการปรับปรุงแก้ไขเป็นส่วนหนึ่งของการกระบวนการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งการปรับปรุงจะดำเนินการในระบบย่อยระบบใดก่อนหรือหลังก็ได้ ส่วนขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร มี 7 ขั้นตอน ดังแผนภูมิที่ 8

แผนภูมิที่ 8 ภาพแสดงวัฏจักรของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของสังัด อุทรานันท์ ที่มา : สังัด อุทรานันท์, พื้นฐานและหลักการพัฒนาหลักสูตร (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), 34-43.

จากแผนภูมิที่ 8 จะเห็นว่าขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างเป็นวัฏจักร โดยมีขั้นตอน 7 ขั้นตอน ดังรายละเอียด

1. การกำหนดข้อมูลพื้นฐานเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญและเป็นขั้นตอนแรกของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหาความต้องการของสังคมและผู้เรียนซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดหลักสูตรให้สนองกับความต้องการและสามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

2. การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จัดเป็นขั้นตอนที่สำคัญยิ่งอีกขั้นตอนหนึ่ง เป็นขั้นตอนที่ทำหลังจากได้วิเคราะห์และได้ทราบถึงสภาพปัญหา ตลอดจนความต้องการต่าง ๆ การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรนั้นเป็นการมุ่งแก้ปัญหาและสนองความต้องการ ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูล อาจเป็นข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่เดิม หรือจากการเก็บรวบรวมข้อมูลความต้องการ ขึ้นมาใหม่ก็ได้

3. การคัดเลือกจัดเนื้อหาสาระและประสบการณ์การเรียนรู้การสอนที่จะนำมาจัดไว้ในหลักสูตรจะต้องผ่านการพิจารณาลักษณะการถึงความเหมาะสม และจำเป็นต้องสอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้

4. การกำหนดมาตรการวัดและประเมินผล ขั้นนี้มุ่งที่จะหาเกณฑ์มาตรฐานเพื่อใช้ในการวัดและประเมินผลว่า จะวัดและประเมินผลอะไรบ้างจึงจะสอดคล้องกับเจตนารมณ์หรือจุดมุ่งหมายหลักสูตร

5. การทดลองใช้หลักสูตร ขั้นตอนนี้จะมุ่งศึกษาหาจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องต่าง ๆ ของหลักสูตรหลังจากได้มีการร่างหลักสูตรเสร็จแล้ว ทั้งนี้เพื่อหาวิธีการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรให้ดียิ่งขึ้น

6. การประเมินผลการใช้หลักสูตร หลังจากได้มีการร่างหลักสูตร หรือได้ทำการทดลองใช้หลักสูตรแล้ว ก็ควรจะประเมินผลจากการใช้ว่าเป็นอย่างไร มีส่วนไหนบ้างที่ควรจะได้รับปรับปรุงแก้ไขบ้าง ถ้ามีจุดอ่อนหรือไม่เหมาะสมตรงไหนก็ต้องปรับปรุงให้เป็นที่เหมาะสมก่อนนำออกไปใช้ได้จริงต่อไป

7. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรก่อนนำไปใช้ หลังจากที่ได้มีการตรวจสอบ และประเมินผลเบื้องต้นแล้ว หากพบว่าหลักสูตรมีข้อบกพร่องจะต้องปรับปรุงแก้ไขให้มีความถูกต้อง หรือเหมาะสม ก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้ในสถานศึกษาจริง ทั้งนี้เพื่อให้การใช้หลักสูตรบรรลุผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การดำเนินการตามกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้จัดได้ว่าเป็นวัฏจักรที่มีความต่อเนื่องกันซึ่งหากขาดขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งไปแล้วการพัฒนาหลักสูตรนั้นจะขาดความสมบูรณ์

ตารางที่ 2 สังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

นักวิชาการ ขั้นตอน	Saylor, Alaxder &Levis	Oliva. 1988 : 173- 177	Taba 1962 : 456- 459 ; Oliva. 1988 : 162-164	วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535:30)	สังัด อุทรานันท์ (2532 ข : 34-43)	ผู้วิจัย
1.การกำหนดข้อมูล พื้นฐาน	-	-	-	-	การกำหนดข้อมูล พื้นฐาน	ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล พื้นฐาน (Analysis of foundation = AF)
2.การระบุปรัชญา	-	การระบุปรัชญา	-	-	-	-
3.การกำหนดเป้าหมาย และวัตถุประสงค์	กำหนดเป้าหมาย วัตถุประสงค์	ระบุเป้าหมาย ระบุจุดประสงค์	-	-	การกำหนด จุดมุ่งหมายของ หลักสูตร	-
4.การสร้างหน่วยการ เรียนการสอนนำร่อง	-	-	การสร้างหน่วย การเรียนการสอน นำร่อง ให้ ครอบคลุมระดับ การศึกษารือ ขอบเขตเนื้อหา	-	การคัดเลือกจัดเนื้อหา สาระและ ประสบการณ์	-

ตารางที่ 2 (ต่อ)

นักวิชาการ ขั้นตอน	Oliva, 1988 : 165- 166	Oliva. 1988 : 173- 177	Taba 1962 : 456- 459 ; Oliva. 1988: 162-164	วิชัย วงษ์ ใหญ่ (2535:30)	สังข์ อุทรนันท์ (2532 ข : 34-43)	ผู้วิจัย
4.การออกแบบหลักสูตร	การออกแบบ หลักสูตร	การออกแบบ หลักสูตร	-	ระบบการร่าง หลักสูตร	-	การออกแบบและพัฒนา หลักสูตร (Design And Development = DD)
5.การกำหนดมาตรฐาน วัดและประเมินผล	-	-	-	-	การกำหนดมาตรฐานการ วัดและประเมินผล	-
6.การตรวจสอบหน่วย การเรียนการสอน	-	-	การตรวจสอบ หน่วยการเรียน การสอน	-	-	-
7.การปรับปรุงและการ แก้ไข	-	-	การปรับปรุงและ การแก้ไข	-	การปรับปรุงแก้ไข หลักสูตรก่อนนำไปใช้	-
8.การนำหลักสูตรไปใช้	การนำหลักสูตร ไปใช้	การนำหลักสูตร ไปใช้	การนำไปใช้และ การเผยแพร่	ระบบการใช้ หลักสูตร	การทดลองใช้ หลักสูตร	สรุปสร้าง ประสบการณ์ (Construction Of Experiences = CE)

ตารางที่ 2 (ต่อ)

นักวิชาการ ขั้นตอน	Oliva, 1988 : 165- 166	Oliva. 1988 : 173- 177	Taba 1962 : 456- 459 ; Oliva. 1988: 162-164	วิชัย วงษ์ใหญ่ (2535:30)	สังัด อุทรานันท์ (2532 ข : 34-43)	ผู้วิจัย
9.การพัฒนากรอบ โครงสร้าง	-	-	การพัฒนากรอบ โครงสร้าง	-	-	-
10.การประเมินหลักสูตร	การประเมิน หลักสูตร	การประเมิน หลักสูตร	-	ระบบการ ประเมินหลักสูตร	การประเมินผลการใช้ หลักสูตร	สะท้อนข้อผิดพลาด การพัฒนาหลักสูตร (Reflection = R)

จากตารางแสดงการวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรผู้วิจัยสังเคราะห์ขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร มี 4 ขั้นตอนที่สำคัญดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาดำรงข้อมูลพื้นฐาน (Analysis Of Foundation) เป็นการศึกษาสำรวจวิเคราะห์สภาพปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและเอกสารเกี่ยวกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ขั้นตอนที่ 2 การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and Development) โดยการกำหนดจุดมุ่งหมายในการพัฒนาหลักสูตร จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานในขั้นตอนที่ 1 เกี่ยวกับปัญหาและข้อบกพร่องของหลักสูตรเดิมสำหรับใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร กำหนดเนื้อหาสาระการจัดประสบการณ์การเรียนรู้การสอนที่สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายและแนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา พร้อมกำหนดวิธีการวัดและประเมินผล ตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 สรรค์สร้างประสบการณ์ (Construction of Experiences) เป็นการนำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น 2 ระยะ คือ การศึกษานำร่องและการทดลองใช้หลักสูตรจริง กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553

ขั้นตอนที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตร (ReFlection) เป็นการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตร โดยนำผลจากการประเมินตามสภาพจริงมาประกอบการปรับปรุงและแก้ไขหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพ

1.7 การออกแบบรายวิชา (Course Design)

การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา จะมีประสิทธิภาพที่ดีนั้นจะต้องมีการวางแผนอย่างชัดเจน การเรียนการสอนไม่ว่าจะเป็นระดับใด จะมีองค์ประกอบที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอยู่ 3 ประการด้วยกันคือ ผู้เรียน ผู้สอน และปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอน การออกแบบการสอนในระดับรายวิชา (Course) ไม่ว่าจะเป็นระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา จะใช้หลักการเดียวกันก่อนที่จะพัฒนาระบบการสอน ต้องตอบคำถามสำคัญๆ ของระบบการสอน ดังนี้ 1. สอนทำไม 2. สอนอะไร 3. สอนอย่างไร 4. ผลการสอนเป็นอย่างไร (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2537:22)

1. จะเรียนอะไรหรือจะสอนทำไม นั่น ก็คือ จุดประสงค์ของการเรียนการสอน เพราะการเพราะการสอนแต่ละครั้งผู้สอนจะต้องทราบจุดมุ่งหมายของการสอนอย่างชัดเจนและแน่นอน ทั้งนี้เพื่อที่จะได้กำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ได้ถูกต้อง จุดประสงค์การเรียนจะเป็นเครื่องบ่งชี้ถึง

การจัดกิจกรรมและประสบการณ์เรียนรู้ ตลอดจนการประเมินผลว่าผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตามที่จุดประสงค์กำหนดไว้ในระดับใดได้มากน้อยเพียงใด

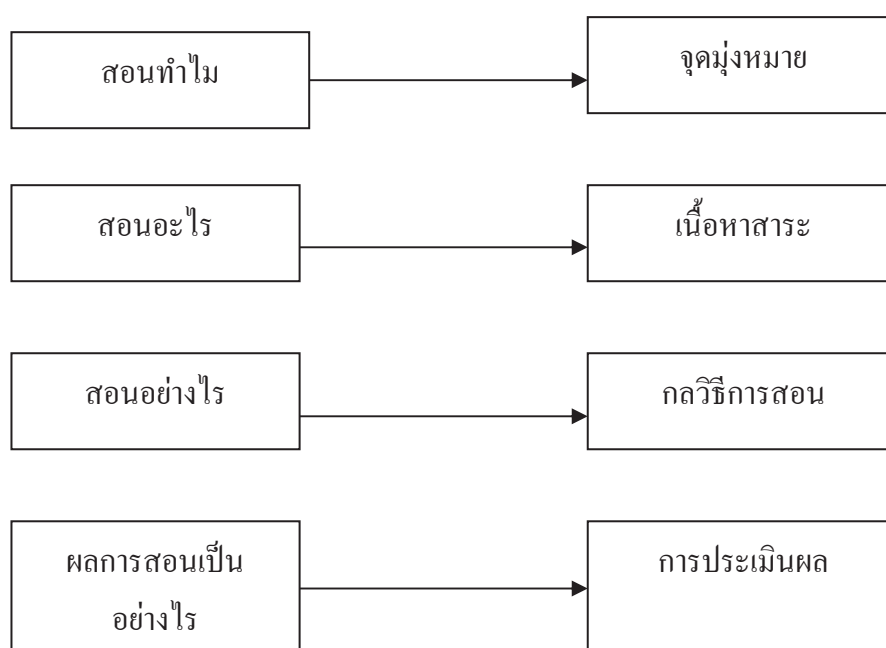
2. สอนอะไร หมายถึงเนื้อหาวิชา การเรียนการสอนนั้นต้องถือว่าเป็นภาระหน้าที่อันสำคัญของผู้สอน จะต้องทำงานด้านการสอนด้วยความรับผิดชอบ เนื้อหาสาระของความรู้เป็นสิ่งที่ผู้สอนจะต้องทำการศึกษาค้นคว้ามาอย่างดี ลงลึกในรายละเอียด รวมทั้งการพิจารณาคัดเลือกว่าเนื้อหาสาระนี้ได้มุ่งเน้นความรู้ชนิดใดมีทักษะและคุณลักษณะค่านิยมด้านใดที่มุ่งหวังจะให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน การศึกษาเนื้อหา วิชาเชิงวิเคราะห์จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้สอน เพราะช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจในการสอน ทำให้กระบวนการเรียน การสอนดำเนินไปเป็นลำดับขั้นของความรู้ ผู้เรียนไม่สับสน ช่วยเสริมสร้างการเสาะแสวงหาความรู้ของผู้เรียนไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้รวดเร็ว จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่าเนื้อหาสาระของการเรียนการสอน ถ้าผู้สอนรู้จริง รู้อย่างลุ่มลึกและรู้กว้าง จะเป็นการเสริมสร้างให้การเรียนการสอนดำเนินไปโดยราบรื่น และยังเป็นการเสริมสร้างความมั่นใจและบุคลิกภาพของผู้สอนด้วย ทั้งนี้เพราะผู้เรียนจะเรียนรู้ด้วยนิยมนิยมชื่นชมและรวมทั้งมีความศรัทธาในตัวผู้สอน

3. สอนอย่างไร หมายถึง กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ที่จัดขึ้น เพื่อให้บรรลุถึงระดับการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ซึ่งจะต้องวางแผนว่าจะใช้วิธีการสอนแบบใด และวัสดุการสอนอะไรที่จะระดับการเรียนรู้ที่พึงประสงค์ ซึ่งจะต้องวางแผนว่าจะใช้วิธีการสอนแบบใด และวัสดุการสอนอะไรที่จะมีประสิทธิภาพดีที่สุดต่อการสอน ผู้เรียนจะต้องเข้าใจว่าการสอนการเรียนทุกขั้นตอนทุกคาบนั้นมีความสำคัญอย่างเท่าเทียมกัน การพิจารณาเลือกวิธีสอนนั้นจะต้องคำนึงถึงจุดมุ่งหมาย กระบวนการเรียนการสอนและผลที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน เพราะผู้สอนจะต้องตระหนักดีว่าผู้เรียนในระดับนี้มีความสามารถความสนใจที่แตกต่างกัน และประการสำคัญคือผู้เรียนในระดับอุดมศึกษานั้น ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีวุฒิภาวะสูง เป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดอ่านเต็มตัวแล้ว

อนึ่ง วิธีการสอนต่างๆ ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ยังไม่มีผลการวิจัยใดที่บ่งชี้ว่าวิธีสอนใดดีที่สุด เพราะวิธีสอนในแต่ละวิธี ต่างก็มีลักษณะเด่นและขีดจำกัดในตัวเอง ซึ่งผู้สอนจะต้องพิจารณาเลือกและนำมาปรับใช้ผสมผสานให้เหมาะสมกับเนื้อหาสาระ และรวมถึงความสามารถสนใจของผู้เรียนด้วย แนวคิดเกี่ยวกับการสอนนั้น ผู้สอนไม่ควรมุ่งเน้นแต่เฉพาะด้านเนื้อหาอย่างเดียว แต่ควรคำนึงถึงความสามารถที่ผู้เรียนจะได้ฝึกปฏิบัติ เพราะการปลูกฝังคุณลักษณะค่านิยมและคุณธรรมควรคู่กันไปเสมอ ประการสุดท้ายของการสอนทุกครั้ง ควรจะมีการสรุปและนำประเด็นที่ค้นพบจากการเรียนมาอภิปรายจะสามารถนำสิ่งเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้ ให้สัมพันธ์กับชีวิตจริงในด้านการแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคมได้มากน้อยเพียงใด

4. ผลการสอนเป็นอย่างไร หมายถึง การประเมินผลการสอนจะทราบได้อย่างไรว่า การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ได้เกิดขึ้นแล้ว การสอนที่ดีหมายถึง การเตรียมวางแผนงานที่ดีที่เป็นระบบ ได้แก่ การกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ที่ชัดเจน การเลือกเนื้อหาสาระการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ ฉะนั้นการประเมินผลเพื่อหาประสิทธิภาพของการสอนการเรียน ว่า จุดใดบ้างที่ควรปรับปรุง หรือผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนดไว้ในระดับใด พร้อมทั้งจะเรียนเรื่องอื่นต่อไปได้มากน้อยเพียงไร ผลจากการประเมินสามารถนำมาอธิบายประสิทธิภาพ ของการสอนในภาพรวม และบ่งชี้ว่าควรปรับปรุงการสอนในจุดใดบ้าง จึงจะทำให้การสอนการเรียนเป็นไปตามคาดหวังของหลักสูตร

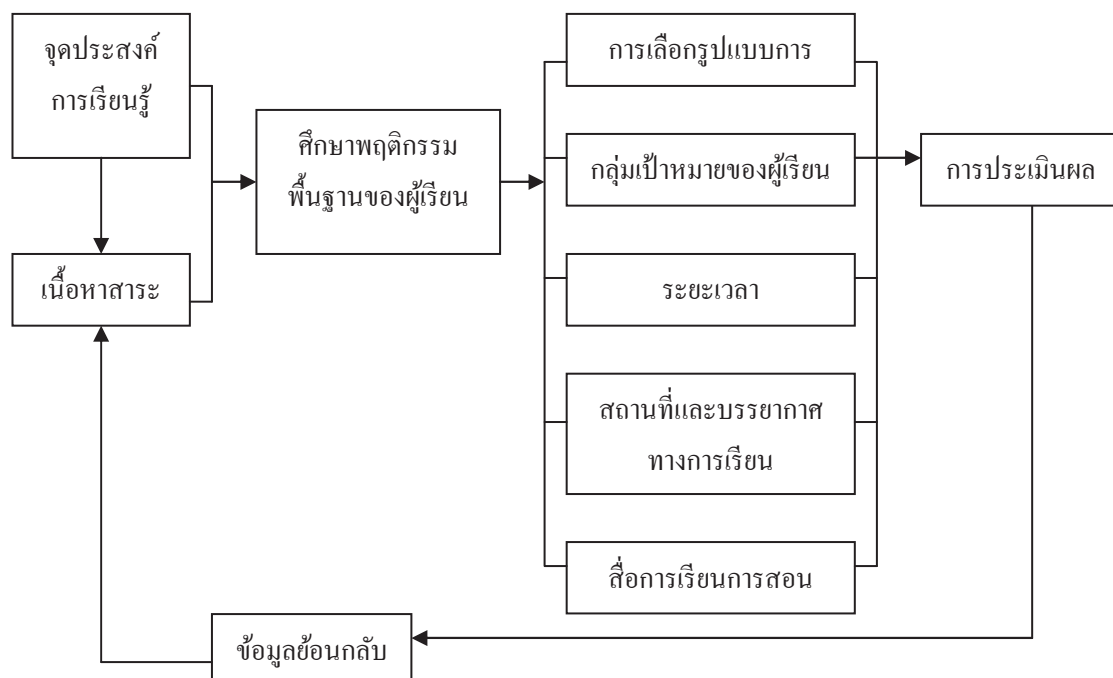
จากการที่กล่าวมาข้างต้นว่า ก่อนที่จะพัฒนาระบบการสอนสิ่งที่ควรจะต้องตอบคำถามประเด็นสำคัญของระบบการสอนพอสรุปได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 9 ประเด็นสำคัญของระบบการสอน

การพัฒนาการสอนที่เป็นระบบ ปัจจุบันได้มีผู้คิดรูปแบบไว้หลายรูปแบบด้วยกัน เพื่อความเหมาะสมของการพัฒนาการสอนระดับอุดมศึกษา ได้นำรูปแบบของระบบการสอนของ เจอร์ลาซและอีลีที่คิดว่าสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการวางแผนการสอนการเรียนดังนี้

การพัฒนารูปแบบการสอนที่เป็นระบบเจอร์ลาซและอีลี

แผนภูมิที่ 10 รูปแบบการพัฒนาการสอนที่เป็นระบบเจอร์ลาซและอีลี

ชมพันธ์ ภูณชร ณ อยุธา (2543:78) กล่าวว่า การพัฒนาระบบการสอน หมายถึง การวางแผนการออกแบบการสร้างการจัดองค์ประกอบทางการเรียนการสอนให้มีความสัมพันธ์กันเพื่อสะดวกต่อการนำไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนการสอนที่กำหนดไว้ และการประเมินการเรียนการสอน การจัด การเรียนการสอนอย่างเป็นระบบมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะจะช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนได้รู้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในการพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอนองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ การกำหนดเป้าหมาย และจุดหมาย การประเมินผู้เรียนก่อนการเรียนการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับขั้นตอน และการประเมินการเรียนการสอน ในแต่ละขั้นตอนจะต้องดำเนินการตามทฤษฎีและหลักการเรียนรู้รองรับ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือได้ รวมทั้งต้องมีข้อมูลสนับสนุนทั้งจากงานวิจัยและข้อมูลที่รวบรวมไว้จากแหล่งต่างๆ ตลอดจนต้องมีการทดสอบหลายครั้งเพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าระบบการเรียนการสอน ผู้ที่ออกแบบการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงผู้เรียนเป็นหลัก รวมทั้งต้องเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย เนื้อหา และผู้เรียนในระหว่างดำเนินการสอน การประเมินผลทั้งในระหว่างเรียนและหลังสิ้นสุดการเรียนจะช่วยใน

การปรับปรุงการเรียนการสอนและเป็นประเมินประสิทธิผลของระบบการสอนจึงจำเป็นต้องใช้วิธีระบบ (Systems approach) ในทุกขั้นตอนเพื่อให้ได้ผลผลิตที่มีประสิทธิภาพ

สถาบันวิศวกรรมไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ (The Institute of Engineering Electrical and Electronics :IEEE : 2001) อาศัยพื้นฐานแนวคิดของดิกและแคเรย์ (Walter Dick and Lou Carey) ในการออกแบบการเรียนการสอน สรุปความหมายไว้ว่า การออกแบบการเรียนการสอนเป็นกระบวนการที่นักการศึกษาตัดสินใจเลือกวิธีการสอนที่ดีที่สุดสำหรับผู้เรียนแต่ละสถานะแวดล้อม เพื่อให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายที่กำหนด โดยสรุปการออกแบบการเรียนการสอน มี 6 ขั้นตอน ดังนี้

1. ประเมินความต้องการจำเป็น (Assesst Needs)
2. วิเคราะห์ผู้เรียน (Analyze Learners)
3. เขียนจุดประสงค์การเรียนรู้ (Write Learning Objectives)
4. เลือกกลยุทธ์การเรียนการสอน (Select an Instructional Strategy)
5. พัฒนาสื่อ (Develop Materials)
6. ประเมินผล (Evaluate)

กาเย่ บริกส์ และเวเกอร์ (Gagne, Briggs and Wager 1992 : 4-5) กล่าวถึงการออกแบบการเรียนการสอนไว้ว่า เป็นวิธีการหนึ่งที่มีความเป็นไปได้และมีคุณค่า โดยที่การออกแบบการเรียนการสอนต้องมีคุณลักษณะ ดังนี้

1. จุดมุ่งหมายการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล
2. แผนระยะสั้นและระยะยาวในการพัฒนามนุษย์
3. การดำเนินการด้วยวิธีเชิงระบบที่สามารถให้ผลดียิ่งต่อการพัฒนามนุษย์
4. ตั้งอยู่บนพื้นฐานว่ามนุษย์มีการเรียนรู้ได้อย่างไร

ดิกและแคเรย์ (Dick and Carey 2005 : 3) นิยามว่า การออกแบบการสอน (instructional design) หมายถึงการพัฒนาระบบการเรียนการสอน (Instructional Systems Development : ISD) ด้วย คำว่า การออกแบบ (Design) ถูกใช้ในความหมายโดยนัยทั่วไปของกระบวนการ (Process) และยังหมายถึงกระบวนการย่อย (Sub Process) ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า การออกแบบการสอน (Instructional Design) ก็หมายถึงกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาระบบการเรียนการสอน (ISD) แบบจำลองการออกแบบการเรียนการสอน (Instructional Design Models) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการวิจัยกระบวนการเรียนรู้ แต่ละองค์ประกอบของแบบจำลองมีทฤษฎีรองรับ กรณีตัวอย่าง และผลงานวิจัยที่แสดงถึงประสิทธิผลของแต่ละองค์ประกอบ

ความหมายของการออกแบบการสอน

การออกแบบการสอน ขอให้พิจารณาและทำความเข้าใจในคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ คำว่า การเรียนการสอน (Instructional) ให้ความสำคัญกับครูในฐานะผู้นำในการจัดการเรียนรู้ แตกต่างจากคำว่า การสอน (Teaching) ที่ครูทำหน้าที่สร้างเงื่อนไขภายใต้ความสามารถในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุจุดหมายทางการศึกษาทั้งในด้านความรู้ ทักษะและเจตคติ ส่วนการเรียนรู้ (Learning) เป็นกระบวนการที่ได้มาซึ่งความรู้ ทักษะที่นำมาซึ่งการเพิ่มสมรรถภาพของผู้เรียน ประสิทธิภาพของการเรียนรู้เป็นพลังอำนาจของผู้เรียน ดังนั้น ในรายวิชาการออกแบบการสอน (Instructional Design) ในที่นี้ใช้คำว่า การเรียนการสอน หมายถึง Instruction ซึ่งให้ความสำคัญต่อผู้สอนในฐานะ “ผู้จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน” และผู้เรียนมีความสำคัญที่สุดที่เป็น “ผู้รับผิดชอบในการเรียนรู้”

การออกแบบการเรียนการสอน มีหลากหลายความหมายแตกต่างกันไปตามนิยามที่ผู้เชี่ยวชาญให้ไว้ ดังนี้

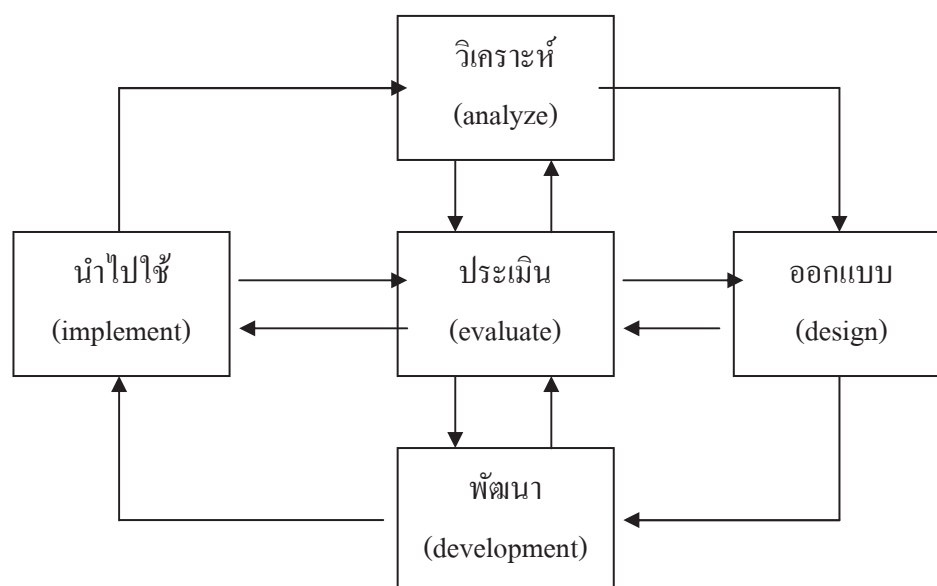
การออกแบบการเรียนการสอน (Instructional Design) ตามที่ดิคค์ และเคาเรย์ (Dick and Carey 1985 : viii) กาเย่ บริกส์ และวาเกอร์ (Gagne, Briggs and Wager 1992 : 20) พอสเนอร์ และรูคินสกี (Posner, G. j., & Rudnitsky, A. N. Course Design : 1994) ริชชี ฟิวด์ และฟอกซ์ซอล (Richey, Field and Foxon 2000) ไชยศ เรื่องสุวรรณ (2533 : 12) กาญจนา คุณารักษ์ (2545 : 7) (ซารา แมคเนล (McNeil 2004 : 1-2) เมธี ปิณฑนันทน์ และนาตยา ภัทรแสงไทย (1971: 85) สุเทพ อ่วมเจริญ (2547) สรุปไว้คือ ในการสอนรายวิชา การออกแบบการเรียนการสอน คือวิธีการที่เรียกว่า วิธีการเชิงความรู้ (Knowledge Approach) และวิธีการเชิงผลิตภัณฑ์ (Product Approach) ตามแนวคิดวิธีการเชิงความรู้ ผู้เรียนจะถูกคาดหวังว่า จะสามารถบอกหลักการของการออกแบบการเรียนการสอนได้ ส่วนวิธีการเชิงผลิตภัณฑ์ ผู้เรียนจะถูกคาดหวังว่า ผู้เรียนไม่เพียงแต่รู้เรื่องการออกแบบการเรียนการสอนเท่านั้นแต่จะสามารถประยุกต์ใช้หลักการในการออกแบบสิ่งที่ใช้ในการเรียนการสอน (Instructional Materials) ได้ แนวคิดหลังนี้ประสบความสำเร็จมากที่สุดในการสอนการออกแบบการสอน การนิยามระบบการเรียนการสอน (Instructional System) ว่าเป็นการจัดทรัพยากรและวิธีการที่ใช้ในการส่งเสริมการเรียนรู้ระบบการสอนมีรูปแบบเฉพาะที่หลากหลาย และเกิดขึ้นในหลายสถาบัน เช่น ในโรงเรียนมัธยมศึกษา ระบบการเรียนการสอนจะเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ในทางทหารก็มีระบบการเรียนการสอนในวงการธุรกิจและอุตสาหกรรมก็มีระบบการเรียนการสอนแต่มักจะเรียกระบบการฝึกอบรม (Training System) สถาบัน ใด ๆ ก็ตามที่มีจุดหมายในการพัฒนาความสามารถของมนุษย์ อาจกล่าวได้ว่าสถาบันนั้นๆ มีเรื่องของระบบการเรียนการสอนควบคู่อยู่ด้วยนำจุดประสงค์การเรียนรู้

ไปวางแผนการเรียนการสอนเพื่อที่จะให้เกิดความเข้าใจในคุณภาพของการเรียนการสอนโดยการประยุกต์ใช้วิธีการเชิงระบบ การวิจัย ความรู้ทฤษฎีการสอน การออกแบบการเรียนการสอนต้องอาศัยคุณสมบัติที่เกี่ยวข้อง คือ (1) มีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล (2) เป็นแผนระยะสั้นและระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ (3) ควรดำเนินการด้วยวิธีการเชิงระบบที่สามารถให้ผลอันยิ่งใหญ่ต่อการพัฒนามนุษย์ และ (4) ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรู้ว่ามนุษย์มีการเรียนรู้ได้อย่างไร การออกแบบการสอนเป็นวิธีการเชิงระบบในการวางแผนการเรียนการสอน ประกอบด้วยคณะทำงานได้ร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ที่เป็นปัญหาการสำรวจทางเลือกที่สนับสนุนการปฏิบัติหรือการจัดการเรียนการสอนมีการวางแผนปฏิบัติตามแผนที่วางไว้ การประเมินและการบริหารจัดการ การวางแผนการเรียนการสอนอย่างมีระบบ เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุจุดหมายจุดเริ่มต้นของการออกแบบการเรียนการสอนควรเป็นการพิจารณาองค์ประกอบเบื้องต้นของระบบและพิจารณาสภาพทั่วไปเกี่ยวกับการเรียนการสอนกระบวนการแก้ปัญหาการเรียนการสอนโดยการวิเคราะห์สถานการณ์หรือเงื่อนไขการเรียนรู้อย่างเป็นระบบแล้วจึงวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดหมาย โดยอาศัยความรู้จากหลายๆ ทฤษฎี เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนการสอนทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร ตลอดจนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์คอมพิวเตอร์ และการสอนเพื่อให้มั่นใจในคุณภาพของการสอนเป็นกระบวนการทั้งหมดของการวิเคราะห์ความต้องการในการเรียนรู้ เป้าหมายการเรียนรู้ และการพัฒนาระบบการถ่ายโอนความรู้เพื่อสนองตอบความต้องการดังกล่าวการออกแบบการสอนครอบคลุมถึงการพัฒนาสื่อและกิจกรรมการสอน การทดสอบและประเมินคุณภาพ การสอนและกิจกรรมของผู้เรียน ศาสตร์ของการสร้างสรรค์ การออกแบบการเรียนการสอนเป็นสาขาวิชาความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยและทฤษฎีเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การสอนและกระบวนการพัฒนายุทธศาสตร์และการปฏิบัติตามยุทธศาสตร์นั้นๆ

โดยสรุป แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบการเรียนการสอน (Instructional Design) หรือ การออกแบบระบบการเรียนการสอน (Instructional System Design) เป็นการประยุกต์แนวคิดเชิงระบบ (System Approach) มาใช้ แบบจำลองการออกแบบการเรียนการสอน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

1. ขั้นตอนวิเคราะห์ (Analyze Phase)
2. ขั้นตอนออกแบบ (Design Phase)
3. ขั้นตอนพัฒนา (Develop Phase)
4. ขั้นตอนนำไปใช้ (Implement Phase)
5. ขั้นตอนประเมิน (Evaluate Phase)

แบบจำลองการออกแบบการเรียนการสอนประกอบด้วย 5 ขั้นตอน เขียนแผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของแบบจำลองการออกแบบการเรียนการสอน (ISD Model Flowchart) ดังแผนภูมิ ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 11 แบบจำลองการออกแบบการเรียนการสอน

การออกแบบการเรียนการสอน (Instructional Design : ID) มีแบบจำลองมากมาย แต่ที่นำแนวคิดมาใช้โดยทั่วไปเรียกว่า “ADDIE” Model (Kevin Kruse : 2004) ซึ่งอาศัยวิธีการเชิงระบบ (System Approach) ที่ช่วยให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ (Effectiveness) และมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง (Appropriateness) (Malachowski 2004) ประกอบด้วยขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

1. ขั้นตอนวิเคราะห์ (Analyze Phase) วิเคราะห์และประเมินความต้องการจำเป็น (Assess and Analyze Needs) ประกอบด้วย
 - 1.1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการจัดการเรียนรู้
 - 1.2 การรวบรวมภาระงานที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้
 - 1.3 สร้างเครื่องวัดคุณภาพระดับการปฏิบัติในการจัดการเรียนรู้
 - 1.4 เลือกวิธีการในการจัดการเรียนรู้
 - 1.5 ประเมินการงบประมาณที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้
2. ขั้นตอนออกแบบ (Design Phase) ออกแบบการเรียนการสอนและการนำเสนอ (Design Instruction and Presentations) ประกอบด้วย

- 2.1 พัฒนาจุดประสงค์การเรียนรู้สำหรับแต่ละภาระงาน ซึ่งต้องครอบคลุมทั้งผลการเรียนรู้ที่คาดหวังและคุณลักษณะอันพึงประสงค์
- 2.2 เขียนคำอธิบายและระบุขั้นตอนการปฏิบัติของแต่ละภาระงานให้ชัดเจน
- 2.3 พัฒนาเครื่องมือวัดปฏิบัติ (Performance Tests) ที่ครอบคลุมความรอบรู้ภาระงานในการจัดการเรียนรู้
- 2.4 ระบุพฤติกรรมที่เป็นพื้นฐานที่ผู้เรียนจำเป็นต้องมีก่อนที่จะได้รับการจัดการเรียนรู้
- 2.5 จัดลำดับและโครงสร้างของจุดประสงค์การเรียนรู้ เช่น ภาระงานที่ง่ายจัดไว้เป็นลำดับแรก
3. ขั้นตอนพัฒนา (Develop Phase) พัฒนาเครื่องมือที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน (Develop Materials) ประกอบด้วย
 - 3.1 จัดทำรายการกิจกรรมหรือพฤติกรรมการปฏิบัติที่จะช่วยให้ผู้เรียน เรียนรู้ภาระงาน
 - 3.2 เลือกวิธีการจัดการเรียนรู้ หรือสื่อในการเรียนรู้
 - 3.3 ตรวจสอบวัสดุที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ที่มีอยู่ (ไม่จำเป็นต้องผลิตใหม่)
 - 3.4 พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ อาทิ แผนการจัดการเรียนรู้ คู่มือการจัดการเรียนรู้ และนวัตกรรมเทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ รวมถึงตัวอย่างชิ้นงานและแฟ้มสะสมงาน (ถ้ามี)
 - 3.5 นำสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้สังเคราะห์เข้ากับโปรแกรมการศึกษาตามหลักสูตร
 - 3.6 นำสิ่งอำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นเสนอต่อฝ่ายบริหารเพื่อตรวจสอบและยืนยันถึงความสอดคล้องกับจุดประสงค์ของรายวิชา (Objective) และเป้าหมายของหลักสูตร (Goals)
4. ขั้นตอนนำไปใช้ (Implement Phase) นำสาระและกิจกรรมไปใช้ประกอบด้วย การวางแผนในการบริหารจัดการในการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ และดำเนินการจัดการเรียนรู้ตามขั้นตอนต่างๆ ที่กำหนดไว้ในแผนการจัดการเรียนรู้
5. ขั้นตอนประเมิน (Evaluate Phase) ประเมินความก้าวหน้าของผู้เรียนและประสิทธิผลของสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย
 - 5.1 ตรวจสอบทบทวนและประเมินภายในกระบวนการออกแบบจัดการเรียนรู้ว่าแต่ละขั้นตอน ประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดและมีสิ่งที่น่าสนใจ หรือเป็นอุปสรรคบ้าง

5.2 ประเมินผลในลักษณะภายนอก อาทิ การสังเกตว่าผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากภาระงานต่างๆ และผู้เรียนสามารถปฏิบัติชิ้นงานได้

5.3 พัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้น

การออกแบบการเรียนการสอน คือ กระบวนการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนที่ประยุกต์วิธีการเชิงระบบเพื่อพัฒนานุชน ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของปรัชญาที่ว่ามนุษย์เรียนรู้ได้อย่างไร การออกแบบการเรียนการสอนเป็นกระบวนการแก้ปัญหาการเรียนการสอนโดยการวิเคราะห์สถานการณ์ หรือเงื่อนไขการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ แล้วจึงวางแผนการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ เพื่อให้การจัดการเรียนการสอนบรรลุจุดหมาย โดยอาศัยความรู้จากหลาย ๆ ทฤษฎี เช่น ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีการเรียนการสอน เป็นต้น

การออกแบบการสอนมี 5 ขั้นตอน เขียนเป็นอักษรย่อว่า ADDIE ดังนี้

1. ขั้นตอนวิเคราะห์ (Analyze Phase) กำหนดความต้องการจำเป็นและขอบเขตในการจัดการเรียนการสอน
2. ขั้นตอนออกแบบ (Design Phase) ระบุกิจกรรมการเรียนรู้ การประเมินการเรียนรู้ เลือกสื่อและวิธีการจัดการเรียนการสอน
3. ขั้นตอนพัฒนา (Develop Phase) พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ พัฒนานวัตกรรมที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้
4. ขั้นตอนนำไปใช้ (Implement Phase) นำแผนการจัดการเรียนรู้ นวัตกรรมและเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้ไปใช้ในสถานการณ์จริง
5. ขั้นตอนประเมิน (Evaluate Phase) ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ทุกระดับสำหรับการนำไปใช้ในครั้งต่อไป

1.8 การประเมินหลักสูตร

ความหมายและจุดมุ่งหมายการประเมินหลักสูตร

มิติหนึ่งที่สำคัญในการดำเนินงาน ซึ่งนักพัฒนาหลักสูตรจะต้องคำนึงถึงและวางแผนปฏิบัติควบคู่กันไปกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร คือ การประเมินหลักสูตร (Curriculum Evaluation) ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษา รวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลในแง่มุมต่าง ๆ ของหลักสูตร ทั้งจุดเด่น ข้อบกพร่อง หรือสภาพปัญหาต่าง ๆ เพื่อนำมาพิจารณาตัดสิน ปรับปรุงแก้ไของค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น หรือลงสรุปคุณค่าของหลักสูตรนั้น ๆ

สารสนเทศที่ได้จากการประเมิน เป็นข้อมูลที่บ่งชี้คุณภาพหลักสูตร อันจะทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรหรือผู้ใช้หลักสูตร ได้ทราบถึงผลการพัฒนาตลอดกระบวนการนับตั้งแต่เริ่มจัดทำหรือร่างหลักสูตรนำหลักสูตรไปใช้ ตลอดจนผลผลิตอันเกิดจากหลักสูตร

ฉะนั้น การประเมินหลักสูตรไม่ได้หมายความว่า เป็นกิจกรรมสุดท้ายของการพัฒนาหลักสูตร (ธารัง บัวศรี 2542 : 323 ; ทิศนา แจมมณี 2537 :134 ; ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ 2539 : 192-193 ; วิชัย วงษ์ใหญ่ 2538 : 6-14) แต่เป็นกิจกรรมที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องสอดคล้องในแต่ละขั้นตอนของการพัฒนาหลักสูตร เพื่อมุ่งตอบคำถามกระบวนการเชิงพัฒนาอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้ข้อมูลข้อเท็จจริงที่เชื่อถือได้ เป็นข้อมูลย้อนกลับ จากแต่ละขั้นตอนของการพัฒนา สำหรับพิจารณาตัดสินใจปรับปรุงแก้ไข และหาข้อสรุปหลักสูตรสำหรับการพัฒนาต่อไป

การกำหนดจุดมุ่งหมายการประเมินที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้ใช้สารสนเทศจากการประเมินนั้น ๆ แต่โดยทั่วไปมักจะมีจุดมุ่งหมายสำหรับพอสรุปได้ดังนี้

1. การประเมินในช่วงระหว่างดำเนินการพัฒนาหลักสูตร (Formative Evaluation) มีจุดมุ่งหมายดังนี้

1.1 เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขข้อบกพร่องที่พบในองค์ประกอบของหลักสูตร โดยพิจารณาว่า จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง เนื้อหา การวัดผล ฯลฯ มีความสอดคล้องเหมาะสมหรือไม่ อาจปฏิบัติในช่วงการนำหลักสูตรไปทดลองใช้เพื่อตรวจสอบคุณภาพเบื้องต้นหรือในขณะที่กระบวนการเรียนการสอนกำลังดำเนินอยู่เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถปรับปรุงแก้ไขได้ทันที

1.2 เพื่อทราบความก้าวหน้าของคุณภาพผู้เรียน ว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปตามความมุ่งหมายหลักสูตรหรือไม่ อย่างไร มักปฏิบัติในขณะที่กำลังดำเนินการใช้หลักสูตร

1.3 เพื่อหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขระบบการบริหารหลักสูตร การนิเทศ กำกับดูแล และการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นในขณะที่มีการนำหลักสูตรไปใช้ปฏิบัติจริง

2. การประเมินในช่วงหลังจากใช้หลักสูตรไปแล้ว (Summative Evaluation) มีจุดมุ่งหมาย คือ

2.1 เพื่อช่วยในการตัดสินใจของผู้บริหารหรือผู้เกี่ยวข้องว่า ควรใช้หลักสูตรต่อไปหรือยกเลิกการใช้หลักสูตรเพียงบางส่วน หรือยกเลิกทั้งหมด จากการประเมินเพื่อสรุปตัดสินคุณภาพหลักสูตรว่า บรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดมากน้อยเพียงใด สนองต่อต่อความต้องการสังคมเพียงใด เหมาะสมกับการนำไปใช้ขยายผลต่อไปหรือไม่

2.2 เพื่อทราบคุณภาพผู้เรียนที่เป็นผลผลิตหลักสูตรว่า ภายหลังจากผ่านกระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ต่าง ๆ ตามหลักสูตรมาแล้ว มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมบรรลุตามความมุ่งหวังของหลักสูตรหรือไม่ มีสภาพความสำเร็จเกิดขึ้นอย่างไร

แนวทางการประเมินหลักสูตร

แนวทางปฏิบัติการประเมินหลักสูตร (ธำรง บัวศรี 2542 : 323 ; ทิศนา แจมมณี 2537 :134 ; ใจทิพย์ เชื้อ รัตนพงษ์ 2539 : 192-193 ; วิชัย วงษ์ใหญ่ 2538 : 6-14) อาจจำแนกได้เป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ประเมินก่อนนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการตรวจสอบคุณภาพระหว่างการจัดทำหลักสูตรหรือเริ่มวางหลักสูตร นับตั้งแต่การกำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของหลักสูตร และเมื่อสร้างหลักสูตรฉบับร่างแล้วเสร็จจะต้องประเมินตรวจสอบคุณภาพเอกสารหลักสูตรฉบับร่างและความสอดคล้องระหว่างองค์ประกอบหลักสูตรก่อนนำไปใช้จริงว่าสามารถชี้แนวทางไปสู่การปฏิบัติจริงในการจัดการเรียนการสอนได้เหมาะสมเพียงใด เช่น ตรวจสอบว่าคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรได้ข้อมูลจากการประเมินความต้องการจำเป็นของผู้เรียน ชุมชนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ความคิดเห็นของนักวิชาการต่าง ๆ มากำหนดองค์ประกอบต่าง ๆ ของเอกสารหลักสูตรอย่างไร และตรวจสอบความสอดคล้องเหมาะสมระหว่างองค์ประกอบหลักสูตร ได้แก่ ปรัชญา วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ ทรัพยากร กิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ การวัดและประเมินผล ผู้เรียน รวมทั้งความชัดเจนของภาษาสื่อในการปฏิบัติหรือไม่ การประเมินในระยะนี้ต้องอาศัยความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านเนื้อหา ด้านการพัฒนาหลักสูตร ผู้มีประสบการณ์ด้านการวัดผลและเทคนิคการประเมิน นอกจากนี้ควรมีคุณสมบัติความยุติธรรม ไม่มีอคติความเอนเอียงและเข้าใจธรรมชาติการประเมินว่า เป็นการปรับปรุง พัฒนา ไม่ใช่การจับผิด เป็นต้น อาจใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) การสัมภาษณ์ แบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า เป็นต้น นอกจากนี้อาจพิจารณาตรวจสอบความพร้อมด้านอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องการใช้หลักสูตรให้บรรลุผลรวมถึงความจำเป็นไปได้ของการใช้หลักสูตรและนิเทศกำกับดูแล

ระยะที่ 2 ประเมินระหว่างดำเนินการใช้หลักสูตร เป็นการตรวจสอบว่าหลักสูตรสามารถนำไปใช้ได้ดีกับสถานการณ์จริงเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคอย่างไร เพื่อจะได้แก้ไขปรับปรุงให้เหมาะสมและใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อาจกำหนดประเด็นการประเมินครอบคลุมการดำเนินการใช้ด้านต่าง ๆ เช่น กระบวนการใช้ด้านบริหารจัดการหลักสูตรและการนิเทศกำกับดูแล ด้านกระบวนการเรียนการสอน ด้านความสำเร็จของผู้เรียน เป็นต้น การประเมินในระยะนี้นับว่าเป็นขั้นตอนสำคัญที่สามารถให้ข้อมูลที่ชัดเจน เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจหลักสูตรได้ประการหนึ่ง รายละเอียดที่ควรประเมินแต่ละด้าน คือ ด้านบริหารจัดการหลักสูตรและการนิเทศกำกับดูแล คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรและผู้บริหารหลักสูตร ควรร่วมมือกันวางแผนการประเมินโดยศึกษาข้อมูลจากการประเมินก่อนการใช้หลักสูตรเป็นพื้นฐานในการวางแผน พิจารณาข้อจำกัดบกพร่องที่จะนำมาแก้ไขในการใช้หลักสูตร การประเมินด้านนี้อาจใช้วิธีการหลากหลาย เพื่อให้ได้

รายละเอียดข้อมูลทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณมาประกอบกัน ด้วยวิธีการสอบถาม สังเกต สทนทนา สัมภาษณ์ ผู้เกี่ยวข้อง ในประเด็นเกี่ยวกับระบบบริหารจัดการเพื่อการจัดระบบการเรียนการสอนอย่างไร การจัดทรัพยากรหรือปัจจัยสนับสนุน ให้การฝึกอบรมความรู้เพิ่มเติมแก่บุคลากรที่เกี่ยวข้องระหว่างการใช้หลักสูตร ช่วยให้ผลการใช้หลักสูตรเป็นอย่างไร การใช้ทรัพยากรและวัสดุสอดคล้องกับหลักสูตรหรือไม่ ประหยัด คุ่มค่า เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อผู้เรียนอย่างไร การนิเทศกำกับดูแลเหมาะสมหรือไม่ วิธีการใดที่ได้ผล ช่วยให้การใช้หลักสูตรเป็นไปอย่างราบรื่นมากน้อยเพียงใด เป็นต้น ส่วนการประเมินด้านการจัดการเรียนการสอน นับว่าเป็นหัวใจสำคัญของการใช้หลักสูตรจะเกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและความสามารถของผู้เรียน เช่น ผู้สอนสามารถจัดลำดับขั้นตอนการเรียนการสอนได้ตามวัตถุประสงค์หลักสูตรหรือไม่ เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายหรือไม่ เกิดผลทางปฏิบัติอย่างไรบ้าง มีวิธีการวัดและประเมินผลที่บ่งชี้ความก้าวหน้าของผู้เรียน บ่งชี้การปรับปรุงการจัดการเรียนการสอนอย่างไรบ้าง การประเมินด้านนี้จำเป็นต้องได้ข้อมูลที่ครอบคลุมกระบวนการใช้หลักสูตรอย่างละเอียด ฉะนั้น ควรใช้วิธีการประเมินทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพประกอบกัน ส่วนในด้านการประเมินความสำเร็จของผู้เรียนหรือประเมินผลผลิตหลักสูตร เป็นการตรวจสอบทั้งด้านความสามารถในทางวิชาการ (Academic Achievement) ของผู้เรียน ได้แก่ ความรู้ความสามารถในวิชาต่าง ๆ ที่เรียน และด้านที่ไม่ใช่ความสามารถทางวิชาการ (Non-Academic Achievement) ได้แก่ บุคลิกภาพ วินัยและความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความซื่อสัตย์ คุณธรรมจริยธรรม เป็นต้น อาจมีการประเมินย่อยเป็นระยะ ๆ เพื่ออธิบายพัฒนาการของผู้เรียน และประเมินรวบยอดเพื่อสรุปโดยรวมหลังจากเรียนรู้ ทำกิจกรรมต่าง ๆ ครบตามขั้นตอนกระบวนการใช้หลักสูตร ทั้งนี้ควรกำหนดผู้ประเมินและเกณฑ์การตัดสินผลผลิตหลักสูตรไว้อย่างชัดเจน นอกจากนี้อาจศึกษาความคิดเห็นอื่น ๆ เพิ่มเติม จากบุคคลอื่นผู้เกี่ยวข้องกับการใช้ผลผลิตหลักสูตร เช่น เจ้าของสถานประกอบการ หรือคนในชุมชน โดยการสัมภาษณ์ สอบถาม เป็นต้น

ระยะที่ 3 การประเมินหลังจากใช้หลักสูตรครบกระบวนการ เนื่องจากการประเมินหลักสูตรแต่ละส่วนอาจไม่บ่งชี้ให้เห็นภาพรวมหลักสูตรทั้งระบบ เห็นภาพเฉพาะส่วนที่เป็นผลแต่ไม่เชื่อมโยงกับเหตุ จึงไม่นำหลักสูตรไปสู่การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอย่างแท้จริง ดังนั้น การประเมินหลักสูตรจึงควรประเมินทั้งระบบพร้อมกัน เพื่ออธิบายคุณภาพการจัดการศึกษาได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น มีประเด็นที่ควรประเมิน ได้แก่ เอกสารหลักสูตร วัสดุหลักสูตร บุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร สภาพการใช้หลักสูตรด้านการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอน ด้านการนิเทศกำกับดูแล ด้านการประเมินการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ภายใต้

สถานการณ์ เงื่อนไข นั้น ๆ ที่จะเป็นตัวบ่งชี้ อธิบายคุณภาพผลผลิตและการใช้หลักสูตรได้ เป็นต้น นอกจากนี้ในการประเมินหลักสูตรทั้งระบบควรคำนึงถึงปัจจัย ดังนี้

1. คณะกรรมการที่จะประเมินหลักสูตรทั้งระบบ อาจจำแนกเป็นกลุ่มต่าง ๆ เพื่อให้บุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรได้มีส่วนร่วมในการประเมินหลักสูตร อาทิเช่น เปิดโอกาสให้มีการประเมินภายในหรือประเมินตนเองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักสูตรจากผู้เรียนครูผู้สอนหรือบุคลากรในองค์กรนั้น ๆ เปิดโอกาสให้มีการประเมินบุคลากรภายนอก เพื่อองค์กรประกอบต่าง ๆ ที่สะท้อนภาพระบบหลักสูตร หรือบุคลากรภายในและภายนอกร่วมกันติดตามผลการใช้หลักสูตรระยะยาว เป็นต้น

2. รูปแบบการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ มีหลายรูปแบบ ดังนั้น ควรพิจารณาจุดเน้นของแต่ละรูปแบบแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตรและจุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตร

3. วิธีการประเมินหลักสูตรทั้งระบบ ต้องการข้อมูลเพื่ออธิบายคุณภาพหลักสูตรอย่างละเอียดชัดเจน ดังนั้น ควรใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพควบคู่กันเพื่อให้การประเมินมีความสมบูรณ์มากขึ้น

ขั้นตอนการประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตร มีลำดับขั้นตอนการประเมิน สรุปได้ดังนี้

1. กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายการประเมินอย่างชัดเจน เช่น เพื่อประเมินหลักสูตรทั้งระบบ เป็นต้น

2. กำหนดกรอบความคิดในการประเมินหลักสูตร โดยวางแผนออกแบบการประเมิน ผู้ประเมินอาจศึกษาจากรายงานการประเมินต่าง ๆ และแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการประเมิน เพื่อให้มีเหตุผลหลักในการประเมิน ตลอดจนเห็นรูปแบบแนวทางปฏิบัติ ตลอดจนข้อจำกัดในการประเมินต่าง ๆ อันเป็นแนวทางให้กำหนดกรอบแนวคิดในการประเมินให้ชัดเจนเหมาะสมยิ่งขึ้น โดยระบุให้ครอบคลุมเกี่ยวกับคำถามหลัก ๆ ที่ต้องการประเมิน โดยเลือกขนาดกลุ่มตัวอย่างที่จะให้ข้อมูลด้วยวิธีการที่เหมาะสม แหล่งข้อมูลปฐมภูมิหรือทุติยภูมิที่จะทำให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่มีคุณภาพ กำหนดระยะเวลาและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล กำหนดเกณฑ์ในการประเมินที่ชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นเกณฑ์ความองอาจจากพัฒนาการผู้เรียนที่เพิ่มขึ้น เกณฑ์สมรรถนะที่กำหนดจากหลักเหตุผลหรือหลักความสอดคล้องของผู้เชี่ยวชาญในด้านนั้น ๆ และเกณฑ์สัมพัทธ์ที่กำหนดจากลักษณะที่ใกล้เคียงสัมพันธ์กัน เช่น ปกติวิสัย เป็นต้น (สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ 2541 : 80-82 ; สมคิด พรหมจักษ์ 2542 : 82-83)

3. เก็บรวบรวมข้อมูลตามขอบเขตและปริมาณข้อมูลที่ต้องการ ภายในช่วงเวลาที่กำหนดวางแผนไว้

4. วิเคราะห์ข้อมูล โดยจำแนกข้อมูล แล้วเลือกใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์และลักษณะข้อมูล ดำเนินการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเทียบกับเกณฑ์ว่าสอดคล้องกันหรือไม่เพียงใด

5. เสนอรายงานผลการประเมิน คณะกรรมการพัฒนาหลักสูตรร่วมพิจารณาตัดสินผลการประเมิน ตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ให้ข้อสรุปข้อเสนอแนะต่าง ๆ เกี่ยวกับผลการใช้หลักสูตรและข้อเสนอแนะแนวทางปฏิบัติ สำหรับปรับปรุงพัฒนาต่อไป จัดทำรายงานผลการประเมินต่อผู้ต้องการใช้ผลการประเมินทุกฝ่าย และผู้บริหารเพื่อตัดสินใจต่อไป

นอกจากนี้ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ (2531 : 16-30 ; 2541 : 96-97) เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี (2542 : 181-182) ได้ให้แนวคิดการประเมินหลักสูตรทั้งระบบไว้ว่า ควรมีการประเมินนับตั้งแต่ระยะเตรียมการ วางแผนสร้างและปรับปรุงหลักสูตร กำกับติดตามและประเมินผล โดยอาศัยแนวคิดเชิงระบบ เนื่องจากเป็นแนวคิดสำคัญที่มองทั้งเหตุและผลของการดำเนินงาน จึงให้แนวทางประเมินได้ชัดเจน ปัจจัยที่สำคัญของแนวคิดเชิงระบบ จะประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ปัจจัยนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) และผลที่ได้จากการดำเนินการ (Output) โดยในแต่ละส่วนจะมีปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ที่ควรพิจารณาหรือตรวจสอบในการประเมิน ทั้งนี้การประเมินทั้งระบบเพื่อการตัดสินใจมีรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย ตัวอย่างเช่น การใช้ CIPP โมเดลก็เป็นรูปหนึ่ง เป็นต้น

สำหรับการประเมินหลักสูตรทั้งระบบนั้น ได้ให้แนวคิดว่าควรให้ครอบคลุมตัวแปร ดังนี้

1. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร คือ พิจารณามีเหตุผล แนวคิดเบื้องหลังในการพัฒนา หรือเปลี่ยนแปลงหลักสูตรอย่างไร และควรมีการศึกษาหลักสูตรปัจจุบันก่อนที่จะทำการเปลี่ยนแปลงหลักสูตร

2. การวิเคราะห์เนื้อหาสาระหรือมาตรฐานหลักสูตร

3. กระบวนการใช้หลักสูตรที่เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดคุณภาพแก่ผู้เรียน ได้แก่ การบริหาร หลักสูตร การเรียนการสอน บริการวิชาการ การให้คำปรึกษา บรรยายทางวิชาการ กิจกรรมผู้เรียน

4. คุณภาพผู้เรียน คือ ผลสัมฤทธิ์ทั้งในแง่วิชาการและไม่ใช่วิชาการ เช่น ภาวะผู้นำ เป็นต้น

ประเมินที่เป็นระบบ (Systematic Evaluation) ไว้ว่า จะต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ ตามหลักการที่ถูกต้อง สอดคล้องกับหลักฐาน สามารถตรวจสอบได้ทุกขั้นตอน มีกระบวนการประเมินเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งต้องใช้เครื่องมือและกลยุทธ์ต่างๆ ที่เหมาะสม ต้องมีการวางแผน ออกแบบการประเมินอย่างรอบคอบ เก็บข้อมูลโดยปราศจากอคติ โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารกับบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างทั่วถึง มีการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างตรงไปตรงมาตามความเป็นจริง ทั้งด้วยวิธีการทางสถิติและด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาที่เหมาะสมกับกรณีนั้น ๆ

รูปแบบการประเมินหลักสูตร

การประเมินมีความสำคัญต่อการพัฒนา ด้วยฐานที่คิดว่า การประเมินเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่อง ซึ่งข้อมูลต่าง ๆ จะถูกเก็บรวบรวมมาเพื่อใช้พิจารณา ตัดสินปรับปรุงระบบหลักสูตร โดยอาศัยรูปแบบการประเมิน (Model) เป็นกรอบความคิดสำคัญในการประเมิน เมื่อพิจารณาแนวคิดของรูปแบบการประเมิน พบว่า มีทฤษฎะที่ค่อนข้างหลากหลายของปรัชญาการประเมิน อันเป็นทางเลือกให้ผู้ประเมินเลือกใช้รูปแบบการประเมินที่สอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการประเมิน เหมาะสมกับสถานการณ์ วัตถุประสงค์และมีความเป็นไปได้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด แนวคิดหนึ่งในการจำแนกรูปแบบการประเมิน ออกเป็น 5 กลุ่ม สรุปได้ดังนี้ (Worthen and Sanders 1987 : 144-155 ; สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ 2541 : 311-327)

1. การประเมินตามวัตถุประสงค์ (Objective-Oriented Approach)

เป็นการประเมินเพื่อมุ่งศึกษาว่า การดำเนินการบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มักกำหนดจุดประสงค์ที่เฉพาะเจาะจง ใช้เครื่องมือที่มีความปรนัย มีมาตรฐานในการเก็บรวบรวมข้อมูล และศึกษาถึงความแตกต่างระหว่างวัตถุประสงค์ที่มุ่งหวังกับการปฏิบัติจริง การประเมินประเภทนี้ก็จะช่วยให้เกิดความก้าวหน้าก่อน-หลังการปฏิบัติ ช่วยพัฒนาเทคนิคและเครื่องมือวัดที่เป็นปรนัยและการกำหนดวัตถุประสงค์ที่มีความชัดเจน มีการนำไปใช้ในการศึกษาความต้องการจำเป็น (Need Assessment) การพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนการกำกับติดตามผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เป็นต้น เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินคือ ใช้เกณฑ์ที่สามารถวัดได้เป็นปรนัย มีการวัดอย่างเที่ยงตรงและความเชื่อมั่น ผู้นำสำคัญของแนวคิดนี้ได้แก่ ไทเลอร์ โพรวิส แฮมมอนด์ เมทเฟลตและมิเชล ทาบา และบลูม เป็นต้น

2. การประเมินเพื่อการจัดการ (Management - Oriented Approach)

การประเมินเพื่อหาสารสนเทศที่เป็นประโยชน์ต่อการตัดสินใจ ช่วยให้มีการตัดสินใจอย่างสมเหตุสมผล (Rational) มีการประเมินสอดแทรกในทุกขั้นตอนของการพัฒนาโปรแกรม เป็นการประเมินที่เป็นระบบ ก่อให้เกิดการวิเคราะห์และประเมินความต้องการจุดประสงค์ต่าง ๆ พิจารณาทางเลือกการออกแบบโปรแกรม ประเมินการนำไปใช้และการหา

คำอธิบายผลลัพธ์ มักใช้ข้อมูลที่กว้างและมีความหลากหลาย ให้สารสนเทศได้อย่างครอบคลุม ตอบสนองต่อความต้องการเชิงบริหารได้ เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมิน พิจารณาจากอรรถประโยชน์ (Utility) มีความเป็นไปได้ (Feasibility)เหมาะสมทางจริยธรรม(Propriety) และมีความถูกต้อง (Accuracy) ผู้นำสำคัญในแนวคิดนี้ ได้แก่ สตฟเฟิลบีม อัลคิน โพรวัส เป็นต้น

3. การประเมินผลิตภัณฑ์ (Consumer-Oriented Approach)

เป็นการประเมินโดยอาศัยความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ เพื่อตัดสินคุณภาพของ สิ่งต่าง ๆ ใช้ความรู้และประสบการณ์บุคคลเป็นพื้นฐานในการตัดสิน โดยใช้มาตรฐานจากความเห็นพ้องกันของผู้เชี่ยวชาญ และการลงประเมินในพื้นที่จริง มักนำไปใช้ในการศึกษาตนเอง การรับรองวิทยฐานะ การตรวจสอบโดยคณะกรรมการ การวิพากษ์ เป็นต้นช่วยให้เกิดความถูกต้องของความเป็นอัตรันยมากขึ้น ก่อให้เกิดการรายงานตนเองสำหรับการตรวจสอบจากผู้ประเมินภายนอก และสามารถนำไปใช้ได้ในวงกว้างได้อย่างมีประสิทธิภาพ เกณฑ์การตัดสินในการประเมิน คือ ยึดเกณฑ์ซึ่งเป็นที่ยอมรับโดยทั่วไปและเกณฑ์คุณสมบัติของผู้เชี่ยวชาญ มีผู้นำสำคัญในแนวคิดนี้ ได้แก่ ไอส์เนอร์ (Eisner) และกลุ่มผู้รับรอง วิทยฐานะ (Accreditation Group)

4. การประเมินแบบสืบสวนสอบสวน (Adversary-Oriented Approach)

เป็นการประเมินเพื่อช่วยให้เกิดความสมดุลในการตรวจสอบประเมินโต้แย้งต่าง ๆ หรือจุดเด่น จุดด้อยของโปรแกรม ก่อให้เกิดกระบวนการตรวจสอบหลักฐาน การรับฟังสาธารณชน ให้ความสำคัญกับประเด็นและกระบวนการต่าง ๆ ให้เกิดความชัดเจน มักนำมาใช้ในการตรวจสอบโปรแกรมหรือประเด็นที่ขัดแย้งกันหรือการประชาพิจารณาต่าง ๆ การประเมินที่ใช้เกณฑ์ความสมดุล ความยุติธรรม ความเป็นสาธารณชน เปิดโอกาสในการให้ตรวจสอบแบบตรงข้ามกลุ่ม มีผู้นำสำคัญในแนวคิดนี้ ได้แก่ วอฟ (Wolf) โอเวน (Owens)เลวิน (Leviuns) เคอร์ริสสกี (Kourilsky) เป็นต้น

5. การประเมินเชิงธรรมชาติและมีส่วนร่วม (Naturalistic & Participant-Oriented Approach)

เป็นการประเมินเพื่อมุ่งให้เกิดความเข้าใจ เห็นถึงภาพความซับซ้อนของกิจกรรมต่าง ๆ ทางการศึกษา เพื่อตอบสนองความต้องการสารสนเทศของกลุ่มผู้เกี่ยวข้องกำกับติดตามการประเมิน (Inductive) และการค้นหา (Discovery) ด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ตระหนักถึงความจริงที่หลากหลายโดยให้ความสำคัญต่อบริบทที่ทำการประเมิน เปิดโอกาสให้มีการปรับแผนการประเมินได้ จึงมีความยืดหยุ่นสูง การประเมินประเภทนี้ก่อให้เกิดเกณฑ์การตัดสินมาตรฐานศึกษาในลักษณะเกณฑ์เชิงธรรมชาติหรือเชิงคุณภาพ (Naturalistic Inquiry) มีการนำไปใช้ในการตรวจสอบนวัตกรรมต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงและในการศึกษาโปรแกรมเชิงชาติพันธุ์วรรณา

(Ethnographics) เกณฑ์ที่ใช้ในการประเมินยึดหลักความน่าเชื่อถือ (Creditability) ผู้นำสำคัญในแนวคิดนี้ ได้แก่ สเตค (Stake) เพตตัน (Patton) กูบาร์และลินคอล์น (Guba & Lincoln) เมคโดเนล (McDonald) ริปปีย์ (Ripley) พาร์เลตต์และแฮมมิลตัน (Pariett & Hamilton) เป็นต้น

ให้แนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการประเมิน สรุปได้ว่า รูปแบบการประเมินมีฐานคติที่ต่างกันขึ้นอยู่กับ 2 มิติ คือ มิติวัตถุประสงค์การประเมินและมิติยุทธวิธีการประเมิน โดยที่วัตถุประสงค์ของการประเมินจัดเป็นแนวคิดได้ 2 ข้อ คือ 1) เน้นการตัดสินใจ (Decision-Oriented Evaluation) คือ มุ่งตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับสิ่งที่ควรจะเป็นเพื่อเป็นสารสนเทศสำหรับผู้บริหารในการตัดสินใจคุณค่าของสิ่งนั้นหรือเหตุการณ์นั้น ๆ นักทฤษฎีที่มีความเชื่อในแนวคิดที่สำคัญ คือ ไทเลอร์ ไพรวัล สตฟเฟิลบีม เป็นต้น 2) เน้นการตัดสินใจคุณค่า (Value-Oriented Evaluation) คือ เป็นกระบวนการที่นักประเมินมุ่งตัดสินใจคุณค่าสิ่งที่ต้องการประเมินทั้งในสิ่งที่คาดหวังไว้ และสิ่งที่มิได้คาดหวังล่วงหน้า นักทฤษฎีที่มีความเชื่อในแนวคิดที่สำคัญ คือ สคริฟเวน เวิร์ดเชนและแซนเดอร์กูบาร์และลินคอล์น เป็นต้น

1.9 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พงษ์ศักดิ์ ศรีจันทร์ (2545 : บทคัดย่อ) เรื่องการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะครูวิชาชีพให้แก่ศึกษาศาสตรบัณฑิตของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งเป็นการวิจัยและพัฒนา แบ่งการวิจัยออกเป็น 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจข้อมูลขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินการดังนี้ 1. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะที่ดีของครูวิชาชีพ เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีของครูวิชาชีพจากแนวความคิดของแต่ละกลุ่มบุคคล ได้ผลสรุปคุณลักษณะที่ดีของครูวิชาชีพ 4 ด้าน คือ การสอน ความรอบรู้ ความสัมพันธ์กับชุมชนและสถานประกอบการ และทักษะและบุคลิกภาพ 2. การศึกษาความคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูวิชาชีพที่จำเป็น ต้องเสริมสร้างให้แก่ศึกษาศาสตรบัณฑิต ด้วยเทคนิคการวิจัย EDRF ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน ได้ผลสรุปคุณลักษณะของครูวิชาชีพที่จำเป็นต้องเสริมสร้างในแต่ละด้านคือ ด้านการสอน และการวัดและประเมินผล การเรียนการสอนวิชาชีพ ด้านความรอบรู้ ประกอบด้วย อาชีวศึกษา วิชาชีพครู และเทคโนโลยีเพื่อการสื่อสาร ด้านความสัมพันธ์กับชุมชนและสถานประกอบการ ประกอบด้วย มนุษย์สัมพันธ์ การประสานความร่วมมือทางการศึกษาและการสำรวจชุมชน และด้านทักษะและบุคลิกภาพ ประกอบด้วย ทักษะการแก้ปัญหาและทักษะการนำเสนอ ส่วนด้านบุคลิกภาพ ประกอบด้วย เจตคติต่อวิชาชีพครู ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความเมตตา กรุณา และความเชื่อมั่นในตนเอง ขั้นตอนที่ 2 การสร้างหลักสูตร มีการดำเนินการดังนี้ 1. การวิเคราะห์เอกสารหลักสูตรการผลิตครูวิชาชีพของสถาบันเทคโนโลยีราชมงคล เพื่อศึกษาปัญหาและข้อบกพร่องของ

หลักสูตรเดิมสำหรับใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างหลักสูตร ผลการวิเคราะห์พบว่า เนื้อหาของหลักสูตรมีลักษณะแยกส่วนไม่เอื้ออำนวยต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะที่ดีของครูวิชาชีพในเชิงองค์รวม ควรปรับปรุงหลักสูตรให้มีการบูรณาการด้านเนื้อหาวิชาที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับคุณลักษณะที่ดีของครูวิชาชีพ 2. การสร้างหลักสูตร เป็นการเขียนโครงร่างหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสำรวจข้อมูลพื้นฐานและผลการวิเคราะห์เอกสารหลักสูตร โดยนำแนวคิดการบูรณาการหลักสูตรแบบใช้หัวเรื่องเป็นแกน และประยุกต์แนวทางการจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสอนแบบแก้ปัญหาและเทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นฐานในการสร้างหลักสูตร และการจัดการเรียนการสอน ได้องค์ประกอบของหลักสูตรคือ สภาพปัญหาและความต้องการหลักการของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลและประเมินผลหลักสูตร ขั้นตอนที่ 3 การประเมินเอกสารหลักสูตร เป็นการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรจากผู้เชี่ยวชาญ ได้ผลสรุปว่า ทุกองค์ประกอบของหลักสูตรมีความเหมาะสมและความสอดคล้องกัน ขั้นตอนที่ 4 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็น 2 ระยะ คือ การศึกษานำร่องและการทดลองใช้หลักสูตร การศึกษานำร่อง ด้วยการคัดเลือกเนื้อหาหลักสูตร 1 หน่วยเรียน ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการใช้หลักสูตรในสถานการณ์จริง หลังจากนั้นนำหลักสูตรทั้งหมดไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง ซึ่งเป็นนักศึกษาสาขาครูวิชาชีพ ชั้นปีที่ 3 ของคณะศิลปกรรม สถาบันเทคโนโลยีราชมงคล ใช้ระยะเวลาในการทดลองหลักสูตร 18 สัปดาห์ โดยใช้รูปแบบการทดลองแบบกลุ่มเดียวทำการทดสอบก่อนและหลังทดลองใช้หลักสูตร วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติวิเคราะห์ T-test แบบไม่เป็นอิสระ ผลการทดลอง พบว่า คะแนนเฉลี่ยด้านความรู้และเจตคติเกี่ยวกับคุณลักษณะครูวิชาชีพของผู้เข้ารับการทดลองภายหลังทดลองใช้หลักสูตรมากกว่าก่อนทดลองใช้หลักสูตรอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ค่าเฉลี่ยคะแนนด้านทักษะและบุคลิกภาพเกี่ยวกับคุณลักษณะครูวิชาชีพ มีค่าสูงกว่าเกณฑ์ 3.50 และความเหมาะสมของการใช้หลักสูตรอยู่ในระดับมาก

ขั้นตอนที่ 5 การประเมินและปรับปรุงหลักสูตร จากผลการทดลองใช้หลักสูตรแสดงว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์การประเมินประสิทธิภาพหลักสูตร ผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตร โดยปรับปรุงในด้านความเหมาะสมของเนื้อหาและปรับปรุงด้านภาษาในแต่ละองค์ประกอบของหลักสูตรให้เหมาะสมและสอดคล้องกัน แล้วจัดทำเป็นหลักสูตรฉบับสมบูรณ์สำหรับนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอน

เฉลิมพล สวัสดิ์พงษ์ (2551) ได้พัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยมุ่งจัดการ

เรียนรู้เพื่อชี้แนะปัญหาเพื่อให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะการเห็นคุณค่าในตนเองในระดับที่สูงขึ้น และจะส่งผลดีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน ด้วยการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เป็นการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศเพื่อเสริมสร้างการเห็นคุณค่าในตนเองของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่า หลักการและจุดมุ่งหมายประกอบด้วย ต้องพัฒนาสมรรถภาพด้านสติปัญญาไปพร้อมกับสมรรถภาพด้านเจตคติ ให้ความสำคัญกับความแตกต่างระหว่างบุคคล พัฒนาการเห็นคุณค่าในตนเอง โดยให้ความสำคัญกับเจตคติเชิงบวก สร้างปฏิสัมพันธ์เชิงบวก อีกทั้งเน้นกระบวนการคิดและแก้ปัญหา เนื้อหาต้องมีความเหมาะสมกับนักเรียน มีลักษณะสหวิทยาการ บูรณาการกับสาระการเรียนรู้อื่น กิจกรรมการเรียนการสอนต้องสร้างเจตคติเชิงบวก กระตุ้นปัญญานักเรียน และฝึกการกล้าแสดงออกโดยใช้กระบวนการกลุ่ม ซึ่งกิจกรรมการเรียนการสอนแบบนี้ชี้แนะปัญหาจะมีความเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางในการเสริมสร้างความรู้และการเห็นคุณค่าในตนเองตามหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การประเมินผลต้องใช้การประเมินตามสภาพจริง และการวัดการเห็นคุณค่าของโป๊ป (Pope) ขั้นตอนที่ 2 การพัฒนาหลักสูตร เป็นการนำข้อมูลที่ได้ศึกษามาคำหนดหลักการและจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหา คำอธิบายรายวิชา หน่วยการเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอน การประเมินผล พร้อมทั้งแผนการจัดการเรียนรู้ และเอกสารใบงานประกอบแผนการเรียนรู้ หลังจากนั้นนำร่างหลักสูตรไปหาประสิทธิภาพโดยให้ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษพิจารณาความเหมาะสมและให้ข้อเสนอแนะ นำผลที่ได้มาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ขั้นตอนที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร เป็นการนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนพระโขนงวิทยาลัย ผลการทดลองพบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของการเห็นคุณค่าในตนเองก่อนเรียนกับหลังเรียน หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนที่มีพฤติกรรมการทำงานกลุ่มในการเรียนรู้กลุ่มย่อยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2.1 ความเป็นมาของจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)

ปรัชญาแนวคิดเรื่อง “Contemplative Education” เริ่มต้นขึ้นในสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1974 ที่มหาวิทยาลัยนาโรปะ มลรัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดย เซอเกียม

ตรงปะ แต่เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากยิ่งขึ้นในช่วงไม่กี่ปีมานี้ ในหมู่นักการศึกษาในทุกระดับ โดยมีอิทธิพลต่อเครือข่ายการศึกษาระดับอุดมศึกษาหลายแห่ง เช่น เครือข่าย Five College หรือ มหาวิทยาลัย 5 แห่ง คือ Amherst College , Hampshire College , Mount Holyoke, Smith College, และ University of Massachusetts, Amherst หรือ เครือข่ายในมลรัฐโคโลราโด กล่าวคือ Rocky Mountain Contemplative Higher Education Network (RMCHEN) ซึ่งเริ่มเปิดตัวอย่างเป็นทางการในเดือนกันยายน ค.ศ. 2006 (จิรัฐกาล พงศ์ภคเธียร 2550 : 14)

ทั้งนี้สำหรับมหาวิทยาลัยนาโรปะ การปฏิบัติเชิงจิตตปัญญาศึกษาหมายถึง การศึกษาที่มุ่งเน้นการสืบค้นสำรวจภายในตนเอง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและการรับฟัง ด้วยใจเปิดกว้างซึ่งจะนำไปสู่การตระหนักรู้จักตนเอง การหยั่งรู้ และความเปิดกว้างยอมรับความหลากหลายและอุดมของโลกทั้งนี้จากการตระหนักเข้าใจตนเองจะส่งผลให้เกิดความชื่นชมในคุณค่าของประสบการณ์ของผู้อื่นด้วยเช่นกัน เป้าหมายของการศึกษาเชิงจิตตปัญญา ไม่ได้เพื่อการใคร่ครวญภายในเท่านั้น จิตตปัญญาศึกษาไม่ได้หมายถึงการละเลยความเป็นวิชาการไป แต่หมายถึง การหยั่งรากให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ให้เป็นประสบการณ์ส่วนตัวที่สัมผัสเองโดยตรงมากขึ้นและให้มีสมดุลกับการฝึกจิตมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการทำสมาธิ เพื่อให้การพัฒนาด้านใน และการพัฒนาความรู้ภายนอกเติบโตไปด้วยกัน ทั้งนี้การศึกษาที่มีสมดุลดังกล่าวจะบ่มเพาะความสามารถของผู้เรียนให้ไปเกินระดับของถ้อยคำและมโนทัศน์ รวมไปถึงเรื่องของหัวใจ บุคลิกลักษณะนิสัย ความสร้างสรรค์ การตระหนักเข้าใจตน การมีสมาธิ ความเปิดกว้างและความยืดหยุ่นทางความคิด อีกด้วย

นอกเหนือจากแวดวงการศึกษาระดับอุดมศึกษาดังกล่าวยังมีองค์กรอื่น ๆ ที่ทำงานขับเคลื่อนการปฏิบัติแบบ Contemplation เช่น องค์กร The Center for Contemplative Mind in Society ใน ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้พัฒนาแนวความคิดกันเรื่องนี้มาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1991 และก่อตั้งอย่างเป็นทางการขึ้นในปี ค.ศ. 1997 โดยอธิบายการเลือกใช้ว่า “Contemplation” แทนคำว่า “Meditation” สำหรับงานขององค์กรว่า คำว่า “Meditation” ในบริบทเชิงศาสนา เช่น ในศาสนา พุทธมักจะหมายถึงกระบวนการปฏิบัติที่มุ่งเพื่อให้จิตใจสงบลงและมีสมาธิไม่หวั่นไหวไปตามความรู้สึกลึกซึ้ง ในขณะที่คำว่า “Contemplation” จะเป็นการเพ่งพิจารณาใคร่ครวญเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างลึกซึ้ง

ทั้งนี้ ทั้ง “Meditation” และ “Contemplation” เป็นกระบวนการปฏิบัติที่สามารถกระทำได้ทั้งในขณะที่นั่งอยู่ ยืน นอนลง หรือว่า เคลื่อนไหว และเป็นไปเพื่อหลายวัตถุประสงค์พร้อมกันได้ เช่น เพื่อพัฒนาสมาธิหรือเพื่อบ่มเพาะความรักความเมตตา หรือเพื่อทำให้ความกังวลใจสงบลง แต่เนื่องจากคำว่า “Meditation” มักจะทำให้คิดถึงการปฏิบัติแบบนั่งสมาธิ

เป็นหลัก และมักจะไม่ได้หมายความว่ารวมถึงกิจกรรมอื่น ๆ เช่น ศิลปะ หรือการเดินรำ องค์กร The Center for Contemplative Mind in Society จึงเห็นว่าการเลือกใช้คำว่า “Contemplative practices” มีความเหมาะสมกว่าเนื่องจากครอบคลุมทั้ง meditation และ contemplation รวมถึงการปฏิบัติอื่น ๆ ในลักษณะคล้ายคลึงกันได้

ในประเทศไทยกลุ่มจิตวิวัฒน์ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ที่สนใจเรื่องการขับเคลื่อนสังคมสู่จิตสำนึกใหม่ (New Consciousness) อย่างจริงจัง มีส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้ผู้สนใจและมีประสบการณ์การจัดกระบวนการเชิงจิตตปัญญาในการเรียนการสอนทั้งในและนอกระบบการศึกษาได้มีการประชุมหารือร่วมกันเพื่อผลักดันเรื่องนี้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทย ต่อมาจึงได้เกิดการรวมตัวกันของคนกลุ่มนี้เป็นเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education Network) ในปี พ.ศ. 2549 คำว่า “จิตตปัญญาศึกษา” เป็นคำแปลของคำว่า “Contemplative Education” ซึ่งแปลโดย ศาสตราจารย์ สุมน อมรวิวัฒน์

ในปี พ.ศ. 2549 ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education Center) ได้ก่อตั้งขึ้นที่มหาวิทยาลัยมหิดลเพื่อขับเคลื่อนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา โดยมีคำอธิบายคำว่า จิตตปัญญาศึกษาที่ใช้ในเอกสารของหน่วยงานเบื้องต้นว่า จิตตปัญญาศึกษา หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การศึกษาที่เน้นการพัฒนาภายในอย่างแท้จริงเพื่อให้เกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากอคติ เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ มีจิตสำนึกต่อส่วนรวม และสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล ทั้งนี้ได้มีองค์กร/สถาบันอื่น ๆ ในเครือข่ายจิตตปัญญาศึกษาที่ขับเคลื่อนการเรียนรู้ในลักษณะนี้ในสังคมไทยมาโดยไม่ได้ใช้คำว่า “จิตตปัญญาศึกษา” แต่เป็นการเรียกขานในนามของการศึกษาเพื่อการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การศึกษาที่พัฒนาจิตใจกระบวนการเรียนรู้อย่างมีจิตวิญญาณแบบองค์รวมการศึกษาวิถีพุทธ หรือจิตวิวัฒน์ศึกษาสถาบันเหล่านั้นได้แก่ โรงเรียนรุ่งอรุณ สถาบันอาศรมศิลป์ เครือข่ายโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนสัตยาไส เสมสิกขาลัย และสถาบันขวัญเมือง เป็นต้น

ประวัติพัฒนาการแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) เป็นกระแสแนวคิดการเรียนรู้พัฒนาภายในเริ่มขึ้นราวทศวรรษที่ 1980 ในประเทศสหรัฐอเมริกาเพื่อตอบโจทยวิกฤติปัญหาทางประการของสังคมยุคสมัยใหม่โดยใช้การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) ลักษณะเฉพาะคือมีการสร้างกระบวนการขึ้นใหม่ (reconstruction) อย่างบูรณาการจากกระบวนการ การปฏิบัติ และเครื่องมือเพื่อพัฒนาภายในของศาสนาและความเชื่อต่าง ๆ ในอดีต โดยปรับประยุกต์ใช้ใน

ลักษณะการให้คุณค่าใหม่ต่อกระบวนการเดิมให้เหมาะกับการเรียนรู้พัฒนาด้านในของผู้เรียนในสังคมยุคสมัยใหม่

จากการสืบค้นสำรวจประวัติแนวคิดที่เกี่ยวข้องพบว่าอาจจำแนกลำดับของพัฒนาการแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษาออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแนวคิดทฤษฎีพื้นฐานของศาสนาและความเชื่อ และกลุ่มแนวคิดทฤษฎีนอกเหนือจากศาสนาและความเชื่อ โดยให้จำแนกตามแต่ละกลุ่มแนวคิดดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานของศาสนาและความเชื่อ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวคิดเชิงศาสนาบนฐานของเทวนิยม ได้แก่ แนวคิดเชิงศาสนาและความเชื่อของชนเผ่า และแนวคิดของศาสนาหลัก กลุ่มที่ 2 คือ แนวคิดเชิงศาสนาบนฐานของอเทวนิยม

2. แนวคิดทฤษฎีนอกเหนือจากศาสนาและความเชื่อ แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแนวคิดเชิงวิทยาศาสตร์กลไกเป็นแนวคิดในยุคสมัยใหม่ (Modernism) ครอบคลุมยุคโรแมนติกและกระแสทางเลือกอื่น ๆ และกลุ่มแนวคิดเชิงบูรณาการแบบองค์รวม ซึ่งประกอบด้วย แนวคิดกระแสทางเลือกในยุคสมัยใหม่ แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) และแบบหลัง-หลังแนวคิดสมัยใหม่ (Post-postmodernism)

การกำเนิดและเติบโตขึ้นของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) ถือได้ว่าพัฒนาขึ้นจากแนวคิดของการศึกษาเชิงองค์รวม (Holistic Education) ซึ่งเน้นการบูรณาการทุกมิติเป็นองค์รวมในการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงความสมดุลสอดคล้องกับวิถีของธรรมชาติแต่จิตตปัญญาศึกษานี้เน้นกระบวนการเชิงจิตตปัญญา (Contemplation) ที่หลากหลาย และรวมถึงกระบวนการเรียนรู้ด้านในต่าง ๆ เช่น การปฏิบัติสมาธิภาวนาและศิลปะ เพื่อช่วยในการขัดเกลาละวางตัวตน นำผู้เรียนสู่ความสมดุลสงบเย็นและความสุขภายในที่แท้

ขณะเดียวกัน จิตตปัญญาศึกษายังมีลักษณะคล้ายกันและพัฒนาจากแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง (Transformative Learning) ซึ่งเน้นเป้าหมายการเปลี่ยนคุณลักษณะภายในบนฐานการเปลี่ยนแปลงมุมมองและความหมายต่อโลกและชีวิต โดยอาศัยกระบวนการรื้อถอนคุณลักษณะเชิงมุมมองและความหมายเดิม อาจด้วยการวิพากษ์เชิงเหตุผลหรือผ่านญาณทัศนะ (intuition) และอารมณ์หรือสิ่งที่เหนือเหตุผล เพื่อนำสู่การสร้างสรรค์ตนเองในระดับจิตใต้สำนึกขึ้นใหม่ และการขยายจิตสำนึกสู่การยอมรับความจริงแท้ของความหมายและมุมมองใหม่นั้น กระบวนการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวจำเป็นต้องมีสถานะเป็นวิกฤติที่ขัดแย้งลึกซึ้งภายใน หรือเป็นสถานะของความเศร้าเสียใจที่ตระหนักว่าความหมายและมุมมองเดิมไม่สามารถจะใช้ได้อีกต่อไป เป็นการเปลี่ยนย้ายที่รุนแรงและไม่อาจกลับสู่สภาพเดิม โดยได้บูรณาการทั้งแบบแผนเดิมและแบบแผนใหม่เข้าด้วยกันเป็นพื้นฐาน

จากการศึกษาพบว่าแนวคิดหลัก (Concepts) ของจิตตปัญญาศึกษานั้นมีคุณลักษณะการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การมีประสบการณ์ตรงในการเรียนรู้
2. การรับฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) และการเรียนรู้ด้วยใจที่เปิดกว้าง
3. การเคารพศักยภาพแห่งการเรียนรู้ของทุกคนอย่างไร้อคติ
4. การน้อมสว่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation)
5. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง (Meditation)
6. ความสดของปัจจุบันขณะ
7. การให้คุณค่าแก่รากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลายของท้องถิ่นและวัฒนธรรม
8. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

โดยสรุปแล้ว จิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวคิดว่าด้วยการเรียนรู้ที่มีรากฐานจากแนวคิดหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่

1. กลุ่มแนวคิดบนฐานปรัชญาศาสนาซึ่งเป็นการเรียนรู้ใคร่ครวญผ่านการเคารพศรัทธาในพระเจ้า ผ่านการปฏิบัติภาวนา ตามหลักการเชิงศาสนา
2. กลุ่มแนวคิดเชิงมนุษยนิยม ซึ่งมุ่งสืบค้นพัฒนาศักยภาพภายในของความเป็นมนุษย์ มีหลักการเรียนรู้พัฒนาด้านในผ่านการเคารพธรรมชาติของผู้เรียนและผ่านการเรียนรู้เชิงประสบการณ์
3. กลุ่มแนวคิดเชิงบูรณาการและองค์รวม ซึ่งอยู่บนฐานของการบูรณาการและความเป็นองค์รวมในธรรมชาติ และเห็นว่าการศึกษาวเคราะห์แบบวิทยาศาสตร์กลไกที่แยกมิติกายจากจิตวิญญาณส่งผลให้เกิดวิกฤติทางสังคมและสิ่งแวดล้อมที่รุนแรง มีหลักการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติบูรณาการในธรรมชาติและผ่านการเห็นความเชื่อมโยงการคิดเป็นระบบและเครือข่ายชุมชน

2.2 ความหมายของจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education)

นักวิชาการที่มีความสนใจและนำเอาแนวคิด Contemplative Education มาใช้ในงานของตน ได้ให้ความหมายของคำนี้ไว้อย่างน่าสนใจและได้แสดงถึงหลักการแนวทาง และวิธีการจัดการศึกษาลักษณะนี้ให้เห็นทั้งในลักษณะที่มีความคล้ายคลึงและข้อแตกต่างที่ช่วยเติมความเข้าใจถึงคำ ๆ นี้ได้ดียิ่งขึ้น

Contemplative มาจากคำว่า Contemplari ซึ่งเป็นภาษาละติน หมายถึง การสังเกตพิจารณา เฝ้าดูอย่างตั้งใจ

ดีบบอลลาซ เจ เฮย์นิส (Deborah J. Haynes) กล่าวว่า Contemplative Education เป็นวิธีการที่จะพัฒนาสมาธิ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง และเพื่อก่อให้เกิดความตระหนักรู้ และความรัก

ความเมตตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอนให้ผู้เรียนได้รู้จักเทคนิคของการตระหนักรู้ สมาธิ และวิธีการที่จะกำหนดความตั้งใจ นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อยุคปัจจุบันซึ่งเป็นยุคแห่งการแยกส่วน ยุคแห่งความรวดเร็ว การมีภารกิจอันหลากหลาย และถูกรบกวนสมาธิอย่างต่อเนื่อง

การสอนแบบ Contemplative Education เป็นแนวการสอนแบบสหวิทยาการ มีการฝึกปฏิบัติอย่างง่าย ๆ เช่น การยืนขมิ้น การนั่งสงบนิ่ง การฝึกตระหนักรู้ลมหายใจและฝึกการเขียนกิจกรรมเหล่านี้ช่วยให้เกิดบรรยากาศของความเคารพ ทำให้ชั้นเรียนมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียว เมื่อการเรียนรู้ได้ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเคารพแล้ว ผู้เรียนก็เรียนรู้ที่จะฟัง เขียน และได้แย้งอย่างมีวัฒนธรรม ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้ช่วยให้เขากลายเป็นพลเมืองที่เคารพกฎระเบียบ

วิลเลียม เจมส์ (James 1890) กล่าวว่า Contemplative Education เป็นการศึกษาที่จะพัฒนาให้เกิดคุณลักษณะของการมีวิจารณญาณ เจตนารมณ์อันมุ่งมั่น เป็นการศึกษาสู่ความเป็นเลิศเช่นเดียวกับที่ Mirabai Bush ผู้อำนวยการ Center for Contemplative Mind in Society ได้กล่าวไว้ว่าการฝึกปฏิบัติและการสอน Contemplative Education นั้น มีเป้าหมายเพื่อสร้างชีวิตที่รู้ตื่น เบิกบาน ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะกลายเป็นผู้ที่มีความรักเมตตาอันยิ่งใหญ่ เป็นผู้ที่เรียนรู้ที่จะฟังตนเองและผู้อื่น รวมทั้งรู้จักที่จะสังเกตโลก

โทบิน ฮาร์ท (Hart 2004) กล่าวว่า Contemplative Education เป็นคำที่ใช้เรียกวิธีการที่จะรู้เป็นการรับรู้ โดยผ่านความเงียบ การมองเข้าด้านใน การครุ่นคิด การเห็น การเฝ้าดู

อาเธอร์ ซาโจน (Arthur Zajonc) กล่าวว่า การใคร่ครวญ (contemplation) เป็นกิจกรรมง่าย ๆ อย่างหนึ่งของมนุษย์ ที่เมื่อนำมาใช้ในวงวิชาการ จะทำให้ผู้เรียนได้มีความสัมพันธ์แบบใหม่กับตนเองกับผู้อื่น และกับโลก การใคร่ครวญจะให้ความรู้ที่ไม่ใช่ความรู้บนฐานข้อมูล และการแยกแยะระหว่างอัตวิสัยกับภควิสัย แต่เน้นความรู้ ปัญญา เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่ง การตั้งคำถามแบบใคร่ครวญนี้จะนำไปสู่การศึกษาที่ทำให้ผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนแปลง Contemplation Education ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ถึงคุณลักษณะเฉพาะตัวของผู้อื่น การตั้งคำถามนี้เป็นการมีส่วนร่วมทำให้เราได้เข้าใจกันและกันและเข้าใจโลกทางกายภาพมากขึ้น รากฐานของ Contemplation Education ไม่ได้ปรากฏอยู่เพียงแค่วันออกและปรัชญาคริสต์ศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีอยู่ในเป้าหมายที่มุ่งสู่ความชัดเจนของกรีก การใคร่ครวญอยู่ที่หัวใจของความรู้เนื่องจากการเห็นเป็นการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง

ความรู้ของ Contemplation Education อยู่บนฐานของการพัฒนาความสามารถที่จะอยู่กับความไม่แน่นอน และยังคงมีทัศนคติที่ขัดแย้งได้อย่างมีเหตุผล Contemplation Education

จึงกล่าวได้ว่าเป็นการศึกษาเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ และเป็นแนวทางที่จำเป็นสำหรับยุคปัจจุบันอย่างยิ่ง

วิจักขณ์ พานิช (2548 : 206) นักศึกษาไทยแห่งมหาวิทยาลัยนาโรปะเรียก Contemplation Education ว่าการศึกษาด้วยใจอย่างไคร่ครวญ (Contemplation Education) และได้ให้ความหมายคำดังกล่าวไว้ดังนี้

ความหมายของ Contemplative แปลเป็นไทยในว่า “ที่ไคร่ครวญครุ่นคิดคำนึงด้วยใจโดยแบบคาย” เมื่อความหมายเป็นเช่นนั้น ทำให้นึกถึงคำบาลีในพุทธศาสนาที่ว่า “โยนิโสมนัสการ” (การพิจารณาโดยแบบคาย) ที่ดูแล้วสองคำจากสองภาษาต่างให้ความหมายอย่างเดียวกันนั่นเอง

ความหมายของ Education แปลเป็นไทยได้ว่า “การศึกษา” เราใช้คำว่าการศึกษากันจนลืมความหมายที่แท้จริงของคำ ๆ นี้ไป การศึกษากลายเป็นภาพของรั้วโรงเรียน ห้องเรียน ครู นักเรียน เครื่องแบบ ปริญญา อะไรต่าง ๆ ซึ่งเป็นภาพที่เราได้รับเอาระบบการศึกษาจากทางตะวันตกมาด้วยความเชื่อที่ว่าการศึกษาแบบนั้นจะพัฒนาทรัพยากรบุคคล เพื่อการพาประเทศไปสู่ความเป็นอารยะ ทัดเทียมเท่ากันประเทศมหาอำนาจทางตะวันตก แต่ในทางพุทธศาสนาคำว่าศึกษาหรือศึกษาหมายถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ก่อปรด้วยความพร้อมพรังใน คือ สมาธิ และปัญญา ไม่แยกขาดออกจากกัน

Contemplation Education หมายถึง การเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ นัยของคำ ๆ นี้ มิใช่แสดงถึงรูปแบบของการศึกษา หรือ ระบบการศึกษา แต่เน้นไปที่ “กระบวนการ” คำ ๆ นี้เหมือนเป็นการจุดประกายความหมายใหม่ ให้เราย้อนกลับไปหาราก คุณค่า และความหมายที่แท้จริงของการเรียนรู้ ที่มีผลระยะยาวต่อชีวิตของคน ๆ หนึ่งทั้งชีวิต Contemplation Education สะท้อนให้เห็นกระบวนการความเป็นพลวัตไม่หยุดนิ่ง ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการนำไปสู่การตั้งคำถามอย่างถึงราก ต่อการศึกษาในระบบ ที่ได้จำกัดการเรียนรู้ให้แน่นิ่ง อยู่ในกรอบในขั้นตอน ที่ถูกจัดวางไว้แล้วอย่างตายตัว

มนุษย์ทุกคนมีศักยภาพของการเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญเหมือนกันหมด ไม่ว่า จะต่างเพศ วัย หรือ ต่างฐานะ ต่างภาษาและวัฒนธรรม ทุกคนต่างมีธรรมชาติของจิตแบบเดียวกัน เป็นจิตใจที่สามารถเป็นอิสระจากมายาของอัตตาตัวตน ก้าวพ้นสู่การสัมผัสความดี ความงาม และความจริง จนก่อให้เกิดความสุขสงบเย็นอย่างยั่งยืนภายใน

ความรู้ที่แท้จริงคือความรู้ทางปัญญาที่จะเกิดขึ้นได้ก็ด้วยการเชื่อมโยงกันมีสามภาค คือ ภาควิชาชีพ และภาคจิตวิญญาณ ทั้งนี้ลักษณะของการเชื่อมโยงไม่ได้เป็นการสร้างสะพานเชื่อมโดยที่ยังมองสามเรื่องแยกขาดจากกัน

พวกเราเข้าใจและได้สัมผัสกับกระบวนการการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เราจะเห็นได้ชัดเจนถึงความเชื่อมโยงของการเรียนรู้ เพราะความรู้ที่แท้จริงนั้น คือ ประสบการณ์ทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว ไม่ว่าจะเป็นการได้รู้จักเพื่อนใหม่ การเดินทางท่องเที่ยวไปยังที่ที่เราไม่เคยไป การอ่านหนังสือดี ๆ สักเล่ม การได้คุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนรอบข้าง และเมื่อเราเพิ่มมิติของการใคร่ครวญด้วยใจ เราจะสัมผัสได้ถึงคุณค่าและความงามที่ทำให้จิตใจของเราขยายขึ้น เรียนรู้ที่จะรัก เรียนรู้ที่จะให้ เรียนรู้ที่จะยอมรับความหลากหลายทางความคิดมากขึ้น อันเป็นผลมาจากอัตราตัวตนที่ลดลง กระบวนการการเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญจึงนำไปสู่ความตั้งใจที่จะทำประโยชน์เพื่อผู้อื่น ดำรงชีวิตเพื่อให้เกิดคุณค่าแก่คนรอบข้างอย่างแท้จริง

ในขณะที่กระบวนการเรียนรู้ในภาคความรู้เกิดขึ้นตลอดเวลา เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์และกระบวนการมากกว่าการท่องจำจากตำรา เมื่อความรู้ได้แตกยอดงอกงามขึ้นภายในใจจนถึงจุดหนึ่ง มโนสำนึกจะบอกเราให้เข้าใจถึงความหมายของการเรียนรู้ในภาควิชาชีพ ในแง่มุมที่ต่างออกไป นั่นคืองานหรือการประกอบอาชีพ แท้จริงคือ ผลที่เกิดจากการเรียนรู้จิตสำนึกซึ่งเป็นเสียงแห่งมโนธรรมจะนำมาซึ่งความตั้งใจที่จะทำประโยชน์ต่อผู้อื่นก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์ในด้านที่ตนถนัด เป็นการทำงานด้วยความสนุก ด้วยความรัก ด้วยความดีไปพร้อม ๆ กัน เป็นการเรียนรู้ที่ทำให้เกิดสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ซึ่งก็คือการผุดบังเกิดของความรู้ของจิตที่ขยายกว้าง

การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ จะเกิดขึ้นก็ด้วยสิ่งแวดล้อมที่สบายสถาบันการศึกษาในปัจจุบันโดยมากกลายเป็นที่ “อบาย” ไม่ใช่สบาย เพราะเต็มไปด้วยความฟุ้งเฟ้อทางวัตถุ เป็นที่บ่มเพาะอัตรา สภาวะความคับแค้นของจิต สบายในที่นี้มาจาก สบายะคือสภาพที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การเรียนรู้จะเกิดได้ในสิ่งแวดล้อมที่เห็นคุณค่าของการเรียนรู้ด้านใน การมีความเมตตา อาหาร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ให้ความสำคัญและเอาใจใส่จิตใจของผู้เรียนในทุกขณะ

วิจักขณ์ พานิช (2548) กล่าวว่า การเอาใจใส่จิตใจกระบวนการเรียนรู้นั้นสามารถทำได้ใน 3 ลักษณะ คือ

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยหัวใจ ด้วยความตั้งใจอย่างสัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตที่ตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึงการรับรู้ในทางอื่น ๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส ฯลฯ

2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง กอปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่น ๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้ว มีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลองนำไปปฏิบัติเพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการพอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือ การเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลง ไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง และสภาวะของการเป็นกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่เลื่อนไหลต่อเนื่อง การปฏิบัติภาวนา ฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจแห่งตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการเห็นผิดไปของจิต เพียงเท่านั้น

สุมน อมรวิวัฒน์ (2549) อธิบายความหมายของจิตตปัญญาศึกษาไว้ว่าเป็น การศึกษาที่น้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญและค้นหาความจริงของสรรพสิ่ง เป็นการเรียนรู้ที่สร้าง กระบวนทัศน์ใหม่ จัดหลักสูตร เน้นการปลูกฝังความตระหนักรู้ ความเมตตา จิตสำนึกต่อส่วนรวม การนำปรัชญาแนวพุทธมาพัฒนาจิตและฝึกปฏิบัติจนผู้เรียนเกิดปัญญา สามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิต

ประเวศ วะสี (2549) ได้กล่าวไว้ว่าในการประชุมเสวนา “จิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้จากภายใน” ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ว่า จิตตปัญญาศึกษา หรือ Contemplative Education เป็นการเรียนรู้ภายใน การศึกษาด้านในเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษามี ดังนี้

1. การเข้าถึงโลกทัศน์และชีวิต เรามองโลก มองธรรมชาติอย่างไร หากเราเข้าถึงความจริงจะพบความงามในนั้นเสมอ เมื่อเราเข้าถึงธรรมชาติดีก็จะถึงความเป็นอิสระ
2. กิจกรรมต่าง ๆ เช่นกิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน คนตรี ศิลปะ กิจกรรมอาสาสมัคร (Volunteer) สนทนา (Dialogue) เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ
3. การปลีกวิเวกไปอยู่ในธรรมชาติ สัมผัสธรรมชาติ (Retreat) ได้รู้ใจตนเอง เมื่อจิตสงบเชื่อมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับธรรมชาติ จะเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น
4. การทำสมาธิ (Meditation)

ธนา นิลชัยโกวิท (2551 : 143) กล่าวว่าจิตตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่มุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตน ได้แก่ การเกิดความรู้ความเข้าใจตนเอง ผู้อื่น และสรรพสิ่งอย่างลึกซึ้ง และสอดคล้องกับความเป็นจริง เกิดความรักความเมตตา อ่อนน้อมถ่อมตน เกิดจิตสำนึกต่อส่วนรวมที่อยู่บนฐานของการเข้าถึงความจริงสูงสุด

จูดี ลีฟ (Lief 2008) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวคิดทางการศึกษาที่ พัฒนาการเรียนรู้ด้วยการจัดประสบการณ์ที่ส่งเสริม ความตระหนักรู้ ความเข้าใจและความเมตตา ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ด้วยกระบวนการคิดอย่างใคร่ครวญ

คริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Sessums 2007 : Online) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษา จะช่วยพัฒนานักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ โดยอาศัยกระบวนการฝึกสมาธิ การคิดใคร่ครวญ และโยคะ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้จะทำให้ให้นักเรียนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง ความเอาใจใส่ ความเมตตา และความฉลาดทางอารมณ์

จากความเห็นของผู้รู้เกี่ยวกับความหมายของจิตตปัญญาศึกษา (Contemplative Education) สรุปได้ว่า จิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาที่มุ่งพัฒนาจากภายในให้เกิดการตระหนักรู้ และเกิดปัญญา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นุ่มลงสู่ใจอย่างใคร่ครวญและสัมพันธ์กับคุณธรรมความเป็นมนุษย์ เป็นการฝึกปฏิบัติที่ไม่จำกัดเพียงแนวทางของศาสนา หากรวมถึงศาสตร์ ศิลปะ และกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างสัมพันธ์ภาพและผู้เรียนสนใจจนสามารถเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่นเกิดความรัก ความเมตตา

2.3 หลักการพื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงหลักจิตตปัญญา 7 หรือ 7C's

เพื่อบรรลุเป้าหมายรูปธรรมของการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือคุณลักษณะในตัวผู้เรียนรู้ 5 ประการคือ ให้มีสติในชีวิตประจำวัน เข้าใจและยอมรับตนเอง มีความเข้าใจและความรักความเมตตาต่อผู้อื่นเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงตามธรรมชาติ และเกิดสมดุลในตนเอง ร่วมกับเป้าหมายอีกสองประการที่เป็นเป็นเงื่อนไขให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน คือการได้เรียนรู้วิธีการที่หลากหลายในการพัฒนาตนเอง และการมีชุมชนแนวปฏิบัติจิตตปัญญาหรือกลุ่มกัลยาณมิตร กระบวนการหรือผู้จัดกระบวนการเรียนรู้จะต้องมีแนวทางที่ชัดเจนในการดำเนินกระบวนการเพื่อให้เกิดผลตามที่ต้องการ

จากผลการวิจัยในโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้การอบรมและกระบวนการด้านจิตตปัญญาศึกษา สามารถสรุปหลักการพื้นฐานที่จะใช้เป็นแนวทางของจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาไว้ 7 ประการ เรียกว่า “หลักจิตตปัญญา 7” หรือใช้ชื่อย่อภาษาอังกฤษว่า 7C's ได้แก่

1. การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation)
2. ความรักความเมตตา (Compassion)
3. การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness)
4. การเผชิญความจริง (Confronting reality)
5. ความต่อเนื่อง (Continuity)
6. ความมุ่งมั่น (Commitment)
7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)

1. การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation)

คือการเข้าสู่สภาวะจิตที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ เพื่อนำไปใช้ทำงานอย่างใคร่ครวญ ทั้งในด้านพุทธรปัญญา (Cognitive) ด้านระหว่างบุคคล (Interpersonal) และด้านภายในบุคคล (Intrapersonal) การพิจารณาด้วยใจใคร่ครวญนี้ต่างจากการใคร่ครวญทั่ว ๆ ไป ที่ไม่ได้เน้นความคิดเท่านั้น แต่เป็นการใคร่ครวญด้วยกาย ใจ ความคิด และจิตวิญญาณ ดังที่อาเธอร์ ซาเยอนซ์ (Zajonc 2007) กล่าวว่า การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญให้ความรู้ที่ไม่ใช่ความรู้บนฐานข้อมูล แต่เป็นความรู้และปัญญาที่เข้าถึงความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันของสรรพสิ่ง และเป็นการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง ทำให้ผู้เรียนเกิดความสัมพันธ์แบบใหม่ทั้งตนเอง ผู้อื่น และโลก

โทบิน ฮาร์ท (Hart 2004 ; 2008) เสนอว่า การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เป็นวิธีการเรียนรู้แบบที่ 3 ที่ช่วยเติมเต็มให้กับวิธีการเรียนรู้สองแบบที่การศึกษากระแสหลักในปัจจุบันให้ความสำคัญ นั่นคือการใช้หลักเหตุผล (Rational) ซึ่งเป็นการอธิบาย การคำนวณ การใช้ตรรกะ และการวิเคราะห์ กับการใช้การรับรู้ (Sensory) ที่เน้นการสังเกต และการวัดเป็นวิธีการหลัก โดยในการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญจะใช้วิธีการหลากหลาย ที่ช่วยให้จิตสงบ เกิดสมรรถนะที่พร้อมต่อการตระหนักรู้อย่างลึกซึ้ง มีสมาธิ และเกิดการเข้าใจอย่างถ่องแท้

The Center for Contemplative Mind in Society ให้ความหมายของการปฏิบัติโดยการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplative Practices) ว่าหมายถึงวิธีการที่ทำให้จิตสงบเพื่อบ่มเพาะสมรรถนะในการมีสมาธิและความเข้าใจที่ถ่องแท้ ซึ่งมีวิธีการที่หลากหลาย ตั้งแต่การนั่งในท่าสมาธิ การฝึกจดจ่ออยู่กับสิ่งหนึ่งสิ่งใด การทำสมาธิ และเจริญสติวิปัสสนา การสวดภาวนาด้วยความสงบ การเดินอย่างมีสติ การมีประสบการณ์ที่จดจ่อกับธรรมชาติโยคะ ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ในการเรียนรู้ หรือช่วยให้เกิดการเข้าใจที่ถ่องแท้และการตระหนักรู้

เบรดี (Brady 2007) มองว่าการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หมายถึง การให้ความใส่ใจโดยไม่ตัดสิน เปิดรับสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง ซึ่งตรงกับการเจริญสติในแนวพุทธ

เมื่อพิจารณาจากการให้ความหมายต่าง ๆ ทั้งหมดเห็นว่าการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสงบ การหยุดนิ่งหรือผ่อนให้ช้าลง ความเงียบ เพื่อเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะเปิดรับ
2. การเปิดรับสิ่งต่าง ๆ ด้วยความใส่ใจอย่างลึกซึ้ง โดยไม่ตัดสิน
3. การน้อมเข้ามาพิจารณาในใจอย่างใคร่ครวญ ในสภาวะจิตที่เปิดรับมีความสงบและเป็นกลาง

องค์ประกอบเหล่านี้ทำให้การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญมีผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน คือ

1. ทำให้จิตใจผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด กดดัน มีความพร้อมต่อการเรียนรู้มากขึ้น
2. ทำให้สามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่เป็นจริง ไม่ติดอยู่กับนิสัยความเคยชินของจิต และกรอบอ้างอิงของตนเองการผ่อนคลายลงทำให้ไม่ตอบสนองไปตามแบบแผนความเคยชินเดิม ๆ

3. การเปิดรับสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ตัดสินทำให้เกิดการรับรู้ที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้ง เข้าใจแง่มุมต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับตนเอง และสรรพสิ่งภายนอกได้ชัดเจนขึ้น

4. การถอยออกมาเป็นผู้สังเกตความเป็นไปในตนเอง ทำให้สามารถสังเกตแบบแผน ความเคยชิน และนิสัยของตนเอง ที่เคยทำไปโดยอัตโนมัติได้ชัดเจนขึ้น

5. การน้อมเข้ามาใคร่ครวญ ทำให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักรู้แบบใหม่ ที่ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งกับตนเองและกับบริบทแวดล้อม จนมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่าง ๆ และระหว่างตัวเรากับสรรพสิ่งได้ดีขึ้น

การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญนี้จะเป็นตัวเชื่อมการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ อาทิ การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง การเรียนรู้ผ่านสัญลักษณ์หรือจินตนาการการใคร่ครวญ และการทดลองนำความรู้นั้นไปใช้กับตนเองในชีวิตจริง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและสัมพันธ์กันมากขึ้น

หลักการนี้จึงเป็นหัวใจของการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตปัญญาที่กระบวนการจะต้องออกแบบกระบวนการที่สร้างเงื่อนไข และกระตุ้นให้ผู้ร่วมกระบวนการเกิดการใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง เกี่ยวกับตนเอง ความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามา โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจิตใจที่สงบ ผ่อนคลาย มีสมาธิ และปล่อยวาง

ตัวอย่างของการใช้หลักการนี้ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ อาทิ

1. การสงบนิ่งก่อนเข้าสู่กิจกรรม
2. การหยุดใคร่ครวญและบันทึกการเรียนรู้ของตนเองด้วยความสงบหลังกิจกรรมแต่ละช่วง (ไม่ว่ากิจกรรมนั้นจะเป็นการพูดคุย การชมภาพยนตร์ ชมการแสดงการเคลื่อนไหวร่างกาย กิจกรรมศิลปะ หรือการเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม เช่น งานอาสาสมัคร หรือการสำรวจชุมชน)

3. การใช้เวลาตามลำพังในธรรมชาติ

4. การใช้เวลาในการพิจารณาคำถาม เรื่องราว บทกวี ภาพ วัตถุ หรือสิ่งต่างๆ ในธรรมชาติ นิ่ง ๆ ด้วยความสงบ

5. การฝึกฝนทนายอย่างมีสติ หรือสุนทรียสนทนา

6. การฝึกความรู้สึกตัวและการมีสติโดยไม่เพ่งหรือจดจ้องแน่นิ่ง ทั้งปฏิกิริยาทางร่างกาย ความรู้สึกนึกคิด วาจา และการกระทำของตนเอง

7. การปล่อยให้มีเวลาผ่อนคลายและทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ตามลำพัง

2. ความรักความเมตตา (Compassion)

คือ การสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตา ความไว้วางใจ ความเข้าใจและการยอมรับ รวมทั้งการเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของความเชื่อมั่นในศักยภาพของความเป็นมนุษย์และความจริงใจอย่างที่สุด ทั้งระหว่างกระบวนการกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ และระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วยกันเอง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการกล้าเปิดเผยตนเอง กล้าแสดงความคิดเห็น และความรู้สึกได้อย่างเต็มที่ ตลอดจนได้รับกำลังใจและสนับสนุนในการเปลี่ยนแปลงตนเอง

ความรักความเมตตาเป็นสิ่งที่มนุษย์เราสามารถรับรู้ได้ด้วยอายตนะต่าง ๆ และด้วยใจที่เปิดรับ การสร้างบรรยากาศของความรักความเมตตาจึงเกิดขึ้นได้ในหลายลักษณะ ทั้งทางวาจา ท่าที การสัมผัส และความรู้สึกที่สื่อสารออกมาอันสัมผัสได้ด้วยใจ แต่สิ่งที่สำคัญคือ ต้องมาจากความจริงใจหรือออกมาจากความรักความเมตตาภายในตนเองอย่างแท้จริง จึงจะสามารถโอบอุ้มดูแล เกื้อหนุนและช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการตระหนักถึงคุณค่าภายในตนเอง จนเกิดการยอมรับและผ่อนคลายความยึดติดบางอย่างในใจลงได้

องค์ประกอบเรื่องความรักความเมตตานี้มีความสำคัญต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาเนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ ดังต่อไปนี้คือ

1. บรรยากาศของความรักความเมตตาจะช่วยสร้างพื้นที่ในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับผู้เข้าร่วมกระบวนการให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจ กล้าแสดงความคิดเห็นความรู้สึกของตนอย่างตรงไปตรงมา กล้าทดลองสิ่งใหม่ ๆ และกล้าเผชิญความจริง เนื่องจากไม่ต้องเกรงว่าจะถูกตัดสิน

2. บรรยากาศของความสัมพันธ์ด้วยความรักความเมตตาอย่างบริสุทธิ์ใจที่อยู่บนพื้นฐานของการยอมรับและไว้วางใจซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นแบบอย่างที่สามารถส่งผลกระทบต่อวิธีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นของสมาชิกเกิดการเรียนรู้ที่จะพัฒนาความสัมพันธ์เชิงบวกที่ตั้งอยู่บนการยอมรับ เข้าใจ ให้อภัย

3. บรรยากาศที่เป็นมิตร เปิดกว้าง ไม่มีการตัดสินถูกผิดอย่างเข้มงวด จะช่วยให้เกิดความผ่อนคลาย มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ไม่มีความกดดันและความเครียดมาเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้

4. บรรยากาศของความรักความเมตตา ความเข้าใจ และความไว้วางใจ ซึ่งกันและกันที่ได้เรียนรู้ในกระบวนการ เป็นประสบการณ์เชิงบวก ที่จะช่วยบ่มเพาะความรู้สึกที่ดีงาม ความเชื่อมั่นในมนุษย์ และในตนเองให้เกิดขึ้นกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ ดังที่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยฯ คนหนึ่งสะท้อนความรู้สึกของตนเอง

3. การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness)

การบูรณาการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมเชื่อมโยงกับชีวิต และสรรพสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติอย่างแท้จริง เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่แท้จริง ที่ความรู้ภายนอกเชื่อมโยงกับตนเอง มองเห็นความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันระหว่างตนเองกับผู้อื่นและระหว่างตนเองกับสังคมและโลกธรรมชาติ โดยสามารถแบ่งออกเป็นการเชื่อมโยงสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ 4 ด้านคือ

3.1 การช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการเข้ากับชีวิตได้ นำไปสู่การนิยมนำเข้ามาสู่ภายใน (Internalization) และบูรณาการสู่วิถีชีวิต และการปฏิบัติในชีวิตจริงของตน การเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับชีวิตจริงนี้ด้านหนึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง เพราะผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถใช้ประสบการณ์ในชีวิตจริงของตนมาเป็นฐานในการเรียนรู้ได้ สามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ใหม่ไปตรวจสอบกับประสบการณ์เดิม และเลือกที่จะปรับเปลี่ยนตนเองตามความเข้าใจที่เกิดขึ้นใหม่ได้ ตัวอย่างในส่วนนี้ที่เห็นได้เสมอ ๆ ก็คือการที่กระบวนการมักตั้งคำถามให้ผู้ร่วมกระบวนการใคร่ครวญว่าสิ่งที่ตนแสดงออกในกิจกรรมต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นเกมจำลองสถานการณ์ การทำงานศิลปะ พฤติกรรมและความรู้สึกที่เกิดขึ้นระหว่างกระบวนการนั้น สะท้อนถึงความเป็นจริงในชีวิตของตนอย่างไรบ้าง

อีกด้านหนึ่งของการเชื่อมโยงประสบการณ์ในกระบวนการกับชีวิตจริงที่มีความสำคัญอย่างยิ่งคือการเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้ในกระบวนการสู่การนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง ซึ่งเป็นสิ่งที่กระบวนการควรใส่ใจผลักดันให้เกิดขึ้นด้วย ข้อสรุปนี้ตรงกับข้อสรุปจากการศึกษาในต่างประเทศที่ชี้ว่าการที่ผู้เรียนได้เพียงใคร่ครวญพิจารณาและสนทนากับสมาชิกคนอื่น ๆ ในระหว่างกระบวนการ แม้ส่วนใหญ่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางมุมมองและความคิด แต่อาจจะไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชีวิต ผู้สอนหรือกระบวนการจึงอาจจำเป็นต้องชี้แนะเกี่ยวกับวิถีการปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงด้วย เช่น ต้องชี้แนะวิธีการสอนในแนวทางการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงให้กับผู้ที่นำไปปฏิบัติจริงอย่างเป็นรูปธรรม (Gravett 2004) และหากมีการสนับสนุนให้นามุมมองและการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในกระบวนการกลับไปทดลองปฏิบัติในชีวิตจริง ก็จะช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้งมากขึ้นกว่าแค่การมีกิจกรรมใคร่ครวญภายในกลุ่ม หรือในกระบวนการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว (Saavedra 1996)

3.2 การเอื้อให้เกิดการเชื่อมโยงและลดช่องว่างระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการด้วยกันเอง และระหว่างกระบวนการกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ ซึ่งนอกจากจะทำให้เกิดความรู้สึกไว้วางใจ สนับสนุน และมีบรรยากาศที่ผ่อนคลาย ทำให้สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากกันและกันได้อย่างเต็มที่ เกิดบรรยากาศของความรักความเมตตาซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญประการหนึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้ดังที่กล่าวข้างต้น การเชื่อมโยงและเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างสมาชิกในกลุ่มจะทำให้แต่ละคนเข้าใจพื้นฐานที่มาของกันและกัน ทำให้สามารถเข้าใจมุมมองและทัศนคติต่าง ๆ ของกันและกันได้ดีขึ้น เกิดการยอมรับและเคารพในมุมมองที่แตกต่างได้ง่ายขึ้น เพราะเข้าใจถึงเหตุผลที่มาของทัศนคติและความรู้สึกของกันและกันได้ดีขึ้น เกิดการเรียนรู้ที่มองเห็นความจริงจากแง่มุมที่หลากหลายและสามารถเปลี่ยนแปลงกรอบความเคยชินที่ตนเคยยึดถืออยู่เดิมได้ง่ายขึ้น ตัวอย่างของกิจกรรมที่เอื้อให้เกิดลักษณะเช่นนี้ ได้แก่ กิจกรรมแนะนำตัว การให้ผู้เข้าร่วมได้มีโอกาสเล่าเรื่องราวของตนเองแลกเปลี่ยนกัน การให้ทำงานและฝ่าฟันอุปสรรคร่วมกัน การสร้างบรรยากาศของความเปิดกว้างที่เปิดโอกาสให้ทุกคนได้แสดงความเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ เป็นต้น

3.3 การเชื่อมโยงกับชุมชน และธรรมชาติ เช่น การเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตในชุมชน การทำงานอาสาสมัคร และการปฏิบัตินิเวศภาวนา เป็นองค์ประกอบสำคัญที่จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและสอดคล้องกับความเป็นจริง รวมทั้งมองเห็นความเชื่อมโยงของตนเองกับสังคมและสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติมากขึ้น ไม่เป็นการเรียนรู้ที่ตัดขาดจากสังคม ทั้งยังทำให้สามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติหรือมุมมองของตนจากความจริงที่ได้รับรู้ ทำให้มีมุมมองที่กว้างขวางและครอบคลุมมากขึ้นได้ด้วย

3.4 การเชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ของกิจกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมและมีความสมดุลอย่างแท้จริง เพราะการเรียนรู้ในฐานใดฐานหนึ่งโดยขาดการเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ในฐานอื่น ๆ มักไม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง เช่น การเรียนรู้ที่เน้นเฉพาะฐานหัว ซึ่งมุ่งการคิดวิเคราะห์โดยไม่เชื่อมโยงกับอารมณ์ความรู้สึก และความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้คนและสรรพสิ่งรอบตัว ทำให้ขาดความละเอียดอ่อนในการใคร่ครวญ ดังนั้น จึงควรจัดให้มีการเรียนรู้ในมิติและรูปแบบต่าง ๆ อย่างบูรณาการ ทั้งการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมทางกาย เช่น ชีกง โยคะ ผ่านกิจกรรมศิลปะต่าง ๆ และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงที่ผู้เรียนรู้ได้สัมผัสและเผชิญด้วยตนเอง ซึ่งจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง เชื่อมโยง และข้ามพ้นขอบเขตของการคิด ภาษา และตรรกะ ที่เป็นแบบแผนหลักของการศึกษาแบบเดิม แต่เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่ครอบคลุมการเรียนรู้ด้านต่าง ๆ 4 ด้านคือ การรู้ผ่านประสบการณ์ตรง (Experiential Knowing) การรู้ผ่านสัญลักษณ์และจินตนาการ (Presentational Knowing) การรู้ผ่านมโนทัศน์

(Propositional Knowing) และการรู้ผ่านการปฏิบัติ (Practical Knowing) (Heron 1992 ; York and Kasl 2002)

4. การเผชิญความจริง (Confronting Reality)

การได้เผชิญและรับรู้ความจริง โดยเฉพาะในส่วนที่ไม่เคยรับรู้มาก่อน เนื่องจากข้อจำกัดทางสังคมวัฒนธรรม ประสบการณ์ กรอบที่ยึดติด และแบบแผนความเคยชิน ทั้งทางความคิดและจิตใจ เช่นความกลัวที่ปิดกั้นการรับรู้ เป็นหัวใจสำคัญของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงในทุกแนวคิดที่กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงภายใน ไม่ว่าจะเป็นพุทธศาสนาที่การเปลี่ยนแปลงเริ่มต้นจากการเห็นทุกข์ ทฤษฎีของเมซีโรว์ที่เริ่มต้นจากการเกิดความขัดแย้งระหว่างประสบการณ์ใหม่กับกรอบแนวคิดเดิม ทฤษฎีการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงของบอยด์และไมเออร์ (Boyd and Myers 1988) ที่มองว่าการเปลี่ยนแปลงเกิดจากการมองเห็นสิ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลง และมองเห็นข้อจำกัดของแบบแผนความเคยชินเดิมของตนจนสามารถตัดสินใจที่จะปรับปรุงแก้ไขตนเองได้ในที่สุด การจัดกระบวนการให้ผู้เรียนรู้ได้มีโอกาสที่จะเผชิญกับความเป็นจริง ทั้งความจริงเกี่ยวกับตนเอง และความเป็นจริงของโลก และสังคม โดยเฉพาะในส่วนที่ไม่เคยรับรู้มาก่อน และเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับกรอบ ความเคยชิน หรือตัวตนที่ตนยึดถืออยู่เดิม จึงเป็นองค์ประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง เพราะหากขาดองค์ประกอบนี้ไปย่อมไม่สามารถเกิดการเปลี่ยนแปลงที่แท้จริงขึ้นได้ การใคร่ครวญที่เกิดขึ้นโดยไม่มี ความขัดแย้งที่มีพลังมากพอ ก็มักจะเป็นการใคร่ครวญที่ทำได้เพียงผิวเผิน และถูกกำหนดโดยแบบแผนความเคยชินเดิม ไม่สามารถเกิดความเข้าใจใหม่ที่เปิดกว้าง ลึกซึ้งและครอบคลุมจริงได้ ความจริงที่สามารถเข้าถึงได้ก็จะเป็นความจริงเพียงด้านเดียว ที่ไม่เปิดรับด้านตรงข้ามที่เป็นคู่ความขัดแย้งในการจัดกระบวนการ สามารถเปิดโอกาสและสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญกับความจริง 2 ด้านใหญ่ ๆ คือ

4.1 ให้เผชิญกับความเป็นจริงภายในตนเอง เช่น ความคิดความรู้สึกที่ไม่รู้ตัว ซึ่งมีทั้งสองด้าน คือ ด้านแรก สิ่งที่เราหลีกเลี่ยงหรือเก็บกดไว้ ไม่อยากให้เห็นผู้อื่นรู้ ทั้งที่ความจริงดังกล่าวก็คือส่วนหนึ่งของตัวเราเอง แต่เป็นด้านที่เราไม่ชอบไม่พอใจ หรือตัดสินด้วยคุณค่าบางอย่างที่เรายึดถืออยู่โดยไม่รู้สึกตัว ว่าดูไม่ดี ไม่เหมาะสม น่ารังเกียจ น่าอาย ฯลฯ ทำให้เรากลัวที่จะเผชิญกับความเป็นจริงในส่วนนั้น ต้องปกปิด ซ่อนเร้น หรือแม้กระทั่งทำเป็นไม่รับรู้ว่ามีลักษณะเช่นนั้นอยู่ในตัวเราจนกระทั่งเชื่อในที่สุดว่ามันไม่มีอยู่จริง อีกด้านหนึ่งคือศักยภาพและด้านดีในตัวเองที่เรามองไม่เห็น ไม่เชื่อว่ามิอยู่ในตนเองจริง ซึ่งส่วนใหญ่เกิดจากการขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

แต่ความจริงที่มีอยู่ในตัวเราไม่ว่าจะเป็นศักยภาพหรือสิ่งที่เรามองว่าเป็นด้านลบก็คือความจริงที่จะดำรงอยู่ ไม่ว่าเราจะมองเห็นและยอมรับมันหรือไม่ก็ตามปัญหาที่คือเราอ่อนไม่สามารถเติบโตและเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงได้หากเรายังไม่สามารถเข้าใจและยอมรับความเป็นจริงทั้งหมดเกี่ยวกับตนเองได้ ดังนั้น การสร้างเงื่อนไขให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เผชิญกับความจริงภายในตนจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอย่างแท้จริงได้

4.2 การจัดให้เผชิญกับสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างไปจากกรอบความเคยชินเดิมของตน ซึ่งเป็นการรับรู้ความจริงในด้านที่ตัวเราไปมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งอื่นหรือโลกภายนอก เช่น การใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับคนที่มีความพื้นฐานที่แตกต่างกันการเดินทางาริมถนนโดยไม่สวมรองเท้า การปลีกวิเวกอยู่ในป่า การอดอาหารและการไปเยี่ยมผู้ป่วยหนักในโรงพยาบาลจะทำให้ผู้เรียนรู้ได้สัมผัสถึงสภาพความเป็นจริงในการดำเนินชีวิตที่ต่างไปจากความเคยชินเดิม ๆ ของตน ได้รับรู้ความจริงในด้านที่ไม่เคยสัมผัสหรือรับรู้มาก่อน เป็นความจริงที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและแง่มุมที่หลากหลาย ซึ่งจะกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ในแง่มุมใหม่ แล้วย้อนกลับมาใคร่ครวญ และปรับเปลี่ยนกรอบความเคยชินของตนเองให้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากขึ้นได้

5. ความต่อเนื่อง (Continuity)

ความต่อเนื่องของการเรียนรู้ถือเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเอง เพราะการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานมักเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงเล็ก ๆ หรือเปลี่ยนแปลงทีละน้อยหลาย ๆ ครั้ง ในการจัดกระบวนการเรียนรู้จึงต้องเอื้อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดการใคร่ครวญอย่างต่อเนื่องและเป็นระยะ เพื่อค่อย ๆ หลอมรวมหรือสะสมประสบการณ์จนเกิดคุณภาพในตนเองที่มากพอจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้ง และเกิดความแจ่มชัดในตนเองความต่อเนื่องในที่นี้จึงหมายถึงความสืบเนื่องของกิจกรรมการเรียนรู้และเหตุปัจจัยเชิงกระบวนการที่ถูกออกแบบอย่างมีความหมาย มีลำดับขั้นตอน มีความลื่นไหล และสอดคล้องกัน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดการทบทวน สืบค้น และใคร่ครวญภายในตนเองอย่างสม่ำเสมอและเป็นธรรมชาติ โดยไม่บีบบังคับจนเคร่งเครียดหรือเหนื่อยหน่ายจนไม่เห็นสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นภายในตน นอกจากนี้ ยังรวมถึงการทอดระยะเวลาให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้ใช้เวลาใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งต่อประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างกระบวนการ เพื่อสามารถบูรณาการหรือเชื่อมโยงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นเข้ากับประสบการณ์ในชีวิตจริงได้ด้วย ทั้งนี้ อาจจำแนกองค์ประกอบหลักของการสร้างให้เกิดความต่อเนื่องได้ 2 ประการ คือ

5.1 ความต่อเนื่องลื่นไหลของกระบวนการในการจัดกระบวนการเรียนรู้แต่ละครั้ง ซึ่งควรมีจังหวะขึ้นในการเตรียมความพร้อมของผู้เรียน การเข้าสู่กระบวนการหลัก และการสรุปการเรียนรู้ กิจกรรมต่าง ๆ ตลอดกระบวนการควรมีความต่อเนื่องลื่นไหล ที่ช่วยให้เกิดพลวัตใน

การเรียนรู้ เช่น การจัดจังหวะของกิจกรรมให้ได้สัมผัสประสบการณ์ตรงที่กระทบใจ แล้วมีโอกาสรื้อกลับมาใคร่ครวญต่อด้วยการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในกลุ่ม เพื่อขยายการเรียนรู้จากมุมมองที่แตกต่าง

5.2 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละครั้งให้มีความต่อเนื่องและสอดคล้องกัน ซึ่งรวมถึงการสร้างเงื่อนไขหรือส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ทั้งในที่ทำงานและในชีวิตประจำวัน เช่น การพูดคุยแลกเปลี่ยนกับเพื่อน การเขียนบันทึก และการเล่าเรื่องลงในบล็อก (blog) เพราะการเปลี่ยนแปลงภายในเป็นกระบวนการที่ต้องใช้เวลา ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่าย ๆ เพียงแค่การเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้เพียงครั้งเดียว การมีกระบวนการที่ต่อเนื่อง หรือการสร้างเงื่อนไขให้สามารถนำสิ่งที่เรียนรู้กลับไปใช้ได้อย่างต่อเนื่อง เช่น การสนับสนุนขององค์กรหรือหน่วยงาน การมีชุมชนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ลึกซึ้ง และมีความยั่งยืนอย่างแท้จริงได้

6. ความมุ่งมั่น (Commitment)

ความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเอง เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดในการนำสิ่งที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการได้เรียนรู้มานำสู่ใจตนเอง เพื่อนำกลับไปใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงภายในตนอย่างต่อเนื่อง กระบวนการแนวจิตตปัญญาต้องพยายามสร้างเงื่อนไขที่จะกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและได้เรียนรู้ในสิ่งที่มีความหมายสำหรับตนเอง การทำความเข้าใจและกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียนรู้ร่วมกันตั้งแต่ต้น การสร้างแรงบันดาลใจ ปลุกเร้าให้เกิดพลังความมุ่งมั่น ความรักความเมตตา การเปิดโอกาสให้ได้สัมผัสและเผชิญกับประสบการณ์ตรงที่ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้ง ทั้งจะต้องส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับไปฝึกฝนและปฏิบัติอย่างต่อเนื่องในชีวิตของตน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงด้วย

ความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงตนเองอาจเกิดขึ้นได้จากเงื่อนไขต่าง ๆ คือ

6.1 เกิดจากเจตจำนงเริ่มต้นของผู้เข้าร่วมกระบวนการเองที่ต้องการเปลี่ยนแปลงตนเอง

6.2 เกิดจากเงื่อนไขเชิงกระบวนการที่ทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการเกิดความตระหนักหรือมองเห็นความสำคัญของคุณค่าภายในตนเองที่อยากพัฒนา

6.3 เกิดจากบทเรียนในกระบวนการที่สั่นคลอนการยึดมั่นในตน หรือ ส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อผู้เข้าร่วมกระบวนการ จนมองเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นและมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองอย่างต่อเนื่องในชีวิตจริง

ทั้งนี้ในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เข้าร่วมกระบวนการอาจเกิดความมุ่งมั่นได้จากเงื่อนไขทั้งสามประการ หรือเกิดความมุ่งมั่นจากเหตุประการใดประการหนึ่งเป็นหลักผสมผสานสลับเปลี่ยนกันไปเป็นช่วง ๆ ตลอดการเรียนรู้ ทั้งในและระหว่างแต่ละกระบวนการ

7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)

ข้อค้นพบที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาชุดการเรียนรู้ การอบรมและกระบวนการแนวจิตตปัญญา คือการพบว่าปัจจัยหนึ่งที่มีผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยทุกคนเห็นร่วมกันว่าสำคัญที่สุดคือ ความเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ได้ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นระหว่างกระบวนการอบรม และคลี่คลายมาเป็นองค์ประกอบหลักของการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในกลุ่ม แม้ว่าข้อค้นพบนี้จะมีได้เป็นข้อค้นพบใหม่ในเชิงทฤษฎี แต่ได้ช่วยให้เห็นความสำคัญของชุมชนการเรียนรู้ในฐานะที่เป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญา โดยมีเหตุผลในแง่มุมต่าง ๆ 4 ประการ คือ

7.1 ชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่ก่อตัวขึ้น นับเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้งขึ้นได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่ของความเปิดกว้าง ที่ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเปิดเผยและสำรวจตนเอง บนพื้นฐานของการยอมรับซึ่งกันและกัน และการเกื้อหนุนเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน ในพื้นที่แห่งความรัก ความเมตตา และมิตรภาพได้

7.2 ชุมชนแห่งการเรียนรู้เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายและอุดมสมบูรณ์ เนื่องจากสมาชิกแต่ละคนได้นำพาประสบการณ์การเรียนรู้และบทเรียนจากชีวิตของตนเข้ามาสู่กระบวนการการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งประสบการณ์ที่มีความสอดคล้องหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งช่วยส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้และความเข้าใจที่ลึกซึ้งละเอียดอ่อนขึ้นในประเด็นนั้น ๆ และประสบการณ์ที่แตกต่าง ชัดแย้ง ที่กระตุ้นให้เกิดการทบทวนมุมมอง ความรู้สึก และพฤติกรรมเดิมของตน จากการได้สัมผัสถึงแง่มุมความเป็นจริงที่แตกต่างออกไป

7.3 ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกกลุ่ม ระหว่างการดำเนินกระบวนการคือ ภาพจำลองของสังคม และชีวิตจริง ที่สะท้อนความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งทำให้เกิดได้ทั้งความขัดแย้ง และการหนุนเสริมซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะการกล้าเผชิญกับความขัดแย้งภายในกลุ่มอย่างตรงไปตรงมาและเรียนรู้ที่จะจัดการและคลี่คลายความขัดแย้งอย่างเหมาะสมเป็นโอกาสที่สำคัญที่สุดอย่างหนึ่งสำหรับการเรียนรู้ที่มีความหมาย ลึกซึ้ง และสามารถนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขึ้นพื้นฐานได้ ตัวอย่างที่เกิดขึ้นจริงในโครงการวิจัย ฯ คือ มีหลายครั้งที่เกิดความขัดแย้งขึ้นในระหว่างกระบวนการ ทั้งระหว่างกระบวนการกับผู้เข้าร่วมกระบวนการ หรือระหว่างผู้เข้าร่วมกระบวนการ และระหว่างกระบวนการด้วยตนเอง ซึ่งในบางครั้งมีความรุนแรงทางความรู้สึก และเกิดบรรยากาศที่ตึงเครียดขึ้นค่อนข้างมาก แต่เมื่อต่างฝ่ายได้กลับมาใคร่ครวญด้วยใจ ย้อนมองตนเอง และสื่อสาร

กันด้วยความรักความเมตตา ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นนี้กลับเป็นจุดที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงภายในตัวแต่ละคนมากที่สุดจุดหนึ่ง

7.4 ความรู้สึกเป็นชุมชนที่มีเป้าหมาย ความสนใจ และอุดมการณ์ร่วมกัน ทำให้สมาชิกกลุ่มมีกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตตามอุดมการณ์ร่วม มีความมุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาตัวเองมากขึ้น รวมทั้งได้รับแรงบันดาลใจจากการเปลี่ยนแปลงหรือตัวอย่างของเพื่อนในกลุ่มทั้งในแง่การได้เห็นแบบอย่าง เกิดความมั่นใจว่าการเปลี่ยนแปลงสามารถเกิดขึ้นได้จริง ได้กำลังใจจากกันและกัน และเกิดการเทียบเคียงประสบการณ์การเปลี่ยนแปลงของตนกับเพื่อน ทำให้ได้เรียนรู้วิธีการของการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันของตน

สรุปหลักการพื้นฐาน

การจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญา ได้ว่าไม่มีรูปแบบตายตัว สามารถปรับเปลี่ยนไปตามเนื้อหาและกระบวนการที่แตกต่างหลากหลาย ข้อมูลจากโครงการวิจัยฯ ที่ผู้เขียนได้ดำเนินการมาโดยใช้เวลากว่าหนึ่งปีที่ผ่านมา หัวใจสำคัญอยู่ที่เงื่อนไขหรือการออกแบบกระบวนการที่เอื้อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเองในขั้นพื้นฐาน ซึ่งสรุปได้เป็นหลักการพื้นฐาน 7 ประการ หรือ “หลักจิตตปัญญา 7” ได้แก่ การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ การหลักความรักความเมตตาที่ประสานไปกับการเผชิญกับความจริงภายในตนเองและความเป็นจริงภายนอก ซึ่งช่วยส่งเสริมการก้าวเข้าสู่ขอบเขตใหม่ของการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งขึ้นโดยที่กระบวนการจำเป็นต้องจัดกระบวนการที่ช่วยให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในการอบรม เข้ากับประสบการณ์ในชีวิตได้มองเห็นความสัมพันธ์ของตนเองกับผู้อื่นและธรรมชาติ ในขณะที่ต้องครอบคลุมด้านความต่อเนื่องและความมุ่งมั่นเป็นหลักประกันว่าผู้เข้าร่วมกระบวนการจะเกิดการเรียนรู้ที่ยั่งยืน และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนได้อย่างแท้จริง โดยที่กระบวนการทั้งหมดนี้ต้องเกิดขึ้นในบริบทของความเป็นชุมชนการเรียนรู้ที่จะเป็นพื้นที่แห่งการเติบโต การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นแรงบันดาลใจและแรงสนับสนุนในการก้าวไปตามปณิธานแห่งการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมสู่สิ่งที่ดียิ่งขึ้นร่วมกัน รวมทั้งเป็นฐานที่จะขยายผลของการเปลี่ยนแปลงจากกลุ่มสู่กลุ่มจากชุมชนสู่ชุมชน จากบริบทหนึ่งไปสู่บริบทอื่นได้อย่างมีพลัง

2.4 เครื่องมือ วิธีการและการปฏิบัติเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา

ผลการศึกษาเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาศึกษานั้นการทำความเข้าใจแนวคิดของวิธีการฝึกปฏิบัติรูปแบบต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในประเพณีและวัฒนธรรม และได้พบว่าวิธีการฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาศึกษานั้น แม้จะมีหลากหลาย แต่มีเป้าหมายร่วมกันคือทำให้เกิดความสงบในจิตใจ ลดละความติดยึดในตน และเป็นวิธีนำไปสู่ความจริงสูงสุดของมนุษย์ ทั้งความจริงความดี และความงาม

การฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาศึกษามีปรากฏทั้งในศาสนาหลักของโลกและในพิธีกรรมของชนเผ่า รวมทั้งการฝึกปฏิบัติที่กลายเป็นวิถีทางวัฒนธรรมเมื่อได้ศึกษากรอบแนวคิดของการฝึกปฏิบัติแล้วพบว่าอาจจัดหมวดหมู่หรือประเภทของเครื่องมือ วิธีการ และการฝึกปฏิบัติได้หลากหลายวิธี ไม่ว่าจะเป็นการจัดแบ่งประเภทตามแหล่งกำเนิด เช่น เป็นแนวทางตามหลักศาสนาต่าง ๆ หรือการแบ่งตามวัตถุประสงค์ หรือตามช่วงเวลาการเกิดขึ้นของแนวคิดเครื่องมือเหล่านั้นสำหรับการศึกษาสำรวจนี้ได้ใช้กรอบแนวคิดของ Center for Contemplative Mind in Society ที่ได้แบ่งประเภทของการฝึกปฏิบัติออกเป็น 7 แนวทางหลัก ตามหลักการและแนวปฏิบัติของเครื่องมือ ดังตาราง

ตารางที่ 3 แนวทางตามหลักการและแนวปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาศึกษา

แนวทาง	เป้าหมาย	รูปแบบ
1. การปฏิบัติผ่านความสงบนิ่ง (stillness practices)	มุ่งเน้นความสงบตั้งมั่นของร่างกายและจิตใจ	- การทำสมาธิ
2. การปฏิบัติผ่านการเคลื่อนไหว (movement practices)	ฝึกสังเกตและมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกาย	- โยคะ - ชี่กง ไทเก็ก การเดิน
3. การปฏิบัติผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ (creation process practices)	สังเกตใคร่ครวญภายในและพัฒนาญาณทัศนะ (intuition) และความละเอียดอ่อนประณีต	- การวาดภาพ - จัดดอกไม้ - เขียนพุทฺ์กันจิน - มันทาลา
4. การปฏิบัติผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม (activist practices)	สัมผัสเรียนรู้และใคร่ครวญเห็นความเชื่อมโยงแห่งเหตุปัจจัยของความสุขและทุกข์ในชีวิตจริง	- การเจริญสติในชีวิตประจำวัน - การทำกิจกรรมอาสาสมัคร
5. การปฏิบัติผ่านกระบวนการเชิงความสัมพันธ์ (Relational practices)	ฝึกสติ ฝึมองสภาวะภายในสะท้อนตนเอง อาศัยความสัมพันธ์ของกัลยาณมิตรสะท้อนซึ่งกันและกัน	- สุนทริยสนทนา - การฝึกฟังอย่างลึกซึ้ง - การสนทนากับเสียงภายใน (Voice Dialogue) - การเขียนบันทึก (journal)

ตารางที่ 3 (ต่อ)

แนวทาง	เป้าหมาย	รูปแบบ
6. การปฏิบัติผ่านพลัง พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ (natural practices)	สัมผัสพลัง/จิตวิญญาณ ของธรรมชาติ เปิดญาณทัศนะ (intuition) และสัมผัสเรียนรู้ ตนเอง เพื่อพัฒนาความสงบ เย็นและละเอียดประณีตภายใน	- การสวดมนต์ภาวนา - นิเทศภาวนา (Vision Quest) - การปลีกวิเวก สัมผัส ธรรมชาติ (retreat)
7. การปฏิบัติผ่าน กิจกรรมสร้างสรรค์ (generative practices)	ระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า พระผู้ศักดิ์สิทธิ์ จิตที่บริสุทธิ์	- การสวดมนต์ - การอ่านพระคัมภีร์ - เมตตาภาวนา ทองเส้น

เครื่องมือวิธีการและการฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาศึกษานั้นมีหลักคิดและวิธีการปฏิบัติที่มีความแตกต่างหลากหลาย การฝึกปฏิบัติส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาเป็นเวลานานสืบทอดกันมาหลายพันปี และการฝึกปฏิบัติเพียงส่วนน้อยเพิ่งได้รับการพัฒนาขึ้นในยุคหลัง ได้แก่ ยูริทมิ (Eurythmy) การสนทนากับเสียงด้านใน (Voice Dialogue) สนทนาไตร่ตรอง (Dialogue) แสดงให้เห็นว่าการฝึกปฏิบัติและเครื่องมือทางจิตตปัญญาศึกษาถูกใช้เพื่อตอบสนองความต้องการที่หลากหลายและแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย

การฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญา

Roger Walsh (อ้างถึงใน จุมพล พูลภัทรชีวิน 2548) ศาสตราจารย์ด้านจิตแพทย์ ปรชญาและมานุษยวิทยาจากวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย สหรัฐอเมริกา ค้นพบวิถีปฏิบัติที่ปรากฏร่วมอยู่ในศาสนาหลัก 7 ศาสนาของโลก ได้แก่ พุทธ คริสต์ อิสลาม ยิว ฮินดู เต๋า และขงจื้อ ซึ่งเป็นแนวทางบ่มเพาะคุณสมบัติทางจิตวิญญาณ ได้แก่ ความรักความเมตตา ความปีติสุข ความสงบ ความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ปัญญา และความต้องการที่จะรับใช้ช่วยเหลือให้งอกงามขึ้นในตัวตนมนุษย์ วิถีปฏิบัติ 7 ประการนี้ ได้แก่

1. เปลี่ยนแรงจูงใจ โดยการลดกิเลส และค้นพบความต้องการทางจิตวิญญาณของตนเอง

2. บ่มเพาะปัญญาทางอารมณ์ให้่องงาม โดยการเยียวยาจิตใจจากความกลัวและความโกรธ และเรียนรู้ที่จะรัก

3. ปฏิบัติชอบ การทำดีจะทำให้รู้สึกดี

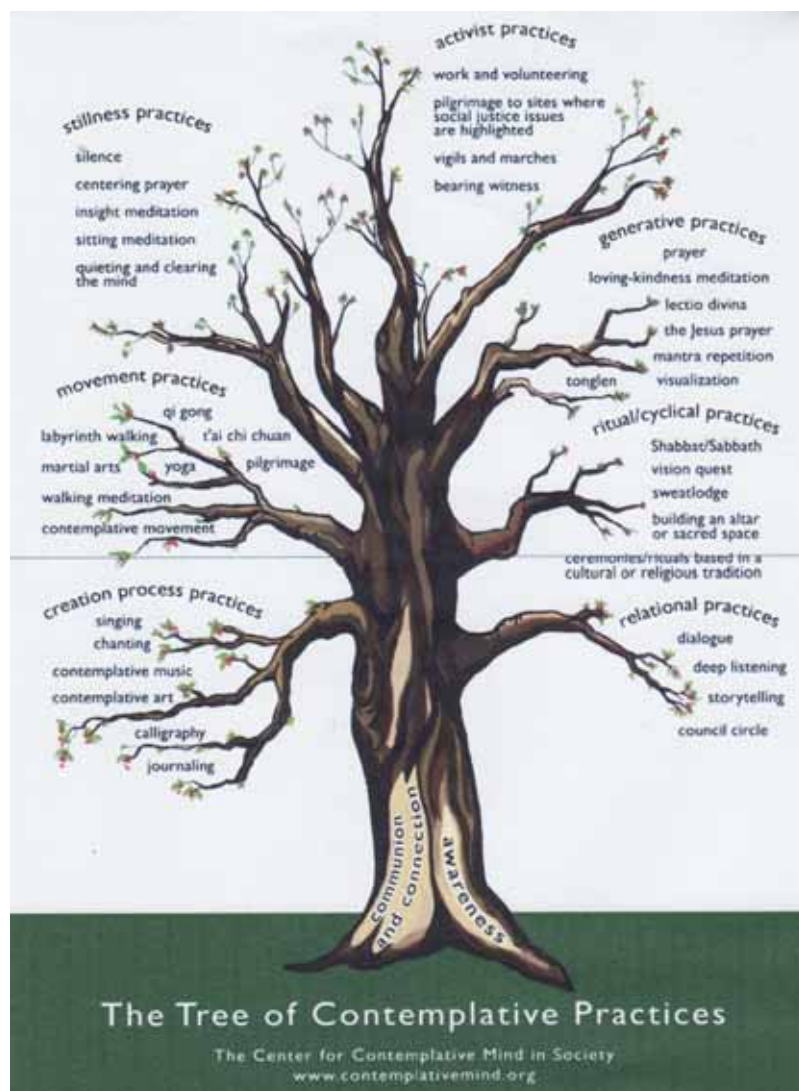
4. มีจิตใจสงบ ตั้งมั่น

5. เปิดดวงตาแห่งจิตวิญญาณ ทำให้สามารถตระหนักชัดถึงความศักดิ์สิทธิ์ของสรรพสิ่ง

6. บ่มเพาะความฉลาดทางจิตวิญญาณ เพื่อพัฒนาปัญญาและความเข้าใจชีวิต

7. เผยจิตวิญญาณสู่การกระทำ โดยเอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่น และทำงานบริการสาธารณะอย่างมีความสุข

การฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาเป็นแนวปฏิบัติง่าย ๆ ที่สามารถนำมาใช้ได้กับชีวิตประจำวันของเรา Roger Walsh ได้นำแนวปฏิบัติทั้งที่นำมาจากคำสอนโบราณและที่ได้ออกแบบทดลองใช้ได้ผลจริงมาแล้วทั้งกับตนเอง นักศึกษาและคนไข้ ทำให้เราค่อย ๆ เดินทางเข้าสู่พื้นที่ด้านในของตนเอง จากส่วนที่สัมผัสได้ง่าย เช่น กิเลส หรือการจัดการกับความกลัว ความโกรธ พร้อม ๆ กับให้รู้จักกับด้านบวก เช่น ความรัก และความต้องการทางจิตวิญญาณ จากนั้นจึงค่อย ๆ เข้าสู่แก่นที่ลึกซึ้งขึ้น คือ ปัญญาและการเข้าใจชีวิตทั้งหมด (จุมพล พูลภัทรชีวิน 2548)

แผนภูมิที่ 12 The Tree of Contemplative Practices

ที่มา : จิรัชกาล พงศ์กชเชียร. “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย.” (ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 56.

จากภาพ ต้นไม้แห่งการฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญา รากของต้นไม้แสดงถึงเป้าหมายของการฝึกปฏิบัติ นั่นคือ เพื่อปลูกฝังให้เกิดความตระหนักรู้ และพัฒนาความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าหรือจิตบริสุทธิ์ที่อยู่ภายใน โดยผ่านการฝึกปฏิบัติตามแนวทางที่หลากหลายทั้งตามหลักศาสนาและตามแนวทางที่ถูกพัฒนาขึ้นในบริบทของทางโลก การฝึกปฏิบัติได้แตกกิ่งออกมาเป็นหลายสาขา ตัวอย่างเช่น การฝึกสงบนิ่ง (Stillness Practices) โดยมุ่งเน้น

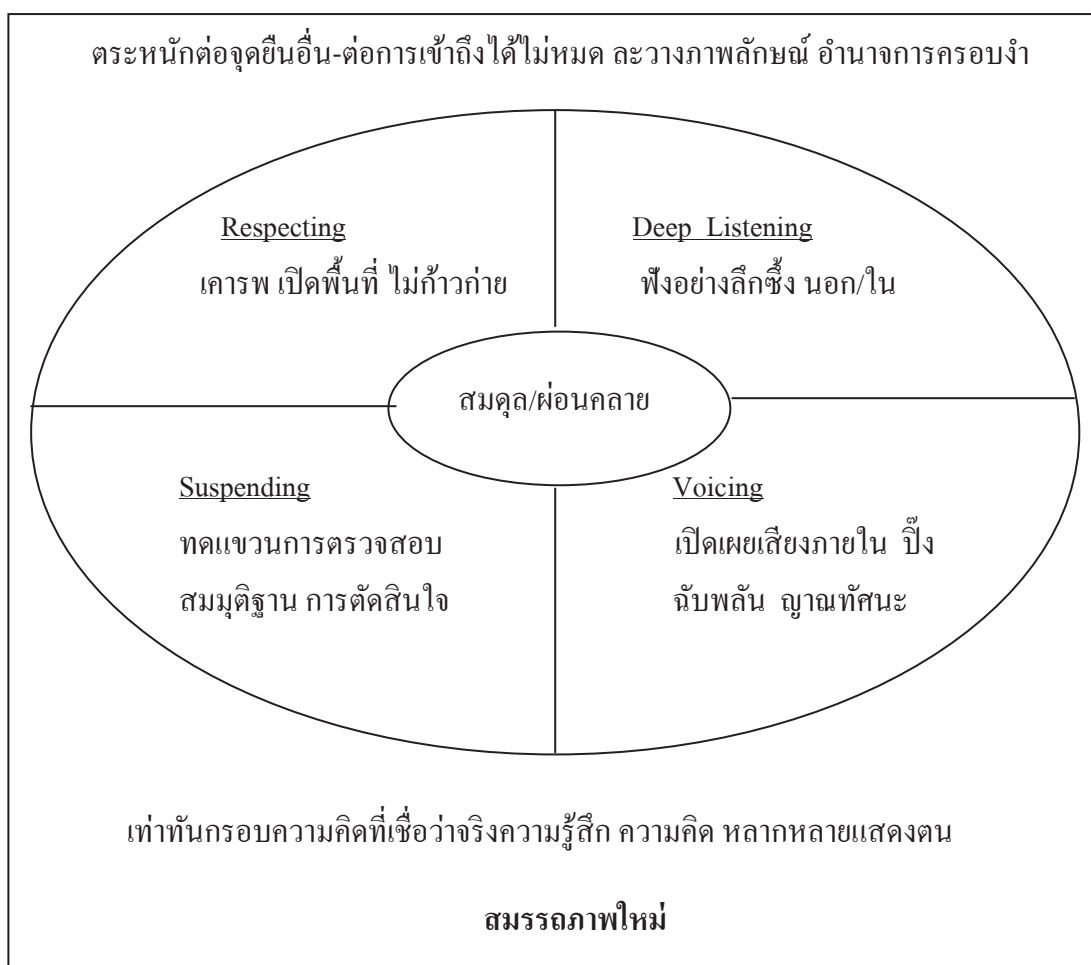
ความสงบของร่างกายและจิตใจเพื่อพัฒนาสมาธิ การฝึกการเคลื่อนไหว (Movement Practices) เป็นการฝึกสังเกต และมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โยคะ ชี่กง ไท้เก๊ก การเดิน เป็นต้น การฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาคือ วิถีทางปฏิบัติที่สามารถทำให้เป็นหนึ่งเดียวกับชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดการตระหนักรู้ภายในตน ช่วยให้เกิดสติสมาธิกับการทำงาน ความสงบในใจได้ เมื่ออยู่ท่ามกลางกิจกรรมที่เคลื่อนไหวอยู่ในชีวิต และยังสามารถเชื่อมโยงกับสภาวะแวดล้อมได้ดี การฝึกปฏิบัติตามแนวนี้นี้ช่วยพัฒนาทักษะในการสื่อสาร ความมีสมาธิ ช่วยลดความเครียดและก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ นอกจากนี้ยังเป็นการปลูกฝังความเข้าใจต่อชีวิต ก่อให้เกิดแรงบันดาลใจ และความรักความเมตตา หลักการของการปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญานั้นเกิดขึ้นมานานเท่ากับศาสนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาในโลกศาสนาหลัก ๆ ต่างมีรูปแบบการฝึกปฏิบัติแบบจิตตปัญญาในวิธีการต่าง ๆ เช่น การสวดมนต์ การทำสมาธิ และการสงบนิ่งอยู่กับธรรมชาติ ฯลฯ ศาสนายังคงยึดหลักปฏิบัติเหล่านี้ไว้อย่างมั่นคง แต่ก็มีหลายวิธีที่กลายเป็นที่นิยมในทางโลก หลายคนพบว่า การฝึกการเคลื่อนไหวร่างกายเช่น การฝึกสมาธิ นั้นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อพวกเขา คนบางกลุ่มพบว่า การฝึกปฏิบัติตามหลักศาสนาที่มีมาแต่ดั้งเดิม เช่น Lectio Divina ในศาสนาคริสต์ หรือ Shabbat Observance ของศาสนายิว นั้นเข้าถึงจิตตปัญญาของพวกเขา บางคนชอบพิธีแบบง่าย ๆ เช่น การอาบน้ำ หรือการเดินเล่นยามเช้าท่ามกลางธรรมชาติ การฝึกปฏิบัติบางอย่างนั้นเป็นการปฏิบัติเฉพาะตน แต่ยังมี การฝึกปฏิบัติร่วมกันเป็นกลุ่มหรือร่วมกันในชุมชน ซึ่งจะมีกระบวนการกลุ่มที่เป็นการช่วยสะท้อนซึ่งกันและกันด้วย

1. สุนทรียสนทนา (Dialogue)

สุนทรียสนทนาเป็นกระบวนการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสื่อสาร การสนทนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของมนุษย์ และในขณะเดียวกันยังเป็นการ ฝึกปฏิบัติตามแนวจิตตปัญญาที่มีการนำมาใช้กันแพร่หลายมากขึ้นในหลาย ๆ วงการ

วิศิษฐ์ วังวิญญู (2548) ได้ประมวลแนวคิดด้วย Dialogue ของ David Bohm และ William Isaacs ตลอดจน Magraret J. Wheatley มานำเสนอ โดยเรียกเครื่องมือดังกล่าวว่า “สุนทรียสนทนา” อันเป็นแนวทางการสนทนาที่มีความมุ่งหมายเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างคู่สนทนาและเปิดโลกทัศน์ให้เห็นความเชื่อมโยงกันของสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมด

สุนทรียสนทนาเป็นเครื่องมือที่พัฒนามาจากกระบวนการทัศนแบบวิทยาศาสตร์ใหม่ในแง่ของหลักการและสภาวะของการสนทนา รวมถึงได้ชี้แนะและยกตัวอย่างให้เห็นในภาคปฏิบัติ

แผนภูมิที่ 13 แสดงหลักการของสุนทรียสนทนา 4 ประการ

ที่มา : จิรัฐกาล พงศ์กเชียร. “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย.” (ปริญญาานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 58.

1. การฟัง (Deep Listening) คือ การฟังที่ไม่ได้มุ่งหวังสิ่งใดที่คาดว่าจะได้จากการสนทนา และไม่ใช้การฟังเพื่อเจรจาต่อรอง แต่เป็นการฟังที่รับเอาความคิดทั้งหมดของผู้พูด ผู้ฟังยังต้องมีสมาธิไม่วกแวกไปจากเรื่องที่ฟังอยู่ หยุดใช้ความคิดในเรื่องอื่นขณะที่ฟัง กล่าวได้ว่าเป็นการฝึกสติ ทำให้เกิดภาวะการว่างจากความคิดของตนเองเพื่อรับเอาความคิดของผู้พูดหรือคู่สนทนา เข้ามาได้ฟังอย่างลึกซึ้งและมีคุณภาพนี้จะเกิดการเรียนรู้และเปลี่ยนแปลงตัวเอง

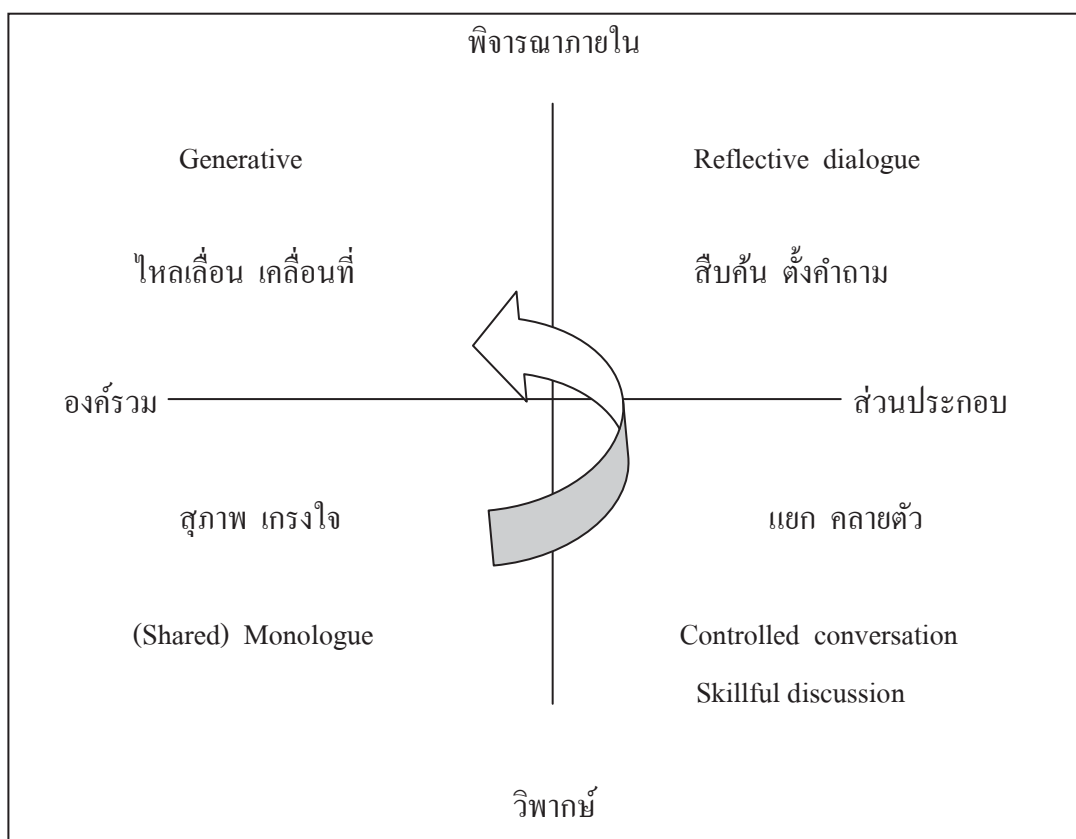
2. เคารพ (Respecting) คือ การปฏิบัติต่อกุณสนทนาประหนึ่งเขาเป็นตัวเอง มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในความดีงามในตัวของกลุ่มสนทนาทุกคน หากเกิดความรู้สึกสงสัยลังเล กลัวหรือวิตกกังวล จะไม่สามารถเกิดศรัทธาดังกล่าวนี้ได้ การเคารพจะทำให้เกิดสมาธิในวงสนทนา

3. ห้อยแขวน (Suspending) คือ งดเว้นจากการตัดสินให้คุณค่าเรื่องที่ฟัง เว้นการประเมินหรือทำนายเรื่องของกลุ่มสนทนา รวมทั้งการไม่ใช้ทัศนคติแบบขั้วตรงข้าม กล่าวคือ การมองและเข้าใจว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นแบ่งออกเป็นสองด้านที่ตรงข้ามกัน เมื่อเกิดการห้อยแขวนจะทำให้เกิดปัญญา การห้อยแขวน การฟังและเคารพทั้ง 3 ส่วนนี้จึงเสริมกันและกัน เสมือนสติ สมาธิ และปัญญา

4. เสียงของเรา (Voicing) คือ พูดเมื่อเรารู้สึกอย่างจริงจังและพูดโดยเปิดเผย อารมณ์ ความคิดที่เกิดขึ้นในใจทั้งหมดออกมา ไม่ใช่การเล่าสิ่งที่เป็นความรู้ที่เราจำได้ขึ้นใจ หรือเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับบริบทขณะนั้น

วิศิษฐ์ ชีว่า การทำสุนทรียสนทนานี้ช่วยให้ผู้อยู่ในวงสนทนาเห็นและเข้าใจถึงความเชื่อมโยงในเรื่องต่าง ๆ ด้วยทุกสิ่งสัมพันธ์กันเป็นหนึ่งเดียว สิ่งที่เราเข้าไปเป็นเพียง Explicit World หัวข้อเรื่องในวงสุนทรียสนทนาอาจดูกระจัดกระจายไม่เกี่ยวข้องกัน ต่อเมื่อมีการฟังที่มีคุณภาพ มีความเคารพและห้อยแขวนการตัดสิน จึงจะทำให้เห็นความเชื่อมโยง Implicit World ซึ่งพ้นจากโครงสร้างหรือกระบวนการทั่วไปที่เคยเข้าใจ

วิศิษฐ์ ยังได้ระบุด้วยว่า การสนทนาอาจอยู่ในสถานะใดสถานะหนึ่งใน 4 สถานะนี้ได้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 14 การสนทนา 4 สภาวะ

ที่มา : จิรัฐกาล พงศ์กเชียร. “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย.” (ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 60.

1. ความสุภาพ (Monologue) คือ ความเกรงอกเกรงใจ ไม่มีการคัดค้าน การปฏิบัติตนตามธรรมเนียมปฏิบัติสังคมของสมาชิกในวงสนทนา ทำให้หัวข้อเรื่องเป็นเพียงเรื่องผิวเผินทั่วไป ขาดความลึกซึ้ง เมื่อเกิดการตั้งคำถามต่อเรื่องหรือเผยความรู้สึกจึงสู่สภาวะต่อไป

2. ความไม่มั่นคงจากการแตกแยกในที่บรรจ (Controlled discussion / skillful conversation) คือ การเปิดเผยความคิดความรู้สึกของตนจากมุมของตัวเอง มักจะเป็นสภาวะที่มีอารมณ์รุนแรง หลักการเรื่องการห้อยแขวนจึงมีความสำคัญมากในสภาวะนี้ หากไม่เช่นนั้นวงสนทนาจะไม่สามารถไปได้ไกลเกินกว่านี้ อีก หากวงสนทนาละเว้นการตัดสินใจให้คำหรือประเมินผู้พูดแล้ว จึงสามารถไปสู่สภาวะการสืบค้นต่อไป

3. การสืบค้นและงอกงามของการสนทนาแบบใคร่ครวญ (Reflective dialogue) คือ สภาวะที่มีความแตกต่างจากการสนทนาทั่วไป สมาชิกในวงสนทนาจะไม่รับหาข้อสรุป แต่จะ

พยายามลำดับความเป็นมาและความเป็นไปได้ของเรื่อง อารมณ์ความรู้สึกในวงเป็นความสนใจใคร่รู้ ผู้พูดจะเปิดเผยความรู้สึกลึก ๆ ต่อสิ่งที่ตนให้ความสำคัญที่สุด

4. ช่วงเวลาแห่งการก่อเกิด (Generative) เป็นสถานะที่ทุกคนมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกัน ผู้ฟังเห็นความคิดความรู้สึกของตนเองในตัวคู่สนทนา ความคิดข้อเสนอที่เกิดขึ้นจากวงเป็นเรื่องที่มีพลัง มีความมุ่งหมายที่ชัดเจนและมีความสุข เปรียบเทียบกับพุทธศาสนาได้ว่าเป็นสถานะที่จิตมีพลังจากการปฏิบัติร่วมกันเป็นกลุ่ม

สิ่งสำคัญประการหนึ่งสำหรับสุนทรียสนทนาคือ ความเงียบ ซึ่งมีความหมายและลักษณะต่างไปในแต่ละสถานะของวงสนทนา กล่าวคือ เมื่อวงสนทนาอยู่ในสถานะที่ 1 อันสุภาพ เกรงใจ ความเงียบที่เกิดขึ้นเป็นสภาพอึดอัด ส่วนสถานะที่ 2 จะรู้สึกถึงความขัดแย้งและเป็นปฏิปักษ์ต่อ คู่สนทนา ต่อเมื่อเข้าสู่สถานะที่ 3 ความเงียบเกิดจากความรู้สึกสนใจและกำลังใช้ความคิดใคร่ครวญ สำหรับสถานะที่ 4 อันเป็นช่วงเวลาแห่งการก่อเกิด สมาชิกจะไม่รู้สึกถึงการเชื่อมโยงกันเป็นหนึ่งเดียว

สิ่งที่สำคัญที่ David Bohm กล่าวไว้และมีความเกี่ยวข้องกับสุนทรียสนทนาคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเสมอภาคของมนุษย์ ในหนังสือของเขาแสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ ล้วนเชื่อมโยงกัน “The-Change of Meaning is the Change of Begin” การเปลี่ยนแปลงความหมายเป็นการเปลี่ยนสถานะการดำรงอยู่ของคนแต่ละคน เป้าหมายชีวิตของคนเราจะเปลี่ยนไปเมื่อความหมายของชีวิตเปลี่ยนแปลง ดังที่กล่าวไว้ว่าในวงสุนทรียสนทนานั้น ผู้ร่วมวงไม่จำเป็นต้องพูดตลอดเวลา ท่ามกลางความเงียบเราจะได้สัมผัสเชื่อมโยงความหมายที่ออกมาจากภาษาไม่ว่าจะเป็นภาษากาย วาจา หรือภาษาใจ การเชื่อมโยงกับสถานะของคนเป็นความรู้ที่ออกมาสด ๆ เป็น living knowledge หรือ Tacit knowledge ที่ออกมาจากภายในของคนแต่ละคน (ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ 2550) ดังนั้น สุนทรียสนทนาจึงวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้มนุษย์ได้เห็นและสัมผัสถึงความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว เห็นความเท่าเทียมในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์พร้อมกับการได้ฝึกฝนสติความระลึกรู้ในตนให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. การเจริญสติ (Mindfulness Practice)

การเจริญสติวิปัสสนาเป็นอีกกระบวนการเรียนรู้หนึ่งที่มีความสำคัญและขาดไม่ได้ในการจัดกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา

การเจริญสติวิปัสสนาเป็นการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาสติ โดยการฝึกเฝ้าสังเกตและดูแลตนเอง ทั้งทางกาย วาจา และใจ อย่างใคร่ครวญ โดยอาศัยกัลยาณมิตรผู้มีประสบการณ์ในการปฏิบัติมาก่อน เป็นผู้บอกกล่าวชี้แนะอย่างมีขั้นตอน

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) สรุปความหมายของคำว่าวิปัสสนาไว้ในหนังสือพุทธธรรมว่า หมายถึง การเห็นแจ้ง หรือวิธีทำให้เกิดการเห็นแจ้ง หมายความว่า ข้อปฏิบัติต่าง ๆ โดยการฝึกฝนอบรมปัญญาให้เกิดความเห็นแจ้งรู้ชัดสิ่งทั้งหลายตรงต่อสภาวะของมัน คือ ให้เข้าใจตามความเป็นจริง หรือตามที่สิ่งเหล่านั้นมันเป็นของมันเอง (ไม่ใช่เห็นไปตามที่เราวาดภาพให้มันเป็น ด้วยความชอบความชัง ความอยากได้ หรือความขัดใจของเรา) รู้แจ้งชัดเข้าใจจริง จนถอนความหลงผิดรู้ผิด และยึดติดในสิ่งทั้งหลายได้ ถึงขั้นเปลี่ยนท่าทีต่อโลกและชีวิตใหม่ ทั้งท่าทีแห่งการมอง การรับรู้ การวางจิตใจ และความรู้สึกทั้งหลาย

เครื่องมือสำคัญ 2 ประการในการเจริญวิปัสสนาคือสติ หรือการระลึกรู้สภาวะธรรมที่ปรากฏตามที่เป็นจริง

พระอาจารย์ปราโมทย์ ปาโมชฺโช (2549) กล่าวถึงความสำคัญของการเจริญสติไว้ว่า นอกจากการเจริญสติแล้ว ไม่มีหนทางแห่งความรู้แจ้งทางที่สอง และกล่าวว่า “การเจริญสติหรือการทำความรู้ตัวเป็นวิถีทางที่ตรงไปตรงมาที่สุด ที่จะพาเราแหวกออกจากโลกของความปรุงแต่ง หรือความคิดนึกทั้งหลาย ซึ่งปิดกั้นเราไว้จากสัจธรรมที่แท้จริง ทนที่เราแยกตนเองออกจากโลกของความคิดปรุงแต่งได้ จิตของเราจะมีคุณภาพที่จะมองเห็นปรมัตถ์ธรรมที่กำลังปรากฏและเกิดดับ ได้แก่ จิตและเจตสิก อันเป็นฝ่ายนามธรรมและรูปธรรมทั้งปวง เมื่อจิตรู้แจ้งละปล่อยวางปรมัตถ์ธรรม ฝ่ายรูปธรรมและนามธรรมได้แล้ว เราจะบรรลุถึงสัจจะอันแท้จริง ซึ่งอยู่เหนือความปรุงแต่งทั้งปวง”

การเจริญสติวิปัสสนา สามารถทำได้หลายรูปแบบ แต่รูปแบบหนึ่งที่เหมาะสมกับคนในยุคปัจจุบันคือ การฝึกเจริญสติในชีวิตประจำวัน เพราะเป็นการปฏิบัติที่สอดคล้องกับความเป็นจริงของชีวิต ฝึกการรู้สึกรู้ตัวและสังเกตตนเองอย่างลึกซึ้ง ในขณะที่ดำเนินกิจกรรมและกิจวัตรประจำวันต่าง ๆ ซึ่งมีอารมณ์หรือสิ่งที่จิตรับรู้เปลี่ยนแปลงตลอดเวลา คือบางครั้งตาเห็นรูป บางครั้งหูได้ยินเสียง บางครั้งจมูกได้กลิ่น บางครั้งลิ้นรับรส บางครั้งกายรับสัมผัส และบางครั้งใจรับธรรมารมณ์ ในชีวิตจริงเราจึงเลือกอารมณ์กรรมฐานไม่ได้ เช่น จะรู้กายอย่างเดียว หรือจะรู้จิตอย่างเดียว

การเจริญสติในชีวิตประจำวันนั้น หากอารมณ์รูปนามอย่างใดปรากฏทางทวารใด ก็พึงใช้อารมณ์นั้นเป็นอารมณ์เจริญวิปัสสนาไปได้เลย โดยไม่มีรูปแบบวิธีการที่ตายตัวว่าต้องกำหนดอย่างไร เพียงมีเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่งใน 6 ประการ ต่อไปนี้ คือ

1. ต้องรู้รูปนามที่กำลังปรากฏทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ด้วยจิตที่มีสติสัมปชัญญะ
2. ต้องรู้รูปนามด้วยจิตที่ตั้งมั่น มีสัมมาสมาธิ

3. ต้องรู้รูปนามโดยมีความรู้สึกตัว

4. ต้องรู้รูปนามด้วยความไม่หลง คือ ไม่หลงดู หลงฟัง หลงดม หลงลิ้มรส หลงสัมผัส และหลงนึกคิดปรุงแต่งทางใจ

5. ต้องรู้รูปนามด้วยจิตที่ปราศจากตัณหา 6 ประการ คือ ปราศจากความทะเยอทะยานอยากในรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ (สัมผัส) และธัมมมารมณ

6. ต้องรู้รูปนามอย่าง “สักว่ารู้” คือไม่ทำสิ่งใดหลังจากการรู้ (เช่น ไม่แทรกแซงจิตและอารมณ์ รู้แล้วจบอยู่แค่นั้น ไม่ทำกระทำการพยายามละอกุศลธรรม และการพยายามสร้างและรักษากุศลธรรม ปล่อยให้สภาวะธรรมทั้งหลายนั้นเป็นไปตามที่มันเป็น เพียงแต่มีสติตามรู้เขาไปด้วยจิตที่ตั้งมั่นเป็นกลางเท่านั้น

สภาวะทั้ง 6 ประการนี้ มีเนื้อหาเป็นอันเดียวกัน ต่างกันแต่ถ้อยคำและแง่มุมที่มองเท่านั้น คือจิตที่มีสติสัมปชัญญะ จะต้องประกอบด้วยสัมมาสมาธิเสมอ จิตที่มีสัมมาสมาธิก็ย่อมตั้งมั่น อยู่กับเนื้อกับตัวหรือมีความรู้สึกตัว จิตที่รู้สึกตัวก็คือจิตที่ไม่หลงตามอารมณ์ จิตที่ไม่หลงตามอารมณ์ก็คือไม่ถูกตัณหาพาผลักดัน และจิตที่มีสติสัมปชัญญะ มีสัมมาสมาธิ มีความรู้สึกตัว มีความไม่หลง หรือไม่ถูกตัณหาผลักดัน ก็ย่อมสักว่ารู้อารมณ์ได้ตรงตามความเป็นจริง

เมื่อใดผู้ปฏิบัติสมาธิสามารถรู้รูปนามด้วยจิตที่มีสภาวะธรรมเหล่านี้ ก็ย่อมสามารถจำแนกรูปนามอันเป็นอารมณ์ปรมาณู กับความนึกคิดปรุงแต่งหรือสมมุติบัญญัติออกจากกันได้ เมื่อรู้อารมณ์ปรมาณูได้แล้ว จะพบความจริงว่ารูปนามไม่ใช่ตัวตนของตน ความเห็นผิดว่ารูปนามเป็นคน และความยึดถือรูปนามก็จะถูกทำลายไปตามลำดับ แล้วความทุกข์เพราะความยึดมั่นว่ารูปนามเป็นคนก็จะหมดไป

3. นิเวศกาวนา (Eco-Quest)

Vision Quest หรือ Wildermess Quest (นิเวศกาวนา) เป็นการแสวงหาทางจิตวิญญาณที่ถือเป็นพิธีกรรมแห่งการแปรเปลี่ยนชีวิต (Rite of Passage) อย่างหนึ่งที่กระทำกันหลาย ๆ วัฒนธรรม โดยเฉพาะทางชนเผ่าพื้นเมืองอเมริกา ซึ่งจะมีการทำพิธีส่งตัวเยาวชนที่กำลังเติบโตเข้าสู่ความเป็นผู้ใหญ่ให้ออกไปอยู่กับธรรมชาติ เพื่อค้นพบศักยภาพอันยิ่งใหญ่ของตัวเอง เป็นการค้นพบปัญหา และพรที่แต่ละคนได้รับจากสวรรค์ แผ่นดิน พระเจ้า หรือธรรมชาติจากการที่ได้เกิดมา เขาถือว่าทุกคนเกิดมาอย่างมีเป้าประสงค์อันศักดิ์สิทธิ์ เกิดมาเพื่อรับใช้ชีวิตชุมชน สังคมและโลกตามวิถีทางต่าง ๆ ตามพรหรือของขวัญที่ได้รับ บุตรธิดาทั้งหลายเมื่อถึงเวลาที่ต้องกลับไปดำรงอยู่ร่วมกันพระแม่ธรณีและผืนฟ้าพสุธากว้าง ผ่านความยากลำบากทางกาย บางคนอดอาหารและน้ำหลายวันเพื่อให้จิตวิญญาณเติบโตและกล้า รับพลังจากธรรมชาติ แล้วกลับคืนสู่ชุมชน

Snyder (อ้างถึงใน Devall and Sessions 1985) ถือว่ามนุษย์สมัยใหม่ต้องฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองและธรรมชาติ สัมผัสและเรียนรู้จากธรรมชาติโดยผ่านประสบการณ์ตรง เขาถือว่าการเดินทางจาริกบุญไปสู่ดินแดนของธรรมชาติในแต่ละอย่างก้าว ในแต่ละลมหายใจนั้น เป็นวิถีปฏิบัติและการเรียนรู้อันเก่าแก่ ที่บรรพบุรุษของมนุษย์ได้ทำมาเนิ่นนาน และเป็นกิจกรรมที่ศาสนาดั้งเดิมทั้งหลายให้คุณค่า เพราะเป็นการช่วยให้มนุษย์ได้มีโอกาสเรียนรู้จักที่ทางชีวิต คือรู้ว่าเราเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสิ่งที่ใหญ่กว่า ประสบการณ์ของการเรียนรู้ที่ทางชีวิตอย่างมีจิตวิญญาณนี้สามารถเกิดขึ้นได้ในกิจกรรมชีวิตที่เรียบง่าย ไม่ว่าจะเป็นการพายเรือในทะเลหรือแม่น้ำ การดูแลสวน หรือการปอกกระเทียม หรือแม้กระทั่งการนั่งทำสมาธิภาวนาที่บ้าน ประเด็นสำคัญคือการเปิดรับและสัมผัสการดำรงอยู่ของโลกและตัวเราอย่างเป็นจริงและตรงไปตรงมา รับรู้ถึงความศักดิ์สิทธิ์ของโลกและธรรมชาติ ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ในที่นี้หมายถึงสิ่งที่ช่วยดึงความคิดหรือภาพความจริงที่สร้างขึ้นมาจากตัวตนอันคับแคบ และรับรู้การดำรงอยู่ของจักรวาล ธรณี ภูเขาและแม่น้ำ ในฐานะที่เป็นนิเวศอันศักดิ์สิทธิ์

ในการยอมรับคุณลักษณะของธรรมชาติในตัวเรานั้น สามารถทำได้โดยรับเอาความเป็นธรรมชาติแทรกเข้ามาในตัว และดำเนินชีวิตอยู่ในขอบข่ายของภูมิภาค (Bioregion) การทำให้ชีวิตเกิดสมดุลและเป็นองค์รวมนั้นคือการต้องมีชีวิตอยู่อย่างเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศใหญ่ออกไป ที่มีสมาชิกคือพืชสัตว์อื่น ๆ อย่างอิงอาศัยกันและกัน ขอมริบว่าตัวเราเองเป็นอาหารจานหนึ่งบนโต๊ะของธรรมชาติ ดำรงอยู่ร่วมกับอาหารจานอื่น ๆ ที่จะถูกกินและย่อยสลายไปในที่สุด อันนี้ถือว่าเป็นมากกว่าการมองตามความเป็นจริง หากแต่ยังน้อมนำให้ความศักดิ์สิทธิ์มาสู่ชีวิตชั่วคราวที่ไม่มั่นคงนี้ และยังเป็นสัจยฐานในการลดอัตราตัวตนลงด้วย

ความหมายของการดำรงชีวิตอย่างมีสำนึกในภูมิภาค (Bioregion) หมายถึงการที่เรารับรู้ชีวิตเราขึ้นต่อระบบนิเวศและผืนแผ่นดินที่เราอาศัยอยู่ เข้าใจในลักษณะจำเพาะทางนิเวศวิทยาของท้องถิ่นที่ต่างดำรงอาศัยอยู่อย่างเป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน ดำรงอยู่อย่างเป็นขำยชีวิต ไม่ว่าจะเป็นคุณสมบัติและความหลากหลายของพืชพันธุ์ สัตว์ป่า ลักษณะอากาศ ดิน น้ำ ป่า เป็นต้น แล้วจากความเข้าใจในภูมิภาควิทยาท้องถิ่นแล้ว ก็นำไปสู่การปฏิบัติ คือการมีวิถีที่สอดคล้องและเกื้อกูล สำนึกของการ “รักธรรมชาติ” หรือความต้องการที่จะดำเนินชีวิตอย่างประสานสอดคล้องกับกายา (Gaia) นั้นไม่เพียงพอหากไม่สามารถนำไปสู่การรับรู้ ผ่านประสบการณ์ตรงและปฏิบัติการในระดับท้องถิ่น

ดังนั้น โดยสรุปแล้ว นิเวศภาวนา เป็นกรรมพิธีที่สามารถสร้างอานิสงส์ได้หลากหลาย ได้แก่

1. เป็นการสร้างหลักหมาย หรือหมายเหตุให้กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชีวิต (Mark life transition)

2. เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และฟื้นคืนพลังชีวิตให้กับความสัมพันธ์อันแนบแน่นระหว่างเรากับจิตอันยิ่งใหญ่ของธรรมชาติ จักรวาล ผืนแผ่นดิน ความศักดิ์สิทธิ์ที่ดำรงอยู่ในกายจิตของเราและธรรมชาติ (Renewal and strengthen connection to Earth and Nature)

3. เพื่อแสวงหาความเข้าใจอันลึกซึ้งลงไปใน การดำรงชีวิตอยู่ ณ ฐานทัศนคติทางชีวิต จากธรรมชาติ (Guidance, deepening understanding, vision, direction in life)

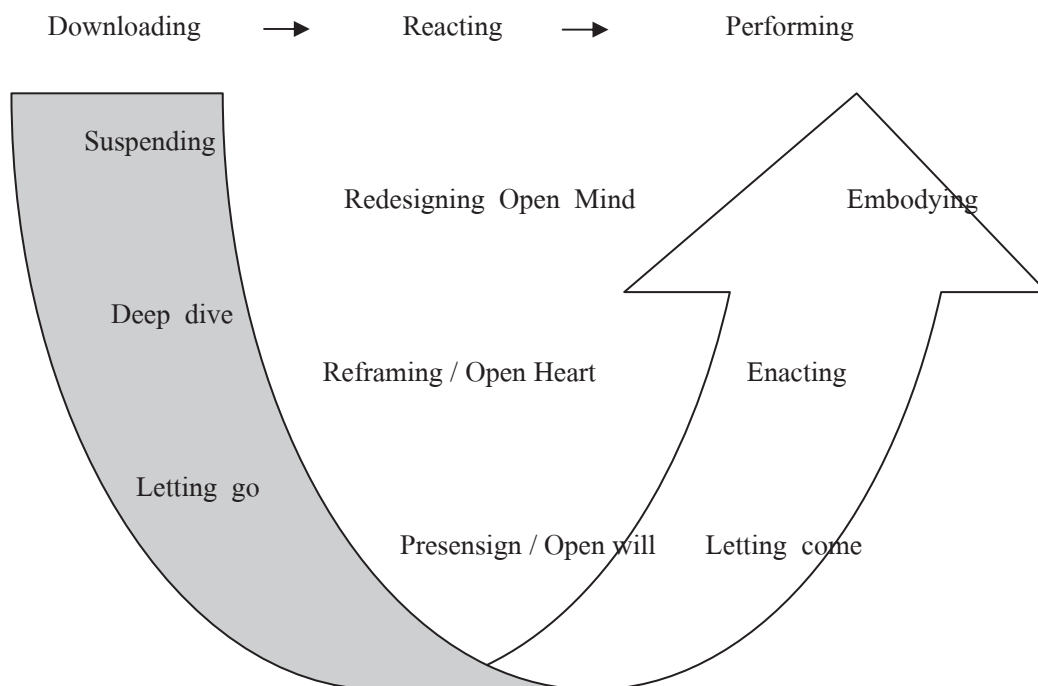
4. เพื่ออุทิศผลบุญอันเกิดจากการภาวนาให้กับเป้าหมายอันยิ่งใหญ่ในชีวิตเราเอง และแผ่ถ่ายไปยังพวงเผ่าผู้คนทั้งหลายให้มีความเป็นอยู่ที่ดี พันทุกข์ภัยอันตรายทั้งปวง (Dedication to your life's purpose, to the well-being of your people, and to your work)

4. กระบวนการเปลี่ยนแปลงภายในที่นำไปสู่การเปลี่ยนกระบวนทัศน์

Albert Einstein กล่าวไว้ว่า “เราไม่สามารถแก้ปัญหาคับด้วยความคิดที่อยู่ในระดับเดียวกับที่สร้างปัญหาแล้ว”

การเกิดกระบวนทัศน์ใหม่ หรือโลกทัศน์ใหม่เกิดจากกระบวนการที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน ในระดับลึก Otto Scharmer (1999) ได้พัฒนาทฤษฎีตัวยู (U-Theory) เพื่ออธิบายถึงระดับการรับรู้และการเปลี่ยนแปลง โดยใช้ลักษณะของตัวยูในการอธิบายความลึกของระดับในการรับรู้ความจริง และระดับของการกระทำที่เกิดจากการรับรู้ นั้น ๆ

U-Theory มีเป้าหมายสูงสุดคือ ไปให้พ้นจากสถานะเดิม การคิดแบบเดิม การทำแบบเดิม เราต้องเปลี่ยนความคิดใหม่เพื่อไม่ให้อยู่ในระดับเดิม โดยส่วนใหญ่คนเรามักจะนำเอา (Downloading) ความเชื่อเดิม ๆ ทฤษฎีเดิมมาใช้ แต่ถ้าหากเราต้องการผลลัพธ์ใหม่ จำเป็นที่จะต้องใช้แหล่งใหม่ของปัญญาซึ่งไม่เป็นอยู่ในระดับเดียวกับระดับเดิม Otto Scharmer ยกตัวอย่างถึงการสร้างงานของศิลปิน ไว้ว่า เรามักจะเห็นภาพที่เขาวาด และกระบวนการที่เขาวาด แต่ขณะที่ฝนฟ้าใบสัขาวอยู่ข้างหน้าและศิลปินกำลังจะวาดภาพนั้น เราไม่เห็นสิ่งที่อยู่ในใจของผู้อาวุโสที่ทำให้เขาสร้างภาพนั้นขึ้นมา ดังนั้นการคิด 4 ระดับต้องพาลงไปถึงแหล่งของการสร้างซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ

แผนภูมิที่ 15 ทฤษฎีรูปตัวยู

ที่มา : จิรัชกาล พงศ์กชเชียร. “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย.” (ปริญญานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), 66.

จากภาพเป็นการอธิบายถึงกระบวนการที่เกิดขึ้น “ความรู้” จากภายใน ความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ส่วนใหญ่เกิดขึ้นโดยการลงไปตามขารูปตัวยูในระดับต้น ๆ ซึ่งเป็นเพราะขาดการเฝ้าสังเกตใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง โดยทั่วไปคนเรามักจะพยายามรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนยืนยันข้อสรุปหรือสมมติฐานเดิมที่มีอยู่แล้ว สิ่ง “เห็น” ส่วนใหญ่จะเป็นสิ่งสะท้อนถึงประสบการณ์ในอดีตของแต่ละคน เราจึงติดอยู่กับกรอบเดิม ๆ ที่สร้างขึ้นมาแล้ว ทำให้ไม่สามารถที่จะมองเห็นสิ่งต่าง ๆ อย่างที่เป็นจริงได้ จนกว่าเราจะเป็น “หนึ่งเดียว” กับสิ่งนั้น ๆ ได้ในที่สุด

ชัยวัฒน์ ธีระพันธ์ (2550) ได้อธิบายถึงการ Downloading ว่าเป็นการนำไปสู่การคิดในระดับ Action – Reaction คือการตัดสินใจจากข้อมูลเดิมและแสดงออกมาเป็นคำพูดหรือการกระทำอย่างรวดเร็ว การที่เราเฝ้าระวัง (Observing) สถานการณ์ใด ๆ หรือเรื่องใดโดยรู้ตัวโดยวางไว้ ไม่ตัดสินใจ (Suspending) มองด้วยสายตาใหม่สด และลงไปสัมผัสกับเรื่องนั้น ๆ อย่างลึกซึ้ง (Deep dive) ทำให้เรามีการปรับเปลี่ยนแบบแผนของพฤติกรรม (Redesign) ของตนเอง

จากความคุ้นชินเดิม ๆ และนำไปสู่การเปลี่ยนกรอบของตัวเองที่เคยมีมาแต่เดิม (Reframe) เปลี่ยนกรอบของคำถามที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ โดยการคิดแบบใหม่อันเกิดจากการที่เราได้เห็นความสำคัญ

4.1 ทฤษฎีลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Needs Hierachy)

มาสโลว์ (Abraham H. Maslow, 1960) ได้ตั้งสมมุติฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ไว้ดังนี้

4.1.1 ลักษณะความต้องการของมนุษย์

4.1.1.1 ความต้องการของมนุษย์เป็นไปตามลำดับขั้นความสำคัญ โดยเริ่มจากระดับความต้องการขั้นต่ำ ไปสู่ความต้องการขั้นสูง

4.1.1.2 มนุษย์มีความต้องการอยู่เสมอ เมื่อความต้องการอย่างหนึ่งได้รับการตอบสนองแล้ว ก็จะมีความต้องการในสิ่งใหม่เข้ามาแทนที่

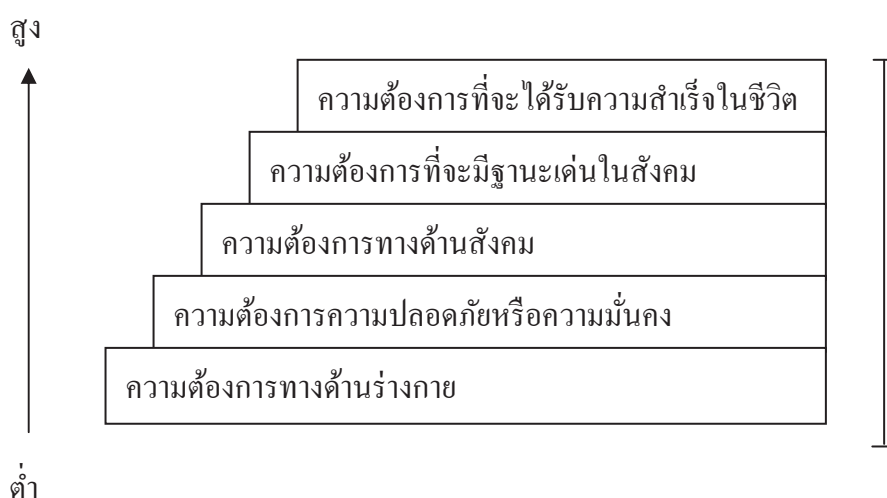
4.1.1.3 เมื่อความต้องการในระดับหนึ่ง ได้รับการตอบสนองแล้วจะไม่จูงใจให้เกิดพฤติกรรมต่อสิ่งนั้น แต่จะมีความต้องการในระดับสูงเข้ามาแทนและเป็นแรงจูงใจให้เกิดพฤติกรรมในสิ่งนั้น

4.1.1.4 ความต้องการที่เกิดขึ้นอาศัยซึ่งกันและกัน มีลักษณะควบคู่กัน คือ เมื่อความต้องการอย่างหนึ่งยังไม่หมดสิ้นไปก็จะมีความต้องการอีกอย่างเกิดขึ้นมา

4.1.2 ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ (Hierarchy of Need)

ความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีของมาสโลว์ มี 5 ระดับ ดังแผนภูมิ

ที่ 16

แผนภูมิที่ 16 ลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีของมาสโลว์

ลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์ตามแนวคิดมาสโลว์มี 5 ระดับ คือ

1. ความต้องการทางด้านร่างกาย (Physiological needs) ความต้องการทางด้านร่างกายเป็นความต้องการเบื้องต้นเพื่อความอยู่รอด เช่น ความต้องการในเรื่องอาหาร น้ำ ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ความต้องการพักผ่อนและความต้องการทางเพศ ฯลฯ ความต้องการทางด้านร่างกายจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนก็ต่อเมื่อความต้องการด้านร่างกาย ยังไม่ได้รับการตอบสนองเลยในด้านนี้โดยปกติแล้วองค์กรทุกแห่งมักจะตอบสนองความต้องการของแต่ละคนด้วยวิธีการทางอ้อม คือ การจ่ายเงินค่าจ้าง

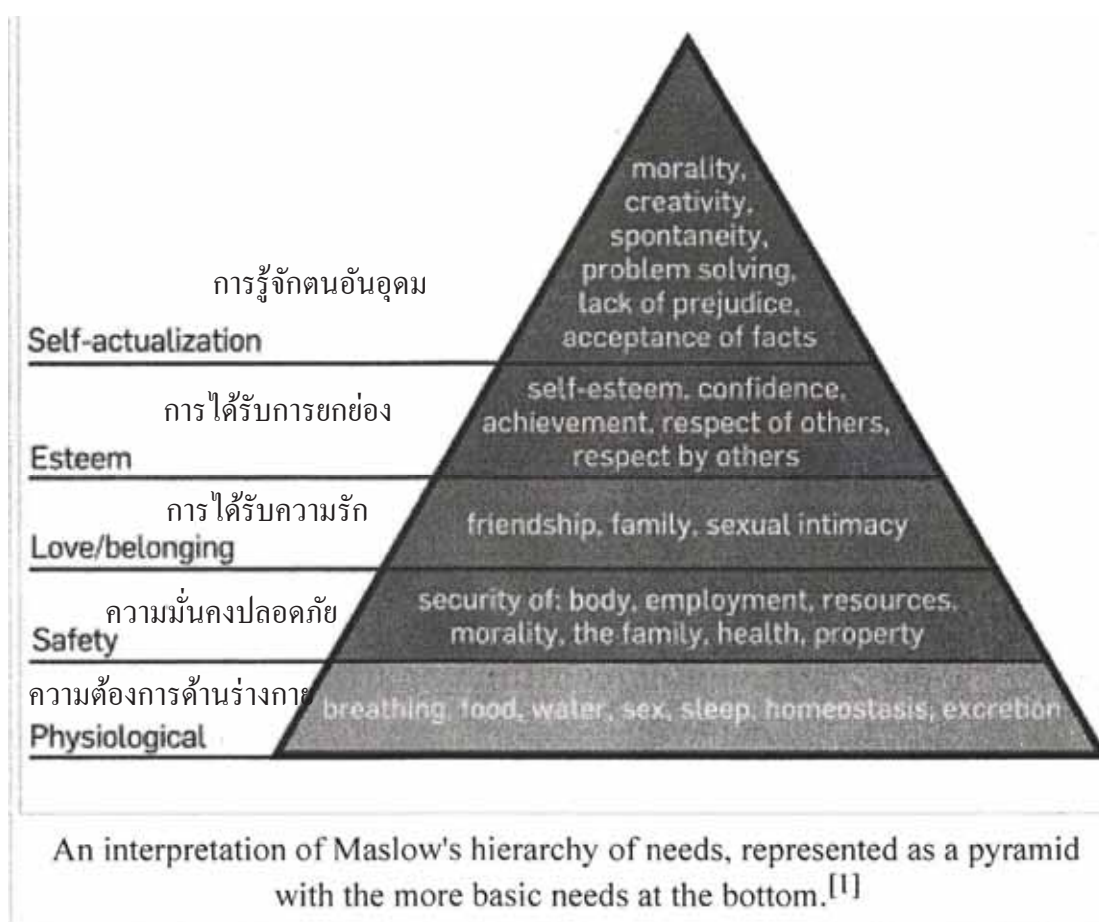
2. ความต้องการความปลอดภัยหรือความมั่นคง (Security or Safety Needs) ถ้าหากความต้องการทางด้านร่างกายได้รับการตอบสนองตามสมควรแล้ว มนุษย์ก็จะมีความต้องการในขั้นต่อไปที่สูงขึ้น คือ ความต้องการความปลอดภัย หรือความมั่นคงต่าง ๆ ความต้องการความปลอดภัยจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับการป้องกัน เพื่อให้เกิดความปลอดภัยจากอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับร่างกาย ความสูญเสียทางด้านเศรษฐกิจ ส่วนความมั่นคงนั้น หมายถึง ความต้องการความมั่นคงในการดำรงชีพ เช่น ความมั่นคงในหน้าที่การงาน สถานะทางสังคม

3. ความต้องการทางด้านสังคม (Social or Belonging Needs) ภายหลังจากที่คนได้รับการตอบสนองขั้นดังกล่าวแล้ว ก็จะมีความต้องการที่สูงขึ้น คือ ความต้องการด้านสังคม จะเริ่มเป็นสิ่งที่สำคัญต่อพฤติกรรมของคน ความต้องการทางด้านนี้จะเป็นความต้องการเกี่ยวกับการร่วมกัน และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น และมีความรู้สึกว่าคุณเป็นเพื่อนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอ

4. ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นในสังคม (Esteem or Status Needs) ความต้องการขั้นต่อมา เป็นความต้องการที่ประกอบด้วยสิ่งต่าง ๆ ดังนี้ คือ ความมั่นใจในตนเองในเรื่องความสามารถความรู้และความสำคัญของตัวเอง รวมตลอดทั้งความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น หรืออยากให้บุคคลอื่นยกย่องสรรเสริญในความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน การดำรงตำแหน่งที่สำคัญในองค์กร

5. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต (Self-Actualization or Self-Realization) ลำดับชั้นความต้องการที่สูงสุดของมนุษย์ ก็คือความต้องการที่จะสำเร็จในชีวิตตามความนึกคิดหรือความคาดหวัง ทะเยอทะยาน ใฝ่ฝัน ภายหลังจากที่มนุษย์ได้รับการสนองตอบความต้องการทั้ง 4 ชั้น อย่างครบถ้วนแล้ว ความต้องการในขั้นนี้จะเกิดขึ้น และมักจะเป็นความต้องการที่เป็นอิสระเฉพาะแต่ละคนซึ่งต่างก็มีความนึกคิด ใฝ่ฝันที่อยากได้รับผลสำเร็จในสิ่งอันสูงส่งในทัศนะของตน

สาระสำคัญของทฤษฎีความต้องการของมาสโลว์ สรุปได้ว่าความต้องการของมนุษย์นั้นมีอยู่มากมายทั้งปริมาณและขอบเขต เพราะมนุษย์ตกอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่เหมือนกัน การกำหนดความต้องการในปัจจุบันพื้นฐานจึงแตกต่างกันออกไป แต่อย่างไรก็ตามอาจกล่าวได้ว่า หากความต้องการของมนุษย์ได้รับการตอบสนองแล้ว มนุษย์จะเกิดความพึงพอใจในระดับหนึ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะส่งผลถึงประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานด้วย ดังนั้นการทำความเข้าใจในเรื่องความต้องการของมนุษย์ จึงนับว่ามีความสำคัญต่อผู้บริหารเป็นอย่างมากในด้านการกำหนดสิ่งจูงใจหรือปัจจัยที่เหมาะสมกับความต้องการ

แผนภูมิที่ 17 พีระมิดแสดงลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์

2.5 คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยมุ่งเน้นพัฒนาคุณลักษณะ 4 ประการ กล่าวคือ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ซึ่งมีรายละเอียดในแต่ละคุณลักษณะ ดังนี้

1. ความตระหนักรู้ในตนเอง

ความหมายของความตระหนักรู้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของคำว่า ตระหนักรู้ หมายถึง รู้ประจักษ์ชัด รู้ชัดแจ้ง

พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2551 : 35) ได้ให้ความหมายของคำว่าความตระหนักรู้ว่าหมายถึง ภาวะความรู้ชัดเกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่น และเหตุการณ์

พจนานุกรมทางจิตวิทยา (Dictionary of Psychology) (บุญศิริ สุวรรณเพ็ชร 2538 : 40) ได้ให้ความหมายของความตระหนักรู้ว่าหมายถึง ความรู้ การรู้ ความมีสติ ประสพการณ์ทางวัตถุหรือทางความคิดอย่างหนึ่ง

พจนานุกรมทางการศึกษา (Dictionary of Education) (Good, 1973 : 54) ได้ให้ความหมายของความตระหนักรู้ว่าหมายถึง การกระทำที่แสดงว่าทำได้ การรับรู้ หรือมีความรู้ หรือมีความสำนึก

จันทน์ เกียรติโพธา (2542 : 13) กล่าวว่า การตระหนักรู้ หมายถึง การได้รับรู้ และเกิดความสำนึก ความรู้สึก ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์หนึ่งโดยอาศัยระยะเวลาประสพการณ์ หรือสภาวะแวดล้อมในสังคม ช่วยให้เกิดความตระหนัก

ความตระหนักรู้ของแต่ละบุคคลจะเกิดขึ้นได้ บุคคลนั้นจะต้องผ่านประสพการณ์ หรือได้รับความรู้มาก่อน ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ที่มุ่งให้นักเรียนเห็นความสำคัญ เกิดความรับผิดชอบ ผลที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้นั้นจะส่งผลให้นักเรียนเกิดความตระหนักรู้ต่อสิ่งนั้น

ความหมายของความตระหนักรู้ในตนเอง

ความตระหนักรู้ในตนเอง ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เทิดศักดิ์ เดชคง (2545) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเอง หมายถึง การมีสติรู้ ในอารมณ์ เป็นความรู้ตัว เช่น รู้ว่ากำลังเดิน รู้ว่ากำลังโกรธ รู้ว่ากำลังทุกข์ การรู้ตัวนั้นต้องเป็นปัจจุบัน คือ รู้ตัวในขณะนั้น ๆ ไม่ใช่การคิดย้อนกลับหลังแล้วรู้ตัว โดยต้องบอกได้ด้วยภาษา

อารมณ์ว่าอารมณ์นี้คืออะไร สามารถบอกได้ว่ากำลังมีท่าทางกิริยาอาการอย่างไร เช่น จันทกำลังโกรธ รวมถึงการรู้ถึงสาเหตุที่เกิดอารมณ์นั้น ๆ ขึ้นเพราะอะไร

โกเลแมน (Goleman 1998) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเอง (Emotional Awareness) หมายถึง การตระหนักรู้ในความรู้สึกและอารมณ์ของตนเองว่าตั้งอยู่ในอารมณ์ใด เช่น อิจฉาริษยา กลัว รัก เป็นการรู้ตัวโดยการสำรวจตนเอง รู้ถึงความเป็นไปได้ของตนเองต่อการตอบสนองต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ รอบตัว และความพร้อมของตนเอง หรือที่เรียกว่าเป็นผู้มีสติ บุคคลพึงตระหนักรู้อารมณ์ของตนเอง ดังนี้

1. รู้ว่าตนเองรู้สึกอย่างไร และทำไมถึงรู้สึกเช่นนั้น
2. รู้เท่าทันผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากอารมณ์นั้น ๆ
3. ตระหนักถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้สึกในสิ่งที่คิด พูด และทำ
4. กำหนดสภาวะอารมณ์ให้เห็นตามสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป

เมเยอร์และสโลเวย์ (Mayer and Salovey 1997) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในอารมณ์ตนเอง หมายถึง การสังเกตและรับรู้ถึงอารมณ์ของตนเองเป็นอย่างไร ทั้งในยามปกติและในยามอารมณ์ไม่ปกติ รู้ถึงลักษณะของอารมณ์ การแสดงออกตามอารมณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลย้อนกลับจากการเกิดอารมณ์ของตนตามความเป็นจริง

วิทเท็น และคาเมรอน (Whetten and Cameron : 1991) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองเป็นการทำความเข้าใจถึงความรู้สึกตนเอง รู้จุดเด่น จุดด้อยของตนเอง สามารถควบคุมและจัดการกับตนเองในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเหมาะสม

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความตระหนักรู้ในตนเอง สรุปได้ว่า ความตระหนักรู้ในตนเอง เป็นการรับรู้ถึงอารมณ์ของตนเองว่าเป็นเช่นไรทั้งในยามที่มีอารมณ์ปกติ เป็นการระลึกถึงอารมณ์ ความคิด การกระทำว่าทำอะไรอยู่ รู้ว่าตนเองกำลังรู้สึกอย่างไร มีความสามารถในการวิเคราะห์สาเหตุของอารมณ์ที่เกิดขึ้นว่าเป็นเพราะอะไร การแสดงออกทางอารมณ์และผลอันเนื่องมาจากอารมณ์นั้น ๆ ตลอดจนรู้ถึงความสามารถและรู้ถึงข้อจำกัดของตนเอง

ความสำคัญของความตระหนักรู้ในตนเอง

เรียม ศรีทอง (2542 : 220) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองจะช่วยให้เกิดการในตนเอง นำไปสู่การพัฒนาสัมพันธภาพเชิงบวก จัดการสิ่งต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และวางเป้าหมายในชีวิตได้อย่างเหมาะสม

กุลทลี จริยาปยุตต์เลิศ และคณะ (2540 : 19) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองนี้ เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่บุคคลจะต้องทำความเข้าใจ และหาคำตอบว่าตรงส่วนไหนใน

ความเป็นตนเองที่ยังไม่ตระหนัก ทั้งนี้การตระหนักในตนเองจะทำให้บุคคลได้เข้าใจในตนเอง และทำให้มนุษย์อยู่ในโลกนี้ได้อย่างมีความสุข

นันทนา ธรรมบุศย์ (2540 : 19) กล่าวว่า การเข้าใจตนเองและการยอมรับในตนเองเป็นสิ่งสำคัญมากในพัฒนาตน ผู้ที่ไม่รู้จักตนเองย่อมไม่อาจทราบได้ว่า ตนคือใคร ตนมีข้อดี ข้อบกพร่องอย่างไร ตนมีบทบาทหน้าที่ และความรับผิดชอบอะไรบ้าง ซึ่งจะเป็นอุปสรรคที่ขัดขวางไม่ให้คนเราก้าวไปสู่ความเจริญก้าวหน้า และความสำเร็จของชีวิต ตรงกันข้ามกับผู้ที่รู้จักภาพของตนเองอย่างแท้จริง ย่อมสามารถกำหนดแนวทางของชีวิตให้อยู่ในทิศทางที่มีความหมายตามที่ต้องการได้ นอกจากนี้การรู้จักตนเองยังช่วยให้คนเรามองเห็นข้อบกพร่อง หรือ จุดอ่อนของตนเอง โดยเฉพาะถ้าผู้้นั้นเป็นคนที่มีการยอมรับตนเองด้วยแล้ว ก็จะมีความเต็มใจมากยิ่งขึ้นที่จะปรับปรุงตนให้มีความเจริญงอกงามในทุกด้าน

ความตระหนักรู้ในตนเอง เป็นเงื่อนไขที่สำคัญในการรับรู้เกี่ยวกับตนเอง ที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก เจตคติ ความสามารถ บทบาทของตนเองในแต่ละบุคคล ช่วยให้รู้ข้อดีข้อเสีย ข้อบกพร่อง ซึ่งจะเป็นแนวทางในการพัฒนา ปรับปรุงแก้ไขตนเอง ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความสงบสุขมากยิ่งขึ้น ลดความขัดแย้งระหว่างบุคคล สังคมก็จะเป็นสังคมที่สันติสุข

องค์ประกอบของความตระหนักรู้ในตนเอง

วินเท็น และคามรอน (Whetten; & Cameron : 1991) กล่าวว่า ความตระหนักรู้ในตนเองมีหลายด้าน ทั้งในด้านอารมณ์ ทักษะ บุคลิกลักษณะ เป็นต้น แต่ในหลาย ๆ ด้านนั้นมีด้านที่จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจอยู่ 4 ด้าน ซึ่งถือว่าเป็นแกนสำคัญของความตระหนักรู้ในตนเอง ได้แก่

1. ด้านค่านิยม
2. ด้านรูปแบบทางความคิด
3. ด้านการปรับตัว
4. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ทั้ง 4 ด้านนี้ถ้าได้มีการพัฒนาจะช่วยให้นักเรียนรู้จักและเข้าใจตนเองมากขึ้น และดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม โดยผู้วิจัยได้เสนอรายละเอียดพอสังเขปไว้ดังนี้

1. ด้านค่านิยม

ฟิธเชอร์ (Feather 1975) ได้ให้ความหมายของค่านิยมโดยอ้างจากโรคิช (Rokeach) ซึ่งแยกให้เห็นว่าค่านิยมมี 2 ชนิด ดังนี้ ค่านิยมเป็นความเชื่ออย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นแนวทางในการประพฤติ (Mode of Conduct) และเป็นเป้าหมายในการดำเนินชีวิต (End-state of

Existence) เป็นสิ่งที่ตนเองหรือสังคมเห็นดีเห็นชอบ สมควรที่จะยึดถือปฏิบัติมากกว่าวิธีปฏิบัติหรือเป้าหมายชีวิตอย่างอื่น

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมสรุปได้ว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่บุคคลยึดมั่นเป็นแนวคิด ความรู้สึก ความต้องการ เป็นแรงจูงใจ หรือสิ่งที่ช่วยกระตุ้นให้บุคคลสามารถตัดสินใจเลือกแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน

ค่านิยมมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมาเนื่องจากสาเหตุปัจจัยบางอย่างเช่น ความหิว ความสนใจ ความต้องการ ส่วนค่านิยมจะเป็นลักษณะของจิตใจที่ช่วยกำหนดทิศทางของพฤติกรรมนั้น ๆ ทั้งนี้บุคคลจะเลือกประพฤติปฏิบัติตามค่านิยมที่ตนเองให้ความสำคัญมากกว่าค่านิยมอื่น

2. ด้านรูปแบบการคิด

ประสาธ อิศรปรีดา (2538 : 167) กล่าวว่า รูปแบบการคิดเป็นวิถีทางของแต่ละบุคคลในการที่จะรับสารข้อมูล การจัดระเบียบสารข้อมูล และกระบวนการประมวลผลจากข้อมูล วิถีทางเหล่านี้เป็นลักษณะเฉพาะตัวที่แต่ละบุคคลมักจะกระทำเช่นนั้นในสถานการณ์ต่าง ๆ

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการคิดข้างต้น สรุปได้ว่ารูปแบบการคิดเป็นกระบวนการทางการคิดที่บุคคลแต่ละคนใช้เป็นแนวทางในการรับรู้ แปลความหมายและโต้ตอบ สารข้อมูลในสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำให้แต่ละบุคคลแสดงพฤติกรรมออกมาแตกต่างกัน

วิทเท็น และคาเมรอน (Whetten and Cameron 1991) กล่าวว่า รูปแบบการคิดเป็นวิธี หรือแบบแผนซึ่งแต่ละบุคคลใช้ในการรวบรวมข้อมูลข่าวสารและกระบวนการให้และรับข้อมูลข่าวสาร

3. ด้านการปรับตัว

สุภาพรรณ โคตรจรัส (2524 : 29) ได้กล่าวถึงการปรับตัวตามทฤษฎีของ (Roy) ไว้ว่า การปรับตัว หมายถึง วิถีทางที่ต้องรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงในชีวิตจากกิจกรรมที่เกิดขึ้น เกิดจากการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้า ซึ่งแสดงออกมาในรูปของความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ บุคคลจึงต้องมีการปรับตัวเพื่อรักษาความสมดุลของร่างกาย จิตใจ และสังคม

อรพินทร์ ชูชม และอัจฉรา สุขารมณ์ (2534 : 6-7) กล่าวว่า การปรับตัว หมายถึง การที่บุคคลสามารถปรับตัวให้เข้ากับตนเองและโลกภายนอกได้อย่างมีประสิทธิภาพและน่าพึงพอใจ มีพฤติกรรมที่เหมาะสมกับสภาพสังคม มีความสามารถที่จะเผชิญและยอมรับความจริงของชีวิต

วราภรณ์ ตระกูลสฤณี (2544 : 2) ได้กล่าวถึง การปรับตัวว่า หมายถึง กระบวนการที่บุคคลใช้ความพยายามในการปรับตนเอง เมื่อต้องเผชิญกับสภาพปัญหา ความ อึดอัดใจ ความเครียด ความทุกข์ใจ ความวิตกกังวล ฯลฯ จนเป็นสภาพการณ์ที่บุคคลนั้น ๆ สามารถอยู่ในสภาพแวดล้อมได้อย่างมีความสุข

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการปรับตัวข้างต้นสรุปได้ว่า การปรับตัว ไปสู่การเปลี่ยนแปลง หมายถึง การที่บุคคลปรับกายและใจให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม สิ่งเร้า หรือ สถานการณ์ต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีความสุข และยอมรับหรือรับผิชอบผลที่ตามมาจากการกระทำของตนเอง

บุคคลที่ปรับตัวได้นั้น จะประกอบไปด้วยลักษณะที่แสดงออกถึงความ เชื่อมั่นในตนเอง ความเป็นตัวของตนเอง เห็นคุณค่าของตนเอง ความเป็นอิสระ เป็นที่ยอมรับ ของกลุ่ม มีความมั่นคงทางอารมณ์ และแสดงออกอย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ

4. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลการที่มนุษย์อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ก็เพราะทุกฝ่ายต่างก็ปฏิบัติต่อกันเป็นอย่างดี นอกจากนั้นการปฏิบัติต่อกันต้องเป็นที่ยอมรับ และสอดคล้องกับความต้องการของตนเองและสอดคล้องกับวัฒนธรรมของตนด้วย สิ่งที่สำคัญคือ ทุกฝ่ายต้องปฏิบัติต่อกันด้วย ความจริงใจ การกระทำซึ่งกันและกันด้วยการนี้เรียกว่า พฤติกรรม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซุทซ์ (Schut. 1966) ได้ศึกษาค้นคว้าลักษณะของความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลและเสนอทฤษฎีโดยใช้ชื่อว่า ทฤษฎีพื้นฐานความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งมี ใจความว่า การที่บุคคลจะมีความสัมพันธ์กันในลักษณะใดนั้นขึ้นอยู่กับความต้องการพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่

4.1 การร่วมประสานสัมพันธ์ (Inclusion) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกเนื่องจาก ความต้องการเกี่ยวกับการรวมตัวของบุคคล

4.2 การควบคุม (Control) เป็นพฤติกรรมที่แสดงออกอันเนื่องจากความ ต้องการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ และเป็นการใช้อิทธิพลผลักดันผู้อื่น พฤติกรรมการควบคุมมัก เกิดขึ้นหลังจากเกิดปัญหาในการรวมตัวของบุคคล สำหรับบุคคลที่ประสบความสำเร็จ พฤติกรรม จะแสดงออกด้วยความพอใจ คือ การใช้คำอำนาจในการควบคุมโดยที่ไม่มีความขัดแย้งเกิดขึ้น

4.3 ความรักใคร่ผูกพัน (Affection) เป็นพฤติกรรมที่เกิดขึ้นทั้งภายในและ ภายนอก การแสดงออกซึ่งความรักใคร่ผูกพันอาจมาจากความต้องการทางด้านอารมณ์ ได้แก่ ความใกล้ชิดสนิทสนม ความรักและความเกลียด การแสดงออกในความรักใคร่นั้นตั้งอยู่บน พื้นฐานแห่งอารมณ์ สำหรับบุคคลที่ประสบความสำเร็จนั้น พฤติกรรมทางด้านความรักใคร่ผูกพัน จะดำเนินไปอย่างมีอุปสรรคมีแต่ความสบายใจในการมีความสัมพันธ์กับคนอื่น แม้แต่ในเรื่องของ

อารมณ์ก็เช่นเดียวกัน บุคคลเหล่านี้จะตระหนักว่าตนเป็นคนที่น่ารักน่าคบหา เป็นผู้ร่วมงานได้ มีความมั่นใจในตนเอง

เมื่อบุคคลมีความสัมพันธ์กันแต่ละคนก็จะแสดงพฤติกรรมและความต้องการเฉพาะตนซึ่งพัฒนาขึ้นมาจากการได้รับการตอบสนองความต้องการในวัยเด็ก ซึ่งพฤติกรรมและความต้องการที่แสดงออกมานั้นสามารถจัดเป็นรูปแบบที่บุคคลพยายามปรับตัวเข้าหากันได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. พยายามปรับตัวเข้าหากันโดยแสดงความรู้สึกที่ต้องการ บุคคลจะพยายามแสดงความรู้สึกที่เป็นความต้องการ ถ้าอีกบุคคลมีความต้องการที่คล้ายกัน อาจ会有ความสัมพันธ์ต่อกันได้

2. พยายามปรับตัวเข้าหากันโดยฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดเป็นผู้เริ่มในการเข้าร่วมกิจกรรมก่อน ในการนี้ฝ่ายจะแสดงความต้องการของตน ถ้าอีกฝ่ายไม่ตอบสนอง ความสัมพันธ์ที่ดีก็จะไม่เกิดขึ้น

3. การปรับตัวโดยการแลกเปลี่ยน ความต้องการที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีลักษณะที่เข้ากันได้ของซึ่งกันและกัน ทั้งนี้โดยการแสดงความต้องการดังกล่าวให้อีกคนหนึ่งทราบ ในกรณีนี้ความพอใจของสมาชิกไม่ตรงกันหรือบุคคลไม่สามารถแสดงความต้องการเกี่ยวกับพฤติกรรมที่ตนเองพอใจให้ผู้อื่นทราบได้แล้ว บุคคลทั้งสองฝ่ายยอมเข้ากันไม่ได้

จากลักษณะดังกล่าวจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ของบุคคลในสังคมหรือสถาบันอาจมีลักษณะที่เข้ากันได้ หรือเข้ากันไม่ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบุคคลที่สัมพันธ์กันตามลักษณะในการแสดงออกนั้น ๆ

ความตระหนักรู้ในตนเอง เป็นคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีความสำคัญที่จะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ความคิด ความรู้สึก เป็นไปตามความต้องการของสังคม ระลึกไว้ สามารถควบคุมอารมณ์ เลือกปฏิบัติได้อย่างเหมาะสมและถูกต้อง เมื่อนักศึกษาสามารถปรับเปลี่ยนตนเอง ควบคุมตนเอง การกระทำที่จะทำให้เกิดความขัดแย้ง ความรุนแรง ก็จะลดน้อยลง ประกอบกับถ้านักศึกษามีความเมตตา รู้จักการให้อภัย มีจิตสำนึกที่ดีต่อส่วนรวมเห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ไม่มีความเห็นแก่ตัว นักศึกษาก็จะมีภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ปฏิบัติตนในทางที่จะสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคม เลือกและตัดสินใจปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม นักศึกษาก็จะไม่ตกเป็นเครื่องมือของการใช้ความรุนแรงในอนาคต

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความตระหนักรู้ในตนเอง สามารถสังเคราะห์พฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเองแยกเป็นด้าน ๆ ได้ดังตาราง

ตารางที่ 4 สัมเคราะห์ความหมายที่แสดงคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง

องค์ประกอบของ ความตระหนักรู้ในตนเอง	ความหมาย
ด้านค่านิยม	การตัดสินใจเลือกปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ จริยธรรมอันดีงามของสังคม
ด้านรูปแบบการคิด	การแก้ไขสถานการณ์ด้วยรูปแบบวิธีการที่เหมาะสม ต่อสิ่งเร้า
ด้านการปรับตัว	1. การปรับพฤติกรรมของตนเอง เมื่อเจอสถานการณ์ที่ตน รู้สึกไม่พอใจได้อย่างเหมาะสม 2. การยอมรับในพฤติกรรมที่ตนเคยปฏิบัติ และพร้อมที่ จะปรับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม
ด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล	การแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมตามกาลเทศะ

จากตาราง สามารถสรุปพฤติกรรมตามองค์ประกอบของความตระหนักรู้ในตนเอง
ตามแนวคิดของวินเท็น และคามรอน (Whitten and Cameron 1991) ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ด้านค่านิยม หมายถึง การตัดสินใจเลือกปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับค่านิยม ความเชื่อ
จริยธรรมอันดีงามของสังคม ด้านรูปแบบการคิด หมายถึง การแก้ไขสถานการณ์ด้วยรูปแบบและ
วิธีที่เหมาะสม พร้อมทั้งให้เหตุผลในการแสดงพฤติกรรมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า ด้านการ
ปรับตัว หมายถึง การปรับพฤติกรรมของตนเอง เมื่อเจอสถานการณ์ที่ตนรู้สึกไม่พอใจได้อย่าง
เหมาะสม และยอมรับในพฤติกรรมที่ตนได้เคยปฏิบัติ และพร้อมที่จะปรับพฤติกรรมที่ไม่
เหมาะสม และด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หมายถึง การแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม
ตามกาลเทศะ

2. ความเมตตากรุณา

ความเมตตากรุณานั้น มีผู้ให้ความหมายไว้ต่างกัน ทั้งในด้านพุทธศาสนาและ
สังคมศาสตร์ โดยแยกคำเมตตาและกรุณาออกจากกัน และให้ความหมายไว้ดังนี้

ความหมายของความเมตตา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของเมตตาไว้ว่า
เมตตา หมายถึง ความรักและเอ็นดู ความปรารถนาจะให้ผู้อื่นได้สุข เป็นข้อ 1 ในพรหมวิหาร 4
คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา. (ป)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ซึ่งเขียนโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551 : 324) ได้ให้ความหมายของคำว่าเมตตาไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความรักปรารถนาดี อยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรีและคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาปรินายก (พระราชวรมนี) (ม.ป.ป.) เมตตา ความรักที่จะให้เป็นสุข ตรงข้ามกับความเกลียดที่จะให้เป็นทุกข์ เมตตาเป็นเครื่องปลูกอหยาตย์ เอื้ออารี ทำให้มีความหนักแน่นในอารมณ์ไม่ร้อนวู่วาม เป็นเหตุให้เกิดความเป็นมิตร ไม่เป็นศัตรู ไม่เบียดเบียนใคร แม้สัตว์ที่เล็กเพียงไหน ให้เดือดร้อนทรมานด้วยความเกลียด โกรธ หรือสนุกก็ตาม

พระเทพเวที (ประยูร ปยุตฺโต) (2535) ได้กล่าวว่า เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข กรุณา คือ ความสงสาร ก็จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้รับความสุข สามารถแสดงออกได้โดยการช่วยเหลือ การกระทำ หรือวาจา รวมถึงการไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นด้วย

ประมวลศัพท์ 6 ศาสนา ซึ่งเขียนโดยปิ่น มุทุกันต์ (2534 : 253) ได้ให้ความหมายของคำว่าเมตตาไว้ว่า เมตตา หมายถึง ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข

กรมวิชาการ (2528 : 75) ได้ให้ความหมายของเมตตาว่าเป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุข เมื่อตนมีความสุขแล้วก็อยากให้ผู้อื่นมีความสุขบ้าง คุณธรรมข้อนี้เป็นเหตุให้มนุษย์รักใคร่ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เป็นความรักที่บริสุทธิ์ไม่เจือปนด้วยราคะ เป็นความรักที่ประกอบด้วยไมตรีจิตคิดอยากให้ผู้อื่นมีความสุขสำราญ เช่น ความรักของบิดามารดาที่มีต่อ บุตรธิดา เป็นต้น

ความหมายของกรุณา

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) ได้ให้ความหมายของกรุณาไว้ว่า กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ เป็น 1 ในพรหมวิหาร 4 คือ เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ใช้ประกอบหน้ากริยาแสดงความขอร้องอย่างสุภาพ เช่น กรุณาส่ง ไข่ร่วมกับคำพระเป็นสรพนามสำหรับพระเจ้าแผ่นดิน เช่น กราบบังคมทูลพระกรุณา (ป)

พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ซึ่งเขียนโดยพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) (2551 : 7) ได้ให้ความหมายของคำว่ากรุณาไว้ว่า กรุณา หมายถึง ความสงสารคิดจะช่วยให้พ้นทุกข์ ความห่วงใย เมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์ คิดหาทางช่วยเหลือปลดปล่อยทุกข์ของเขา

ประมวลศัพท์ 6 ศาสนา ซึ่งเขียนโดยปิ่น มุทุกันต์ (2534 : 253) ได้ให้ความหมายของคำว่ากรุณาไว้ว่า กรุณา หมายถึง ความรู้สึกละเมตตา อยากให้เขาพ้นทุกข์เมื่อเห็นผู้อื่นตกทุกข์

พระเทพเทวี (ประยุตต์ ปยุตโต) (2535) กล่าวว่า กรุณา คือ ความสงสารคิด จะช่วยให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความปรารถนาที่จะให้ผู้อื่นได้รับความสุข สามารถแสดงออกได้โดยการ ช่วยเหลือ โดยการกระทำ หรือวาจา รวมถึงการไม่คิดร้ายต่อผู้อื่นด้วย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความเมตตาและกรุณา สรุปได้ว่า ความ เมตตากรุณา หมายถึง ความรัก ความปรารถนาให้ผู้อื่นเป็นสุขทั้งกายและใจ เป็นความรู้สึกที่เกิด จากความสงสาร ความต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ อยากช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เลิกละ ให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน

ความสำคัญของความเมตตากรุณา

นิรมล เสริฐศรี (2550 : 26-27) กล่าวว่า ความเมตตากรุณานั้นเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ต่อความสันติสุขของสังคม จะต้องปลูกฝังคุณธรรมเช่นนี้ให้เกิดขึ้นในหัวใจของคนไทยทุกคน จะต้องช่วยกันทั้งสถานศึกษาและชุมชน ต้องดำเนินการตั้งแต่เยาว์วัยเพื่อให้เกิดเป็นอุปนิสัย การที่ จะเกิดลักษณะนิสัยหรืออุปนิสัยใดนั้น จะต้องเกิดทั้งความเข้าใจในความคิดรอบคอบเกี่ยวกับความ เมตตากรุณาเพียงอย่างเดียว ย่อมไม่สามารถปลูกฝังความเมตตาลงในหัวใจคนได้ ต้องปฏิบัติจริง จึงจะสามารถทำให้คนเกิดความเมตตากรุณาขึ้นในจิตใจได้ อันจะนำไปสู่การสร้างสันติสุขใน สังคม

สายไหม ศรีโกลา (2549 : 11) กล่าวว่า ความเมตตากรุณา เป็นหลักธรรมให้ คนเรานำมาประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้องดีงาม มีความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีความปรารถนาดีต่อกัน และทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

วนิดา ขำเขียว (2545 : 15) กล่าวว่า ผู้ที่มีเมตตาเป็นผู้ปฏิบัติธรรมพื้นฐานที่ นำไปสู่การละการยึดถือในตัวตน อันเป็นหนทางที่สำคัญที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากวัฏสงสาร และในขณะเดียวกันถ้าแต่ละคนสร้างเมตตาธรรมให้เกิดขึ้นในจิตใจแล้ว สันติภาพย่อมเกิดขึ้นได้ อย่างแน่นอน

พระราชสุทธานมมงคล (2544 : 249) กล่าวว่า หากทุกคนมีเมตตาต่อกัน การ ล่วงละเมิด ศีล 5 ก็จะไม่เกิดขึ้น กล่าวคือเมื่อมีเมตตาปราณีต่อผู้อื่นหรือสัตว์อื่น เมื่อมีเมตตาก็จะ ไม่ลักไม่โกงทรัพย์สินของผู้อื่น เพราะจะทำให้เขาเดือดร้อน เมื่อมีเมตตาก็จะไม่แย่งคู่ครองของผู้อื่น เพราะเป็นการทำลายเกียรติของผู้อื่น เมื่อมีเมตตาก็จะไม่หลอกลวง ไม่ใส่ร้ายทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เพราะฉะนั้นเมตตาจึงเป็นรากฐานของธรรมทั้งหลาย คนเมื่อมีเมตตาก็ย่อมปรารถนาดีซึ่งกันและ กันจึงไม่เบียดเบียนทำร้ายกันในทุกรูปแบบ เมื่อคนเราไม่เบียดเบียนทำร้ายกันสังคมก็จะสงบสุข

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสำคัญข้างต้น สรุปได้ว่า เมตตากรุณา เป็นหลักธรรมพื้นฐานที่สำคัญที่ควรพัฒนาให้เกิดขึ้นทุกคน เพราะเมื่อมีความเมตตากรุณา ก็จะทำ

ให้การประพฤติปฏิบัติอยู่บนความเข้าใจ เห็นใจ และเป็นมิตร การจะสร้างความเมตตา กรุณาให้เกิดขึ้นในคน จะต้องสร้างความคิดรวบยอดเกี่ยวกับความเมตตา กรุณาให้เกิดขึ้นในคน และในขณะที่เดียวกันก็ให้คนเหล่านั้นได้ฝึกปฏิบัติในสิ่งที่สอดคล้องกับคุณธรรมความเมตตา กรุณา ก็จะทำให้ความเมตตา กรุณาเกิดขึ้นในจิตใจของคนได้ ทำยที่สุดสังคมก็จะมีแต่ความสุข

พฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะความเมตตา กรุณา

พฤติกรรมของผู้ที่มีคุณลักษณะความเมตตา กรุณา สามารถแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้ กรมวิชาการ (2528 : 75-81)

1. ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตของคนและสัตว์ หมายถึง การไม่ทำร้ายคนและสัตว์ให้ได้รับความเจ็บปวด หรือได้รับอันตรายถึงชีวิต ไม่ทรมาณสัตว์ ไม่ฆ่าสัตว์โดยไม่มีประโยชน์
2. ให้ความคุ้มครองช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอกว่า ผู้ที่มีกำลังแข็งแรงกว่าควรให้ความคุ้มครองและช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอในการดำเนินชีวิต เช่น การช่วยยกของให้คนชรา การเสียสละที่นั่งให้คนพิการ
3. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ และอาหารให้แก่ผู้ที่สมควรได้รับการแบ่งปัน ได้แก่ คนที่มีความเป็นอยู่ขัดสน แร้นแค้น คนประสบภัยพิบัติต่าง ๆ และสัตว์เลี้ยง
4. ให้กำลังใจและความช่วยเหลือผู้ที่กำลังตกทุกข์ได้ ไม่ซ้ำเติม เยาะเย้ยสมน้ำหน้า ที่มีทุกข์ ควรแสดงความเสียใจ ปลอบใจ ปลอบขวัญ ให้คลายทุกข์คลายความเศร้าโศกเสียใจ
5. ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ได้แก่ ไม่ทำให้ผู้อื่นหมดเปลืองเงินทอง หมดความสุข เกิดความเดือดร้อนรำคาญ
6. ช่วยประกอบกิจการของส่วนรวม ได้แก่ การสละแรงงานและทรัพย์ เพื่อทำความเจริญหรือร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น
7. ให้อภัยผู้อื่น เมื่อผู้ใดทำอะไรล่วงเกินเรา จะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม เราไม่ผูกใจเจ็บ คิดพยาบาท อาฆาต จ้องแค้น หรือหาทางแก้แค้น
8. สุภาพอ่อนโยน ได้แก่ การแต่งกายสุภาพ มีความอ่อนน้อม วาจาอ่อนหวาน ถือเป็นการแสดงความเมตตาอย่างหนึ่ง กล่าวคือ ภาษสุภาพและวาจาอ่อนหวานย่อมไม่เป็นที่รำคาญแก่ผู้พบเห็น
9. ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น สละสิทธิ์ในส่วนของตนให้แก่ผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า

เจริญ ไวรวัจนกุล (2531 : 208-209) กล่าวว่า การแสดงพฤติกรรมที่บ่งชี้ถึงการมีความเมตตากรรมามีลักษณะดังนี้

1. ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น
2. เสียสละในส่วนแบ่งของตนให้กับผู้ที่คลาดแคลน และมีความจำเป็นกว่า
3. เลือกรับฟังในคำพูดที่ก่อให้เกิดไมตรี
4. เสนอตัวช่วยเหลือแนะนำบททวนให้แก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ
5. แสดงความยินดีในความ สุข ความสำเร็จของผู้อื่น
6. ให้เพื่อนหยิบยืมหนังสือเครื่องเขียนเมื่อตนไม่จำเป็นต้องใช้
7. ไม่รังแกสัตว์หรือเพื่อน
8. พุดสุภาพอ่อนโยนต่อบุคคลทั่วไป
9. แสดงความเคารพนอบน้อม
10. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้อื่นตามกำลังของตน
11. พุดปลอบโยนเมื่อผู้อื่นมีทุกข์
12. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
13. ไกล่เกลี่ยความแตกแยกในหมู่คณะ
14. ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดีจากคนอื่นมาเล่าให้เพื่อนฟัง
15. แสดงความเป็นเพื่อน
16. แนะนำอธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียน และการปฏิบัติตน
17. พุดจาเป็นการให้กำลังใจแก่เพื่อน
18. ลงมือช่วยเหลือเพื่อนเมื่อได้รับการร้องขอ
19. เมื่อทำงานร่วมกันก็รับผิดชอบและช่วยกันแก้ไขร่วมกัน
20. ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตนเอง
21. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม
22. พุดชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม
23. พุดมีเหตุผล
24. เมื่อทำงานเป็นกลุ่มก็ไม่นำผลงานของกลุ่มมาเป็นผลงานของตน
25. ไม่พุดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจในการทำงาน
26. ไม่นำของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว
27. ร่วมลงมือช่วยกลุ่มแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยตลอด
28. เลือกพุดแต่สิ่งที่ดีงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม

สนวน ลีโทชวลิต (2528 : 6) ได้กล่าวว่าพฤติกรรมที่แสดงถึงความเมตตา

กรุณา

1. ไม่ฆ่า หรือข่มเหงรังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ต่อมนุษย์
2. ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความยินดี
3. ไม่ข่มขู่ คุกคาม ไล่ขูด ทุลาด้วยความกร้าวโกรธเคียดแค้น
4. ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน
5. เสียสละทรัพย์สินส่วนตนให้กับผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า
6. แสดงความสลดใจและพุดให้กำลังใจเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์
7. แนะนำและช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความปรารถนาดี
8. แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล พุดจาไพเราะ
9. สนับสนุนผู้อื่นให้บริจาทาน
10. เป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้ว่าเขาจะคิดร้ายแค้น
11. ให้อภัยเมื่อมีผู้อื่นทำให้ตนเดือดร้อน
12. มีความรักและเคารพในสิทธิของผู้อื่น
13. มีความสามัคคีในหมู่คณะ
14. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวกับพฤติกรรมที่แสดงคุณลักษณะความเมตตา กรุณา ข้างต้นสรุปได้ว่า ผู้ที่มีความเมตตา กรุณา คือ ผู้ที่ชอบช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เสียสละ และให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน แสดงรายละเอียดดังตาราง

ตารางที่ 5 วิเคราะห์ความหมายของคุณลักษณะความเมตตา กรุณา

กรมวิชาการ	เจริญ ไวรวัจนกุล	สนวน ลีโทชวลิต	สรุป
- ให้การคุ้มครอง ช่วยเหลือผู้ที่อ่อนแอ - ให้กำลังใจและความ ช่วยเหลือผู้ที่กำลังตก ทุกข์ - ช่วยประกอบกิจการ	- เสนอตัวช่วยเหลือ แนะนำ ทบทวน - ให้เพื่อนหยิบยืม หนังสือ เครื่องเขียน - ช่วยเหลือเกื้อกูล ผู้อื่น	- ให้ความช่วยเหลือ เกื้อกูล - แสดงความสลดใจ และพุดให้กำลังใจ - แนะนำและช่วยเหลือ ผู้อื่น	- ชอบช่วยเหลือผู้อื่น

ตารางที่ 5 (ต่อ)

กรมวิชาการ	เจริญ ไวรวัจนกุล	สนวน ลีโทขวลิต	สรุป
<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ประทุษร้ายต่อกันและสัตว์ - ไม่เบียดเบียนผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - ไกลเกลียดความแตกแยก - แนะนำ อธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียนและปฏิบัติตน - พุดจาเป็นการให้กำลังใจแก่เพื่อน - ลงมือช่วยเหลือเพื่อนเมื่อได้รับการขอร้อง - บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม - พุดชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม - ร่วมลงมือช่วยเหลือกลุ่มแก้ปัญหาต่าง ๆ - ไม่รังแกสัตว์หรือเพื่อน - ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดีจากคนอื่นมาเล่าให้ฟัง - ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตน - ไม่พุดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจ - ไม่นำของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว 	<ul style="list-style-type: none"> - สนับสนุนผู้อื่นให้บริจาคทาน - ไม่ฆ่า หรือข่มเหงรังแก - ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่นเสียดสี - ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน - มีความรักและเคารพในสิทธิของผู้อื่น 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

ตารางที่ 5 (ต่อ)

กรมวิชาการ	เจริญ ไวรวัจนกุล	สนวน ลีโทขวลิต	สรุป
<ul style="list-style-type: none"> - แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้และอาหาร - ให้อภัยผู้อื่น เมื่อถูกล่วงเกิน - ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น - สุภาพอ่อนโยน 	<ul style="list-style-type: none"> - ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น - เสียสละส่วนแบ่งของตนให้กับผู้ที่คลาดแคลน - แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้ - แสดงความยินดีในความสุขของผู้อื่น - แสดงความเคารพนอบน้อม - พุดจาปลอบโยนเมื่อผู้อื่นมีทุกข์ - เลือกพุดแต่สิ่งที่ดีงาม 	<ul style="list-style-type: none"> - เสียสละทรัพย์สินส่วนตน - เป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้ว่าเขาจะคิดร้าย - ให้อภัยเมื่อมีผู้อื่นทำให้คนเดือดร้อน - บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม - แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ 	<ul style="list-style-type: none"> - เสียสละและให้อภัย - สุภาพอ่อนโยน

คุณลักษณะความเมตตากรุณา เป็นคุณลักษณะพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้สังคมมีความสุข การพัฒนาคุณลักษณะความเมตตากรุณาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ถือได้ว่ามีความสำคัญในการพัฒนานักศึกษาให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโดยปราศจากความรุนแรง เพราะการรู้จักช่วยเหลือผู้อื่น ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เสียสละและให้อภัย และสุภาพอ่อนโยน

3. จิตสาธารณะ (Public Mind)

การอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมอย่างมีความสุข คุณลักษณะร่วมอย่างหนึ่งที่ช่วยเกื้อกูลให้สังคมดำรงอยู่ได้ คือ คุณลักษณะจิตสาธารณะ หรือจิตอาสา (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2552) กล่าวว่า จิตอาสาเป็นพลังแห่งความดี การช่วยเหลือโดยไม่หวังผลตอบแทน รู้ว่าตนเองกำลังทำในสิ่งที่มีคุณค่าต่อผู้อื่นหรือประโยชน์ส่วนรวม เป็นการดึงความดีของมนุษย์ออก ด้วยหลักอันดีงามจนก่อให้เกิดพลังความเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่

คำว่าจิตสาธารณะ มีการเรียกแตกต่างกันไป เช่น จิตสำนึกสาธารณะ จิตสำนึกต่อส่วนรวม จิตสำนึกทางสังคม ความสำนึกทางสังคม ความรับผิดชอบต่อสังคม หรือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ล้วนมีความหมายใกล้เคียงกัน

ความหมายของจิตสาธารณะ

สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (2542 : 14) ได้ให้ความหมายจิตสาธารณะ ดังนี้ เป็นการรู้จักเอาใจใส่เป็นธุระและเข้าร่วมในเรื่องของส่วนรวมที่เป็นประโยชน์ต่อชาติ

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2543 : 17) ให้ความหมายว่า จิตสาธารณะ หมายถึง ความคิดที่ไม่เห็นแก่ตัว มีความปรารถนาจะช่วยเหลือ ช่วยแก้ปัญหาให้แก่ผู้อื่น หรือสังคม พยายามฉวยโอกาสที่จะช่วยเหลืออย่างจริงจัง และมองโลกในแง่ดีบนพื้นฐานของความจริง

ชาย โพธิ์สิตา และคณะ (2540 : 14) ใช้คำว่า จิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติ และให้ความหมายในเชิงพฤติกรรมว่า การใช้สาธารณะสมบัติอย่างรับผิดชอบหรือการรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ

จากความหมายของจิตสาธารณะที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า จิตสาธารณะ หมายถึง คุณลักษณะทางจิตใจของบุคคลที่มีทัศนคติต่อบุคคล สังคม สาธารณะสมบัติพร้อมที่จะร่วมรับผิดชอบต่อดูแลแก้ไข เป็นธุระไม่ว่าใครๆ มีสำนึกที่จะแสดงออกด้วยการกระทำประโยชน์ต่อส่วนรวม

ความสำคัญของจิตสาธารณะ

การอยู่ร่วมกันของบุคคลในสังคมย่อมต้องพึ่งพาอาศัยกัน แต่ละคนมีบทบาทหน้าที่แตกต่างกันไป หากบุคคลขาดคุณลักษณะจิตสาธารณะหรือจิตอาสา อาจส่งผลกระทบต่อบุคคล ครอบครัว องค์กร อาจทำให้เกิดปัญหา ดังนี้

1. ชุมชนอ่อนแอ ขาดการพัฒนาเพราะต่างคนต่างอยู่ ยั่งยืนไปมีแต่เสื่อมทรุดลง
2. อาชญากรรมในชุมชนอยู่ในระดับสูง
3. ขาดศูนย์รวมจิตใจ ขาดผู้นำไปสู่การแก้ปัญหา เพราะคนในชุมชนมองปัญหาของตนเองเป็นเรื่องใหญ่ ขาดคนอาสาสมัครพัฒนา เพราะกลัวเสียทรัพย์ กลัวเสียเวลาหรือกลัวเป็นที่ครหาจากบุคคลอื่น (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม และสังคม สัจจกร 2543 : 22)

ในระดับชาติถ้าบุคคลในชาติขาดจิตสาธารณะแล้วจะทำให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ดังนี้

1. วิกฤตการณ์ภายในประเทศบ่อยครั้ง และแก้ปัญหาไม่ได้ อาทิ วิกฤตเศรษฐกิจ สังคม ขาดเสถียรภาพทางการเมือง เกิดการชุมนุมขับไล่รัฐบาลหรือผู้นำประเทศ
2. ประเทศชาติอยู่ในสภาพล้าหลังเนื่องจากขาดพลังของคนในสังคม เมื่อผู้นำประเทศนำมาตรการใดออกมาใช้ ก็จะไม่ได้ผลเพราะไม่ได้รับความร่วมมือจากประชาชน

3. ประเทศชาติไร้เกียรติไร้ศักดิ์ศรี ทำให้ประชาชนในประเทศอื่นมองด้วยสายตาเหยียดหยามดูหมิ่นดูแคลนว่าเป็นประเทศด้อยพัฒนา

ในระดับโลก จะทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบระหว่างประเทศ ทำให้เกิดปัญหาในระดับต่าง ๆ ดังนี้

1. เกิดการสะสมอาวุธกันระหว่างประเทศ เพราะขาดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน กลัวประเทศอื่นจะโจมตี จึงต้องมีอาวุธที่รุนแรง มีอำนาจในการทำลายสูงไว้ในครอบครองเพื่อข่มขู่ประเทศอื่น และเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นก็มักมีแนวโน้มในการใช้ความรุนแรงของแสนยานุภาพทางการสงครามในการตัดสินปัญหา

2. เกิดการกีดกัน แกล้งแหย่หรือครอบงำทางการค้าระหว่างประเทศ พยายามทุกวิถีทาง เพื่อให้เกิดการได้เปรียบทางการค้า ทำให้ประเทศด้อยกว่าขาดโอกาสในการพัฒนาประเทศของตน

3. เกิดการรังเกียจเหยียดหยามคนต่างเชื้อชาติ ต่างเผ่าพันธุ์ หรือต่างท้องถิ่น มองชนชาติอื่นว่ามีความเจริญ มีศักดิ์ศรีด้อยกว่าเชื้อชาติและเผ่าพันธุ์ของตนเอง ดูถูกเป็นปฏิกิริยาต่อชาติอื่น

จากความสำคัญของจิตสาธารณะดังกล่าวพบว่าจิตสาธารณะเป็นคุณลักษณะที่จะส่งผลต่อสังคมทั้งในระดับในกลุ่มแคบ ๆ หรือจนถึงในระดับของสังคมโลก ซึ่งสังคมใดที่ขาดจิตสาธารณะแล้วจะทำให้ขาดพลังในการสร้างสรรค์ และจะก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ทางสังคมแต่ถ้าหากสังคมใดที่มีจิตสำนึกสาธารณะแล้ว จะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของสังคม และส่งผลให้การเมือง เศรษฐกิจ ศิลธรรม ในสังคมนั้นดีขึ้น (ปัญญา ทองนิล 2552 : 114)

หุทัย อาจปรุ (2544 : 46) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของการมีจิตสาธารณะโดยใช้แนวคิดของ อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรุษ วิจารณ์ (2540) และยุทธนา วรณปิติ (2543) เป็นหลักร่วมกับการใช้ข้อมูลจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปองค์ประกอบของจิตสาธารณะที่ใช้เป็นกรอบวิจัยด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม บุคคลเกิดการรับรู้ถึงสภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ว่าอยู่ในภาวะไม่ปกติ ซึ่งมีผลกระทบต่อนตนเอง ครอบครัว ประเทศชาติ เป็นภาวะที่จำเป็นต้องแก้ปัญหาให้อยู่ในภาวะปกติสุข

2. ด้านการวิเคราะห์วิพากษ์ วิเคราะห์สภาพสังคม เศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงการคิดจำแนกสาเหตุ และกระบวนการทำให้เกิดปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ทำให้อยู่ในภาวะไม่ปกติ รวมถึงผลกระทบของปัญหาในด้านต่าง ๆ ว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างไร และร่วมกับการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับบุคคลอื่นถึงสภาพปัญหา แนวทางป้องกันและแก้ไข

3. ด้านความรัก ความเอื้ออาทร และความสามัคคี การรวมกลุ่มของบุคคลในสังคม ที่ความหลากหลาย จึงจำเป็นต้องสร้างขึ้นบนฐานแห่งความรัก ความเมตตา ความเอื้ออาทรและสามัคคี

4. ด้านการรับรู้ความสามารถของตนในการผลักดันเพื่อแก้ไขปัญหา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง มั่นใจในความสามารถของตนในการที่จะช่วยเหลือ แก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กระตือรือร้นต้องการหาวิธี แนวทางและทรัพยากรในการแก้ปัญหา

5. ด้านการลงมือปฏิบัติ หรือร่วมมือในการแก้ไขปัญหา สังคม เศรษฐกิจ การเมือง เข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยการริเริ่มของตนเอง หรือเข้าร่วมในกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคมโดยการให้ทุนทรัพย์ การช่วยในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ช่วยเสนอความคิด แนวทางแก้ไขปัญหา หรือการกระทำอื่น ๆ ที่กระทำแล้วมีผลทำให้เกิดการผลักดัน และการเคลื่อนไหวในทางพัฒนาสังคมตามความรู้ ความสามารถของตน

6. ด้านการมีเครือข่ายในการทำกิจกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคม ต้องมีการประสาน เพื่อดำเนินการตามแนวทางในการช่วยเหลือสังคม โดยการจัดตั้งกลุ่มชมรมช่วยเหลือสังคม และร่วมกันกับองค์กรของรัฐบาลและเอกชนในการกระทำเพื่อช่วยเหลือสังคม

จากองค์ประกอบดังกล่าวจะเห็นได้ว่าจิตสำนึก ประกอบไปด้วย องค์ประกอบ ด้านความรู้ มีลักษณะเป็นเรื่องของการรู้ของบุคคลในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง อาจเป็นการรับรู้เกี่ยวกับ วัตถุสิ่งของบุคคล หรือเหตุการณ์ต่าง ๆ ว่าเป็นอย่างไร องค์ประกอบด้านความรู้สึกเป็นลักษณะ ของอารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นหลังจากได้รับรู้ และองค์ประกอบด้านแนวโน้มเชิงพฤติกรรม โดยมีแนวโน้มที่จะลงมือปฏิบัติ หรือร่วมมือในการแก้ไขปัญหา โดยการริเริ่มของตนเอง หรือเข้าร่วม ในกลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือสังคม

การพัฒนาจิตสาธารณะ

การพัฒนาจิตสาธารณะเรื่องใดเรื่องหนึ่งให้เกิดกับบุคคลจะต้องพัฒนาตาม องค์ประกอบของจิตสาธารณะดังที่กล่าวไว้แล้ว ซึ่งรูปแบบหรือวิธีการในการพัฒนาจิตสาธารณะ มีดังนี้

ลัดดาวัลย์ เกษมเนตร และคณะ (2547 : 2-3) ได้ศึกษารูปแบบการพัฒนาจิต สาธารณะเป็น 3 องค์ประกอบ คือ

1. การหลีกเลี่ยงการใช้ หรือการกระทำ ที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อของส่วนรวม ที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม

2. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาสมบัติของส่วนรวมในวิสัย ที่ตนสามารถทำได้

3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรวม

จากการศึกษาองค์ประกอบของจิตสาธารณะในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้อองค์ประกอบของการมีจิตสำนึกสาธารณะ จากคำนิยามความหมายจิตสาธารณะของ ชาย โพธิ์สีดา (2540 : 14-15) ซึ่งแบ่งองค์ประกอบของจิตสาธารณะเป็น 3 องค์ประกอบ 6 ตัวชี้วัด คือ

1. การหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่จะทำให้เกิดความชำรุดเสียหายต่อของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของกลุ่ม โดยวัดจาก 2 ตัวชี้วัด ต่อไปนี้

1.1 การดูแลรักษา ได้แก่ การใช้ของส่วนรวมแล้วมีการเก็บรักษา ใช้แล้วเก็บเข้าที่เดิม เพื่อให้ของอยู่ในสภาพที่ดี

1.2 ลักษณะการใช้ ได้แก่ การใช้อย่างประหยัด การใช้อย่างทะนุถนอม และการใช้อย่างรู้คุณค่า เพื่อให้ของส่วนรวมมีความคงทนใช้ได้ยาวนาน

2. การถือเป็นหน้าที่ที่จะมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาของส่วนรวมในวิสัยที่ตนสามารถทำได้ โดยวัดจาก 2 ตัวชี้วัด ต่อไปนี้

2.1 การทำตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

2.2 การรับอาสาที่จะทำบางสิ่งบางอย่างเพื่อส่วนรวม

3. การเคารพสิทธิในการใช้ของส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน โดยไม่ยึดครองของส่วนรมนั้นมาเป็นของตนเอง ตลอดจนไม่ปิดกั้นโอกาสของบุคคลอื่นที่จะใช้ของส่วนรมนั้น โดยวัดจาก 2 ตัวชี้วัด ต่อไปนี้

3.1 การไม่ยึดครองของส่วนรวมมาเป็นของตนเอง

3.2 การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้สามารถใช้ของส่วนรมนั้น

การวัดจิตสาธารณะ

จิตสาธารณะเป็นเรื่องราวของความตระหนักในจิตใจและการลงมือปฏิบัติ ซึ่งการวัดจิตสาธารณะนั้น สมพร สุทัศนีย์ (2544 : 22-23) ได้กล่าวถึงวิธีการวัดทางจิตวิทยาในปัจจุบันว่ามีวิธีการวัดหลายวิธี ได้แก่ การสังเกต การรายงานตนเอง การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถาม และการใช้แบบทดสอบ ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

1. การสังเกต เป็นวิธีการศึกษาพฤติกรรมที่ใช้ได้ง่าย สะดวก และใช้กันมากในการศึกษาวิจัย เราสามารถควบคุมให้การสังเกตมีระบบและเป็นปรนัยได้ ถ้าผู้ศึกษาวิจัยใช้การสังเกตอย่างมีระบบและเป็นปรนัยแล้ว จะทำให้เกิดประโยชน์หลายประการ เช่น ศึกษาพัฒนาการของบุคคลความแตกต่างระหว่างบุคคล และสาเหตุของพฤติกรรมเพื่อให้เข้าใจบุคคลได้

ประเภทของการสังเกตที่สำคัญสามารถแบ่งออกเป็น 2 เรื่องสำคัญ คือ

1.1 การสังเกตตามสภาพธรรมชาติแบ่งออกเป็น การสังเกตแบบไม่เป็นทางการ เป็นการสังเกตที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และการสังเกตอย่างมีวัตถุประสงค์โดยจะกำหนดวัตถุประสงค์ในการสังเกตว่าจะสังเกตพฤติกรรมอะไรบ้าง และจะสังเกตเฉพาะพฤติกรรมที่ต้องการเท่านั้น ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวได้แก่ พฤติกรรมทางกาย พฤติกรรมทางเชาว์ปัญญา และพฤติกรรมทางอารมณ์ และสังคม

1.2 สังเกตในห้องทดลอง เมื่อต้องการศึกษาพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งที่ยากแก่การสังเกตได้ในสภาพการณ์ธรรมดา จะต้องจัดสถานการณ์ในห้องทดลอง โดยมีสถานการณ์เฉพาะที่ต้องการศึกษาร่วมกับสถานการณ์อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องแล้วออกแบบสังเกตพฤติกรรมทางกระจกทางเดียว โดยไม่ให้ผู้ถูกสังเกตรู้ตัว

2. การสังเกตตนเอง หรือรายงานตนเอง เป็นวิธีศึกษาพฤติกรรมภายในที่เป็นข้อมูลส่วนตัว เช่น ความคิด ความรู้สึก ทศนคติ ค่านิยมที่ถูกต้อง มักจะมีข้อจำกัดตรงที่มีอคติส่วนตัวเข้ามาเกี่ยวข้องมากกว่าการสังเกตจากผู้อื่น แต่บุคคลสามารถฝึกฝนการสังเกตด้วยตนเองให้ถูกต้องและมีระบบยิ่งขึ้นได้ ทำให้บุคคลสามารถจำแนกสิ่งที่เขารู้สึกคิดหรือกระทำแล้วรายงานด้วยตนเอง การรายงานตนเองนั้น จะมีแบบสังเกตที่เป็นลักษณะการเติมคำในช่องว่างหรือมาตราประมาณค่าที่บุคคลสามารถบันทึกได้ตามความเหมาะสม

3. การสัมภาษณ์ เป็นวิธีการที่วัดพฤติกรรมที่ใช้กันมานานและเป็นวิธีประเมินบุคลิกภาพวิธีหนึ่ง การสัมภาษณ์เป็นการได้รับข้อมูลจากคำพูดของผู้รับการสัมภาษณ์ถึงการกระทำของตนเองและทำให้ผู้สัมภาษณ์สังเกตเห็นกิริยาท่าทางการเคลื่อนไหว คำพูดของผู้รับการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ควรจดบันทึกสิ่งเหล่านี้ไว้ด้วย การสัมภาษณ์มักจะใช้การสืบค้นข้อมูลที่ลึกซึ้ง เช่น ในการจ้างคัดเลือกและกลั่นกรอง ประเมินผลงาน และในการให้คำปรึกษา เป็นต้น

4. การใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือที่ใช้ประเมินพฤติกรรมในโรงเรียน และสถานที่อื่น ๆ ที่ต้องการให้ผู้ประเมินประเมินคุณค่าเป็นระดับที่ต่อเนื่องกัน สามารถใช้เก็บรวบรวมพฤติกรรมได้รวดเร็วและประหยัดกว่าการสังเกตและการสัมภาษณ์และสามารถเก็บข้อมูลที่ละมาก ๆ เสียเวลาและค่าใช้จ่ายน้อย

5. การใช้แบบสอบถาม แบบทดสอบทางจิตวิทยามักเป็นแบบทดสอบความสามารถที่มีคำตอบถูกและผิดแบบทดสอบเชาว์ปัญญา ความถนัดและผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

จากแนวทางการวัดจิตสาธารณะของนักจิตวิทยาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เครื่องมือวัดจิตสาธารณะมีหลายแบบ ผู้ใช้ต้องพิจารณาเลือกใช้ให้เหมาะสมกับบริบทที่เกี่ยวข้อง เช่น จำนวนผู้ที่วัด ความรู้ของผู้ที่จะวัด พฤติกรรมจิตสาธารณะที่ต้องการวัด เป็นต้น

4. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นคุณลักษณะด้านหนึ่งที่ต้องพัฒนา

ความหมายของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

หมายถึง ความสามารถในการสร้างความคิดรวบยอด ความสามารถในการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินผล ความสามารถที่จะตัดสินใจเลือกเชื่อและเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เหมาะสมด้วยหลักการและเหตุผล การคิดอย่างมีวิจารณญาณจัดเป็นการคิดระดับสูง และเป็นทักษะการคิดที่สำคัญในการเรียนรู้มากที่สุดทักษะหนึ่ง ซึ่งต้องอาศัยทักษะการคิดอื่น ๆ เป็นฐาน เช่น การคิดวิเคราะห์และคิดสังเคราะห์ และการประเมินผลเป็นต้น ดังนั้นผู้ที่มีความสามารถหรือทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จึงสามารถระบุได้ด้วยลักษณะสำคัญดังนี้ คือ ช่างสงสัย ใจกว้าง ยอมรับถึงความเห็นผู้อื่น เชื่อในหลักฐานและเหตุผล เชื่อในความถูกต้องและชัดเจน มีมุมมองที่หลากหลาย พร้อมที่ปรับเปลี่ยนเมื่อมีเหตุผลเพียงพอ (Beyer, 1995) นอกจากนั้น เวด (Wade, 1995) ได้กล่าวเสนอแนะว่าการคิดอย่างมีวิจารณญาณเกี่ยวข้องกับการถามคำถาม การนิยามปัญหา การสำรวจหลักฐาน การวิเคราะห์ข้อสันนิษฐานและข้อโต้แย้ง การหลีกเลี่ยงการใช้อารมณ์ในการให้เหตุผล การหลีกเลี่ยงการพูดเกินความเป็นจริง

สรุปก็คือ ผู้ที่มีทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณจะตัดสินใจด้วยหลักการและเหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่าย ๆ จนกว่าจะได้พิสูจน์ด้วยตัวเอง มีความอดทนที่จะแสวงหาข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ผู้ที่มีทักษะในการคิดแบบมีวิจารณญาณจึงเป็นทั้งนักวิเคราะห์ นักสังเคราะห์และนักประเมินในเวลาเดียวกัน (วัชรรา เล่าเรียนดี : 2550)

จุดมุ่งหมายของการคิด

เพื่อให้ได้ความคิดที่รอบคอบสมเหตุสมผล ผ่านการพิจารณาปัจจัยรอบด้านอย่างกว้างไกล ลึกซึ้ง และผ่านการพิจารณากลับกรอง ไตร่ตรอง ทั้งทางด้านคุณ – โทษ และคุณค่าที่แท้จริงของสิ่งนั้นมาแล้ว

องค์ประกอบและทักษะในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

การคิดอย่างมีวิจารณญาณหมายรวมถึงการคิดด้วยเหตุ-ผลเชิงตรรกวิทยา (logical thinking) การคิดเชิงวิเคราะห์ (Analytical thinking) การคิดด้วยเหตุผล (Reasonable thinking) การคิดระดับสูง (Higher-order thinking) และทักษะการให้เหตุผล (Reasoning skills) การคิดอย่างมีวิจารณญาณยังจะต้องประกอบด้วยความเชื่อมั่นในคำนิยาม ความเชื่อและข้อเสนอหรือสมมติฐานที่ตนเองสามารถให้เหตุผลได้อย่างมีเหตุ-ผล เชื่อถือได้ นอกจากนั้นการคิดอย่างมี

วิจารณ์ญาณยังเป็นกระบวนการเพื่อให้ได้มาซึ่งความรู้ คำนึงด้วยการทำความเข้าใจ วิเคราะห์ ประเมินผล ทำความเข้าใจอย่างชัดเจนและปฏิบัติต่อองค์ความรู้และค่านิยมนั้นด้วยความพึงพอใจ

ทักษะที่เกี่ยวข้องกับการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ

1. การแสวงหาความเหมือน การมองหาในแบบต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ระหว่าง ส่วนต่าง ๆ ของความรู้

2. การพิจารณาความเกี่ยวข้อง ความน่าเชื่อถือ ความมีเหตุมีผลของสาระข้อมูล ที่จะนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาและจัดโครงสร้างความรู้ใหม่

3. การแสวงหา มองหา และประเมินผล แนวทางการแก้ปัญหา ทางเลือกต่าง ๆ ที่จะใช้ในการแก้ปัญหา

เกณฑ์ความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ

ผู้ที่คิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ จะมีความสามารถดังนี้

1. สามารถกำหนดเป้าหมายในการคิดอย่างถูกต้อง
2. สามารถระบุประเด็นในการคิดได้อย่างชัดเจน
3. สามารถประมวลผล ทั้งทางด้านข้อเท็จจริง และความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็น ที่คิด ทั้งทางกว้าง ทางลึก และไกล

4. สามารถวิเคราะห์ข้อมูล และเลือกข้อมูลที่จะใช้ในการคิดได้

5. สามารถประเมินข้อมูลได้

6. สามารถใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาข้อมูล และเสนอคำตอบ / ทางเลือกที่

สมเหตุสมผล

7. สามารถเลือกทางเลือก / ลงความเห็นในประเด็นที่คิดได้

วิธีคิด

1. ตั้งเป้าหมายในการคิดอย่างถูกต้อง
2. ระบุประเด็นในการคิดได้อย่างชัดเจน
3. ประมวลข้อมูล ทั้งทางด้านข้อเท็จจริง และความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็น ที่คิดทั้งทางกว้าง ลึก และไกล

4. วิเคราะห์ จำแนกแยกแยะข้อมูล จัดหมวดหมู่ของข้อมูล และเลือกข้อมูลที่จะนำมาใช้

5. ประเมินข้อมูลที่จะใช้ในแง่ความถูกต้อง ความเพียงพอ และความน่าเชื่อถือ
6. ใช้หลักเหตุผลในการพิจารณาข้อมูลเพื่อแสวงหาทางเลือก / คำตอบที่สมเหตุสมผล

ตามข้อมูลที่มี

7. เลือกทางเลือกที่เหมาะสมโดยพิจารณาถึงผลที่จะตามมา และคุณค่าหรือความหมายที่แท้จริงของสิ่งนั้น

8. ชั่งน้ำหนัก ผลได้ ผลเสีย คุณ – โทษ ในระยะสั้นและระยะยาว

9. ไตร่ตรอง ทบทวนกลับไปมาให้รอบคอบ

10. ประเมินทางเลือกและลงความเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิด

รูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณของเอนนิส (ENNIS, 1985)

การคิดอย่างมีวิจารณญาณ คือ การคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผล ที่มุ่งเพื่อการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรเชื่อหรือสิ่งใดควรทำ ช่วยการตัดสินใจในสถานการณ์ต่าง ๆ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วย

1. ลักษณะของผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. ทักษะความสามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1. ลักษณะของผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1.1 เป็นผู้มีใจกว้าง คือ ยอมรับฟังและพิจารณาความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ยึดมั่นถือมั่นความคิดเห็นของตนเป็นหลัก และตัดสินใจด้วยข้อมูลประกอบเพียงพอ

1.2 มีความไวต่อความรู้สึกรู้ใจของผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น

1.3 เปลี่ยนความคิดเห็นที่ตนมีอยู่ได้ ถ้ามีข้อมูลที่มีเหตุผลมากกว่า

1.4 กระตือรือร้นในการค้นหาข้อมูลและความรู้

1.5 เป็นผู้มีเหตุผล

2. ทักษะความสามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณ ควรประกอบด้วย 12 ทักษะ

ดังต่อไปนี้

2.1 สามารถกำหนดหรือระบุประเด็นคำถามหรือปัญหา

2.1.1 ระบุปัญหาสำคัญได้ชัดเจน

2.1.2 ระบุเกณฑ์เพื่อตัดสินคำตอบที่เป็นไปได้

2.2 สามารถคิดวิเคราะห์ได้แย่ง

2.2.1 ระบุข้อมูลที่มีเหตุผลหรือน่าเชื่อถือได้

2.2.2 ระบุข้อมูลที่ไม่มีเหตุผลหรือไม่น่าเชื่อถือได้

2.2.3 ระบุความเหมือนและความแตกต่างของความคิดเห็นหรือข้อมูลที่มี

อยู่ได้

2.3.4 สรุปได้

2.3 สามารถถามด้วยคำถามที่ท้าทาย และการตอบคำถามได้อย่างชัดเจน
ตัวอย่างคำถาม ที่ใช้ เช่น

เพราะเหตุใด

ประเด็นสำคัญคืออะไร

ข้อความที่กำหนดนี้หมายความว่าอะไร

ตัวอย่างที่เป็นไปได้มีอะไรบ้าง

ความคิดเห็นของท่านต่อเรื่องนี้คืออะไร

ให้พิจารณาว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

ข้อมูลที่มีเหตุผลคืออะไร

ข้อมูลที่ไม่มีเหตุผลคืออะไร

ข้อความที่กำหนดมานี้ “.....” ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร

ท่านมีความคิดเห็นอื่น ๆ เพิ่มเติมอีกหรือไม่ อย่างไร

2.4 สามารถพิจารณาความเชื่อถือของแหล่งข้อมูล

2.4.1 เป็นข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญที่น่าเชื่อถือ

2.4.2 เป็นข้อมูลที่ไม่มีข้อโต้แย้ง

2.4.3 เป็นข้อมูลที่ได้รับการยอมรับ

2.4.4 เป็นข้อมูลที่สามารถให้เหตุผลว่าเชื่อถือได้

2.5 สามารถสังเกตและตัดสินผลข้อมูลที่ได้จากการสังเกตด้วยตนเอง โดยใช้
เกณฑ์ต่อไปนี้

2.5.1 เป็นข้อมูลที่ได้จากการสังเกตด้วยตนเอง โดยใช้ประสาทสัมผัสทั้ง
5 ไม่ใช่เพียงได้ยินมาจากคนอื่น

2.5.2 การบันทึกข้อมูลเป็นผลจากการสังเกตด้วยตนเอง และมีการบันทึก
ทันที ไม่ปล่อยทิ้งไว้นาน แล้วมาบันทึกภายหลัง

2.6 สามารถนิรนัยและตัดสินผลการนิรนัย คือ สามารถนำหลักการใหญ่ไป
แตกเป็นหลักย่อย ๆ ได้ หรือนำหลักการไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้

2.7 สามารถอุปนัย และตัดสินผลการอุปนัย คือ

ในการสรุปอ้างอิงไปยังกลุ่มประชากรนั้น กลุ่มตัวอย่างต้องเป็นตัวแทน
ของประชากร และก่อนที่จะมีการอุปนัย นั้น ต้องมีการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างถูกต้องตามแผนที่
กำหนด และมีข้อมูลเพียงพอต่อการสรุปแบบอุปนัย

2.8 สามารถตัดสินคุณค่าได้

2.8.1 สามารถพิจารณาทางเลือก โดยมีข้อมูลพื้นฐานเพียงพอ

2.8.2 สามารถชั่งน้ำหนักระหว่างดีและไม่ดีหรือผลดีและผลเสียก่อน

ตัดสินใจ

2.9 สามารถให้ความหมายคำต่าง ๆ และตัดสินความหมาย เช่น ทักษะ

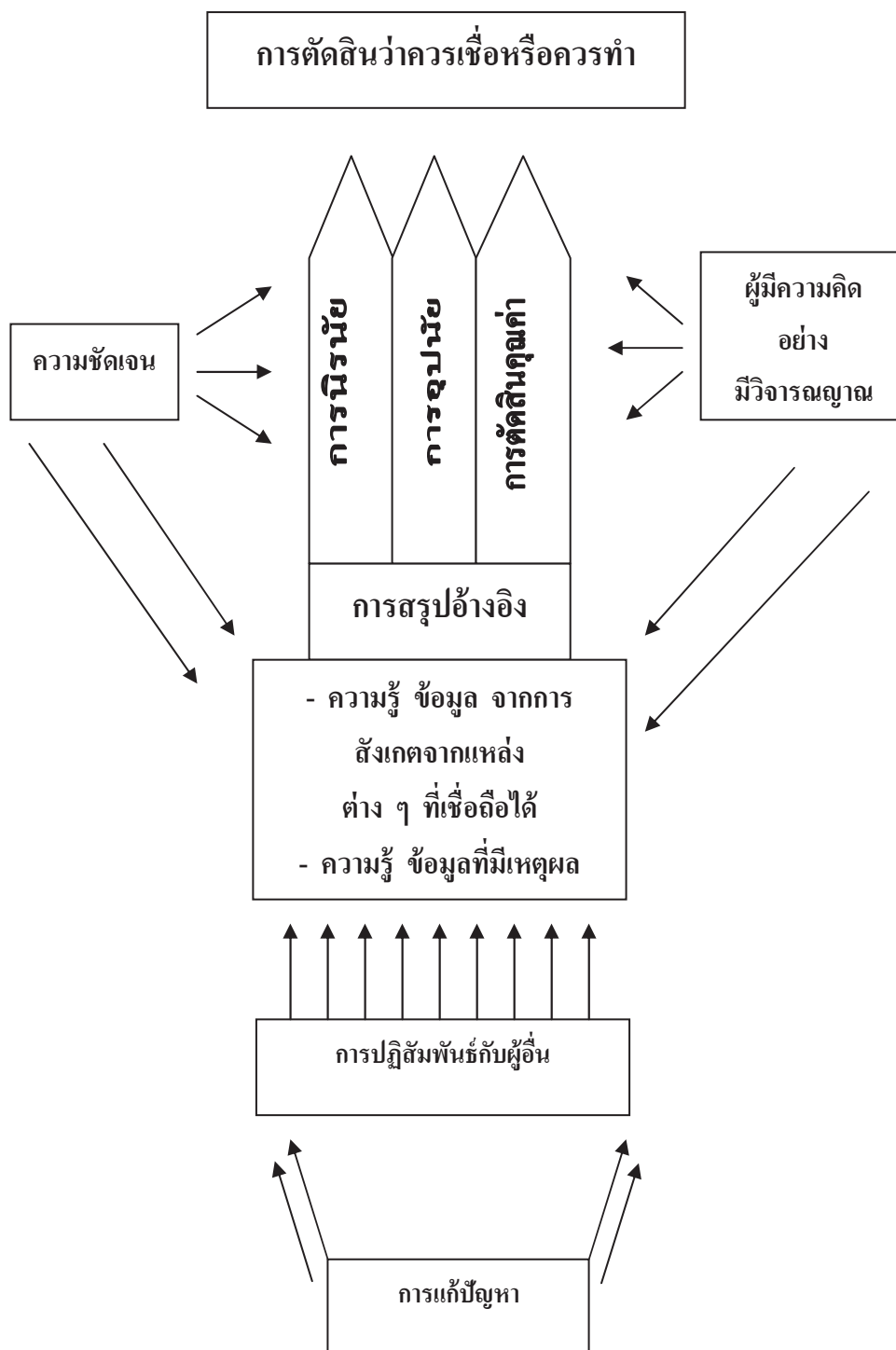
ต่อไปนี้

- 2.9.1 สามารถบอกคำเหมือน คำที่มีความหมายคล้ายกัน
- 2.9.2 สามารถจำแนก จัดกลุ่มได้
- 2.9.3 สามารถให้คำนิยามเชิงปฏิบัติได้
- 2.9.4 ยกตัวอย่างที่ใช่และที่ไม่ใช่ได้
- 2.10 สามารถระบุข้อสันนิษฐานได้
- 2.11 สามารถตัดสินใจเพื่อนำไปปฏิบัติได้ เช่น ทักษะต่อไปนี้
 - 2.11.1 การกำหนดปัญหา
 - 2.11.2 การเลือกเกณฑ์ตัดสินผลที่เป็นไปได้
 - 2.11.3 กำหนดทางเลือกอย่างหลากหลาย
 - 2.11.4 เลือกทางเลือกเพื่อปฏิบัติ
 - 2.11.5 ทบทวนทางเลือกอย่างมีเหตุผล
- 2.12 การปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

โดยสรุป ทักษะความสามารถคิดวิเคราะห์อย่างมีวิจารณญาณจาก 12 ทักษะดังกล่าว เมื่อนำมาพิจารณานั้น สามารถสรุปได้หลักการ 4 ประการดังต่อไปนี้

1. ข้อมูลมีความชัดเจน (Clarity)
 2. ข้อมูลและความรู้จากแหล่งต่าง ๆ มีความสมเหตุสมผลเป็นที่ยอมรับ
- (Basis)
3. ในการสรุปอ้างอิง (Inference) นั้น กระบวนการสรุปที่ใช้คือ 1) นิรนัย
 - 2) อุปนัย ซึ่งในการสรุปต้องคำนึงถึงการตัดสินคุณค่า (Value Judgment) ด้วย
 4. การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ (Interaction) การปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้
- ข้อมูล ความรู้ ต้องมีทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพ

Robert H. Ennis ได้นำองค์ประกอบด้านลักษณะของผู้มีความคิดอย่างมี
 วิจารณญาณและทักษะความสามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณ เขียนเป็นรูปแบบได้ดังนี้

แผนภูมิที่ 18 รูปแบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สู่การแก้ปัญหของ Robert H.Ennis

ตารางที่ 6 การสังเคราะห์ผลที่เกิดขึ้นจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
จากการให้ความหมายของนักวิชาการ

ชื่อ - สกุล	ผลที่เกิดจากการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
	ความตระหนักรู้ในตนเอง	ความเมตตา กรุณา	จิตสาธารณะ	สมาธิ	ทักษะการคิด
ราชบัณฑิตยสถาน	✓	✓	✓		✓
ผู้ทรงคุณวุฒิ	✓	✓	✓		✓
ชลลดา ทองทวี และคณะ	✓	✓		✓	✓
ธนา นิลชัยโกวิทย์	✓	✓	✓		
สุมน อมรวิวัฒน์	✓	✓	✓		✓
จูดี ลิฟ	✓	✓			
คริสโตเฟอร์ ดี เซสสัมส	✓	✓		✓	✓
วิลเลียม เจมส์	✓	✓			
ดิบอาราห์ เจ เฮย์เนส	✓	✓		✓	

จากการสังเคราะห์ผลที่เกิดจากการจัดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
ของนักวิชาการพบว่าคุณลักษณะที่เกิดขึ้นเด่นชัดตามลำดับคือ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความ
เมตตา กรุณา ทักษะการคิด จิตสาธารณะ และสมาธิ

2.6 การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา เป็นเสมือนขั้นตอนในการ
จัดมวลงประสบการณ์หรือสิ่งเร้าให้กับนักเรียน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ การปรับเปลี่ยน
พฤติกรรมลักษณะนิสัย บุคลิกภาพตามความต้องการหรือเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งมี
รายละเอียด ดังนี้

ธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551 : 24-25) กล่าวว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นแนวทางที่สำคัญ
สำหรับสังคม ซึ่งมีลักษณะดังนี้

1. เน้นการพัฒนาด้านในและการเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐานในตนเองที่เชื่อมโยงกับความเข้าใจโลกและเปลี่ยนแปลงโลกได้ดีขึ้น เพื่อประโยชน์สุขของมวลมนุษย์ และสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงกัน

2. เน้นการพัฒนาแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงระหว่างจิตและปัญญา ระหว่างตนเองและสรรพสิ่ง

3. เน้นความรัก ความเมตตา ทั้งต่อตนเองและสรรพสิ่ง

4. เน้นการเรียนรู้ท่ามกลางการปฏิบัติที่เป็นจริงในบริบทของสังคมไทย

ชลลดา ทองทวี และคณะ (ธนา นิลชัยโกวิท 2551 : 25, อ้างถึงจาก ชลลดา ทองทวี 2551 : 47-48) ได้สรุปไว้ใน การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้นว่า แนวคิดหลักที่จิตตปัญญาศึกษาจะต้องให้ความสำคัญ ได้แก่

1. ประสบการณ์ตรงของการเรียนรู้ ที่จะนำมาซึ่งความรู้ความเข้าใจที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงของนักเรียน

2. การรับฟังอย่างลึกซึ้ง และการเรียนรู้ด้วยใจเปิดกว้าง

3. เคารพศักยภาพในการเรียนรู้ของทุกคนอย่างไร้อคติ

4. การน้อมใจอย่างใคร่ครวญ

5. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง

6. การให้ความสำคัญกับความสดของปัจจุบันขณะ (น่าจะหมายถึงการให้ความสำคัญกับประสบการณ์ที่สัมผัสได้ในขณะนั้น

7. คุณค่าและรากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลายของท้องถิ่นและวัฒนธรรม

8. การสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน

จิรัฐกาล พงศ์ภักดิ์ (2551 : 38-40) การจัดการศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาที่ดำเนินการอยู่ในสถาบันการศึกษา ได้แก่ Naropa University ประเทศอเมริกา, Buddhist Tsu Chi University ประเทศไต้หวัน, California Institute of Integral Studies (CIIS) ประเทศสหรัฐอเมริกา และ Sathya Sai Institute of Higher Learning ประเทศอินเดีย มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา ที่สามารถนำมาปรับใช้ให้เข้ากับบริบทของไทยได้หลายประการ ได้แก่

1. ปัจจัยภายใน

1.1 มีกิจกรรมที่บ่มเพาะความรักความเมตตา โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรมอาสาสมัครหรือการทำงานบริการชุมชน

1.2 มีกิจกรรมที่บ่มเพาะความตระหนักรู้และปัญญาญาณ เช่น กิจกรรมนั่งสมาธิ เวียนชงชา ฝึกวาดภาพเขียนและเขียนฟุ้งกันจิน เจริญสติ การแสดงความเคารพ เป็นต้น

1.3 มีกิจกรรมที่เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง

1.4 มีกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการคิดใคร่ครวญ เห็นความเชื่อมโยง การคิดเชิงวิพากษ์ และการมีวิจารณ์ญาณ

2. ปัจจัยภายนอก

2.1 เน้นการเรียนรู้แบบองค์รวม (มีนโยบาย/เป้าหมาย/พันธกิจของสถาบัน สนับสนุน มีเนื้อหาหลักสูตรและกิจกรรมสนับสนุน)

2.2 เน้นความเป็นกัลยาณมิตร บรรยากาศของความรักความเมตตาและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (มีความใกล้ชิดระหว่างอาจารย์และนักศึกษา)

2.3 เน้นความเป็นแบบอย่างของครู (ครูต้องเป็นต้นแบบที่ดี ครูร่วมปฏิบัติ)

3. ปัจจัยเกื้อหนุน

3.1 บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ความเป็นธรรมชาติ มีความสวยงาม มีพื้นที่สำหรับปฏิบัติกิจกรรม

3.2 การกำหนดเนื้อหาแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สอดแทรกคุณค่าความดี ความงาม ความจริง มุ่งเน้นสร้างคนที่สมบูรณ์ การสอนสรรพวิชาบนฐานของความเป็นมนุษย์ เป็นความรู้เชิงสหวิทยาการ เน้นการปฏิบัติแนวบูรณาการ กาย จิต วิญญาณ และผสานทฤษฎีเข้ากับการปฏิบัติ

3.3 การจัดหลักสูตรกระบวนการเรียนรู้ที่มีกิจกรรมเชิงจิตตปัญญา เช่น งานอาสาสมัคร การภาวนา

3.4 มีวัฒนธรรมองค์กรแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ใช้หลักพรหมวิหาร 4 มุ่งเน้นการเรียนรู้เท่าทันปัจจุบันขณะ บ่มเพาะความเปิดรับความหลากหลาย สนับสนุนความยั่งยืน เน้นการบูรณาการเชิงองค์รวมและสร้างสรรค์ในการปฏิบัติ ในการเรียนการสอน และการบริหารจัดการ

3.5 มีแหล่งเรียนรู้ที่เหมาะสม

ประเวศ วะสี (2549) ได้กล่าวไว้ในการประชุมเสวนา “จิตตปัญญาศึกษา : การเรียนรู้จากภายใน ณ มหาวิทยาลัยมหิดล ว่าจิตตปัญญาศึกษา เป็นการเรียนรู้ภายใน การศึกษาด้านใน เพื่อให้เกิดความสมบูรณ์ เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษามี ดังนี้

1. การเข้าถึงโลกและชีวิต เรามองโลก มองธรรมชาติอย่างไร หากเราเข้าถึงความจริง จะพบความงามในนั้นเสมอ เมื่อเราเข้าถึงความเป็นธรรมชาตีก็นำไปสู่ความเป็นอิสระ

2. กิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมที่เกี่ยวกับชุมชน ดนตรี ศิลปะ กิจกรรมอาสาสมัคร สุนทรียสนทนา เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการพัฒนาตนเอง พัฒนาจิตใจ

3. การปลีกวิเวกไปอยู่ในธรรมชาติ สัมผัสธรรมชาติ ได้รู้จักตนเอง เมื่อจิตสงบ ความเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ จะเกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น

4. การทำสมาธิ

วิจักขณ์ พานิช (2548) กล่าวว่า การเอาใจใส่จิตใจในกระบวนการเรียนรู้ นั้นสามารถทำได้ 3 ลักษณะ คือ

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) หมายถึง ฟังด้วยใจ ด้วยความตั้งใจอย่างสัมผัสได้ถึงรายละเอียดของสิ่งที่เราฟังอย่างลึกซึ้งด้วยจิตตั้งมั่น ในที่นี้ยังหมายถึงการรับรู้ในทางอื่น ๆ ด้วย เช่น การมอง การอ่าน การสัมผัส

2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง กอปรกับประสบการณ์ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตในทางอื่น ๆ เมื่อเข้ามาสู่ใจแล้วมีการน้อมนำมาคิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง ซึ่งต้องอาศัยความสงบเย็นของจิตใจเป็นพื้นฐาน จากนั้นก็ลงนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เห็นผลจริง ก็จะเป็นการพอกพูนความรู้เพิ่มขึ้นในอีกระดับหนึ่ง

3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา คือ การเฝ้าดูธรรมชาติที่แท้จริงของจิต นั่นคือการเปลี่ยนแปลงไม่คงที่ ความบีบคั้นที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงและสภาวะของการเป็นกระแสแห่งปัจจัยที่ลื่นไหลต่อเนื่อง จากการปฏิบัติภาวนาฝึกสังเกตธรรมชาติของจิต จะทำให้เราเห็นความเชื่อมโยงจากภายในสู่ภายนอก เห็นความเป็นจริงที่พ้นไปจากอำนาจแห่งตัวตนของตน ที่หาได้มีอยู่จริงตามธรรมชาติ เป็นเพียงการเห็นผิดไปของจิตเพียงเท่านั้น

ตารางที่ 7 สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ชื่อ - สกุล	กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
	กิจกรรม ฝึกสมาธิ	กิจกรรม เสริมสร้าง คุณลักษณะ	กิจกรรม พัฒนา การคิด	กิจกรรม สร้างความ เชื่อมโยง	กิจกรรมที่ เน้นการ ปฏิบัติ
ธนา นิลชัยโกวิทย์	✓	✓	✓	✓	✓
ชลลดา ทองทวี และคณะ	✓	✓	✓	✓	✓
จิรัฐกาล พงศ์ภักธีร	✓	✓	✓	✓	✓
ประเวศ วะสี	✓	✓	✓	✓	✓

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ชื่อ - สกุล	กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
วิจักขณ์ พานิช	✓	✓	✓	✓	✓
อัศพงษ์ สุขมาตย์	✓	✓	✓	✓	
Center for Comtemplative	✓	✓	✓	✓	✓
Mind in Society					
คริสโตเฟอร์ ดี เซสสัมส	✓	✓	✓		✓
อาเทอร์ ชาเขอนซ์	✓	✓	✓	✓	✓

จากตารางที่ 7 สังเคราะห์กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การพัฒนาต้องผ่านกระบวนการที่เน้นการปฏิบัติ กิจกรรมที่ปฏิบัติ ได้แก่ การฝึกสมาธิ การพัฒนาการคิด การเสริมสร้างคุณลักษณะ การสร้างความเชื่อมโยง

ตารางที่ 8 กระบวนการ แนวทางปฏิบัติ รูปแบบการจัดกระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์

กระบวนการ	แนวทางปฏิบัติ	รูปแบบ
เตรียมความพร้อม Preparing	ฝึกปฏิบัติการอยู่กับตนเองด้วย	การทำสมาธิ
	การสงบนิ่ง Checking	
	ฝึกปฏิบัติด้วยการเคลื่อนไหว	การทำโยคะ
	ร่างกาย	
เสริมสร้างคุณลักษณะ Enhance	ฝึกปฏิบัติการเรียนรู้ตนเอง ฝึกฝน	การฟังอย่างลึกซึ้ง
	ผ่านกระบวนการเชิงสัมพันธ์	สุนทรียสนทนา
	ฝึกปฏิบัติการเรียนรู้สังคม	กิจกรรมกลุ่ม, การเขียนบันทึก
พัฒนาการคิด Thinking Development	ฝึกปฏิบัติเชิงสร้างสรรค์	การสะท้อนความคิด

ตารางที่ 8 (ต่อ)

กระบวนการ	แนวทางปฏิบัติ	รูปแบบ
		งานสุนทรียศิลป์
		กิจกรรมวาดภาพแผนที่
		จิตทัศน์
		การจัดดอกไม้
สร้างความเชื่อมโยง	ฝึกปฏิบัติผ่านกิจกรรม	กิจกรรมอาสาสมัคร
		กิจกรรมสุนทรียสนทนา
		กิจกรรมกลุ่ม

2.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จิตตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการศึกษาที่มุ่งพัฒนาด้านในของมนุษย์ ปัจจุบันในประเทศไทยยังมีการศึกษาในเรื่องนี้ค่อนข้างน้อย มหาวิทยาลัยมหิดล โดยศูนย์จิตตปัญญาศึกษาได้ริเริ่มเผยแพร่แนวคิดนี้ ในมหาวิทยาลัยราชภัฏหลายแห่งเริ่มนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามาใช้ในการเรียนการสอน งานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีดังนี้

2.7.1 อาจง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) ได้ศึกษาการพัฒนากระบวนการเรียนการสอนการบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเองในการศึกษามีการค้นคว้าวิเคราะห์เอกสารจากทั้งในและต่างประเทศ พบว่า ในต่างประเทศได้ให้การยอมรับการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณค่าความเป็นมนุษย์ มีหลักการการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมของนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ซึ่งเกิดจากการมีคุณค่าความเป็นมนุษย์ทั้ง 5 ประการ ได้แก่ ความจริง ความรักความเมตตา ความประพฤติดชอบ ความสงบสุข และอหิงสา ผู้วิจัยได้นำเสนอรูปแบบดังกล่าวพร้อมกับการนำมาทดลองกับนักเรียนนักศึกษาในประเทศ พบว่า รูปแบบดังกล่าวสามารถช่วยให้นักเรียนเกิดการเปลี่ยนแปลงความคิดและพฤติกรรมที่พึงประสงค์

2.7.2 จิรัชกาล พงศ์กเชียร (2550) ได้ศึกษาการวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาในสถาบันอุดมศึกษาไทย เพื่อประมวล วิเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาที่สถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ กระทำอยู่ และวิจัยและพัฒนากระบวนการเรียนรู้บนฐานจิตตปัญญาในมหาวิทยาลัยมหิดล ผลการวิจัยปัจจัยที่สำคัญในการจัดศึกษาตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ ความรักความเมตตา ความตระหนักรู้ ประสบการณ์ตรง คิดใคร่ครวญ เห็นเชื่อมโยง การคิดเชิง

วิพากษ์และวิจารณ์งาน ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การเรียนรู้แบบองค์รวม กัลยาณมิตร แบบอย่างของครูผู้สอน ปัจจัยเกื้อหนุน ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เนื้อหา หลักสูตร วัฒนธรรมองค์กร และการจัดการเรียนรู้

2.7.3 ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2551) หรือศูนย์คุณธรรม ได้นำเสนอรายงานผลการดำเนินโครงการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาระดับอุดมศึกษา 2) เพื่อพัฒนาคุณลักษณะจิตตให้แก่ นิสิตนักศึกษาระดับอุดมศึกษา และ 3) เพื่อทดลองหลักสูตรและหาประสิทธิภาพของหลักสูตรฝึกอบรม กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ นิสิตสาขาวิชาการประถมศึกษา ชั้นปีที่ 1 คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จำนวน 29 คน ผลการฝึกอบรมพบว่า ด้านจิตใจผู้เข้ารับการอบรมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในเรื่องสมาธิ และความตระหนักรู้ภายในตน โดยผู้เข้ารับการอบรมนำกิจกรรมตามหลักสูตรไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ส่วนด้านปัญญามีการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนในด้านเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น จะเห็นได้จากกิจกรรมสุนทรียสนทนา กิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้ และการสะท้อนคิด ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นผลมาจากการรายงานตนเองของผู้เข้ารับการอบรม สะท้อนถึงประสิทธิภาพของหลักสูตรที่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ ถ้าผู้เข้ารับการอบรมได้นำกิจกรรมทั้งหมดไปปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ย่อมจะทำให้เกิดคุณลักษณะทางจิตตปัญญาที่เป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

2.7.4 อัครพงศ์ สุขมาต์ (2553) ได้พัฒนาหลักสูตรเสริมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญา พบว่าคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา และจิตสาธารณะเปลี่ยนไปจากหลังการทดลองสูงกว่านักเรียนกลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และนักเรียนมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด

2.7.5 โนซาวา อะยาโกะ (Ayako 2004) นักศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยโตรอนโต ประเทศแคนาดา ได้ศึกษาเรื่อง “A way to awakening : Five educator’ experience of integrating contemplative practices into their live (Ontario)” เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่ศึกษาถึงการฝึกปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองอย่างเป็นองค์รวมของนักการศึกษาจำนวน 5 คน ที่ได้ฝึกสมาธิ โยคะ และไทเก๊ก (Tai chi) มาเป็นเวลา 6 – 15 ปี โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการใช้ทัศนศิลป์ และบทร้อยกรองเพื่อสื่อถึงประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมการวิจัยได้อย่างยิ่ง การศึกษาพบว่าการนำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาไปใช้ในชีวิตครู ส่งผลต่อการพัฒนาตัวครูอย่างเป็นองค์รวมทั้งในแง่คุณภาพชีวิตส่วนตนและในแง่คุณภาพการสอน โดยพบว่าครูที่ปฏิบัติตามสมาธิ แบบ

จิตตปัญญาศึกษานี้มีการรับรู้ตนเองที่สูงขึ้น สอนได้อย่างเป็นธรรมชาติสอดคล้องกับธรรมชาติของตนเองได้ดียิ่งขึ้น และยังพบว่าครูเหล่านี้ยังสามารถช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวม และเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้นด้วยเช่นกัน โดยผู้วิจัยได้เสนอว่าควรมีการนำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาเข้าไปใช้ในแนวทางในการปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครูให้มีความเป็นองค์รวมมากขึ้น (Holistic Teacher Education)

2.7.6 คอนติ สก๊อตต์ และเดวิด แพททริก (Scott and Prattrick 2002) นักศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยโคลัมเบียศึกษาเรื่อง “The spiritual life of teachers : A study of holistic education and the holistic perspective” โดยมีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยศึกษาชีวิตของครูมัธยมศึกษา 4 คน โดยเฉพาะในมิติทางจิตวิญญาณโดยใช้การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่า ครูเหล่านี้ล้วนแต่ใช้แนวทางการเรียนรู้แบบองค์รวมในการออกแบบการเรียนการสอนในระดับสูง และยังใช้หลักการเรียนรู้แบบองค์รวมในการสร้างความตระหนักรู้ในชีวิตส่วนตัว นอกจากนี้ยังพบอีกว่าครูเหล่านี้สะท้อนให้เห็นสอดคล้องและบูรณาการระหว่างการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมในตัวเองกับการเรียนรู้ที่เป็นองค์รวมที่ถ่ายทอดให้ลูกศิษย์ โดยครูเหล่านี้มักจะเน้นเรื่อง “การมีจิตตื่นรู้” เป็นแก่นสำคัญของการคิดแบบเชื่อมโยง อันเป็นหัวใจของการเรียนรู้แบบองค์รวมในเรื่องของปรัชญาและกระบวนการทัศนส่วนบุคคล ซึ่งกระทบทั้งในแง่หลักการดำเนินชีวิตส่วนตัวและการทำหน้าที่ครูอย่างไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ครูผู้สอนในแนวจิตตปัญญาศึกษายังมุ่งพัฒนานักเรียนทั้งด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ อย่างบูรณาการควบคู่กันไปโดยไม่แยกส่วนจากกัน ท้ายที่สุดงานชิ้นนี้ยังชี้ด้วยว่าครูที่ประสบความสำเร็จในการสอนแบบองค์รวมมักมีความเชื่อและศรัทธาต่อวิชาชีพครูสูง และมองงานสอนเป็นงานที่มีคุณค่าทางจิตวิญญาณต่อตนเอง

2.7.7 คาเรียเมเยอร์ แอนเน (Karaemeyer Anne. 2000) นักศึกษาปริญญาเอกมหาวิทยาลัยโตรอนโต แคนาดา ศึกษาเรื่อง “Moved by the spirit : A narrative inquiry” ศึกษาเรื่องการใช้หลักการเรียนรู้แบบองค์รวมและจิตตปัญญาศึกษาในการสอนสายศิลป์ พบว่า แนวปฏิบัติของจิตตปัญญาศึกษาทำให้เกิดการหลอมรวมของร่างกายจิตใจ และอารมณ์ของนักเรียนนาฏศิลป์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำไปใช้ในกลุ่มเด็กซึ่งมีความต้องการพิเศษ เช่น เด็กออทิสติก หรือเด็กที่มีปัญหาทางด้านอารมณ์ แนวทางปฏิบัติทางด้านจิตตปัญญาศึกษาทำให้เด็กมีสมาธิในการเรียนขึ้น และมีการยอมรับตนเองและบุคคลรอบข้างได้ดียิ่งขึ้นด้วย รวมทั้งเป็นการค้นหาและดึงศักยภาพที่ซ่อนอยู่ในตัวเด็กเหล่านี้ออกมาให้ปรากฏ โดยผู้วิจัยสรุปว่าควรมีการนำหลักจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้แบบองค์รวมไปใช้ในการจัดหลักสูตรให้กับเด็กที่มีความต้องการพิเศษมากขึ้น

2.7.8 โคลาริโอ เกตท์ และมาเรียน อีซาเบลล่า (Colalilo Kate and Maria Isabella 2002) ศึกษาเรื่อง “Awakening creativity and spiritual intelligence : The soul work of holistic educators” งานของนักการศึกษาแบบองค์รวมในการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลและสร้างสิ่งที่เรียกว่าความฉลาดทางจิตวิญญาณ (Spiritual intelligence) โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ พบว่านักการศึกษาแบบองค์รวมมีแนวทางการทำงานที่คล้ายกันนั้นคือ การใช้หลักการสร้างการรับรู้และตระหนักรู้ภายในของบุคคลเป็นกลยุทธ์สำคัญในการส่งเสริมความเจริญงอกงามทั้งทางความคิดและการทำงาน นอกจากนี้นักการศึกษาแบบองค์รวมยังยึดหลักของการเอาใจใส่ตัวบุคคลและการประเมินผลตามสภาพจริงเป็นแนวทางสำคัญในการติดตามส่งเสริมความเจริญงอกงามของบุคคล นักการศึกษาแบบองค์รวมยังมุ่งให้เกิดดุลยภาพภายในบุคคลและการรู้จักเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งต่าง ๆ รอบตัว การพัฒนาการคิดแบบเชื่อมโยงและการคิดแบบพหุมิติ งานชิ้นนี้ยังพยายามแยกความแตกต่างแต่เชื่อมโยงเขาวัวปัญญาทั่วไปกับเขาวัวปัญญาในระดับที่ซับซ้อนขึ้น เช่น จินตนาการ (Imagination) ปรีชาญาณ (Intuition) และวิสัยทัศน์ การศึกษาแบบองค์รวมยังมุ่งชี้ให้เห็นว่าคุณสมบัติต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีอยู่แล้วในมนุษย์ปกติทั้งหลาย การศึกษาแบบองค์รวมทำหน้าที่แค่เพียงดึงคุณสมบัติเหล่านั้นออกมาให้เด่นชัดขึ้นโดยอาศัยการให้ผู้เรียนได้ฝึกจิตตปัญญาที่จะช่วยเชื่อมโยงตัวตนภายนอกกับตัวตนภายในของผู้เรียนกลายเป็นพลังแห่งการเรียนรู้และการทำงานที่พัฒนาขึ้นอย่างมหาศาล งานชิ้นนี้ยังได้ชี้ถึงเทคนิควิธีการที่นำมาใช้ได้ผลในการสร้างความตระหนักรู้ภายในให้แก่ผู้เรียน เช่น การเขียนแบบสร้างสรรค์ (Creative writing) คู่ขนานไปกับการปฏิบัติสมาธิ การมีกิจกรรมฝึกสมาธิจิตขั้นสูงร่วมกันเพื่อการรับรู้ตนเองและผู้อื่นร่วมกัน เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบอีกว่าเมื่อนำไปใช้ในการสอนศิลปะ แนวทางการเรียนรู้แบบองค์รวมนี้ยังช่วยให้ผู้เรียนค้นพบความคิดสร้างสรรค์ของตนเอง การรับรู้จุดมุ่งหมายทางศิลปะของตนเองในการนำเสนอผลงานศิลปะที่กลมกลืนกับชีวิตของตนและสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้ดียิ่งขึ้น

3. แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์เป็นคำที่นำเอาคำว่า “คุณลักษณะ” กับคำว่า “อันพึงประสงค์” มารวมกัน ส่วนคำว่า คุณลักษณะศึกษา มาจากภาษาอังกฤษว่า “Character education” ในวงการศึกษ “คุณลักษณะอันพึงประสงค์” คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ครูประพฤติปฏิบัติแล้วมีอิทธิพลต่อการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนที่สอนอยู่

Good (1995) ได้ให้ความหมายของคุณลักษณะอันพึงประสงค์ว่า หมายถึง “การศึกษาที่ออกแบบเพื่อพัฒนาคุณลักษณะของบุคคล ที่สอดคล้องกับระบบของจริยธรรมบางระบบ” ดังเช่น

ในบางครั้งจะมองคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในมิติของการสร้างจุดหมาย และกำหนดเกณฑ์ที่สอดคล้องกับการเรียนการสอน และประสบการณ์การเรียนรู้ทั้งหมด

3.1 คุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับสังคมไทย

คุณลักษณะที่ดีของคนไทยที่พึงประสงค์ ซึ่งกำหนดในมาตรฐานการศึกษาชาติคือ คุณธรรมและจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก โดยคนไทยต้องมีการดำเนินชีวิตโดย กายสุจริต จิตสุจริต และมโนสุจริต สำหรับการวิจัยนี้ได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ คุณลักษณะด้านคุณธรรม คุณลักษณะด้านสังคม และคุณลักษณะด้านการเรียนรู้

คุณลักษณะด้านคุณธรรม หมายถึง คุณลักษณะที่เป็นสภาพความดีงามในด้านต่าง ๆ และหากยึดชุดของคุณธรรมระดับบุคคลเพื่อมุ่งความสำเร็จของส่วนรวมตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากการวิเคราะห์ของไกรยุทธ ชีรตยาภินันท์ (2531) ซึ่งใช้เป็นกรอบในงานวิจัยของสุวิมล ว่องวานิช และนางลักษณ์ วิรัชชัย (2543) พบว่าคุณธรรมระดับบุคคล เพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิตและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมี 4 ชุด ได้แก่ (1.1) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยแรงผลักดัน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความขยันหมั่นเพียร ความอดทน ความสามารถพึ่งตนเอง และความมีวินัย (1.2) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยหล่อเลี้ยง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยเร่งรัดให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้อย่างต่อเนื่อง เช่น จันทะ ความรับผิดชอบ ความสำนึกในหน้าที่ และความกตัญญู (1.3) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยเหนี่ยวรั้ง หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยยึดประวิงหรือดักเตือนให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความมีสติและรอบคอบ และความตั้งใจดี และ (1.4) คุณธรรมที่เป็นปัจจัยสนับสนุน หมายถึง สภาพความดีงามที่ช่วยส่งเสริมให้กระทำการใด ๆ ให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ เช่น ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อกัน ความเอื้อเฟื้อต่อกัน ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ความอะลุ่มอล่วยถ้อยทีถ้อยอาศัย (2) คุณลักษณะด้านสังคม หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสังคมและการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความมีกิริยามารยาท การปรับตัว ความตรงต่อเวลา ความสุภาพ การมีสัมมาคารวะ การพูดจาไพเราะ และความอ่อนน้อมถ่อมตน (3) คุณลักษณะด้านการเรียนรู้ หมายถึง คุณลักษณะที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหาความรู้ การทำความเข้าใจในเรื่องต่าง ๆ เช่น ความใฝ่รู้ใฝ่เรียน ความรักโรงเรียน และความรักการอ่าน

Ryan (2002) เสนอแนวทางการจัดคุณลักษณะศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ (The Six E's of Character Education) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การยกตัวอย่างและปฏิบัติเป็นแบบอย่าง (Example) แนวทางการยกตัวอย่างของการประพฤติปฏิบัติที่สะท้อนคุณลักษณะที่พึงประสงค์นอกเหนือจากการอบรมสั่งสอนเพื่อยกตัวอย่างพฤติกรรมที่ดีและไม่ดี พร้อมผลของการปฏิบัติให้เกิดความเข้าใจ รวมถึงการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของครูเพื่อให้นักเรียนเห็นด้วย การปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีถือเป็นการยกตัวอย่างที่ดีที่สุดที่นักเรียนสามารถเห็นและเลียนแบบการกระทำ ความประพฤติต่าง ๆ ได้โดยตรง

2. การสอนอธิบายให้รู้จักใช้เหตุผล (Explanation) ต้องปรับเปลี่ยนแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะของนักเรียน จากเดิมที่ควบคุมความประพฤติโดยเน้นการท่องกฎแล้วปฏิบัติตามกฎโดยขาดเหตุผลมาเป็นการใช้อธิบายให้รู้จักใช้เหตุผลและผลในการพัฒนาคุณลักษณะต่าง ๆ กระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์หรือสนทนาเกี่ยวกับคุณลักษณะที่ดีและไม่ดี พร้อมอธิบายเหตุผลประกอบเพื่อสร้างความตระหนักและการปรับพฤติกรรมอันสะท้อนถึงคุณลักษณะของเด็กออกมา

3. การเชิญชวนให้ทำความดี (Exhortation) การชี้แนะ เชิญชวน โดยใช้การเสริมแรงทางบวกควบคู่กับการพัฒนาความกล้าหาญเชิงจริยธรรม (Moral Courage Development) โดยให้กล้าทำในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่อายหรือกลัวที่จะทำในสิ่งที่ควร

4. การจัดสิ่งแวดล้อมเชิงคุณธรรม (Ethos or Ethical Environment) เอื้อต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ไม่มีสิ่งยั่วยุให้ไปในทางเลื่อม โดยเฉพาะในห้องเรียนซึ่งเป็นสังคมย่อยเล็ก ๆ ที่นักเรียนจะต้องสร้างปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ครูสามารถจำลองสังคมใหญ่ภายในห้องเรียนได้ สร้างบรรยากาศเชิงคุณธรรม

5. การจัดประสบการณ์ (Experience) การเปิดโอกาสให้เด็กได้สัมผัสสังคมภายนอกอย่างจริงจังนอกโรงเรียนจะช่วยให้เด็กเรียนรู้และซึมซับแนวคิดในการประพฤติปฏิบัติตนอย่างพึงประสงค์

6. การคาดหวังความเป็นเลิศ (Expectations of Excellence) การวางเป้าหมายของตนเองของเด็ก เป็นเสมือนการกำหนดหลักชัยในการพัฒนาคุณลักษณะของตนเองให้ดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

นวัตกรรมการพัฒนาคุณลักษณะที่ดี

ผลการดำเนินโครงการทำให้ครูอาจารย์ในโรงเรียนได้มีการพัฒนานวัตกรรมคุณลักษณะศึกษา ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. นวัตกรรมหลักสูตรแบบบูรณาการ (Integrated Curriculum Innovation) การจัดกิจกรรมบูรณาการแบบเน้นคุณธรรม (Moral-focused Activity) โดยการสอดแทรกการพัฒนาคุณธรรมระหว่างการพัฒนาทักษะความสามารถของนักเรียนตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดในหลักสูตร

2. นวัตกรรมกระแสนิยม (Intrend Innovation) การจัดกิจกรรมใช้การสร้างกระแสหรือการนำค่านิยมที่เกิดขึ้นตามกระแสในช่วงนั้นมาใช้เป็นสื่อในการออกแบบกิจกรรมเพื่อดึงความสนใจของนักเรียน หรือการกำหนดกิจกรรมที่มีลักษณะการแข่งขัน เพื่อลดช่องว่างระหว่างสถานภาพของบุคคลหรือชนชั้น

3. นวัตกรรมขบวนการบูรณาการ (Integrated Process Innovation) การจัดกิจกรรมที่มีการบูรณาการกระบวนการดำเนินงานของนักเรียนในกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ๆ มิใช่จัดกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งแล้วหยุด แล้วเริ่มทำกิจกรรมอื่นต่อไปที่ไม่สัมพันธ์กับกิจกรรมเดิม

4. นวัตกรรมริเริ่มจากนักเรียนร้อยแปดแบบ (108 Student Initiations Innovation) การจัดกิจกรรมที่ให้นักเรียนเป็นผู้คิดริเริ่มและออกแบบกิจกรรม เพื่อให้ได้กิจกรรมและการขยายผลที่นำไปสู่การพัฒนาคุณลักษณะ

5. นวัตกรรมที่ทำให้เข้าระบบสถาบัน (Institutionalized Innovation) การจัดกิจกรรมที่กำหนดเป้าหมายของการดำเนินงานในระดับสูง และทำให้เป็นภารกิจปกติของโรงเรียน โดยกำหนดเป็นแผนงานหลัก

6. นวัตกรรมอิงการเรียนรู้จากการบริการ (Service Learning-Based Innovation) การจัดกิจกรรมที่จัดโอกาสให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากการทำงานที่เป็นการให้บริการแก่สังคม

7. นวัตกรรมการประชุม (Forum Innovation) การจัดกิจกรรมที่ทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการประชุมในรูปแบบของสมัชชาหรือการเสวนา เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกัน

8. นวัตกรรมคุณค่าเพื่อชีวิต (Living Values Innovation) การจัดกิจกรรมโดยใช้แนวคิด "คุณค่าเพื่อชีวิต" ซึ่งพัฒนาโดยนักวิชาการชาวตะวันตก บนพื้นฐานแนวคิดของการพัฒนาจิตใจของนักเรียนให้มีความสงบ และเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองให้ดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า

9. นวัตกรรมที่เป็นนิสัยประจำ (Routine Habit Innovation) การจัดกิจกรรมโดยครูเป็นผู้กำหนดคุณลักษณะที่จำเป็นต้องพัฒนาในตัวนักเรียนและฝึกปฏิบัติเป็นนิสัยในชีวิตประจำวัน

10. นวัตกรรมการพัฒนาตนเอง (Self-Development Innovation) การจัดกิจกรรมโดยการฝึกให้นักเรียนรู้จักประเมินตนเอง และมีการพัฒนาตนเองในรูปแบบต่าง ๆ เช่น กิจกรรมการเผาไผ่ ให้นักเรียนเขียนพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมที่ตนเองได้ปฏิบัติบนกระดาน

11. นวัตกรรมการประยุกต์ในโลกแห่งความเป็นจริง (Real World Application Innovation) การจัดกิจกรรมโดยการนำพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในโลกแห่งความเป็นจริงมาใช้ในการแสดงพฤติกรรมในโรงเรียน

3.2 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัยร่วมกับคณะครุศาสตร์ / ศึกษาศาสตร์ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ได้ศึกษาวิจัย โดยการศึกษาและสังเคราะห์คุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ในยุคสังคมสารสนเทศ สรุปองค์ประกอบและคุณลักษณะสำคัญได้ดังนี้ (สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, 2537 : 36 – 37)

3.2.1 มีปัญญา คุณลักษณะที่สำคัญ คือ

เป็นผู้ใฝ่หาและรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารให้ทันสมัย

มีความสามารถในการวิเคราะห์ข่าวสาร

มีวิจารณญาณ

เป็นคนดีมีไหวพริบ รู้จักคิด และรู้จักการแก้ปัญหา

เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม

เป็นคนมองการณ์ไกล

เป็นคนรู้จักใช้หลักเหตุผลที่ถูกต้องในการพูด การคิด และตัดสินใจ

3.2.2 มีความรอบรู้ในวิชาชีพ คุณลักษณะที่สำคัญ คือ

มีความสามารถในการเข้าใจสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง และสภาพแวดล้อม

มีความรู้และเข้าใจในสาขาวิชาเฉพาะ

มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาของสหสาขาวิชาอันเป็นพื้นฐานสำหรับคนที่จะเป็นบัณฑิต

มีทักษะในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร

มีความสามารถในการผลิต / สร้าง หรือเลือกใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีในการประกอบการสอน

3.2.3 เป็นผู้มีความรู้และบุคลิกภาพที่ดี คุณลักษณะที่สำคัญคือ

ประพฤติตนดีสม่ำเสมอ

ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม

เป็นผู้มีวินัยและมีความรับผิดชอบ

มีความยุติธรรมและรู้จักเสียสละ

มีคุณธรรมพื้นฐานเป็นหลักในการดำรงชีวิต

3.2.4 มีอุดมการณ์ในวิชาชีพ คุณลักษณะที่สำคัญ คือ

รัก พอใจ และนิยมในวิชาชีพครู
 ปรารถนาที่จะเป็นครู
 สร้างเสริมเกียรติแห่งการเป็นครู
 ทำตัวให้เป็นที่รักและเคารพของศิษย์
 อุทิศตนเพื่อพัฒนาศิษย์
 ตั้งใจทำงานเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ
 อุทิศตนเพื่อผดุงเกียรติแห่งวิชาชีพครู

3.2.5 มีความเป็นประชาธิปไตยและเป็นคนทันสมัย คุณลักษณะที่สำคัญ คือ

มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย
 สามารถวิพากษ์วิจารณ์และรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
 รู้จักค้นหาความรู้เพิ่มเติมให้กว้างขวางและทันสมัยอยู่เสมอ

3.3 วิทธี (Witty 1974) ได้ศึกษาลักษณะของครูที่ดีจากการวิเคราะห์จดหมายของนักเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน 12,000 ฉบับ พบว่า คุณลักษณะที่สำคัญที่สุดของครูมี 12 ประการ คือ

1. มีทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตย เช่น รู้จักร่วมมือ
2. มีความกรุณาและสนใจเด็กเป็นรายบุคคล
3. อุดมทน
4. มีความสนใจกว้างขวาง
5. ลักษณะท่าทางดี
6. ยุติธรรมไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก
7. มีอารมณ์ขัน
8. มีความประพฤติดีและคงเส้นคงวา
9. สนใจปัญหาของเด็ก
10. ยึดหยุ่น
11. รู้จักยอมรับและยกย่อง
12. มีวิธีการสอนแปลกใหม่

3.4 คุณลักษณะของครูในสายของนักเรียน เบ็ค (Beck 1967) ได้ศึกษาพบว่า คุณลักษณะของครูสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. มีความรักและความเอาใจใส่ต่อนักเรียน

2. มีความรู้ให้แก่นักเรียนคือ สามารถช่วยเหลือนักเรียนด้านความรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

3. มีระเบียบวินัย สามารถควบคุมบรรยากาศของชั้นเรียนให้ดำเนินไปด้วยดี
4. ส่งเสริมให้กำลังใจนักเรียน มีความสนใจและกระตือรือร้นต่อการเรียน
5. มีคุณสมบัติในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวิธีสอนให้ดีขึ้น

3.5 ชีรวิทย์ หทัยรัตนนันท์, ชันยกร ปราณปรีชากุล และศิริรุ่ง เกษเมือง (2545 : 12 – 20) ได้ทำการศึกษาและวิเคราะห์คุณลักษณะการมีจิตสำนึกในความเป็นครู โดยศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากประสบการณ์ของบุคคลหลากหลายอาชีพ ซึ่งใช้วิธีการออกแบบสอบถามปลายเปิดจำนวน 85 ฉบับ นำมาวิเคราะห์หาความซ้ำกันของเนื้อหา และสรุปผลคุณลักษณะการมีจิตสำนึกในความเป็นครูจากประสบการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิต่าง ๆ ได้ดังนี้

1. ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี
2. เป็นกันเองกับนักเรียน
3. พุดจาสุภาพเรียบร้อย ไม่ดูนักเรียน
4. เสียสละ อุทิศเวลาสอนนักเรียนอย่างเต็มที่ เต็มเวลา
5. มีความยุติธรรม ไม่ลำเอียง
6. มีอารมณ์ขัน สอนสนุก ไม่เครียด
7. มีความรักและศรัทธาในความเป็นครู
8. มีความรักเมตตาครูณากับผู้เรียน
9. แต่งกายสุภาพเรียบร้อย เหมาะสมกับกาลเทศะ
10. อบรมสั่งสอนศิษย์ให้เป็นคนดี คนเก่ง และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข
11. ต้องรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคลเพื่อส่งเสริมพัฒนาและแก้ไขข้อบกพร่องได้

ถูกต้อง

3.6 พลสันห์ โพธิ์ศรีทอง (2540 : 1-4) ได้สรุปถึงแนวทางในการผลิตครูแนวใหม่ในด้าน เป้าหมายของการผลิตครูแนวใหม่ตามแนวทางการปฏิรูปการฝึกหัดครูของสถาบันราชภัฏว่า เพื่อให้ได้ทั้งครูเก่งและดี ที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย และมีทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ครูสูง รวมทั้งมีคุณลักษณะที่สังคมพึงประสงค์ สามารถตอบสนองต่อผู้เรียนในสังคมยุคใหม่ได้ดี ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งตนเอง โรงเรียนและชุมชน ทำให้อาชีพครูเป็นวิชาชีพที่คนทั่วไปยกย่องศรัทธา ลักษณะประสิทธิภาพความเป็นครูยุคใหม่ ดังนี้

1. ครูเก่ง มีลักษณะดังนี้

ด้านการทำงาน ประกอบด้วยมีความรู้ในวิชาชีพครู มีความสามารถปฏิบัติงาน
หน้าที่ครู

ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา ประกอบด้วย มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ มีการ
พัฒนาโรงเรียนทุกด้านให้ก้าวหน้า มีการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ด้านความรอบรู้ ประกอบด้วยมีความรอบรู้สถานการณ์บ้านเมืองและความ
เปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมเศรษฐกิจ และการเมือง

1.2 มีความเป็นผู้นำทางวิชาการที่สามารถอ่านคนออก บอกคนได้ ใช้คนเป็น
และเห็นอนาคต

1.3 มีการคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

2. คนดี มีลักษณะดังนี้

2.1 ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ประกอบด้วย

2.1.1 มีวินัย

2.1.2 มีความขยัน

2.1.3 มีความอดทน

2.1.4 มีความประหยัด

2.1.5 มีความยุติธรรม

2.1.6 มีความรับผิดชอบ

2.1.7 มีความกรุณา

2.2 ด้านความเป็นประชาธิปไตย ประกอบด้วย

2.2.1 ประชาธิปไตยในการปฏิบัติงาน

2.2.2 ประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต

2.3 ด้านความรักศรัทธาในอาชีพครู ประกอบด้วย

2.3.1 มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

2.3.3 มีความรักในอาชีพครู

3.7 คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดเสวนาระดมความคิดเรื่อง มาตรฐาน
วัดความเป็นครู : สู่ความเป็นเลิศ เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2541 เพื่อกำหนดลักษณะความเป็นครู
วิชาชีพของนิสิตคณะครุศาสตร์ สรุปผลการเสวนาได้ว่า ครูลักษณะประกอบด้วยไตรลักษณ์ 3
ประการ คือ ความรู้ การสอน และคุณธรรม ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

1. ความรู้ในด้านวิชาพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ความรู้ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม
และวัฒนธรรม

2. ความรู้เรื่องการศึกษา
3. ความรู้เกี่ยวกับวิชาที่สอน
4. มีความสามารถในการสอน
5. มีฝีมือ
6. รักอาชีพ
7. มีคุณธรรม
8. มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ
9. มีบุคลิกภาพดี
10. รู้จักคิดเป็น
11. รู้วิธีการให้การศึกษา
12. รู้การพัฒนาวิชาการ
13. รู้การพัฒนาผู้รับการศึกษา
14. รู้การพัฒนาสังคม
15. รู้การพัฒนาศิลปวัฒนธรรม
16. มีวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง
17. สู้งาน อดทน
18. ตรงต่อเวลา
19. ใฝ่รู้อยู่เสมอ
20. มีความทันสมัย
21. มีความกระตือรือร้น
22. มีน้ำใจ
23. รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น

ดังนั้น ตามแนวทางการปฏิรูปการฝึกหัดครู แนวการผลิตครูแนวใหม่ และมาตรฐานความเป็นครู : ผู้ความเป็นเลิศ สรุปได้ว่า แนวคิดดังกล่าวได้กำหนดเป้าหมายเพื่อผลิตบัณฑิตครูให้เป็นครูเก่งและครูดี ที่ประกอบด้วยไตรลักษณ์ 3 ประการ คือ ความรู้ การสอน และคุณธรรม ที่มีความพร้อมทั้งด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านสังคม และด้านอารมณ์

3.7 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ระดับปริญญาตรี

ตามประกาศของกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ.2548 ดังต่อไปนี้

1. มีคุณธรรมจริยธรรม
2. มีความรอบรู้อย่างกว้างขวาง

3. เป็นผู้ใฝ่รู้

4. สามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำเนินชีวิตและดำรงตนอยู่ในสังคมเป็นอย่างดี
5. มีโลกทัศน์ที่กว้างไกล
6. มีความเข้าใจธรรมชาติ ตนเอง ผู้อื่น และสังคม
7. คิดอย่างมีเหตุผล
8. ตระหนักในคุณค่าของศิลปะและวัฒนธรรมทั้งของไทยและของประชาคม

นานาชาติ

9. ใช้ภาษาในการติดต่อสื่อสารได้ดี

3.8 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ระดับปริญญาตรี

ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิของสำนักงานการอุดมศึกษา พ.ศ.2552 ผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญา โดยทั่วไปจะมีความรู้ความสามารถอย่างน้อยดังต่อไปนี้

1. ความรู้ที่ครอบคลุม สอดคล้อง และเป็นระบบในสาขา/สาขาวิชาที่ศึกษา ตลอดถึงความเข้าใจในทฤษฎีและหลักการที่เกี่ยวข้อง

2. ความสามารถที่จะตรวจสอบปัญหาที่ซับซ้อนและพัฒนาแนวทางใน การแก้ปัญหา ได้อย่างสร้างสรรค์จากความเข้าใจที่ลึกซึ้งของตนเองและความรู้จากสาขาวิชาอื่นที่เกี่ยวข้อง โดยอาศัยคำแนะนำแต่เพียงเล็กน้อย

3. ความสามารถในการค้นหา การใช้เทคนิคทางคณิตศาสตร์และสถิติที่เหมาะสม ในการวิเคราะห์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ตลอดจนการเลือกใช้กลไกที่เหมาะสมในการสื่อสารผลการวิเคราะห์ต่อผู้รับข้อมูลข่าวสารกลุ่มต่าง ๆ

4. ในกรณีของหลักสูตรวิชาชีพ สิ่งสำคัญคือ ความรู้และทักษะที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพในวิชาชีพนั้น ๆ

5. ในกรณีของหลักสูตรวิชาการที่ไม่มุ่งเน้นการปฏิบัติในวิชาชีพ สิ่งสำคัญคือ ความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในผลงานวิจัยต่าง ๆ ในสาขา/สาขาวิชานั้น ความสามารถในการแปลความหมาย การวิเคราะห์ และประเมินความสำคัญของการวิจัยในการขยายองค์ความรู้ในสาขา/สาขาวิชา

คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์

1. มีความคิดริเริ่มในการแก้ไขปัญหา และข้อโต้แย้งทั้งในสถานการณ์ส่วนบุคคล และของกลุ่ม โดยการแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำในการแสวงหาทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมไปปฏิบัติได้

2. สามารถประยุกต์ความเข้าใจอันถ่องแท้ในทฤษฎีและระเบียบวิธีการศึกษาค้นคว้า ในสาขาวิชาของตน เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและข้อโต้แย้งในสถานการณ์อื่น ๆ

3. สามารถพิจารณาแสวงหาและเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาทางวิชาการ หรือวิชาชีพ โดยยอมรับข้อจำกัดของธรรมชาติของความรู้ในสาขาวิชาของตน

4. มีส่วนร่วมในการติดตามพัฒนาการในศาสตร์ของตนให้ทันสมัย และเพิ่มพูนความรู้และความเข้าใจของตนอยู่เสมอ

5. มีจริยธรรมและความรับผิดชอบสูงทั้งในบริบททางวิชาการ ในวิชาชีพและ ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ (สำนักงานการอุดมศึกษา 2552 : 20)

3.9 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏ กาญจนบุรี

คณะครุศาสตร์ได้กำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ระดับปริญญาตรี ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF) พ.ศ.2552 และเพิ่มเติมคุณลักษณะ เฉพาะที่คณะครุศาสตร์ต้องการปลูกฝังให้แก่บัณฑิต

1. มีความคิดริเริ่มในการแก้ปัญหาและข้อโต้แย้งทั้งในสถานการณ์ส่วนบุคคล ของกลุ่ม โดยการแสดงออกซึ่งภาวะผู้นำในการแสวงหาทางเลือกใหม่ที่เหมาะสมไปปฏิบัติได้

2. สามารถประยุกต์ความเข้าใจอันถ่องแท้ในทฤษฎีและระเบียบวิธีการศึกษาค้นคว้า ในสาขาวิชาของตนเพื่อใช้แก้ปัญหาและข้อโต้แย้งในสถานการณ์อื่น ๆ

3. สามารถพิจารณาแสวงหาและเสนอแนะแนวทางในการแก้ปัญหาทางวิชาการ หรือวิชาชีพ โดยยอมรับข้อจำกัดของธรรมชาติของความรู้ในสาขาของตน

4. มีส่วนร่วมในการติดตามพัฒนาในศาสตร์ของตนให้ทันสมัย และเพิ่มพูนความรู้ และความเข้าใจของตนเองอยู่เสมอ

5. มีจริยธรรมและความรับผิดชอบสูงทั้งในบริบททางวิชาการ ในวิชาชีพ และ ชุมชนอย่างสม่ำเสมอ

6. เป็นคนดี เป็นครูดี มีปัญญา สามารถจัดหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้ตาม สาขาที่ตนเรียนได้อย่างมีคุณภาพ ดำเนินชีวิตตามหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลัก เศรษฐกิจพอเพียง ใฝ่รู้ใฝ่เรียน พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน มีคุณสมบัติของกัลยาณมิตร 7 ประการ มีความสามารถและทักษะภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และ ICT

3.10 ซูซาน ทอร์มสัน จอห์นและบอร์นเนีย เกียร์ (Susan Thompson, John G. Greer and Bonnie B. Greer 2004 : 1-11) ได้ศึกษาคุณลักษณะความเป็นครูที่ดี 12 ประการ

1. มีความยุติธรรม

2. มีทัศนคติที่ดี

3. มีความพร้อมในการสอน

4. มีความเข้าใจเด็ก
5. มีอารมณ์ขัน
6. มีความคิดสร้างสรรค์
7. มีความร่วมรับผิชอบ
8. มีความเมตตา รู้จักให้อภัยนักเรียน
9. มีความเคารพและยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
10. มีความคาดหวังสูง
11. มีความเห็นอกเห็นใจและเข้าใจถึงความแตกต่างของผู้เรียน
12. มีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

3.11 ฮอยและมิสเกล (Hoy and Miskel. 1996 : 328 – 329) กล่าวว่า คุณลักษณะความเป็นครูมืออาชีพแบ่งออกได้ 4 ประการ คือ

1. ด้านความรู้ (Knowledge) เป็นพื้นฐานสำคัญที่จำเป็น เนื่องจากความรู้ได้มาจากการศึกษาและฝึกฝน จึงต้องจัดระบบความรู้ในตัวเอง เมื่อมีความเข้าก็จะสามารถแก้ปัญหาที่ซับซ้อนและลึกซึ้งได้
2. ด้านความเป็นระเบียบการควบคุม (Regulation and Control) โดยเฉพาะการควบคุมตนเองเพราะจะสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้เอง ตามกรอบความรู้ที่ตนเองมีความชำนาญ และสามารถรับการตรวจสอบจากมืออาชีพด้วยกันได้
3. มีระบบการนึกคิดที่ดี (Ideology) ซึ่งเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะทำให้เกิดค่านิยมในการเป็นครูมืออาชีพ เช่น กำเนิดถึงด้านการพัฒนานักเรียน การคิดอย่างมีวิจารณญาณเป็นต้น
4. ความสัมพันธ์ร่วมกัน (Association) กลุ่มที่เป็นครูมืออาชีพ จะมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน จะทำให้การปฏิบัติงานร่วมกันและการตัดสินใจมีประสิทธิภาพมากขึ้น

3.12 นายจ่านงค์ ยอดจำ ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 1 ได้เสนอแนวคิดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. ศรัทธาในวิชาชีพครูอย่างแท้จริง
2. ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ทันสมัยด้านวิชาการ
3. มีทักษะด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยี
4. เป็นต้นแบบที่ดีให้กับเด็ก ชุมชนสังคมอยู่ตลอดเวลา

3.13 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุนันทา วิบูลย์จันทร์ รองอธิบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล ได้เสนอแนวคิดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. มีความรู้ความสามารถด้านวิชาการ

2. สามารถถ่ายทอดความรู้และสอนคุณธรรมจริยธรรม
3. มีความเมตตากรุณาต่อศิษย์ เห็นใจผู้อื่น
4. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ในโรงเรียนและในสังคม
5. ติดตามความก้าวหน้าของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและสถานการณ์ของโลก

3.14 ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา การพานิช อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ได้เสนอแนวคิดคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. ต้องเก่ง
2. รักเรียน ใฝ่เรียนใฝ่รู้ตลอดชีวิต
3. มีความสามารถทางภาษาต้องดีทั้งพูดและเขียน
4. มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ คิดเป็นระบบ คิดเชื่อมโยง
5. มีความเข้าใจธรรมชาติของผู้เรียนยุค ICT
6. มีความเข้าใจในตนเอง ผู้อื่น สังคม ความเป็นพลเมืองโลก
7. มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นแบบอย่างที่ดีต่อศิษย์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการเรียนการสอนมักพบว่า ผลผลิตของนักศึกษายังไม่สามารถตอบสนองให้บัณฑิตที่จบมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ในหลายด้าน โดยเฉพาะในประเด็นของความเป็นคุณธรรม และจริยธรรม รายงานวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้ตามพุทธศาสตร์ทักษะกระบวนการการเผชิญสถานการณ์ (สุมน อมรวิวัฒน์, 2542) ได้สรุปผลการวิจัยที่ต้องการให้เกิดคุณลักษณะของผู้เรียนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้แบบซึมซับ ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติ ความตระหนัก และความสามารถที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้แบบซึมซับให้เป็นคุณสมบัติที่เกิดขึ้นทีละน้อย สะสม และซึมลงเป็นนิสัยสันดาน และสัมมาทิฐิ เป็นความรู้ที่แจ่มชัดพร้อมที่จะฉายออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดี พฤติกรรมที่เกิดขึ้นกระบวนการเรียนรู้แบบซึมซับต้องใช้สติและปัญญากำกับ

ผลการวิจัยของวัชณีย์ เชาว์ดำรง (2542) เกี่ยวกับรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นครูวิชาชีพของนิสิตนักศึกษา ครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ พบว่า ลักษณะความเป็นครูด้านวิชาการของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 และ 2 มีลักษณะความเป็นครูมืออาชีพในระดับปานกลาง ชั้นปีที่ 3 และ 4 อยู่ในระดับมาก สำหรับด้านเทคนิควิธีพบว่า นักศึกษาชั้นปีที่ 1 และ 2 มีลักษณะความเป็นครูมืออาชีพระดับปานกลาง ชั้นปีที่ 3 และ 4 อยู่ในระดับมาก ส่วนในด้านคุณลักษณะพบว่า นิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ 1 – 4 มีคุณลักษณะด้านบุคลิกภาพ ด้านคุณธรรม ด้านความรักและศรัทธาต่อวิชาชีพครู อยู่ในระดับมาก

รูปแบบการพัฒนาลักษณะความเป็นครูวิชาชีพของนิสิตนักศึกษาครู ประกอบด้วย 1) หน่วยงานที่รับผิดชอบ คือ หน่วยงานพัฒนาลักษณะความเป็นครูวิชาชีพ มีผู้รับผิดชอบ คือ คณะกรรมการพัฒนาลักษณะความเป็นครูวิชาชีพ การดำเนินการพัฒนา ได้แก่ การตั้งเป้าหมาย การประเมินสภาพและวิธีดำเนินการพัฒนา และมีการประเมินผลการพัฒนาลักษณะความเป็นครูวิชาชีพ 3 ด้าน คือ ด้านวิชาการ ด้านเทคนิควิธี และด้านคุณลักษณะ องค์ประกอบของกิจกรรม ได้แก่ เนื้อหาสาระ ความคิดรวบยอด จุดประสงค์ แนวการจัดกิจกรรม ระยะเวลา สื่อ การวัดและประเมินผล

รายงานการวิจัยของ พรพิพัฒน์ เพิ่มผล (2545) เรื่อง รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อส่งเสริมจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ ได้ศึกษาและวิเคราะห์จริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษาครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ และเปรียบเทียบผลการพัฒนา ลักษณะจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษาครุศาสตร์ ใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงบรรยายและกึ่งทดลอง โดยสร้างแบบวัดลักษณะจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษาครุศาสตร์และสร้างรูปแบบการพัฒนาเพื่อส่งเสริมจริยธรรมวิชาชีพ แล้วนำไปทดลองใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาครูชั้นปีที่ 1

ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษาครุศาสตร์ด้านความมีวินัยและความซื่อสัตย์อยู่ในขั้นตอบสนอง ส่วนด้านความอดทน ความรับผิดชอบ ความเมตตา ความศรัทธาในวิชาชีพครู ความขยันหมั่นเพียร ความประหยัด และความยุติธรรม อยู่ในขั้นเห็นคุณค่า รูปแบบการพัฒนาลักษณะจริยธรรมวิชาชีพของนักศึกษาครูให้สูงขึ้น นักศึกษากลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยลักษณะจริยธรรมวิชาชีพสูงกว่ากลุ่มควบคุม และสูงกว่าก่อนการทดลอง

ธีรวุฒิ เอกะกุล (2541 : 39-40) ได้ทำการวิจัยเพื่อศึกษาลักษณะความเป็นครูเก่งและครูดี ด้วยการศึกษาจากนักศึกษาในโครงการคุรุทายาทที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ผลการวิจัยด้วยเทคนิคเดลฟาย พบว่า 1) ครูเก่ง ต้องมีลักษณะด้านการทำงาน ประกอบด้วย มีความรู้ในวิชาชีพครู มีความสามารถปฏิบัติงานหน้าที่ครู ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา ประกอบด้วย มีการพัฒนาตนเอง มีการพัฒนาโรงเรียนมีการพัฒนาชุมชน ด้านความรอบรู้ ประกอบด้วย มีความรอบรู้สถานการณ์บ้านเมืองและความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความเป็นผู้นำทางวิชาการ มีการคิดแก้ปัญหาอย่างมีระบบและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล 2) ครูดี มีลักษณะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ประกอบด้วย มีวินัย มีความขยัน มีความอดทน มีความประหยัด มีความยุติธรรม มีความรับผิดชอบ มีความเมตตากรุณา ด้านความเป็นประชาธิปไตย ประกอบด้วย ประชาธิปไตยในการปฏิบัติงาน ประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ด้านความรักและความศรัทธาในอาชีพครู ประกอบด้วย มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพครู มีความรักในอาชีพครู

4. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง (Change Theory)

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงที่น่าสนใจในการเปลี่ยนแปลงคุณลักษณะของบุคคล ก็คือ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงแบบ Non-Conflict ของชิน และเบนนิส (Chin and Bennis. 1969: 34-35) โดยชินได้เสนอยุทธวิธีทั่วไปของการเปลี่ยนแปลงใน 3 ยุทธวิธี คือ

1. ยุทธวิธีการใช้หลักเหตุผลและข้อมูลเชิงประจักษ์ (Rational-empirical Strategy) โดยเชื่อว่าตามข้อสมมติเบื้องต้นว่า มนุษย์สามารถที่จะทำความเข้าใจของตนเองให้ปรากฏชัดเจนได้ การเปลี่ยนแปลงจึงเกิดขึ้นจากการที่ตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคลรู้ว่า ตนเองมีความประสงค์และเห็นว่า มีผลดีตามความสนใจของตนเอง สรุปได้ว่า ยุทธวิธีดังกล่าวเหมาะสมกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคล มีการเคลื่อนไหวตามความสนใจของตนเอง

2. ยุทธวิธีการให้การศึกษาใหม่หรือให้ความรู้ใหม่ (Normative re-educative Strategy) ยุทธวิธีดังกล่าวมีความเชื่อตามข้อสมมติเบื้องต้นว่ามนุษย์มีแรงจูงใจที่แตกต่างกัน ยึดความเป็นเหตุเป็นผล และความฉลาดของมนุษย์ โดยมีแบบแผนการปฏิบัติใดๆ จะได้รับการสนับสนุน หรือเป็นผลจากบรรทัดฐานของสังคมที่บุคคลนั้นยอมรับ และยึดเป็นแนวปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงในแบบดังกล่าวจึงเกี่ยวข้องกับการที่จะต้องเปลี่ยนแปลงเจตคติ ค่านิยม และทักษะการมีความสัมพันธ์ที่ดี โดยการให้ความรู้ ข่าวสาร หรือเหตุผลที่ดีเพื่อการปฏิบัติเท่านั้น

3. ยุทธวิธีการใช้อำนาจและการควบคุม (Power Coercive Strategy) การเปลี่ยนแปลงยุทธวิธีดังกล่าว คือ การใช้อิทธิพลของตำแหน่งหน้าที่และข้อมูลที่ไม่สามารถคัดค้านหรือปฏิเสธได้ เช่น ใช้นโยบายการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงแบบ Non-Conflict ของชิน ซึ่งประกอบด้วยหลักสำคัญ 7 ประการ คือ

1. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงจะต้องมีตัวแปรต่างๆ ผสมกันอยู่ในระดับที่จะเข้าถึงได้ง่าย สามารถจะชี้แนวทางในการเปลี่ยนแปลงให้เกิดความก้าวหน้า

2. ตัวแปรต่างๆ ในการเปลี่ยนแปลงต้องไม่ฝ่าฝืนหรือเกิดผลร้ายต่อคุณค่าระบบงานหรือระบบสังคม

3. ค่าใช้จ่ายในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไม่สามารถจำกัดได้

4. ต้องมีการวิเคราะห์ที่เชื่อถือได้ ทั้งในด้านจุดเด่น จุดอ่อน เมื่อนำไปใช้ในระบบงาน

5. ช่วงเวลาในการเปลี่ยนแปลงต้องชัดเจน เพื่อผู้ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) สามารถประมาณการสิ้นสุดของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่างๆ

6. ทฤษฎีจะต้องสื่อสารให้กับบุคคลที่อยู่ในระบบงานได้เข้าใจ

7. การเลือกทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับระบบของงานนั้นย่อมทำได้

สรุปก็คือ ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงประกอบด้วยตัวแปรต่างๆ ผสมกันอยู่ และการเลือกใช้ทฤษฎี ควรเลือกใช้อย่างเหมาะสม และทฤษฎีที่ใช้ต้องไม่ฝืน เป็นผลร้ายต่อระบบงาน หรือระบบสังคม ดังนั้นการเลือกใช้ทฤษฎีหลักการในการเปลี่ยนแปลง สำหรับการนิเทศซึ่งต้องรู้ และเข้าใจเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในทุกองค์ประกอบของโรงเรียน

ลักษณะสำคัญของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงและการนำไปใช้

ลักษณะสำคัญของทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงดังต่อไปนี้ได้มาจากการวิเคราะห์หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาในโรงเรียนและองค์กรต่างๆ ได้

1. การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกองค์กรทางการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อสร้างพลังงานให้แก่คน ซึ่งต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่องโดยการริเริ่ม สนับสนุนและ ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงเป็นระบบ ซึ่งหน้าที่และจุดมุ่งหมายของการนิเทศ

2. การเปลี่ยนแปลงเป็นการใช้หลักการเกี่ยวกับภาวะผู้นำ เป็นการสื่อสาร การจูงใจในการแก้ปัญหาของครู ผู้บริหาร และนักเรียน ซึ่งมีอิทธิพลต่อกระบวนการการเปลี่ยนแปลงของ องค์กรของการศึกษา

3. กระบวนการเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไปนั้น จะประกอบด้วย กระบวนการ 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นการละลายหรือทำให้ละลาย (Unfreezing) 2) ขั้นการเปลี่ยนแปลง (Changing) และ 3) ขั้นการให้เกาะตัวใหม่และคงทน (Refreezing) เมื่อแรงผลักดัน (Forces) ให้มีการเปลี่ยนแปลง เท่ากับแรงต้าน การเปลี่ยนแปลงจะไม่เกิดขึ้น

4. การวางแผนเพื่อริเริ่มการเปลี่ยนแปลง และความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะมี ประสิทธิภาพมากขึ้น เมื่อมีการวางแผนอย่างรอบคอบ มีวัตถุประสงค์และนโยบายที่ชัดเจนมีความ เป็นจริงและมีความเข้าใจระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้อง

5. ประสิทธิภาพและความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้น เมื่อได้รับความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของบุคคลที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลของการเปลี่ยนแปลงนั้น

6. การเปลี่ยนแปลงจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมาก ถ้าหากใช้ยุทธวิธีที่เหมาะสม เป็นระบบ ครอบคลุมทุกด้าน และสมาชิกภายในกลุ่มไม่อยู่ในสถานะที่แข่งขันกัน

7. การเปลี่ยนแปลงที่ใช้เทคโนโลยีเข้าช่วยจะมีผลมากขึ้น ถ้าหากการเปลี่ยนแปลง เหล่านั้นใช้ประสบการณ์ตรง

8. ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะมีผลมากขึ้น ถ้าหากการกระทำอยู่ในแนว ที่ปฏิบัติอยู่ และการเปลี่ยนแปลงนั้นไม่ได้เป็นอันตรายหรือให้ผลทางลบต่อการปฏิบัตินั้น

9. ประสิทธิภาพของความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะเพิ่มมากขึ้น เมื่อสมาชิกมองเห็นว่าลักษณะการเปลี่ยนแปลงเป็นส่วนเสริมความสัมพันธ์ที่ดี และสถานภาพส่วนตัวของเขากับองค์กร

10. ประสิทธิภาพของความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะดีขึ้น เมื่อแรงต้านของแต่ละบุคคลมีการยอมรับ และมีการปฏิบัติเพื่อลดแรงต้านเหล่านั้นในทางที่เหมาะสม

11. การเปลี่ยนแปลงจะมีผลดีมากยิ่งขึ้น ถ้าหากมีการยอมรับความแตกต่างในการยอมรับการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นไปตามการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านบุคลิกภาพ และอายุของบุคคล

12. การเปลี่ยนแปลงจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น ถ้าหากไม่มีการให้ประโยชน์แก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในองค์กร

13. การเปลี่ยนแปลงได้รับการยอมรับมากขึ้น เร็วขึ้น ถ้าหากสามารถแสดงให้เห็นได้ว่า เหมาะสมกับเป้าหมายหรือใกล้เคียงกับเป้าหมายหลักขององค์กรนั้นๆ

14. ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสำเร็จถ้าตระหนักถึงบรรทัดฐานของสังคมหรือของกลุ่มนั้น และมีการตระหนักในบทบาทหน้าที่ของบุคคลภายในกลุ่ม

15. ความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจะมีประสิทธิภาพมากขึ้น ถ้าตัวแทนการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) หรือผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้รับการยอมรับ ยกย่อง และเชื่อถือ ในองค์กรหรือระบบที่จะเปลี่ยนแปลง

16. ประสิทธิภาพและความคงทนของการเปลี่ยนแปลงจะเพิ่มขึ้น เมื่อกลุ่มมีความร่วมมือร่วมใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อุทิศ เสียสละ และผูกพันต่อภาระหน้าที่ (Commitment) และสร้างพลังขึ้นใหม่อยู่เสมอและมีการประเมินอย่างต่อเนื่องหลังริเริ่มโครงการแล้ว

17. การเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีความตระหนัก มีการยอมรับในการรับผิดชอบ และมีการควบคุมดูแลการเปลี่ยนแปลงในระบบ

18. การเปลี่ยนแปลงจะมีประสิทธิภาพ และเกิดขึ้นด้วยความเต็มใจ เมื่อมีการจูงใจมีความตั้งใจ มีการวางแผนริเริ่ม มีการแนะนำโดยบุคคลหรือกลุ่ม มีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ (Dynamic)

19. การเปลี่ยนแปลงจะมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และต่อเนื่องตลอดไป ถ้ามีการเชื่อมโยงระหว่างตัวแทนการเปลี่ยนแปลงภายนอกกับตัวแทนการเปลี่ยนแปลงภายใน (ซัชว เถียรชาติ 2534 : 17-19)

ยุทธวิธีในการเปลี่ยนแปลง (Change Strategies)

ชิน (Chin 1969, อ้างถึงใน Wiles and Bondi 2004 : 41) ได้นำเสนอยุทธวิธีการเปลี่ยนแปลงโดยทั่ว ๆ ไป ไว้ 3 วิธี ดังนี้

1. ยุทธวิธีใช้เหตุผลเชิงประจักษ์ (Rational-empirical Strategy)
2. ยุทธวิธีการใช้บรรทัดฐานและการให้ความรู้ใหม่ (Normative-reeducative Strategy)
3. ยุทธวิธีใช้อำนาจและการบังคับ (Power-coercive Strategy)

โดยแต่ละยุทธวิธีขึ้นอยู่กับความเชื่อพื้นฐาน หรือข้อสมมติฐานที่เป็นแนวทางในการนำไปใช้ร่วมกับเทคนิคและทักษะอื่นๆ ในการนิเทศ ดังนี้

ยุทธวิธีใช้เหตุผลเชิงประจักษ์ขึ้นอยู่กับข้อสมมติฐานว่า มนุษย์หรือบุคคลจะทำตามเหตุผลและความสนใจของตนเอง ถ้าเขาเคยได้รู้ได้สัมผัสและมีประสบการณ์มาแล้ว

ยุทธวิธีการใช้บรรทัดฐานและการให้ความรู้ใหม่ ยอมรับและเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงเป็นปรากฏการณ์ของวัฒนธรรมสังคม ซึ่งถูกกระตุ้นโดยค่านิยมและเจตคติของกลุ่ม

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ เป็นการวิจัยแบบวิจัยพัฒนา “R&D : Research and Development) และการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยมีขั้นตอนในการพัฒนาหลักสูตร 4 ขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และสถิติ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 วิจัย (Research) : ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนา (Development) : ขั้นการพัฒนาหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 3 วิจัย (Research) : ขั้นการทดลองใช้หลักสูตร

ขั้นตอนที่ 4 พัฒนา (Development) : ขั้นประเมินผลหลักสูตร

ขั้นตอนที่ 1 วิจัย : ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู โดยศึกษา สํารวจ วิเคราะห์สภาพปัญหา ความต้องการจำเป็น ศึกษาเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษาและการพัฒนาหลักสูตร

วิธีดำเนินงาน

1. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดจากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจิตตปัญญาศึกษา การพัฒนาหลักสูตร และศึกษาความต้องการจำเป็น 2. ศึกษาความต้องการ (Needs Assessment) ของผู้บริหารระดับหน่วยผลิตและผู้ใช้ครู ได้แก่ อธิการบดี คณบดี อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอนเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ (Best Practice) โดยการสัมภาษณ์และการสำรวจ

2. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และสัมภาษณ์ผู้บริหารของหน่วยผลิต และผู้ใช้ครู

3. วิเคราะห์หลักสูตรวิชาชีพครู พุทธศักราช 2549 เพื่อศึกษาความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู จำเป็นต้องมีเครื่องมือที่มีคุณภาพในการเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้มีดังนี้

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง
2. แบบสำรวจความต้องการของผู้บริหาร หน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครู ที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง
 - 1.1 ศึกษาเอกสารและบทความที่เกี่ยวข้องในการสร้างแบบสัมภาษณ์
 - 1.2 สร้างแบบสัมภาษณ์ตามประเด็นที่ต้องการศึกษา
 - 1.3 นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 คน ทำการตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย แล้วหาค่า IOC
 - 1.4 ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องเหมาะสมตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ
 - 1.5 นำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับผู้เกี่ยวข้อง 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของภาษาและความเข้าใจในคำถามของผู้ให้สัมภาษณ์
 - 1.6 ผลการทดลองใช้พบว่าแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ สามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลได้จริง
2. แบบสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอน หน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครูที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
 - 2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแบบสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอน หน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครูที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
 - 2.2 สร้างข้อคำถามที่สามารถสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอน หน่วยผลิตครูและผู้ใช้ครู จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ 1)ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา 2)ด้านคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ 3)ด้านเนื้อหา และ 4)ด้านวิธีวัดและประเมินผล พร้อมทั้งข้อคำถามปลายเปิดจำนวน 1 ข้อเพื่อให้เสนอแนะและแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติม
 - 2.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรง

2.4 ผู้วิจัยนำข้อคำถามมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ขึ้นไป ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญพบว่าค่าดัชนีความสอดคล้อง(IOC) ของเครื่องมือมีค่าเท่ากับ 1.00 ผลการคัดเลือกได้ข้อคำถามที่สามารถสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอน หน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครูที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์มาจัดพิมพ์ เพื่อเป็นแบบสำรวจความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปวิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 1

ตารางที่ 9 สรุปขั้นตอนที่ 1 วิจัย : ขั้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

วัตถุประสงค์การวิจัย	วิธีดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูล
1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา	1.ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัญหาและความจำเป็นในการพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์	หนังสือตำราด้านจิตตปัญญาศึกษา คุณลักษณะความเป็นครูและด้านการพัฒนาหลักสูตร	แบบวิเคราะห์เอกสารวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)
2. ศึกษาประมวลความคิดเห็นของผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้อง	2.ศึกษา ความต้องการความคิดเห็นของผู้บริหารระดับหน่วยผลิตและผู้ใช้ครูที่มีต่อคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ 3.วิเคราะห์หลักสูตรวิชาชีพครู พ.ศ.2549 (หลักสูตร 5 ปี)	อธิการบดี รองอธิการบดี คณบดี อาจารย์ผู้สอน นักศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา	- แบบสัมภาษณ์ - วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) - แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC

ขั้นตอนที่ 2 พัฒนา : ขั้นการพัฒนาหลักสูตร

วัตถุประสงค์

เพื่อร่างหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู โดยกำหนดจุดมุ่งหมาย กำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมประสบการณ์ กำหนดวิธีวัดและประเมินผลหลักสูตรและ ทดลองใช้หลักสูตร

วิธีดำเนินการ

1. ร่างโครงสร้างหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู แบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนี้

1.1 กำหนดหลักการและเหตุผลของหลักสูตร ในขั้นตอนแรกนี้เป็นการกำหนด ความต้องการจำเป็นจากการพิจารณาข้อมูลพื้นฐาน โดยผู้วิจัยได้กำหนดคุณลักษณะที่ต้องการให้ เกิดกับนักศึกษาครู ซึ่งได้มาจากการสังเคราะห์แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ สังคมพึงประสงค์

1.2 กำหนดแนวคิดพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ผู้วิจัยศึกษาแนวคิดทฤษฎีงานวิจัย ที่เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การพัฒนาหลักสูตรรายวิชา การเสริมสร้าง คุณลักษณะที่พึงประสงค์ การเรียนรู้จากการปฏิบัติ การประเมินตามสภาพจริง แล้วมาใช้ในการ พัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

1.3 กำหนดโครงสร้างหลักสูตรตามองค์ประกอบของหลักสูตร

1.4 จัดทำแนวการสอน

1.5 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

2. ตรวจสอบโครงสร้างหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูโดยผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้แก่ (1) ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา 2 คน (2) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านวิจัยและพัฒนาหลักสูตร 2 คน (3) ผู้บริหารการศึกษาระดับคณะหรือเขตพื้นที่การศึกษา 1 คน เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม สอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตร ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญพบว่ามี ค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 1.00

3. ปรับปรุงหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูให้สอดคล้องกับ ข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีข้อปรับปรุง ดังนี้

3.1. จุดมุ่งหมายของรายวิชาให้ปรับลดจำนวนข้อลง โดยตัดข้อที่มีข้อมูลคาบเกี่ยว และซ้ำซ้อน

3.2 คำอธิบายรายวิชาให้ขยายความ ความหมายของคำว่าจิตตปัญญาให้ชัดเจน

3.3 จำนวนชั่วโมงภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จาก 3 (1-3-5) ปรับเป็น 3(2-2-5)

3.4 ด้านเนื้อหา ควรเน้นการฝึกปฏิบัติ การสร้างแรงจูงใจให้นักศึกษานำแนวคิด และกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาไปใช้อย่างต่อเนื่องมากกว่าการเน้นการสอนเนื้อหาสาระ และควรมีเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับการสอน สอดคล้องหลักพระพุทธศาสนา

3.5 ด้านวิธีการเรียนการสอน ควรมีสถานที่จัดการเรียนการสอน ห้องเรียนต้องมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม วัสดุการสอน ทักษะประสบการณ์ การจัดการเรียนการสอนของอาจารย์ผู้สอน ต้องมีความรู้ และเคยผ่านการฝึกปฏิบัติ กระบวนการจิตตปัญญาศึกษามาก่อน และเสนอแนะเกี่ยวกับ หลักการเรียนรู้แบบหลากหลายวิธี เช่น การทำโครงงาน (Project Based) การใช้วิจัยเป็นฐาน (Research Based) การเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (Discovery Learning) การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning) การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

3.6 ด้านการวัดประเมินผล ควรปรับปรุง ประเด็นดังนี้

3.6.1 การประเมินผลที่เน้นเชิงปริมาณควรมีน้อยกว่าเชิงคุณภาพ

3.6.2 เน้นการประเมินจากผลงาน , พฤติกรรม ประเมินตามสภาพจริง

3.6.3 การติดตาม สังเกตความเปลี่ยนแปลง จากอาจารย์ผู้สอนหรือครูพี่เลี้ยง

3.6.4 การให้ผู้เรียนประเมินตนเอง , ประเมินโดยเพื่อน และประเมินโดยอาจารย์ผู้สอน

3.7 ข้อเสนอแนะอื่นๆ

3.7.1 จัดทำคู่มือการสอนและแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีรายละเอียดของกิจกรรมเกณฑ์การประเมิน และจัดทำเอกสารประกอบการสอน

3.7.2 อาจเชิญวิทยากร ผู้รู้ อาจารย์ที่มีความสนใจเกี่ยวกับกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มาร่วมสอน หรือเป็นผู้ช่วยสอนกับผู้วิจัย

3.7.3 การรวบรวม และสรุปผลการเรียนรู้ ของนักศึกษาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และทุกครั้งที่สอน จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขประเด็นต่างๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ

4. ทดลองใช้หลักสูตรเพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตร (Try out)

เป็นการทดลองใช้หลักสูตรเพื่อหาประสิทธิภาพของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู (The One-Shot Case Study) โดยใช้แผนการทดลองดังนี้

ทดลอง	ประเมิน
X	T ₂

แผนภูมิที่ 19 แผนการทดลอง

โดยนำไปทดลองใช้กับนักศึกษาคณะครุศาสตร์ ชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 5 มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง

5. ผลการทดลองใช้หลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาพบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้องกับเนื้อหา สื่อมีความเหมาะสม การวัดและประเมินผลสามารถวัดและประเมินผลได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

1. ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบประเมินโครงร่างหลักสูตร
2. สร้างข้อคำถามที่สามารถประเมินความเหมาะสมของโครงร่าง ความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตรในทุกองค์ประกอบของหลักสูตร
3. นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรง
4. นำข้อคำถามมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ พร้อมทั้งคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ .50 ขึ้นไป มาจัดพิมพ์เป็นแบบประเมินโครงร่างหลักสูตร

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินโครงร่างหลักสูตร ลักษณะของแบบประเมินเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 3 ระดับ คือ

เห็นว่าสอดคล้อง	ให้คะแนน 1
ไม่แน่ใจ	ให้คะแนน 0
เห็นว่าไม่สอดคล้อง	ให้คะแนน -1

การวิเคราะห์ข้อมูล

โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence) ทั้งนี้ค่าดัชนีความสอดคล้อง(IIOC) เท่ากับ 1.00 ถือว่ามีความสอดคล้อง สูง

สรุปวิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 2

ตารางที่ 10 สรุปขั้นตอนที่ 2 พัฒนา : ขั้นการพัฒนาหลักสูตร

วัตถุประสงค์ การวิจัย	วิธีดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูล
เพื่อร่างหลักสูตร รายวิชาจิตตปัญญา ศึกษาสำหรับ นักศึกษาครู	1. ร่างโครงสร้าง หลักสูตรจิตตปัญญา ศึกษาสำหรับนักศึกษา ครู แบ่งเป็นส่วนต่าง ๆ ดังนี้ 1.1 กำหนดหลักการ และเหตุผลของหลักสูตร 1.2 กำหนดแนวคิด พื้นฐานในการพัฒนา หลักสูตร 1.3 กำหนดโครงสร้าง หลักสูตรตาม องค์ประกอบของ หลักสูตร 1.4 จัดทำแนวการสอน 1.5 จัดทำแผนการ จัดการเรียนรู้	- ผู้เชี่ยวชาญด้าน หลักสูตรและการ สอน - ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตต ปัญญา - ผู้บริหาร ผู้สอน ระดับอุดมศึกษา	แบบสอบถามหาค่าดัชนี ความสอดคล้อง (IOC) แบบประเมิน ประสิทธิภาพคู่มือการ สอนและแผนการจัดการ เรียนรู้
เพื่อตรวจสอบ โครงสร้างหลักสูตร รายวิชาจิตตปัญญา ศึกษาสำหรับ นักศึกษาครู	2. ตรวจสอบโครงร่าง หลักสูตรรายวิชาจิตต ปัญญาศึกษาสำหรับ นักศึกษาครู โดย ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 6 คน 3. ปรับปรุงแก้ไขตาม ข้อเสนอแนะของ ผู้เชี่ยวชาญ	โครงร่างหลักสูตร	เครื่องมือ - แบบวัดคุณลักษณะ บัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษา - แบบวัดความพึงพอใจ ของบัณฑิตครูที่มีต่อ หลักสูตรจิตตปัญญา ศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ตารางที่ 10 (ต่อ)

วัตถุประสงค์ การวิจัย	วิธีดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูล
เพื่อทดลองใช้ หลักสูตรและหา ประสิทธิผลของ หลักสูตร	4.นำหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาไปใช้ กับกลุ่มตัวอย่างที่ไม่ใช่ กลุ่มตัวอย่างจริง 5.ปรับปรุงแก้ไขหลังการ ทดลองใช้	นักศึกษาชั้นปีที่ 4 มหาวิทยาลัยราชภัฏ กาญจนบุรี ที่ไม่ใช่ กลุ่มตัวอย่าง	- แบบทดสอบความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับ หลักสูตรจิตตปัญญา ศึกษาสำหรับนักศึกษาครู การวิเคราะห์ข้อมูล - ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา - การวิเคราะห์เนื้อหา - T-Test dependent

ขั้นตอนที่ 3 วิจัย : ขั้นตอนการทดลองใช้หลักสูตร

วัตถุประสงค์

เพื่อทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูและหา
ประสิทธิภาพจากการทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

วิธีดำเนินการ

ขั้นตอนนี้เป็นการทดลองใช้หลักสูตรโดยใช้แบบแผนการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experiment Design) ที่มีการวัดผลก่อนการทดลอง หลังการทดลองตามกระบวนการพัฒนา
หลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา โดยทดลองใช้กับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 4 โดยมีแผนการ
ทดลองดังนี้

นักศึกษากลุ่มตัวอย่าง	O1	X	O2
-----------------------	----	---	----

แผนภูมิที่ 20 นักศึกษากลุ่มตัวอย่าง

เมื่อ

O1 หมายถึง ประเมินคุณลักษณะนักศึกษาครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาก่อนเรียน

X หมายถึง สอนโดยใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครูตามรูปแบบที่ผู้วิจัยได้พัฒนาขึ้น

O2 หมายถึง ประเมินความรู้ ความเข้าใจหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาหลังสอน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาตามหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู

2. แบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญา แบบวัดแยกเป็น 4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบวัดความตระหนักรู้ในตนเอง

ตอนที่ 2 แบบวัดความเมตตากรุณา

ตอนที่ 3 แบบวัดจิตสาธารณะ

ตอนที่ 4 แบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3. แบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู

การสร้างและการหาคุณภาพเครื่องมือ

1. แบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาตามหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

1.1 ศึกษาเอกสารตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบทดสอบ

1.2 สร้างข้อคำถามที่ครอบคลุมตามโครงสร้างเนื้อหาของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู แบบปรนัย 4 ตัวเลือก จำนวน 50 ข้อ

1.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรงตามโครงสร้างเนื้อหา

1.4 นำข้อคำถามไปใช้กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน

1.5 ตรวจสอบความเป็นปรนัย ค่าความยากง่าย (P) เท่ากับ 0.20 – 0.80 ค่าอำนาจจำแนก(r) เท่ากับ 0.20-0.88 ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.76

1.6 เลือกข้อสอบที่มีค่าความยากง่ายตั้งแต่ 0.20 – 0.80 และค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.20 -1.00 โดยมีข้อสอบที่ได้คุณภาพตามเกณฑ์ จำนวน 30 ข้อ ผู้วิจัยจึงนำมาใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.7 นำแบบทดสอบไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริง

2. แบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการสร้างเครื่องมือวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 4 ด้าน ประกอบด้วย ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา จิตสาธารณะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2.2 สร้างข้อคำถามที่สามารถวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ 4 ด้าน แบ่งเป็น

ด้านที่ 1 แบบวัดความตระหนักรู้ในตนเอง จำนวน 15 ข้อ

ด้านที่ 2 แบบวัดความเมตตา กรุณา จำนวน 13 ข้อ

ด้านที่ 3 แบบวัดจิตสาธารณะ จำนวน 13 ข้อ

ด้านที่ 4 แบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ จำนวน 12 ข้อ

2.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรง ได้แก่ ด้านจิตตปัญญาศึกษา 2 คน ด้านการวิจัยและประเมินผล 2 คน ผู้บริหารการศึกษา 1 คน

2.4 ผู้วิจัยนำข้อคำถามมาปรับปรุง ตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ เพื่อใช้เป็นแบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาโดยผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะด้านการใช้ภาษาที่ควรเลือกใช้ภาษาที่นักศึกษาสามารถเข้าใจได้ง่าย และเรียงลำดับข้อจากข้อที่ง่ายไปสู่ข้อที่ยากขึ้น พร้อมทั้งคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ .50 ขึ้นไป มาจัดพิมพ์เป็นแบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญพบว่า มีค่าดัชนีสอดคล้องเท่ากับ 0.96 ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องระดับสูง เป็นข้อคำถามที่สามารถนำมาใช้ในวิจัยได้

2.5 นำแบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ไปทดลองใช้กับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาและชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 5 จำนวน 38 คน เพื่อหาความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha – Coefficient) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.95 ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงแสดงว่าเป็นแบบวัดที่สามารถนำมาใช้ในการวิจัยได้

2.6 เกณฑ์การประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ระดับ 5 หมายถึง ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอและชักชวนให้บุคคลอื่นปฏิบัติตาม

ระดับ 4 หมายถึง ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ระดับ 3 หมายถึง ปฏิบัติเมื่อได้รับการกระตุ้นหรือชักชวนจากบุคคลอื่น

ระดับ 2 หมายถึง ปฏิบัติเมื่อมีบุคคลอื่นปฏิบัติตามเป็นแบบอย่าง

ระดับ 1 หมายถึง ปฏิบัติเมื่อบุคคลอื่นช่วยเหลือหรือควบคุม

การให้ความหมายของค่าที่วัดได้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ที่ใช้สำหรับให้ความหมายโดยได้จากแนวคิดของเบสท์ (Best 1986 :195) การให้ความหมายโดยการให้ค่าเฉลี่ยเป็นรายข้อดังนี้

4.51 – 5.00	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับมากที่สุด
3.51 – 4.50	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับมาก
2.51 – 3.50	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับปานกลาง
1.51 – 2.50	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับน้อย
1.00 – 1.50	หมายถึง	มีการปฏิบัติในระดับน้อยที่สุด

3. แบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาครูต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มีขั้นตอนดำเนินการดังนี้

3.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาที่เรียนหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

3.2 สร้างข้อคำถามที่สามารถวัดความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่พึงประสงค์ที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ดังรายการต่อไปนี้

1. แนวการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตร จำนวน 5 ข้อ
2. กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา จำนวน 14 ข้อ
3. วิธีการเรียนการสอน จำนวน 7 ข้อ
4. การประยุกต์ความรู้ไปใช้ จำนวน 8 ข้อ

3.3 นำข้อคำถามที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ตรวจสอบความเที่ยงตรง

3.4 ผู้วิจัยนำข้อคำถามมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยปรับปรุงด้านการใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย จากนั้นคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ตั้งแต่ .50 ขึ้นไป มาจัดพิมพ์แบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาครูต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

3.5 นำแบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาครูต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ไปทดลองใช้กับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาและชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 5 จำนวน 38 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์ แอลฟา (Alpha – Coefficient) ได้

ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาเท่ากับ 0.97 ซึ่งมีค่าความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงแสดงว่าเป็นแบบวัดที่สามารถนำมาใช้ในการวิจัยได้

3.6 เกณฑ์การประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษา
ครู

ระดับ 5 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

ระดับ 3 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

ระดับ 1 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

การให้ความหมายของค่าที่วัดได้ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ที่ใช้สำหรับให้ความหมายโดยได้จากแนวคิดของเบสท์ (Best 1986:195) การให้ความหมายโดยการให้ค่าเฉลี่ยเป็นรายข้อ ดังนี้

4.51 – 5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด

3.51 – 4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับมาก

2.51 – 3.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับปานกลาง

1.51 – 2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับน้อย

1.00 – 1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจในระดับน้อยที่สุด

4. คู่มือการสอนและแนวการจัดการเรียนรู้

4.1 ศึกษาเอกสารและงานวิจัยนี้เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

4.2 จัดทำคู่มือ แนวการสอน โดยใช้กรอบมาตรฐาน TQF

4.3 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้รายชั่วโมง ตามโครงสร้างเนื้อหาหลักสูตรรายวิชา
จิตตปัญญาศึกษา

4.4 นำคู่มือการสอน และแผนการจัดการเรียนรู้ให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบประสิทธิภาพ หากค่าดัชนีความสอดคล้อง (ค่า IOC) พบว่ามีค่าเฉลี่ยความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 แสดงว่าเป็นแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ สามารถนำมาใช้ในการวิจัยได้

สรุปวิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 3

ตารางที่ 11 สรุปขั้นตอนที่ 3 วิจัย : ขั้นตอนการทดลองใช้หลักสูตร

วัตถุประสงค์ การวิจัย	วิธีดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือ การวิเคราะห์ข้อมูล
เพื่อทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูและหาประสิทธิผลจากการทดลองใช้หลักสูตร	นำไปใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อหาประสิทธิผลของหลักสูตร ใช้ระยะเวลา 15 สัปดาห์	นักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี	เครื่องมือ - แผนการจัดการเรียนรู้ - แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
ปรับปรุงแก้ไข โครงร่างหลักสูตร	ปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรระหว่างการทดลอง	โครงร่างหลักสูตร	- แบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา - แบบวัดความพึงพอใจของบัณฑิตครูที่มีต่อหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู การวิเคราะห์ข้อมูล - ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา - การวิเคราะห์เนื้อหา - T-Test dependent

ขั้นตอนที่ 4 พัฒนา : ขั้นการประเมินผลหลักสูตร

วัตถุประสงค์

เพื่อนำผลที่ได้จากการประเมินมาพิจารณาปรับปรุงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

วิธีดำเนินการ

1. ประเมินผลการใช้หลักสูตร

1.1 ประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร โดยทดสอบก่อนและหลังการใช้หลักสูตร เพื่อเปรียบเทียบคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักศึกษาครู และประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาตามหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา ก่อนและหลังเรียนวิชา

1.2 ประเมินผลหลังเสร็จสิ้นการเรียนหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู โดยใช้แบบวัดความพึงพอใจของนักศึกษาครูต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

1.3 ประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ต่อเนื่อง โดยใช้แบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ และประเมินจากการเขียนบันทึก (Journal writing) สิ่งที่ได้ปฏิบัติด้านต่าง ๆ ของนักศึกษาครูโดยมีการวัดเป็นระยะๆ ทุก 2 สัปดาห์

2. ประเมินผลรูปแบบหลักสูตร โดยใช้เทคนิคการสนทนากลุ่ม

3. นำหลักสูตรไปขยายผลการใช้ที่คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยเพชรบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลรูปแบบหลักสูตร

1. ประเด็นการสนทนา

2. แบบบันทึกพรรณนาความ (Journal writing) ของนักศึกษา การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

3. ประเด็นการสนทนา

3.1 ศึกษาเอกสารตำราเกี่ยวกับการจัดประชุมกลุ่มย่อย

3.2 สร้างประเด็นการสนทนาและแบบบันทึกการประชุม โดยมีประเด็นเกี่ยวกับปัจจัยเสริมและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการนำหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูไปใช้

3.3 นำเครื่องมือที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ได้แก่ ด้านวิจัยและประเมินผล ด้านหลักสูตรและการสอน และด้านจิตตปัญญาศึกษา ตรวจสอบความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยนำไปหาค่า IOC

3.4 ผลการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญพบว่า ข้อคำถามมีคุณภาพตามเกณฑ์ สามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มทดลองที่ใช้ในการวิจัยได้

3.5 จัดพิมพ์แบบบันทึกการประชุมและประเด็นการสนทนาฉบับสมบูรณ์

4. แบบบันทึกพรณนาความของนักศึกษาครู

4.1 สร้างแบบบันทึกแบบพรณนาความ

4.2 นำแบบบันทึกแบบพรณนาความที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน ตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมแล้วหาคำดัชนีความสอดคล้อง IOC

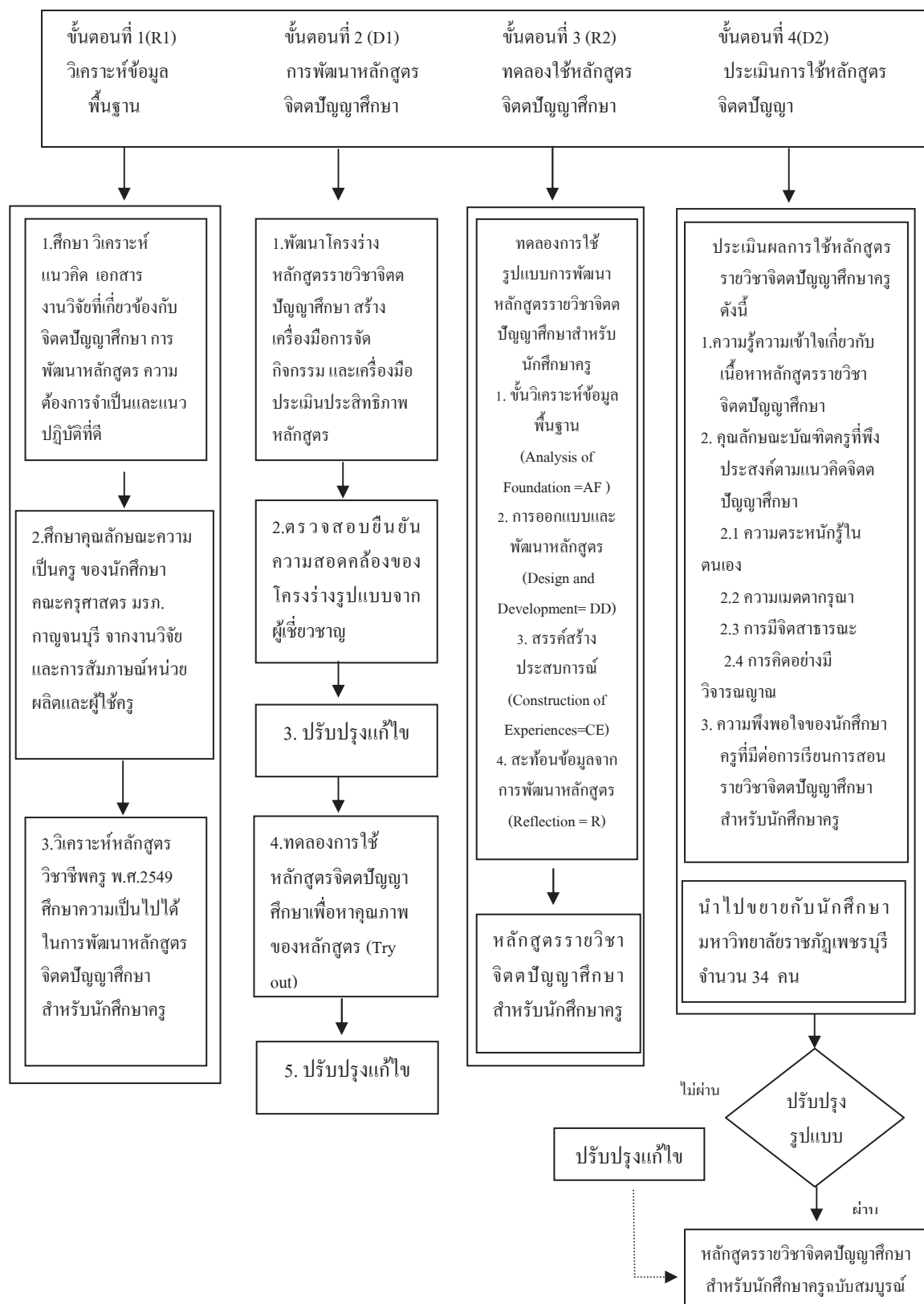
4.3 ปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4.4 จัดพิมพ์เป็นแบบบันทึกแบบพรณนาความของนักศึกษาครูฉบับจริง

สรุปวิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 4

ตารางที่ 12 สรุปขั้นตอนที่ 4 พัฒนา : ขั้นตอนประเมินผลหลักสูตร

วัตถุประสงค์การวิจัย	วิธีดำเนินการ	กลุ่มเป้าหมาย	เครื่องมือการวิเคราะห์ข้อมูล
เพื่อประเมินผลการใช้หลักสูตร	1. ประเมินระหว่างเรียน - ประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ของนักศึกษาครู - ประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตร - ประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาตามหลักสูตร - ใช้การสนทนากลุ่มเพื่อหาปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยสนับสนุน และอุปสรรคต่อการใช้หลักสูตร - การสัมภาษณ์ - บันทึกแบบพรณนาความของนักศึกษา	นักศึกษา กลุ่มเป้าหมาย	แบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ - แบบประเมินความพึงพอใจ - แบบทดสอบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาตามหลักสูตร
เพื่อประเมินผลรูปแบบหลักสูตร		ผู้บริหารหน่วยผลิต และผู้ใช้ครู นักศึกษา	แบบสัมภาษณ์ความพึงพอใจต่อหลักสูตร - ค่าเฉลี่ย แบบบันทึกเชิงพรณนา / การวิเคราะห์เนื้อหา

แผนภูมิที่ 21 แสดงขั้นตอนการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับ นักศึกษาคูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัย เรื่อง “ การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู และนำไปทดลองใช้ กับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา ชั้นปีที่ 4 จำนวน 18 คน โดยใช้ระยะเวลาสอน 1 ภาคเรียน (15 สัปดาห์) ระหว่างการทดลอง มีการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ทุก 2 สัปดาห์ และประเมินความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาจิตตปัญญาศึกษาก่อนเรียนและหลังเรียน จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาแปรผลการวิจัย และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ในรูปแบบตารางประกอบการอธิบายในลักษณะของความเรียง ผลการวิเคราะห์ข้อมูลนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

ผลการวิจัย ตอนที่ 1 วิจัย (Research) การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน

ผลการวิจัย ตอนที่ 2 พัฒนา (Development) การพัฒนาหลักสูตร

ผลการวิจัย ตอนที่ 3 วิจัย (Research) การทดลองใช้หลักสูตร

ผลการวิจัย ตอนที่ 4 พัฒนา (Development) การประเมินผลหลักสูตร

ผลการวิจัยระยะที่ 1 วิจัย (Research) เป็นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis)

ในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) คือจากการวิเคราะห์เอกสาร (Document Analysis) การสำรวจความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) ได้แก่การสัมภาษณ์บุคคล ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามลำดับดังนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งข้อมูล เอกสาร ประกอบด้วย นโยบายการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามกรอบมาตรฐาน คุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 (Thai Qualifications Framework for higher Education) (TQF:HEd) นโยบายการพัฒนานักศึกษา ของ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 ปรัชญาการศึกษาไทย ทฤษฎีการพัฒนาหลักสูตร การออกแบบหลักสูตรและการสอน ปรัชญาหลักการพื้นฐาน กระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา ทฤษฎีรูปตัว U (U-Theory)

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลได้ผลดังนี้

1.1 ผู้วิจัยวิเคราะห์เอกสารเกี่ยวกับนโยบายการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF : HEd) พบว่าสำนักงานการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้ประกาศใช้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาไทย เพื่อให้มหาวิทยาลัยใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและปรับปรุงหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน พัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา ให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ เพื่อประโยชน์ต่อการรับรองมาตรฐานคุณวุฒิ ในระดับอุดมศึกษาทุกระดับ คุณภาพของบัณฑิตต้องเป็นไปตามมาตรฐาน ผลการเรียนรู้ ที่สะท้อนคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ (Learning Outcomes) โดยครอบคลุม 5 ด้าน คือ (1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม (2) ด้านความรู้ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี สำหรับสาขาวิชาที่เน้นทักษะทางปฏิบัติต้องเพิ่มมาตรฐาน ผลการเรียนรู้ด้านทักษะพิสัยด้วย สภาอณบติ คณะครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ แห่งประเทศไทยได้มีมติให้เพิ่ม มาตรฐานการเรียนรู้ ด้านที่ 6 คือ ทักษะการจัดการเรียนรู้ จากการประกาศใช้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิ ระดับอุดมศึกษา ระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 ของสำนักงานการอุดมศึกษา ทำให้การพัฒนาหลักสูตร และปรับปรุงหลักสูตรระดับอุดมศึกษาต้องปฏิบัติตาม กรอบมาตรฐานคุณวุฒิทุกหลักสูตร ผู้วิจัยจึงนำมาใช้เป็นแนวปฏิบัติในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู

1.2 ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์หลักสูตรครุศาสตร์บัณฑิต พ.ศ.2549 ที่คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ใช้ผลิตบัณฑิตสาขาวิชาชีพครู 8 สาขาวิชา ได้แก่ สาขาวิชาสังคมศึกษา สาขาวิชาภาษาไทย สาขาวิชาภาษาอังกฤษ สาขาวิชาวิทยาศาสตร์ สาขาวิชาคณิตศาสตร์ สาขาวิชาพลศึกษา สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย และสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารการศึกษา พบว่าไม่ปรากฏ รายวิชา จิตตปัญญาศึกษา หรือสาระการเรียนรู้ ที่เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา ไม่ปรากฏคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตา กรุณา จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ส่วนที่พบปรากฏในหลักสูตร ได้แก่ การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ ซึ่งไม่ได้ระบุ คุณลักษณะที่ต้องการพัฒนาที่ชัดเจน คณะครุศาสตร์มีหน้าที่ผลิตบัณฑิตสาขาการศึกษา เพื่อออกไปรับใช้สังคม ในปีการศึกษา 2551 คณะครุศาสตร์ได้เข้าร่วมโครงการเพิ่มขีดความสามารถของคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ ผู้การเป็นสถาบันพัฒนาบุคลากรทางการศึกษา ที่มี ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนสร้างสุขภาพ (สสส.) ผู้วิจัยจึงเข้าร่วมกิจกรรม เกี่ยวกับการนำแนวคิดจิตตปัญญา มาใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอน

1.3 ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร แนวคิด ทฤษฎี เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา และเข้าร่วมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการ ที่จัดโดยศูนย์จิตตปัญญา มหาวิทยาลัยมหิดล

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องมีดังนี้

1. หลักการพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้ จิตตปัญญา 7 ประการ ได้แก่ 1) การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) 2) ความรักความเมตตา (Compassion) 3) การเชื่อมโยงสัมพันธ์ (Connectedness) 4) การเผชิญความจริง (Confronting reality) 5) ความต่อเนื่อง (Continuity) 6) ความมุ่งมั่น (Commitment) 7) ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (Community)

2. ทฤษฎีรูปตัว U (U-Theory) U-Theory มีเป้าหมายสูงสุดคือ ไปให้พ้นจากสถานะเดิม การคิดแบบเดิม การทำแบบเดิม เราต้องเปลี่ยนความคิดใหม่เพื่อไม่ให้อยู่ในระดับเดิม โดยส่วนใหญ่คนเรามักจะนำเอา (Downloading) ความเชื่อเดิม ๆ ทฤษฎีเดิมมาใช้ แต่ถ้าหากเราต้องการผลลัพธ์ใหม่ จำเป็นที่จะต้องใช้แหล่งใหม่ของปัญญาซึ่งไม่เป็นอยู่ในระดับเดียวกับระดับเดิม Otto Scharmer ยกตัวอย่างถึงการสร้างงานของศิลปิน ไว้ว่า เรามักจะเห็นภาพที่เขาวาด และกระบวนการที่เขาวาด แต่ขณะที่ผืนผ้าใบสีขาวอยู่ข้างหน้าและศิลปินกำลังจะวาดภาพนั้น เราไม่เห็นสิ่งที่อยู่ในใจของผู้อาวุโสที่ทำให้เขาสร้างภาพนั้นขึ้นมา ดังนั้นการคิด 4 ระดับต้องพาลงไปถึงแหล่งของการสร้างซึ่งเป็นสิ่งสำคัญ

3. ศูนย์ประสานงานกับจิตตปัญญาศึกษา เป็นกระบวนการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสื่อสารการสนทนา ซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของมนุษย์ และในขณะเดียวกัน ยังเป็นวิธีฝึกปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญา ที่มีการนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย

หลักการของศูนย์ประสานงานมี 4 ประการ คือ

1. การฟัง (Deep Listening) เป็นการฟังที่ไม่ได้มุ่งหวัง สิ่งที่เราคาดว่าจะได้จากการสนทนา และไม่ใช้ฟังเพื่อเจรจาต่อรอง แต่เป็นการฟังที่รับเอาความคิดทั้งหมดของผู้พูด ผู้ฟังต้องมีสติ ทำให้เกิดภาวะ การวาง จากความคิดของตน เพื่อรับเอาความคิดของกลุ่มสนทนาเข้ามา การได้ฟังอย่างลึกซึ้งกลุ่มลึกนี้ จะเกิดการเรียนรู้ และการเปลี่ยนแปลงตัวเอง

2. การเคารพ (Respecting) เป็นการปฏิบัติต่อกับสนทนาประหนึ่งว่าเป็นตัวเราเอง มีความเชื่อมั่น และศรัทธาในความดีงามของกลุ่มสนทนา การเคารพทำให้เกิดสมาธิในวงสนทนา

3. ห้อยแขวน (Suspending) คือการงดเว้นการตัดสิน ให้คุณค่าเรื่องที่ฟังคเว้น การประเมิน และทำนายเรื่องของกลุ่มสนทนา การห้อยแขวน ทำให้เกิดปัญญา การฟังการห้อยแขวน และการเคารพ ทั้ง 3 ส่วนนี้ จึงเสริมกันและกันเสมือน สติ สมาธิ และปัญญา

4. เสียงของเรา (Voicing) คือพูดเมื่อเรารู้สึกอย่างจริงจัง และพูดโดยเปิดเผย อารมณ์ ความคิด ที่เกิดขึ้นในใจทั้งหมดออกมา ไม่ใช่การเล่าสิ่งที่จำได้อย่างขึ้นใจ การพูดที่มีสมาธิ จะเป็นการพูดที่น่าฟัง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ในวงสนทนา

2. ผลการศึกษาความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) จากแหล่งข้อมูลบุคคลในการ สัมภาษณ์บุคลากรที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารหน่วยผลิต (อธิการบดี,คณบดี) อาจารย์ผู้สอนวิชาชีพ ครู นักศึกษา ผู้ใช้บัณฑิต (ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษา) ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาที่มีแนว ปฏิบัติที่ดีด้านจิตตปัญญาศึกษา (Best Practice) ผู้วิจัยได้สรุปการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

การสัมภาษณ์บุคคล โดยกำหนดประเด็นสัมภาษณ์ ดังนี้

1. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ในสังคมปัจจุบันควรมีลักษณะอย่างไร
2. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาควรมีลักษณะใดบ้าง
3. เห็นด้วยหรือไม่กับการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาเพราะเหตุผลใด
4. เนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนควรมีลักษณะอย่างไร
5. การวัดและประเมินผลควรมีลักษณะอย่างไร

2.1 ผลการสัมภาษณ์ผู้บริหารของหน่วยผลิต และผู้ใช้บัณฑิตด้านคุณลักษณะบัณฑิต ครู ที่พึงประสงค์ สรุปได้ดังต่อไปนี้

ความคิดเห็นของผู้บริหาร,อาจารย์ คณะครุศาสตร์และผู้บริหารระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นหน่วยงานผลิต ได้เสนอแนะคุณลักษณะบัณฑิตครู ได้แก่ ต้องเป็นคนเก่ง รักเรียน มีความสามารถในการคิดที่หลากหลาย มีความสามารถด้านเทคโนโลยี มีความเข้าใจตนเอง ผู้อื่น สังคมไทย สังคมโลก เข้าใจธรรมชาติผู้เรียนยุคใหม่ มีคุณธรรมจริยธรรม มีความสามารถ ถ่ายทอดความรู้ เป็นแบบอย่างที่ดี และมีทักษะทางปัญญา

ความคิดเห็นของผู้บริหารเขตพื้นที่การศึกษาซึ่งเป็นหน่วยผู้ใช้บัณฑิตได้เสนอแนะ คุณลักษณะบัณฑิตครู ได้แก่ ศรัทธาในวิชาชีพครู เมตตากรุณาต่อศิษย์ มีความรับผิดชอบ ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ มีความเป็นสากล เป็นต้นแบบที่ดีต่อศิษย์ มีจรรยาบรรณวิชาชีพ และมีจิตสาธารณะ

2.2 ความคิดเห็นต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา

จากการสัมภาษณ์หน่วยงานที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) ใน มหาวิทยาลัยมหิดลได้จัดตั้งศูนย์จิตตปัญญาศึกษาเพื่อทำการศึกษาวิจัยและเผยแพร่แนวคิดจิตต ปัญญาศึกษาอันเป็นแนวทางปฏิบัติและเสริมสร้างให้บุคคลในสังคมได้เรียนรู้จากภายในจิตใจของ ตนเข้าใจผู้อื่น มีเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติและปัจจุบันได้เปิดสอนหลักสูตรระดับ บัณฑิตศึกษาสาขาจิตตปัญญาศึกษา สรุปความคิดเห็นต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ดังนี้

อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เห็นด้วยกับกระบวนการตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เรียนรู้ที่จะรู้จักตนเอง ผู้อื่น การใคร่ครวญด้วยใจต่อสรรพสิ่ง ทำให้เกิดความสมดุล เพราะไม่เบียดเบียน ผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ช่วยให้สังคมสงบ สันติ ช่วยให้เกิด การพัฒนาทุกๆด้าน แม้ต้องอยู่ในสภาพสังคมที่มีการแข่งขัน แข่งแย้ง ต้องมีสติ มีความพอเพียงใช้ ฐานความรู้ ใช้สติปัญญา ใช้เหตุผล มีคุณธรรม สนับสนุนให้พัฒนาหลักสูตรในมหาวิทยาลัยราช ภัฏกาญจนบุรี ในหลักสูตรกลุ่มวิชาชีพครู หรือกลุ่มวิชาการศึกษาทั่วไป

รองอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหิดล “จิตตปัญญาศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนา คุณลักษณะของครู อาจสอดแทรกในการสอนรายวิชาต่างๆ หรือสร้างรายวิชาใหม่ สำคัญอยู่ที่การจัด กระบวนการเรียนการสอนอย่างไร จึงจะมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล จะมีวิธีจูงใจให้นักศึกษา ปฏิบัติได้อย่างไร การนำแนวคิด จิตตปัญญาไปใช้ประโยชน์ ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ละบุคคล บาง กิจกรรมใช้ได้กับบางคน บางกลุ่ม บางกิจกรรมใช้ไม่ได้กับบางคน บางกลุ่ม ”

ในมหาวิทยาลัยมหิดล เผยแพร่แนวคิดจิตตปัญญาโดยศูนย์จิตตปัญญา เป็นการ สอนหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา ระดับปริญญาโท

ผู้อำนวยการเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต1 “เห็นด้วยกับการพัฒนาหลักสูตร ใหม่ๆการสอนเกี่ยวกับจิตตปัญญา ไม่ควรเน้นการบรรยาย ควรจัดกิจกรรมที่สามารถหล่อหลอม ให้นักศึกษา รักและศรัทธาในวิชาชีพครู ตระหนักรู้ในตนเอง เข้าใจผู้อื่น ไม่เห็นแก่ตัว มีความ ปรารถนาดีต่อศิษย์ ”

อาจารย์ผู้สอนวิชาชีพครู “จิตตปัญญาศึกษาสามารถเป็นเครื่องมือหล่อหลอม นักศึกษาครูให้มีคุณธรรม จริยธรรม มีจิตเมตตา เข้าใจตนเอง บุคคลอื่นและสรรพสิ่ง มีสติใช้ปัญญา แก้ปัญหา ลดปัจจัยเสี่ยงต่างๆในสังคม ”

นักศึกษาครู “สามารถนำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการฝึก ประสบการณ์วิชาชีพครู เข้าใจตนเอง ใจเย็นมากขึ้น เข้าใจเพื่อนมากขึ้น มีเหตุผล มองโลกในแง่ดี ควรให้นักศึกษาทุกคนได้เรียนวิชาจิตตปัญญาศึกษา ”

2.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับเนื้อหาสาระและกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลสรุปได้ดังนี้

สาระการเรียนรู้ ได้แก่ 1.ความหมายความเป็นมาของจิตตปัญญาในประเทศไทย 2.พื้นฐานการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญา 3.การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง 4.พลวัตกลุ่ม 5.การ เจริญสติ 6.นิเวศทางนาสัมผัสสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ 7.การศึกษาชุมชน การดำเนินชีวิตตาม แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 8.กระบวนการสนทนาอย่างลึกซึ้ง 9.การออกแบบการจัดการ เรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 10.ศาสตร์แห่งเสียง 11.ศาสตร์แห่งรูป

กิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่ 1. การเจริญสติ ภาวนา 2. การสวดมนต์ 3. โยคะ จี๊ง ไทเก็ก 4. การวาดภาพ การจัดดอกไม้ 5. การบันทึกผลการเรียนรู้ 6. กิจกรรมอาสาพัฒนา 7. กิจกรรมสุนทรียสนทนา 8. การฟังอย่างลึกซึ้ง 9. นิเวศภาวนา 10. การศึกษาวิถีชีวิตในชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม 11. บันดารา 12. การฟังเสียงจากธรรมชาติ 13. ปฏิบัติภาคสนาม 14. การฟังเพลง 15. การผจญภัยตระหนักรู้ 16. กระบวนการกลุ่ม 17. การเล่าเรื่อง

สื่อการสอน / แหล่งเรียนรู้

ได้แก่ ชุดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา กรณีตัวอย่างบทเพลงเพื่อชีวิต เพลงคุณธรรมจริยธรรม ภาพวิถีชีวิต ภาพธรรมชาติ แหล่งเรียนรู้ได้แก่ สถานที่สงบที่เห็นธรรมชาติ สวนป่าที่มีบรรยากาศสวยร่มรื่น ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง

2.4 การวัดและการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สรุปได้ดังนี้

1. ควรส่งเสริมกระบวนการปฏิบัติมากกว่าการบรรยาย	6. การสังเกต
2. ส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการค้นพบ	7. การสอบถาม
3. การประเมินตนเอง	8. แบบทดสอบ
4. การประเมินโดยเพื่อน	9. การเขียนบันทึก
5. การประเมินโดยผู้สอน	10. การสัมภาษณ์

3. การสังเคราะห์งานวิจัย

3.1 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มาใช้พัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จำนวน 11 เรื่อง ได้แก่ อัจจง ชุมสาย ณ อยุธยา (2546) จิรัฐกาล พงศ์ภคเชียร (2550) ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม (2551) อัครพงศ์ สุขมาตย์ (2553) พนัด ธาตุทอง (2552) ชลลดา ทองทวี และคณะ (2551) โนฮาวา อะยาโกะ (Ayako 2004) คอนต์ สก็อตต์ และเดวิด แพททริก (Scalt and Pratricks 2002) คาเรีย เมเยอร์ แอนเน (Anne 2000) โคลาร์โอ เกตท์ และมาเรีย อีสซาเบลล่า (Kate and Isabella 2002) คริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Sessums 2007) เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นแนวคิดในการนิยาม การสร้างหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ พบว่ากระบวนการพัฒนาคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาที่นำมาพัฒนาคุณลักษณะได้แก่ กิจกรรมฝึกสมาธิ กิจกรรมเสริมสร้างคุณลักษณะ กิจกรรมพัฒนาการคิด กิจกรรมสร้างความเชื่อมโยง กิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติ และสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาที่นำมาศึกษา ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3.2 ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร โดยทำการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรของ เลเซอร์ อเล็กซานเดอร์ โอลิวา ทาบา วิชัย วงษ์ใหญ่ และของสังัด อุทรานันท์

สรุปว่า การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา มี 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลวิเคราะห์พื้นฐาน (Analysis Foundation = AF)

ขั้นตอนที่ 2 ออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and Development = DD)

ขั้นตอนที่ 3 สรรค์สร้างประสบการณ์ (Constructions Experience = DE)

ขั้นตอนที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตร (Reflection = R)

3.3 นิยามการวิจัยรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูที่ผู้วิจัยสังเคราะห์ได้แก่

หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง สาระและประสบการณ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนานักศึกษาครูให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาปลูกฝังให้เกิดการตระหนักรู้ ความเมตตากรุณา จิตสำนึกต่อส่วนรวม เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ฝึกปฏิบัติด้านสมาธิ มีสติ และเกิดปัญญาเพียงพอที่จะสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และต่อวิชาชีพครู โดยใช้กิจกรรมหลัก ได้แก่ สุนทริยสนทนา คนตรี ศิลปะ โยคะ สะท้อนคิด ผ่อนพักตระหนักรู้ การทำสมาธิ นิเวศภาวนา

จากข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้นำนิยามที่ได้ให้ผู้เชี่ยวชาญ 5 คน ตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะ เพื่อนำมาปรับปรุงใช้เป็นนิยามปฏิบัติการ เป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือ ประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครู ที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู ได้แก่ การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาสาระ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล

ผลการวิจัยตอนที่ 2 พัฒนา (Development) ขั้นการพัฒนาหลักสูตร

ขั้นตอนนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อยกร่างหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ตามที่กล่าวมาในตอนต้นที่ 1 เกี่ยวกับการปรับใช้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 ของสำนักงานการอุดมศึกษา ผู้วิจัยจึงพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของกรอบมาตรฐานคุณวุฒิ (มคอ.3) โดยมีรายละเอียดของหลักสูตรที่ยกร่าง ดังต่อไปนี้

1. รายละเอียดร่างหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

การยกร่างหลักสูตรนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา แห่งชาติเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ดังข้อมูลต่อไปนี้

ชื่อรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู Contemplative Education for Teacher students

หลักการ

การผลิตบัณฑิตสาขาการศึกษาเป็นพันธกิจหลักของคณะครุศาสตร์ การพัฒนา หลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ สถาบันอุดมศึกษาจึงมีความจำเป็นต้องระดมสรรพกำลังใน การพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เรียกว่าสังคมอุดมปัญญา (Intellectual Society) การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู อีก ทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ มีหลักการดังนี้

1. ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ (Humanistic value) เชื่อมั่นว่ามนุษย์มีศักยภาพ ความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง
2. กระบวนทัศน์องค์รวม (Holistic paradigm) การศึกษาเชิงองค์รวมมีความสำคัญต่อ พัฒนาการของบุคคล ทั้งในด้านปัญญา อารมณ์ สังคม ร่างกาย ศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์และ จิตวิญญาณ เน้นการใช้ปัญญาเชื่อมโยงระหว่างสรรพสิ่ง ส่งเสริมการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมความเชื่อมโยงและการบูรณาการสหสาขาวิชาชีพ
3. จิตตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ มุ่งพัฒนาความ เป็นมนุษย์ จากภายในจิตใจ ปลุกฝังให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง มีความเมตตา กรุณา มีจิต สาธารณะและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ การนำปรัชญาและศาสนา ธรรมมาพัฒนาจิตใจจนมีสติปัญญาสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่าง สมดุลเกิดประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นสังคมส่วนรวม

แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นกรอบพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาใช้แนวคิดของ ทาบา ไทเลอร์ โอลิวา Oliva Model เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส วิชัย วงษ์ใหญ่ สรุปขั้นตอนการพัฒนา

หลักสูตรในครั้งนี้มี 4 ขั้นตอนคือ 1.ขั้นสำรวจข้อมูลพื้นฐาน 2.ขั้นออกแบบและพัฒนาหลักสูตร 3.ขั้นการทดลองใช้หลักสูตร 4.ขั้นการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย นโยบาย ปรัชญา แนวคิดเกี่ยวกับการอุดมศึกษาของไทย และสำรวจแนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ครู และจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ใช้ครูเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การวิเคราะห์ข้อมูลมีกรอบแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ.2545 ปรัชญาการอุดมศึกษาไทย กรอบมาตรฐาน คุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2552 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ สรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้มี 4 ด้านคือ 1.ความตระหนักรู้ในตนเอง 2.ความเมตตากรุณา 3.จิตสาธารณะ 4.การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3. แนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารและเข้าร่วมฝึกอบรมปฏิบัติการเกี่ยวกับกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา มีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักการพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา 7C's ปรัชญาและหลักการพื้นฐานของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ (Humanistic Value) กระบวนทัศน์องค์รวม (Holistic Paradigm) ทฤษฎีรูปตัว U (U – Theory Otto Schamer) ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Needs Hierachy) สุนทรียสนทนา (Dialogue) นิเวศภาวนา (Eco – Quest) โยคะ สุนทรียศิลป์ คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

จุดมุ่งหมายของรายวิชา

1.เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมาย ความสำคัญ หลักการ ความเป็นมาของ หลักการพื้นฐานการปฏิบัติตนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

2. เพื่อให้ นักศึกษาเกิดทักษะการปฏิบัติตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษา จากกิจกรรม การเจริญสติ นิเวศภาวนา โยคะ สุนทรียสนทนา กระบวนการเชิงสร้างสรรค์และกิจกรรมอาสา

3. เพื่อให้นักศึกษา มีทักษะการสะท้อนคิดใคร่ครวญคิดอย่างหลากหลายวิธี สามารถเชื่อมโยงเหตุปัจจัยบูรณาการศาสตร์ต่างๆ รู้วิธีการแก้ปัญหา ผ่านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

4. เพื่อให้นักศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านการตระหนักรู้ในตน ความเมตตา กรุณา การมีจิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

5. เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำหลักการ กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้

วัตถุประสงค์ในการพัฒนารายวิชา

เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจและแนวปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาหรือพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้มีความศรัทธาในความเปี่ยมมนุษย์ใฝ่เรียนรู้ใฝ่ฝึกฝนตนเองให้สมดุลทั้งกายใจ และจิตวิญญาณ นำความรู้ทักษะ ความสามารถไปใช้ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง สู่ปัญญา ความรักความเมตตา ทั้งระดับบุคคล ชุมชน และสังคมบนพื้นฐานและสอดคล้องกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรม

คำอธิบายรายวิชา

ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา หลักการ ของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาที่ทำให้รู้จักของตนเอง เข้าถึงความจริงทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่นเกิดปัญญาและสันติสุข ตามหลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การมีประสบการณ์ตรงผ่านการปฏิบัติ การเจริญสติ นิเวศภาวนา โยคะ สุนทริยสนทนา การศึกษาชุมชน กระบวนการเชิงสร้างสรรค์ การนำหลักการพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ จิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความตระหนักรู้ในตน ความเมตตากรุณาการมีจิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

จำนวนหน่วยกิต

จำนวนหน่วยกิต 3(2-2-5) 3 หน่วยกิต ภาคทฤษฎี 2 คาบ ภาคปฏิบัติ 2 คาบ อ่านค้นคว้าด้วยตนเอง 5 คาบต่อสัปดาห์

จำนวนชั่วโมงที่ใช้สอน

จำนวนชั่วโมงที่ใช้สอนจำนวน 60 ชั่วโมง แบ่งเป็นภาคทฤษฎี 30 ชั่วโมง ภาคปฏิบัติ/ภาคสนาม จำนวน 30 ชั่วโมง

ผลการเรียนรู้ของนักศึกษา 6 ด้าน

1. คุณธรรม จริยธรรม

พัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้มีความศรัทธาในความเป็นมนุษย์ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่อง และสมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ นำความรู้ ความสามารถทักษะใฝ่พัฒนาตนเอง สังคม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1.1 คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา

มีความตระหนักรู้ในตน มีความเมตตา กรุณา มีจิตสาธารณะ มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ

1.2 วิธีการสอนที่จะใช้พัฒนาการเรียนรู้

การบรรยาย การวิเคราะห์ วิพากษ์ การฝึกปฏิบัติ กระบวนการกลุ่ม การอาสาพัฒนาชุมชน กระบวนการสร้างสรรค์ สุนทรียสนทนา การแก้ปัญหาเป็นฐาน การทำโครงการ

1.3 วิธีการประเมินผล

การประเมินตนเอง การประเมินการปฏิบัติ การสังเกตพฤติกรรม การทดสอบ

2. ความรู้

2.1 ความรู้ที่จะได้รับ

มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมาของแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา พื้นฐานการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2.2 วิธีการสอน

บรรยาย สาธิต ฝึกปฏิบัติ วิเคราะห์ วิพากษ์ อภิปราย การแก้ปัญหา (Problem based) การทำโครงการ (Project based) การวิจัย (Research based) การสืบค้น ฝึกการคิดอย่างหลากหลายวิธี และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การปฏิบัติภาวนา

2.3 วิธีการประเมินผล

การสังเกตพฤติกรรม การประเมินตนเอง ประเมินจากการปฏิบัติ ประเมินจากการเขียนรายงาน แบบทดสอบ

3. ทักษะทางปัญญา

3.1 ทักษะทางปัญญาที่ต้องพัฒนา

พัฒนาความเป็นมนุษย์จากภายในจิตใจ ปลูกฝังให้เกิดความตระหนักรู้ ความเมตตา กรุณา จิตสำนึกต่อส่วนรวม มีทักษะการคิดที่หลากหลายวิธี เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ การนำปรัชญา และ ศาสนธรรมมาพัฒนาจิตใจ จนมีสติ เกิดปัญญาสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล

3.2 วิธีการสอน

การฝึกปฏิบัติ การเจริญสติ นิเวศภาวนา การสนทนาอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนคิด กิจกรรมโยคะ กิจกรรมสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ การปฏิบัติภาวนา

3.3 วิธีการประเมินผลทักษะทางปัญญาของนักศึกษา

สังเกตพฤติกรรม การประเมินตนเอง แบบทดสอบ ประเมินจากการเขียนรายงาน

4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

4.1 ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา

พัฒนาทักษะในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน พัฒนาทักษะการตระหนักรู้ในตน และเรียนรู้ผู้อื่น การรับผิดชอบต่อบุคคล สังคม และธรรมชาติ

4.2 วิธีการสอน

กระบวนการกลุ่ม การวิเคราะห์ อภิปรายประเด็นต่างๆ โครงงาน มอบหมายงานเป็นกลุ่ม , และรายบุคคล, กิจกรรมนิเวศภาวนา , กิจกรรมอาสาพัฒนา

4.3 วิธีการประเมินผล

สังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม ประเมินชิ้นงาน รายงาน การประเมินตนเอง แบบทดสอบ

5. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

5.1 ทักษะการวิเคราะห์ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องพัฒนา

พัฒนาทักษะการสื่อสาร การพูด การฟัง การเขียน การอภิปราย การเขียนรายงานตนเอง

พัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ
พัฒนาทักษะการสืบค้นข้อมูล การใช้โปรแกรมต่างๆ เพื่อการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม

พัฒนาทักษะการนำเสนอ การใช้แผนผัง แผนภูมิ กราฟต่างๆ

5.2 วิธีการสอน

การมอบหมายงาน การศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเองจากแหล่งวิทยาการต่างๆ การนำเสนอผลงาน โดยวิธีการ เครื่องมือ หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสม

5.3 วิธีการประเมินผล

ประเมินจากชิ้นงาน

ประเมินจากการนำเสนอผลงาน วิธีการนำเสนอ

6. ทักษะการจัดการเรียนรู้

6.1 ทักษะการจัดการเรียนรู้

พัฒนาทักษะการออกแบบการจัดการเรียนรู้ นำหลักการวิธีการ สอดแทรก กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสู่ชั้นเรียนได้ ฝึกปฏิบัติการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้และ การนำไปใช้

6.2 วิธีการสอน

การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การนำเสนอ

6.3 วิธีการประเมินผล

การสังเกตพฤติกรรม ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้

โครงสร้างเนื้อหารายวิชาจิตตปัญญาศึกษาตลอดหลักสูตรมีดังนี้

1. ความหมายและความสำคัญ ความเป็นมาของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย
2. พื้นฐานการเรียนรู้ตามจิตตปัญญาศึกษา
3. การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
4. สุนทรียสนทนาในจิตตปัญญาศึกษา
5. สมาธิและการฝึกสมาธิ
6. การสะท้อนความคิด
7. พลวัตกลุ่ม
8. สุนทรียศิลป์ (ศาสตร์แห่งรูป , ศาสตร์แห่งเสียง)
9. ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว (โยคะ)
10. นิเวศภาวนา
11. อาสาพัฒนาและการศึกษาอารยวิถีชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
12. การนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสู่การเรียนการสอน

กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1. กิจกรรม Who am I
2. กิจกรรมการเรียนรู้ความแตกต่าง
3. กิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้
4. กิจกรรมโยคะ
5. กิจกรรมสมาธิด้วยเสียงดนตรี
6. กิจกรรมสมาธิจากการกำหนดลมหายใจ
7. กิจกรรมสมาธิจากการเดิน

8. กิจกรรมสะท้อนคิด
9. กิจกรรมพลังกลุ่ม
10. กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งรูป)
11. กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งเสียง)
12. กิจกรรมจุดเปลี่ยน(สายธารชีวิต)
13. กิจกรรมนิเวศภาวนา
14. กิจกรรมอาสาพัฒนา
15. กิจกรรมการออกแบบการสอน

วิธีการเรียนรู้

1. สุนทรียสนทนา
2. การฟังอย่างลึกซึ้ง
3. การเล่าเรื่อง
4. การสะท้อน
5. การสวดมนต์ / การแผ่เมตตา
6. การเขียนผังมโนทัศน์
7. การวาดรูป / การจัดดอกไม้

เกณฑ์การประเมินผลการเรียน

ใช้วิธีอิงเกณฑ์ดังนี้

80 – 100	A	ดีเยี่ยม
75 – 79	B+	ดีมาก
70 – 74	B	ดี
65 – 69	C+	เกือบดี
60 – 64	C	พอใช้
55 – 59	D+	ควรปรับปรุง
50 – 54	D	ต้องปรับปรุง
ต่ำกว่า 50	F	ตก
	I	ส่งงานไม่ครบ / ขาดสอบ

การประเมินผลและการปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

1. กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชาโดยนักศึกษา

การประเมินประสิทธิผลในรายวิชาโดยนักศึกษา มีการจัดกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากนักศึกษา ดังนี้

1.1 สันทนากลุ่มระหว่างผู้สอนและนักศึกษา แบบประเมินผู้สอน และแบบประเมินรายวิชา

2. กลยุทธ์การประเมินการสอน

ในการเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการสอน ได้มีกลยุทธ์ ดังนี้

2.1 ผลการเรียนรู้ของนักศึกษา

2.2 การเขียนบันทึกการเรียนรู้ของนักศึกษา

2.3 การทวนสอบผลการประเมินการเรียนรู้

3. การปรับปรุงการสอน

หลังจากได้ผลการประเมินการสอนในข้อ 2 จึงมีการปรับปรุงการสอนโดยจัดกิจกรรมระดมพลังสมองและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อดำเนินการปรับปรุงการสอน ดังนี้

3.1 สัมมนาการจัดการเรียนการสอน

3.2 วิจัยในชั้นเรียน

4. การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาในรายวิชา

ในระหว่างกระบวนการสอนรายวิชา มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์ในรายหัวข้อ ตามที่คาดหวังจากการเรียนรู้รายวิชา ได้จากการสอบถามนักศึกษา หรือการสุ่มตรวจผลงานของนักศึกษา รวมถึงพิจารณาจากผลการสอบย่อย และหลังการออกผลการเรียนรายวิชา มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์โดยรวมในรายวิชา ดังนี้

4.1 การทวนสอบการให้คะแนนจากการสุ่มตรวจผลงานของนักศึกษาโดยอาจารย์ท่านอื่น หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่ใช่อาจารย์ประจำหลักสูตร

4.2 มีการตั้งคณะกรรมการในสาขาวิชา ตรวจสอบผลการประเมินการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยตรวจสอบข้อสอบ รายงาน วิธีการให้คะแนน และการให้คะแนนพฤติกรรม

5. การดำเนินการทบทวนและการวางแผนปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา

จากผลการประเมินและทวนสอบผลสัมฤทธิ์ประสิทธิผลรายวิชา ได้มีการวางแผนการปรับปรุงการสอนและรายละเอียดรายวิชา เพื่อให้เกิดคุณภาพมากขึ้น ดังนี้

5.1 ปรับปรุงรายวิชาทุก 3 ปี หรือตามข้อเสนอแนะผลการทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ตามข้อ 4

5.2 ปรับเปลี่ยนหรือสลับอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้ นักศึกษามีมุมมองในเรื่องการประยุกต์ ความรู้ และแนวทางการปฏิบัติที่หลากหลาย

2. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) วิพากษ์ร่างหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู ก่อนนำหลักสูตรไปทดลองใช้ตามขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตร ต้องผ่านการ ตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน ผู้บริหารระดับมหาวิทยาลัย ระดับคณะ ผู้สอน ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา เพื่อตรวจสอบโครงร่างหลักสูตร ความเหมาะสมสอดคล้องของ โครงร่างหลักสูตร และปรับปรุงหลังจากผ่านการตรวจสอบกลุ่ม เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2553 ณ ห้องประชุมทัตติม อาคาร 9 ชั้น 2 โดยมีผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา การพาณิชย์ อธิการบดี / ผู้เชี่ยวชาญด้านการบริหาร หลักสูตร

2. รองศาสตราจารย์ ดร.นันทนา ลาภาคย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา

3. รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพจน์ วนิชกุล ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรระดับอุดมศึกษา

4. อาจารย์ ดร.กิตติมา พฤกษณะ ผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติและการวัดผล

5. อาจารย์ ดร.ศิริวรรณ วนิชวัฒนวรชัย ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน

6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัครวิทย์ โพธิ์ชะเรือง รองคณบดีฝ่ายวิชาการ

7. อาจารย์กอบกุล ประเสริฐลาภ อาจารย์ผู้สอนด้านจิตตปัญญาศึกษา

8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มาเรียม นิลพันธุ์ อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก ผู้สังเกตการณ์

ผลการสนทนากลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้พิจารณาร่างหลักสูตรมีการอภิปรายกันอย่าง กว้างขวางในทุกประเด็นและได้เสนอแนะผู้วิจัยในเรื่องต่อไปนี้

1. จุดมุ่งหมายของรายวิชาให้ปรับลดจำนวนข้อลงโดยตัดข้อที่มีข้อมูลทาบเกี่ยวและ ซ้ำซ้อน

2. คำอธิบายรายวิชาให้ขยายความ ความหมายของคำว่าจิตตปัญญาให้ชัดเจน

3. จำนวนชั่วโมงภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ จาก 3 (1-3-5) ปรับเป็น 3(2-2-5)

4. ด้านเนื้อหา ที่ประชุมให้ข้อสังเกตเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ควร เน้นการฝึกปฏิบัติ การสร้างแรงจูงใจให้นักศึกษานำแนวคิด และกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ อย่างต่อเนื่อง มากกว่าการเน้นการสอนเนื้อหาสาระ และได้เสนอแนะเอกสารตำราที่เกี่ยวข้องกับ การสอน สมารถตามหลักพระพุทธศาสนา

5. ด้านวิธีการเรียนการสอน ที่ประชุมให้ข้อเสนอนแนะเกี่ยวกับสถานที่จัดการเรียน การสอน ห้องเรียนต้องมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการจัดกิจกรรม วัสดุการสอน ทักษะประสบการณ์ การ จัดการเรียนการสอนของอาจารย์ผู้สอน ต้องมีความรู้ และเคยผ่านการฝึกปฏิบัติ กระบวนการจิต

ปัญญาศึกษามาก่อน และเสนอแนะเกี่ยวกับ หลักการเรียนรู้แบบหลากหลายวิธี เช่น การทำโครงการ (Project Based) การใช้วิจัยเป็นฐาน (Research Based) การเรียนรู้ด้วยการค้นพบ (Discovery Learning) การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem Based Learning) การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning)

6. ด้านการวัดประเมินผล ที่ประชุมให้ข้อสังเกต และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการวัดและประเมินผล ในประเด็นดังนี้

- 6.1 การประเมินผลที่เน้นเชิงปริมาณควรมีน้อยกว่าเชิงคุณภาพ
- 6.2 เน้นการประเมินจากผลงาน , พฤติกรรม ประเมินตามสภาพจริง
- 6.3 การติดตาม สังเกตความเปลี่ยนแปลง จากอาจารย์ผู้สอนหรือครูพี่เลี้ยง
- 6.4 การให้ผู้เรียนประเมินตนเอง , ประเมินโดยเพื่อน และประเมินโดยอาจารย์ผู้สอน

7. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

ที่ประชุมเสนอแนะให้ผู้วิจัยดำเนินการดังนี้

7.1 จัดทำคู่มือการสอนและแผนการจัดการเรียนรู้ที่มีรายละเอียดของกิจกรรม
เกณฑ์การประเมิน และจัดทำเอกสารประกอบการสอน

7.2 อาจเชิญวิทยากร ผู้รู้ อาจารย์ที่มีความสนใจเกี่ยวกับกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มาร่วมสอน หรือเป็นผู้ช่วยสอนกับผู้วิจัย

7.3 การรวบรวม และสรุปผลการเรียนรู้ ของนักศึกษาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และทุกครั้งที่สอน จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงแก้ไขประเด็นต่างๆ ที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะ
สรุปข้อคิดเห็นที่สำคัญจากการสนทนากลุ่ม ดังต่อไปนี้

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 1 “หลักสูตรนี้ไม่น่าจะใช้ในคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรีเท่า นั้น ควรเป็นหลักสูตรที่ใช้ระดับประเทศ”

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 2 “จุดมุ่งหมายของหลักสูตรลงรายละเอียดในระดับเนื้อหามากเกินไป ควรลดจำนวนข้อ กรู๊ป รวมสาระที่คล้ายกันเข้าไว้ด้วยกัน”

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 3 “การวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์เป็นเชิงปริมาณอย่างเดียว อาจทำให้วิชานี้มีความน่าเชื่อถือน้อย ควรมีข้อมูลเชิงปริมาณมากๆ และควรใช้วิธีการวัดที่หลากหลายวิธี”

ผู้เชี่ยวชาญคนที่ 4 “วิชาจิตตปัญญาศึกษามีคำศัพท์ที่คนฟังไปไม่เข้าใจหลายคำ ควรจัดทำเอกสารการสอนที่อธิบายความหมาย ความเป็นมา ของคำศัพท์นั้นๆ จะชัดเจนขึ้น”

3. การทดลองใช้หลักสูตรและหาประสิทธิภาพของหลักสูตร (Try out)

การทดลองใช้หลักสูตรก่อนนำไปใช้จริงนั้นเป็นขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการตรวจสอบคุณภาพหลักสูตรเป็นขั้นตอนหนึ่งที่ฝึกพัฒนาหลักสูตรต้องดำเนินการหลังจากยกร่างหลักสูตรแล้ว เพื่อศึกษาความเป็นไปได้พร้อมทั้งแก้ไขปรับปรุงบางส่วนก่อนนำไปใช้จริง (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2535)

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรก่อนนำไปใช้จริงกับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มทดลอง โดยทดลองกับนักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษาชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 5 จำนวน 37 คน และผู้วิจัยได้เชิญครูสังคมศึกษาโรงเรียนที่นักศึกษาชั้นปีที่ 4 จะไปฝึกสอนมาร่วมกิจกรรมตามหลักสูตรจำนวน 15 คน ทดลองใช้หลักสูตรในวันที่ 9 - 10 ตุลาคม 2553 ณ ห้องประชุมอาคาร 9 ชั้น 3 โดยมีรายละเอียดดำเนินการดังนี้

วันแรก

กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมสุนทรีสนทนา “สายธารชีวิต” สอนโดยรองศาสตราจารย์ นันทนา ลามาศย์

กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมพลวัตกลุ่ม “กล่องไม้สร้างพลัง” สอนโดยอาจารย์ อรปรียา ญาณะชัย

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรม Who am I สอนโดย รองศาสตราจารย์ นันทนา ลามาศย์

วันที่สอง

กิจกรรมที่ 1 การบรรยายพิเศษและการฝึกปฏิบัติ เรื่องจิตตปัญญากับการพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่ สมบูรณ์ วิทยากร โดย รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่

กิจกรรมที่ 2 การบรรยายพิเศษ เรื่อง พื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา วิทยากร โดย รองศาสตราจารย์ ดร.วิชัย วงษ์ใหญ่และอาจารย์ ดร.มารุต พัฒนาผล

กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมฝึกปฏิบัติสุนทรีสนทนา วิทยากร โดย อาจารย์พลวัต วุฒิ ประจักษ์การทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาสำหรับนักศึกษาครู ผู้วิจัยได้เลือกแผนการจัดการเรียนรู้ 2 เรื่อง ดังนี้

1. สุนทรีสนทนา “ กิจกรรมเปิดใจ ” สอนโดยรองศาสตราจารย์ นันทนา ลามาศย์ อาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2.พลวัตกลุ่ม “กิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง ” สอนโดยอาจารย์ อรปรียา ญาณะชัย อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรดิตถ์

ผลทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ตารางที่ 13 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา (ผลการศึกษานำร่อง)

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตาม แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	\bar{X} N=30	S.D.	แปลผล
ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง	3.35	0.46	มาก
ด้านความเมตตากรุณา	3.44	0.53	มาก
ด้านจิตสาธารณะ	3.57	0.61	มาก
ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	3.51	0.55	มาก
ภาพรวมทุกด้าน	3.54	0.63	มาก

จากตารางที่ 13 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ (ผลการศึกษานำร่อง) ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.35 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.46 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านความเมตตา กรุณา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.44 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.53 อยู่ในระดับมาก ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.57 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.61 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.51 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.55 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ภาพรวมทุกด้าน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.54 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.63 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 14 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู (ผลการศึกษานำร่อง)

ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	\bar{X}	S.D.	แปลผล
การปฐมนิเทศ	4.56	0.54	มากที่สุด
กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา	4.60	0.43	มากที่สุด
วิธีการเรียนรู้	4.78	0.32	มากที่สุด
การนำไปประยุกต์ใช้	4.84	0.68	มากที่สุด
ภาพรวมทุกประเด็น	4.63	0.37	มากที่สุด

จากตาราง 16 พบว่าความพึงพอใจของนักศึกษา (ผลการศึกษานำร่อง) ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ด้านการปฐมนิเทศ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.56 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.54 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ด้านกิจกรรมจิตตปัญญา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.60 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.43 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านวิธีการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.78 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.32 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการนำไปประยุกต์ใช้ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.84 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.68 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด ภาพรวมทุกประเด็นมีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.63 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.37 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการศึกษานำร่องหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์สอบถามความคิดเห็นจากอาจารย์ผู้สอน ครูพี่เลี้ยง และนักศึกษาพบว่า หลักสูตรมีความสอดคล้อง สัมพันธ์กันไปในทิศทางเดียวกันมีการจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรม มีการแลกเปลี่ยนสะท้อนความคิดฝึกการทำงานร่วมกันเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น ดังข้อมูลต่อไปนี้

ผลการสัมภาษณ์อาจารย์ผู้สอน

จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผลมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน นักศึกษาและครูพี่เลี้ยงให้ความสนใจร่วมกิจกรรมอย่างกระตือรือร้นและต่อเนื่อง กิจกรรมที่จัดสามารถตรงความรู้สึกละและความสนใจผู้เรียนได้ดีมาก ผู้เรียนเปิดใจ มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและผู้สอนอย่างเป็นกัลยาณมิตร มีการสะท้อนความคิดแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกัน เป็นการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ มีความสุขทั้งผู้เรียนและผู้สอน แผนการสอนลงรายละเอียดเป็นขั้นตอนค่อนข้างชัดเจน สามารถนำไปใช้สอนได้ มีสื่อการสอน ที่เหมาะสมสอดคล้องกับบทเรียน

ผลการสัมภาษณ์ครูพี่เลี้ยงพบว่าส่วนใหญ่เห็นประโยชน์และคุณค่าของการนำกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชั้นเรียน เพราะเป็นกิจกรรมที่ช่วยฝึกการเรียนรู้จิตใจของตนเอง การสะท้อนคิด ฝึกการฟัง การใช้เหตุผลดังข้อความต่อไปนี้

คนที่ 1 กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ไม่เคยมีความรู้มาก่อน แต่พอมาฟังและร่วมกิจกรรมกับนักศึกษา รู้สึกว่าอายตนเองลดลงไม่เกรียด โศกที่ได้อบรม ได้รับความรู้ ได้วิธีการที่จะไปฝึกปฏิบัติตัวเอง และใช้กับนักเรียนที่โรงเรียน นักศึกษารุ่นใหม่ เก่ง ฉลาด กล้าแสดงออก วิทยากรมีจิตวิทยาสูงเป็นกันเองกับผู้เรียน

คนที่ 2 กิจกรรมเปิดใจ ช่วยให้เกิดการยอมรับตนเอง เข้าใจผู้อื่นมากขึ้น ยอมรับผู้อื่นมากขึ้น ฟังมากขึ้น ใช้ความคิดมีเหตุผลมากขึ้น

ไม่เคยเล่าเรื่องส่วนตัวให้ใครฟัง ได้เล่าในวันนี้รู้สึกสบายใจ น้ำตาไหลต่อหน้านักศึกษา นักศึกษาบางคนร้องไห้ ขณะเล่าเรื่องความในใจของตนเองเปิดใจจริงๆ ได้ฝึกสะท้อนความคิด ฝึกพูดความรู้สึกจากข้างในจิตใจ ได้ฝึกการฟังอย่างตั้งใจ ฟังอย่างลึกซึ้ง

คนที่ 3 กิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง เป็นกิจกรรมที่ใช้ฝึกการทำงานกลุ่ม การทำงานเป็นทีม ฝึกการวางแผนการทำงาน ฝึกความสามัคคี การเอาใจใส่ ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคมส่วนร่วม สนุก ไม่น่าเบื่อ ทำหลายรอบ ทำทาย ต้องใช้ความพยายามนำไปใช้สอนนักเรียนได้ เป็นกิจกรรมที่ดูง่าย แต่ก็ไม่ง่าย ถ้าไม่ตั้งใจ

ผลการสัมภาษณ์นักศึกษา ส่วนใหญ่มีความเห็นว่ากิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา มีประโยชน์ต่อผู้เรียน ฝึกให้มีสติ เข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น มีการวาดรูปการอธิบาย การให้เหตุผล เกิดความสามัคคีในหมู่คณะดังข้อความต่อไปนี้

กิจกรรมจิตตปัญญามีประโยชน์มาก ได้ฝึกสมาธิ ทำให้มีสติ เข้าใจตนเองผู้อื่น และสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเราของเรา ได้ฝึกพูด พูดอะไรก็ได้ พูดจากใจ ไม่ต้องจำหลักวิชาการมาพูด บอกความรู้สึก รู้สึกดีกับคนอื่น ร้องไห้ไปแล้ว ไม่อายเพื่อน รักเพื่อนมากขึ้น เข้าใจคนอื่นอีกหลายคน เพื่อนๆ มีสิ่งดีๆ ที่ยังไม่รู้ ขอโทษที่เข้าใจผิด

กิจกรรมเปิดใจ นำไปใช้กับการเรียนการสอนได้ ได้วาดรูปตามจินตนาการ ได้ฝึกการอธิบายสิ่งที่คิดสิ่งที่ทำเพื่อนๆ มีความคิดสร้างสรรค์ วาดภาพระบายสีสวย

กิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง มีการร้องเพลง ฟังเพลงเพลิดเพลินสนุกกับการให้จังหวะ เรายัง ตื่นเต้น กลัวผิดพลาด กลัวถูกตำหนิ เมื่อเล่นได้สนุก ฝึกความสามัคคีในหมู่คณะ สามัคคีคือพลัง ควรให้นักศึกษาอื่นๆ ได้ร่วมกิจกรรมแบบนี้บ้าง

4. การสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาหลักสูตร

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้ประยุกต์รูปแบบการออกแบบหลักสูตรการเรียนการสอนที่เรียกว่า “ADDIE” Model (Kevin K. : 2004) ซึ่งอาศัยวิธีการเชิงระบบ (System approach) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนคือ

1. ขั้นตอนการวิเคราะห์ (analyze phase)
2. ขั้นตอนการออกแบบ (design phase)
3. ขั้นตอนการพัฒนา (develop phase)
4. ขั้นตอนการนำไปใช้ (implement phase)
5. ขั้นตอนการประเมิน (Evaluate phase)

ผลการสังเคราะห์รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู มี 4 ขั้นตอนดังนี้

1. ขั้นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis of Foundation) = AF

เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปรัชญา จิตวิทยา การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัญหาความต้องการจำเป็น

2. ขั้นตอนออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and development) = DD

เป็นการออกแบบกำหนดรูปแบบหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกเนื้อหา การเลือกและออกแบบกิจกรรม การเลือกและออกแบบวิธีการวัดและประเมินผลแล้วจึงพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง

3. ขั้นการสรรค์สร้างประสบการณ์ (Construction of Experiences) = CE

เป็นขั้นการนำหลักสูตรไปใช้โดยผ่านกิจกรรม สรรค์สร้างประสบการณ์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้แก่ สุนทรียสนทนา สะท้อนความคิด สุนทรียศิลป์ ศาสตร์แห่งรูป ศาสตร์แห่งเสียง ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว อาสาพัฒนา การศึกษาชุมชน นิเวศภาวนา

4. ขั้นการสะท้อนข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตร (Reflection) = R

เป็นการประเมินและสะท้อนข้อมูลด้านต่างๆตามองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผล

กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาที่ผู้วิจัยสังเคราะห์เพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ สามารถสรุปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง (Mindfulness = m) เป็นการสร้างความตระหนักรู้ในตนเองของผู้เรียน มีสติ และสมาธิ จัดบรรยากาศห้องเรียนให้มีบรรยากาศสงบ เย็น มีเสียงเพลงบรรเลงเกี่ยวกับเสียงธรรมชาติ นกร้อง สายลม น้ำไหล ผู้สอนสนทนากับผู้เรียนในบรรยากาศกัลยาณมิตร เกี่ยวกับความดี ความงามของสรรพสิ่ง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้ (Information = I) เป็นการให้ความรู้ หลักการ แนวคิดพื้นฐานของศาสตร์ต่างๆ ตามหลักหลักการการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และหลักการพื้นฐานตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ขั้นที่ 3 สรรค์สร้างประสบการณ์จากกิจกรรม (Learning Experiences = LE)

เป็นการร่วมปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาได้แก่ ฝึกปฏิบัติผ่านความสงบ นิ่ง เรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว กระบวนการเชิงสร้างสรรค์ การทำกิจกรรมทางสังคม กระบวนการเชิงความสัมพันธ์ และการสัมผัสพลังของธรรมชาติ

ขั้นที่ 4 การสะท้อนความคิดจากการจัดกิจกรรม (Reflection = R) เป็นการประเมินผู้เรียน ระหว่างการดำเนินกิจกรรม โดยการประเมินตนเองและประเมินโดยกลุ่มเพื่อน (Group Reflection) และการประเมินหลังการจัดกิจกรรม โดยการประเมินตนเอง (Self Reflection) มีการบันทึกผลการเรียนรู้ (Journal writing) และประเมินโดยผู้สอน กระบวนการขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน

1. สร้างความตระหนักในตน (Awareness= A)
2. สร้างเสริมประสบการณ์ (Enhancement = E)
3. การสะท้อนตรวจสอบความคิด (Checking = C)

ปัจจัยกำหนดการนำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาไปใช้

ผู้สอน

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร
2. มีความศรัทธาในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
3. มีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติและพัฒนามิติทางจิตตปัญญาศึกษา
4. คำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และบริบททางสังคม พหุวัฒนธรรม
5. ประเมินและปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ

ผู้เรียน

1. มีความศรัทธาในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. นักศึกษาทุกสาขาวิชาที่สนใจการเรียนรู้เพื่อการเข้าใจตนเองตามหลักการพื้นฐาน

แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ผลการวิจัยขั้นตอนที่ 3 (Research) ขั้นการทดลองใช้หลักสูตร

ผู้วิจัยได้ดำเนินการทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู กับนักศึกษาที่เป็นอาสาสมัครเรียน ซึ่งเป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 4 ที่กำลังฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู สาขาวิชาสังคมศึกษา จำนวน 18 คน สาขาเทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารการศึกษา จำนวน 1 คน คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี และมีอาจารย์ผู้ร่วมสอนกับผู้วิจัย 3 ท่าน อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี 2 ท่าน คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 ท่าน โดยจัดการเรียนการสอน จำนวน 15 สัปดาห์ เรียนในวันเสาร์ เวลา 13.00-16.30 น. ณ ห้องเรียนตัวอย่าง (326) คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1.ประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู 2.ประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 3.ประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู มีผลการประเมินดังนี้

1.ผลการประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู ดังแสดงในตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 15 แสดงการเปรียบเทียบความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู ก่อนและหลังเรียน

คะแนน	คะแนนเต็ม	\bar{X} N=19	S.D.	t	Sig.
ก่อนเรียน	30	11.89	2.90	-10.70**	0.000
หลังเรียน	30	20.89	3.08		

** ที่ระดับนัยสำคัญ 0.01

จากตารางที่ 15 พบว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู ก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 11.89 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 2.90 และหลังเรียน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 20.89 ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 3.08 มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์นักศึกษาที่เรียนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู พบว่า นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการพื้นฐานตามแนวคิดจิตตปัญญา ได้แก่ การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ มีความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ สามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์บูรณาการสรรพศาสตร์ ดำรงอยู่ในสังคมแห่งความเป็นจริง มีความมุ่งมั่นในการนำแนวคิดจิตตปัญญาไปปรับประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต เกิดเครือข่ายชุมชนแห่งการเรียนรู้และการปฏิบัติงานอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีมีคุณธรรมจริยธรรมที่สูงขึ้น สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ครูได้อย่างสมบูรณ์ เป็นแบบอย่างที่ดีแก่เยาวชน ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “ไม่เคยพบการเรียนรู้การสอนที่น่าสนใจแบบนี้มาก่อน ได้ฝึกการสงบนิ่งอยู่กับตนเอง ใคร่ครวญ ทบทวน สิ่งที่ผ่านมาในชีวิต ได้เล่าและได้ฟังเรื่องราวต่างๆ คนเรามีปัญหากันทั้งนั้น หากรู้จักคิดแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ น่าจะเป็นทางออกที่ดี ”

นักศึกษาคนที่ 2 “แต่ก่อนเป็นคนไม่ฟังคนอื่น ใจร้อน พอมาเรียนจิตตปัญญาศึกษา รู้จักฟังมากขึ้น ใจเย็นมากขึ้น นำความรู้ไปใช้สอนนักเรียนได้ทันที เด็กๆต้องการความช่วยเหลืออีกมาก”

นักศึกษาคนที่ 3 “อยากให้เพื่อนสาขาวิชาอื่นได้เรียนรู้วิชานี้บ้าง มีประโยชน์ต่อนักศึกษามาก ได้ฟังเสียงธรรมชาติ ฟังการคิดของหัวใจตนเอง ได้ฝึกการใคร่ครวญ ทบทวนจากภายในจิตใจ”

ตารางที่ 16 แสดงการเปรียบเทียบคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ก่อนและหลังของนักศึกษากลุ่มทดลอง จำแนกรายด้านและภาพรวม

คุณลักษณะ บัณฑิตครูที่ พึงประสงค์ ตามแนวคิด จิตตปัญญา ศึกษา	จำนวน ข้อ คำถาม	จำนวน นักศึกษา	ก่อนเรียน		หลังเรียน		t	Sig.
			\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.		
ด้านความ ตระหนักรู้ใน ตนเอง	15	19	3.49	0.64	4.56	0.43	-5.95**	0.000
ด้านความ เมตตากรุณา	13	19	3.68	0.56	4.60	0.41	-6.14**	0.000
ด้านจิต สาธารณะ	12	19	3.69	0.55	4.61	0.45	-5.38**	0.000
ด้านการคิด อย่างมี วิจารณญาณ	12	19	3.44	0.64	4.53	0.45	-5.91**	0.000
ภาพรวมทุก ด้าน	52	19	3.57	0.56	4.57	0.42	-6.18**	0.000

** ที่ระดับนัยสำคัญ 0.01

จากตารางที่ 16 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ของนักศึกษา ก่อนและหลังเรียนมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งใน ภาพรวมและรายด้าน

2. ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์กับนักศึกษา หลังจากร่วมกิจกรรม การเรียนการสอนจิตตปัญญาศึกษา ทุก 2 สัปดาห์ จำนวน 5 ครั้ง สรุปผลได้ดังนี้

ตารางที่ 17 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 1 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตาม แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	\bar{X} N = 19	S.D.	แปลผล
ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง	3.49	0.64	มาก
ด้านความเมตตา กรุณา	3.68	0.56	มาก
ด้านจิตสาธารณะ	3.69	0.55	มาก
ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	3.44	0.64	ปานกลาง
ภาพรวมทุกด้าน	3.57	0.59	มาก

จากตารางที่ 17 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์(จากการประเมินครั้งที่1) ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.49 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.64 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านความเมตตา กรุณา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.68 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.56 อยู่ในระดับมาก ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.69 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.55 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.44 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.64 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ภาพรวมทุกด้าน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.57 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.59 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรม Who am I

จากกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง พื้นฐานการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และปฏิบัติกิจกรรม **Who am I** โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนนำไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ เข้าใจสรรพสิ่ง เชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆสู่การพัฒนาตน สังคม บนพื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และธรรมชาติ

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษาสามารถรับรู้ถึงอารมณ์ความรู้สึกตามแนวคิดของตนเอง มีเหตุผลในการแสดงความคิดเห็นและแสดงพฤติกรรม ปรับพฤติกรรมในแต่ละสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม

ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง พบว่านักศึกษาเกิดความเข้าใจในตนเองยอมรับฟังและเข้าใจผู้อื่น ค้นพบคุณค่าของตนเอง ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “การได้ค้นพบตัวเอง การให้บุคคลอื่นยอมรับความเป็นตัวตนของเรา”

“การผ่อนคลาย การปล่อยวางสิ่งต่างๆที่เป็นปัญหา บอกความรู้สึกความเป็นตัวตน ค้นพบตัวเอง ทั้งจุดเด่น จุดด้อย จุดเปลี่ยน”

นักศึกษาคนที่ 2 “เราควรยอมรับและเข้าใจความเป็นตัวตนของคนอื่น เช่นเดียวกับที่เราต้องการให้คนอื่นเข้าใจ และยอมรับในตัวเรา”

“มองบุคคลอื่น กระทบกับบุคคลอื่นอย่างที่ต้องการให้บุคคลอื่นกระทบกับเรา เราต้องทำความเข้าใจกับตัวเองให้มากขึ้น ตัวเราไม่รู้จักตัวเอง คนอื่นจะรู้จักตัวเราได้อย่างไร”

นักศึกษาคนที่ 3 “ก่อนที่จะรู้จักผู้อื่นและยอมรับผู้อื่น จะต้องเริ่มจากการเรียนรู้ตนเองเสียก่อน” และ “รู้จักตัวเองและเพื่อนรอบข้างมากขึ้น”

นักศึกษาคนที่ 4 “เห็นคุณค่าในตัวเอง ทัดเทียมกับคุณค่าของผู้อื่น เพราะคนเราต่างมีความรู้ความสามารถกันทั้งนั้น การมีสติอยู่กับตัวเองอย่างสม่ำเสมอ จะส่งผลต่อการกระทำที่รอบคอบปราศจากความเสี่ยงของตัวเองเองเสมอเช่นกัน”

“ทุกคนย่อมมีอดีตที่แตกต่างกันไปทั้งในแง่ดีและไม่ดีของเพียงเปิดใจรับสิ่งเหล่านั้นก็จะทำให้สามารถอยู่ด้วยกันได้ในสังคมอย่างมีความสุข”

ด้านความเมตตากรุณา พบว่าการต้องการให้ผู้อื่นเข้าใจและยอมรับตนเองนั้นต้องมีความรักความเมตตาต่อผู้อื่นด้วยเช่นกันดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “เราจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ต่อผู้อื่น มีความเมตตากรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ กล่าวเปิดเผย เผชิญกับความจริง เราจะสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้”

“อย่ามองคนแต่ภายนอก มองให้เห็นความดีงามในจิตใจของเขา คุณจะได้รับความรักความเมตตา จากบุคคลอื่นและเพื่อนมนุษย์”

นักศึกษาคนที่ 2 “มองผู้อื่นในทางบวกพิจารณาอยู่กับเหตุผล แล้วจึงเข้าใจในตัวเขา”

“การได้มองเห็นตนเองและผู้อื่นทำให้จิตใจ วิธีคิดเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมใหม่ในทางที่ดีขึ้น”

นักศึกษาคนที่ 3 “การที่เราได้เห็นได้ยินสิ่งต่างๆเกี่ยวกับตนเองและผู้อื่น ทำให้เรามีแรงบันดาลใจ ในการพัฒนาตนเอง”

ด้านการพัฒนาตนเอง พบว่านักศึกษาเกิดความตระหนักรู้ถึงคุณค่า ของการอยู่ร่วมกัน พร้อมที่จะน้อมนำไปสู่การพัฒนาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตน ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 “มองโลกในแง่ดี ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นมากขึ้นเห็นคุณค่าของตนเอง การปฏิบัติต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวม”

“เห็นคุณค่าของผู้อื่น เปิดใจยอมรับผู้อื่น เปิดใจยอมรับตนเอง และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม”

นักศึกษาคนที่2 “มองตนเองจากอดีต สะท้อนความคิดถึงปัจจุบัน มองปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต”

“เป็นการศึกษาที่ทำให้รู้จักของตนเอง เข้าใจถึงความจริงทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่นเกิดปัญญา และสันติสุข”

นักศึกษาคนที่3 “เรียนแล้วทำให้รู้ว่าจิตใจดีสำนึกของมนุษย์ว่าเป็นคนดี มีเมตตา กรุณา และเอื้ออาทรต่อกัน”

“การตระหนักรู้ในตน การเอาใจเขามาใส่ใจเรา บุคคลจะอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข”

ด้านคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่านักศึกษาเห็นคุณค่าของการมีสมาธิ การรู้จักใช้ปัญญาเพื่อแก้ปัญหา โดยการบูรณาการศาสตร์ต่างๆมาใช้ดำเนินชีวิต ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 จุดเปลี่ยนความคิด “มองปัญหาในชีวิตของเราเป็นเรื่องปกติที่ต้องเผชิญ เพราะคนอื่นเขาก็มีปัญหในชีวิตเหมือนกันกับเราทั้งนั้นขึ้นอยู่ที่ตัวเราต้องมีสติเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต”

นักศึกษาคนที่2 อดีตของเรานั้นไม่สามารถแก้ไขได้ แต่เราสามารถทำปัจจุบันและอนาคตของเราให้ดีขึ้นได้ด้วยการกระทำที่มีสติสัมปชัญญะและใช้ปัญญาในการทำงานหรือแก้ปัญหาต่างๆ “คิดอย่างมีสติ คิดอย่างมีเหตุผล”

“ทำอะไรต้องมีสติ สมาธิ ใช้ปัญญา ไม่ใจร้อน มีเหตุผล ระวังเสมอว่าเรากำลังทำอะไร”

นักศึกษาคนที่3 “การนั่งคิดทบทวนสิ่งต่างๆที่ผ่านมา หรือสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นทำให้เรามีความคิดและยอมรับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เราจะสามารถแก้ไขปัญหาดังๆได้เพราะสิ่งต่างๆเหล่านั้นเราได้ทบทวน ไตร่ตรองไว้ดีแล้ว”

“การคิดอย่างมีเหตุผล คิดรอบคอบนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงความคิดและวิธีคิด”

นักศึกษาคนที่4 “ได้เรียนรู้ ได้ปฏิบัติทำให้รู้ว่าบุคคลต้องศรัทธาในความเป็นมนุษย์ ใฝ่เรียน ใฝ่รู้”พยายามคิดเชื่อมโยงเหตุปัจจัย และบูรณาการศาสตร์ต่างๆ เรียนรู้วิธีแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมสุนทรียสนทนา

จากกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่องสุนทรียสนทนาในจิตตปัญญาศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสนทนาและวิธีการสื่อสารด้วยภาษาสุภาพ การยอมรับฟัง การเคารพสิทธิ มีสมาธิ ไตร่ตรอง ไคร่ครวญ อย่างมีเหตุผล ฝึกการพูด การฟัง การยอมรับความแตกต่าง เป็นกัลยาณมิตรต่อบุคคลอื่น

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษาสามารถสื่อสารอย่างมีคุณธรรม เป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ใส่ใจ เข้าใจผู้พูด ฟังและคิดอย่างไคร่ครวญ

ด้านการตระหนักรู้ในตนเอง พบว่านักศึกษา เกิดจุดเปลี่ยนทางความคิด และความคิดใหม่ เกี่ยวกับผู้อื่นที่มองตัวเรา ทำให้เกิดการยอมรับ และเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 จุดเปลี่ยนความคิด “การมีมุมมองของตนเองเพียงอย่างเดียว ทำให้เราไม่รู้ตัวตนของตนเองอย่างแท้จริง บางครั้งการยอมรับมุมมองของคนอื่นทำให้เรารู้และเข้าใจตนเองยิ่งขึ้น”

ความคิดใหม่ “การยอมรับคำติชม และคำกล่าวยินดีชื่นชมของบุคคลอื่นเป็นสิ่งที่ดีโดยเราต้องเปิดใจให้กว้าง ในการยอมรับสิ่งต่างๆที่เป็นตัวเรา

การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นและส่วนรวม พบว่านักศึกษาเกิดจุดเปลี่ยนทางความคิด และสามารถเสนอข้อคิดเห็น เพื่อปฏิบัติต่อผู้อื่น และส่วนรวม ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “การมองผู้อื่นในแง่ดี โดยการมองสิ่งต่างๆที่ถูกต้องเหมาะสมและไม่มองโดยจับผิดหรือใส่ร้าย

นักศึกษาคนที่ 2 “การวาดภาพที่เกิดจากความคิดภายในจิตใจของคนเราผ่านกิจกรรมสมาธิ และเสียงเพลงช่วยกล่อมให้เราสามารถสร้างชิ้นงานที่เกิดจากจินตนาการ หรือความคิดสร้างสรรค์”

“การอยู่กับตนเองด้วยการทำสมาธิจะทำให้เรามีความสุขที่สุด”

นักศึกษาคนที่ 3

จุดเปลี่ยนความคิด “การรู้จักตนเองมากยิ่งขึ้น รู้ข้อเด่นข้อด้อย นำไปปรับปรุงปฏิบัติเพื่อไม่ให้เกิดข้อผิดพลาด และพร้อมทั้งเปลี่ยนแปลงตัวเองในทางที่ดีขึ้น”

ความคิดใหม่ “พฤติกรรมบางอย่างที่แสดงออกมา อาจไม่เป็นความจริงเสมอไป อยากให้มองในส่วนดีๆจากภายในจิตใจ แล้วจะเห็นคุณค่าที่แท้จริง”

“การคิดการตัดสินใจในสิ่งต่างๆไม่ควรดูจากอุปลักษณ์ภายนอกเพียงอย่างเดียว”

นักศึกษาคนที่4

จุดเปลี่ยนความคิด “การสะท้อนตัวตนของเราจากผู้อื่น ทำให้เราเข้าใจตนเองและสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเองทั้งด้านบุคลิกภาพและจิตใจ”

“การพูดอย่างมีสติและสมาธิผ่านการไตร่ตรองใคร่ครวญโดยการฟังอย่างลุ่มลึก ช่วยให้เข้าใจสิ่งที่ฟังและเข้าใจจิตใจของผู้อื่นพูดอีกด้วย”

“การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นการฟังมากๆเปิดใจกว้างในการทำงาน จะช่วยให้เราสามารถเข้ากับผู้อื่นได้ง่ายและส่งผลดีต่อการทำงาน”

ด้านตระหนักรู้ในตนเอง พบว่าปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตของแต่ละบุคคล ล้วนมีเหตุปัจจัยที่ต่างกันสามารถนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้ และป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 “อย่ามองคนอื่นที่ภายนอก ถ้าคุณยังไม่ได้สัมผัสทั้งคนที่แท้จริงของเขา ชีวิตของแต่ละคนย่อมมีปัญหาและอุปสรรค ปัญหาชีวิตของเราเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดแต่ปัญหาคนอื่นเป็นเรื่องเล็ก ทั้งๆที่เป็นปัญหาเดียวกัน”

“การฟังวิถีชีวิตปัญหาของบุคคลอื่น เราสามารถนำแนวทางมาปรับใช้กับการดำเนินชีวิตได้”

นักศึกษาคนที่2 “เห็นคุณค่าและเข้าใจตัวตนที่แท้จริงกับสิ่งที่เราเป็นอยู่ เห็นอกเห็นใจ เข้าใจความรู้สึก ความคิดของผู้อื่นมากขึ้น”

“เห็นอกเห็นใจผู้อื่น เข้าใจความรู้สึก ความคิดของผู้อื่นมากขึ้น”

นักศึกษาคนที่3 “เข้าใจตนเอง ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นปฏิบัติในสิ่งที่ดีเพื่อตนเองและครอบครัวจะได้มีความสุข”

“การเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับตัวเราเอง การเปลี่ยนแปลงใดๆต้องไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน”

นักศึกษาคนที่4 “รักตนเองมากขึ้น และตระหนักถึงความรักที่พ่อแม่มีต่อเรา เราจะต้องทำให้ดีที่สุด”

“รู้จักที่จะเรียนรู้ในการพัฒนาตนเอง อดีตไม่สามารถย้อนกลับไปได้ แต่อนาคตคือสิ่งที่ต้องพัฒนา”

นักศึกษาคนที่5 “ไม่มีใครเกิดมาแล้วพร้อมทุกอย่าง จงพอใจในสิ่งที่ตนเองมี”
“ประสบการณ์ต่างๆของตนเองเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าที่สุด”

ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่า นักศึกษาสามารถแสดงความคิดเห็น ต่อวิถีการดำเนินชีวิต โดยอาศัยข้อมูล เชิงสังเคราะห์มาประกอบ การคิด ตัดสินใจ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “มองปัญหาของคนอื่นแล้วนำมาปรับใช้ว่าทำเช่นไรถ้าเกิดปัญหาขึ้นจะแก้ไขอย่างไร”

“ต้องทำให้ดีกว่าที่เป็นมาแล้วในอดีต เพราะเส้นทางชีวิตไม่มีการย้อนกลับได้เหมือนเส้นทางของถนน”

นักศึกษาคนที่ 2 “ความน้อยใจไม่ได้แต่อย่าทำให้ความน้อยใจกลายเป็นความทุกข์”

“การใช้สติในการคิด การตัดสินใจ พิจารณาปัญหาอย่างมีวิจารณญาณช่วยให้ปัญหาลดลงหรือไม่เกิดปัญหาตามมา”

นักศึกษาคนที่ 3 “เห็นคุณค่าของความเป็นคนซึ่งกันและกัน”

“การเป็นคนดีต้องมีจิตใจที่ดีงาม คิดที่จะช่วยเหลือบุคคลอื่นโดยที่ตนเองไม่เดือดร้อน”

ตารางที่ 18 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 2 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	\bar{X}	SD	แปลผล
ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง	3.88	0.53	มาก
ด้านความเมตตา กรุณา	3.94	0.54	มาก
ด้านจิตสาธารณะ	3.93	0.55	มาก
ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	3.76	0.48	มาก
ภาพรวมทุกด้าน	3.88	0.50	มาก

จากตารางที่ 18 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์(จากการประเมินครั้งที่2) ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.88 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.53 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านความเมตตา กรุณา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.94 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.54 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.93 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.55 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.76 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.48 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ภาพรวมทุกด้าน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 3.88 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เท่ากับ 0.50 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมสมาธิและโยคะ

จากกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหวผ่านกิจกรรมฝึกสมาธิและโยคะ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนเข้าใจความสัมพันธ์ของกายและจิต สามารถพัฒนาและดูแลสุขภาพกายและจิต ด้วยเทคนิคการผ่อนคลายของกายและจิต การเกร็งและคลายกล้ามเนื้อเพื่อสร้างสมดุลของกายและจิต

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตกรที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษาสามารถปฏิบัติสมาธิ มีสติ อยู่กับตนเอง รับรู้อารมณ์ ความรู้สึก ตระหนักรู้ คิดใคร่ครวญเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนรู้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการปฏิบัติงาน ดังข้อความต่อไปนี้

ด้านตระหนักรู้ในตนเอง พบว่านักศึกษาสามารถฝึกสมาธิ การสงบนิ่ง โดยการกำหนดลมหายใจเข้าออก นำไปสู่การเกิดตระหนักรู้ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคณที่1 แนวคิดแนวปฏิบัติ “การกำหนดรู้ในสิ่งต่างๆที่กำลังกระทำหรือปฏิบัติ คือการมีสติอยู่ตลอดเวลา อยู่อย่างมีสติ รู้ตัวเองตลอดเวลา”

“การมีสติผ่านการกำหนดลมหายใจ เข้าออก เป็นการปฏิบัติที่ทำให้เราตระหนักรู้ในตนเองอยู่เสมอ”

นักศึกษาคณที่2 “รู้จักการสำรวจ กาย วาจา ใจมากขึ้น รู้จักคิด ใคร่ครวญ เกิดจากภายในจิตใจแล้วแสดงออกเป็นการกระทำ”

“การฝึกสมาธิบ่อยๆทำให้เกิดสติและปัญญา เป็นวิธีพัฒนาตนเองอีกหนึ่งรูปแบบ”

นักศึกษาคณที่3 “ระลึกและมีสติอยู่กับลมหายใจเข้าออกของตัวเอง ทำให้เรามีใจสงบเย็น”

“การทำสมาธิทำให้เกิดสติ เกิดปัญญา เกิดการผ่อนคลาย”

นักศึกษาคณที่4 “เพลงที่ได้ฟังแต่ละเพลงทำให้เกิดความรู้สึกผ่อนคลาย ถ้าไม่มีการกำหนดลมหายใจอาจทำให้เคลิ้ม ขาดสติในการดำเนินชีวิตก็เช่นกัน ถ้าเราไม่มีสมาธิก็จะขาดสติ”

นักศึกษาคณที่5 “การอยู่กับตัวเองด้วยการกำหนดลมหายใจเข้าออกควบคู่ไปกับการฟังเสียงดนตรีทำให้เรามีสมาธิ และสติกับสิ่งๆนั้น”

“การใช้ชีวิตในปัจจุบันมีความความสับสนวุ่นวายเร่งด่วน มนุษย์ทุกคนจะต้องมีสติและสมาธิอยู่ตลอดเวลา”

ด้านเมตตากรุณา พบว่านักศึกษา เกิดการเปลี่ยนแปลงภายใน หลักจากฝึกสมาธิ อันนำไปสู่การมีจิตใหญ่ มีความเมตตา ต่อผู้อื่น ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 “ฝึกตนเองให้เป็นคนรู้จักการให้ทาน มีความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นเราจะดำรงชีวิตอย่างสงบสุข”

“สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากภายในสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมคือทำให้มีพฤติกรรมสงบเยือกเย็น จากการนั่งสมาธิได้ยินเสียงธรรมชาติ น้ำตก นกร้อง เคยใจร้อนก็ใจเย็น มีเมตตาสูงขึ้น ไม่โกรธง่ายเหมือนสมัยก่อน คิดไตร่ตรองก่อน”

นักศึกษาคนที่2 “การฝึกสมาธิช่วยให้จิตสงบ จิตเย็น ใจกว้าง เกิดเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่งในธรรมชาติที่อยู่รอบตัวเรา”

นักศึกษาคนที่3 จุดเปลี่ยนความคิด “การเจริญสติทำให้เกิดสมาธิ สติและปัญญา ช่วยผ่อนคลายความเครียดอยากทำทุกวัน”

“การทำสมาธิทำได้หลายวิธีได้แก่ การนั่ง การเดิน หรือการนอน(ผ่อนพักตระหนักรู้)ทำให้ได้อยู่กับตัวเอง จิตใจสงบ ผ่อนคลาย”

นักศึกษาคนที่4 “การฝึกโยคะเป็นการกำหนดลมหายใจเข้าออกที่สัมพันธ์กับการผ่อนคลายของกล้ามเนื้อ ทำอย่างมีสมาธิและสติ”

“มีสติกับการเคลื่อนไหวร่างกายทุกส่วน รู้ว่ากำลังหายใจเข้าหรือหายใจออกสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของกล้ามเนื้อส่วนต่างๆจากตึงแล้วผ่อนคลายลมไหลเวียนได้ดี”

นักศึกษาคนที่6 “การมีสุขภาพดี ไม่จำเป็นต้องออกกำลังกายอย่างหักโหมก็ได้ การอยู่กับตัวเองสร้างสมาธิด้วยการกำหนด ลมหายใจเข้าออกพร้อมกับการเคลื่อนไหวร่างกายตามท่าต่างๆของโยคะ จะเกิดการผ่อนคลายของกล้ามเนื้อร่างกาย”

นักศึกษาคนที่7 ความคิดใหม่ “สติและสมาธิไม่ใช่เพียงแค่ทำให้เราเกิดปัญญาเท่านั้น แต่จะส่งผลให้เรามีสุขภาพดี จากภายในสู่ภายนอกอีกด้วย”

“หมั่นฝึกฝนตนเองอยู่เสมอ จากสิ่งเล็กๆไปสู่สิ่งใหญ่ ฝึกตนเองแล้วจึงฝึกผู้อื่น”

นักศึกษาคนที่8 “การเคลื่อนไหวร่างกายอย่างสัมพันธ์กับลมหายใจ ทำให้เรามีสมาธิ และผ่อนคลายความเครียด และมีปฏิกิริยาตอบสนองต่างๆ”

“การกำหนดลมหายใจเข้า หายใจออก ถ้าหายใจเข้าท้องจะพองออก หายใจออกท้องจะแฟบลง ทำให้อวัยวะผ่อนคลาย ทำใจโปร่งโล่งสบายใจไม่ฟุ้งซ่าน”

ตารางที่ 19 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 3 ของนักศึกษาทุกกลุ่มทดลอง

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง	4.25	0.53	มาก
ด้านความเมตตา กรุณา	4.28	0.49	มาก
ด้านจิตสาธารณะ	4.30	0.49	มาก
ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	4.19	0.49	มาก
ภาพรวมทุกด้าน	4.26	0.47	มาก

จากตารางที่ 19 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์(จากการประเมินครั้งที่3) ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.25 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.53 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านความเมตตา กรุณา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.28 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.49 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.30 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.49 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.19 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.49 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ภาพรวมทุกด้าน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.26 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.47 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลังและสามเหลี่ยมมหัศจรรย์

จากกิจกรรมการเรียนรู้การสอน เรื่อง พลวัตกลุ่ม ผ่านกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลังและสามเหลี่ยมมหัศจรรย์ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจและความสำคัญของบทบาทหน้าที่ของตนเองที่มีต่อระบบการทำงานเป็นทีม การเชื่อมโยงกับส่วนต่างมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม รู้จักการให้และการเสียสละต่อส่วนรวม

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษาสามารถปฏิบัติกิจกรรมอย่างมีสติ มีระบบในการทำงาน ปรับปรุงแก้ไขตนเองตามสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานได้ ดังข้อความต่อไปนี้

ด้านจิตสาธารณะ พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่เห็นคุณค่าของการร่วมมือ ร่วมใจในการทำงานกลุ่มผ่านกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิต ผู้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม และเสนอข้อคิดเห็นที่มีคุณค่า ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 “การทำงานต้องอาศัยความร่วมมือของสมาชิกภายในกลุ่ม การทำงานร่วมกันควรช่วยเหลือกัน มีความเสียสละ เข้าใจกัน มีความสามัคคีเพื่อความสำเร็จของงานส่วนรวม”

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง

นักศึกษาคนที่2 “ทำหน้าที่ของตนเองให้เต็มที่แล้วค่อยช่วยเหลือส่วนรวม แล้วจะช่วยให้การใช้ชีวิตร่วมกันของคนในสังคมดีขึ้น”

แนวคิดที่ได้ “การทำงานอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน ต้องอาศัยจังหวะที่เหมาะสมและเสมอต้นเสมอปลาย”

นักศึกษาคนที่3 “คนเราเมื่ออยู่ด้วยกันต้องช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีความสามัคคีกันในหมู่คณะ และสังคมที่อาศัยอยู่”

“การทำงานอย่างเป็นระบบเป็นขั้นตอน มีทิศทางหรือเป้าหมายเดียวกันควรละเว้นการเห็นแก่ตัวและเอาเปรียบผู้อื่น”

นักศึกษาคนที่4 การปฏิบัติต่อบุคคลอื่นและสังคมส่วนรวม “ช่วยเหลือในสิ่งที่ควรช่วยเหลือและไม่ผลักรถของตนเองไปสู่ผู้อื่นและสังคม”

นักศึกษาคนที่5 ความคิดใหม่ “การทำงานต้องมีความร่วมมือและช่วยเหลือกัน ถ้าขาดส่วนใดส่วนหนึ่งงานชิ้นนี้จะไม่สำเร็จและไม่เป็นระบบ”

“การไม่เห็นแก่ตัว ความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานเปรียบเสมือนฟันเฟือง เพราะถ้าไม่ขับเคลื่อนไปพร้อมๆกัน งานก็จะดำเนินไปไม่ได้หรือเกิดความเสียหาย”

นักศึกษาคนที่6 “การมีความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองและทำให้ดีที่สุด จะทำให้ระบบการทำงานนั้นราบรื่นและเสร็จทันตามกำหนด”

“นอกจากจะรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองแล้ว จะต้องรับผิดชอบต่อส่วนรวมด้วย เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จ ผลที่ตามมาสมาชิกจะเกิดความรักใคร่ในหมู่คณะและเกิดความสุขในสังคม”

นักศึกษาคนที่7 “การปฏิบัติตนต่อผู้อื่นและสังคมส่วนรวม ควรปฏิบัติด้วยความจริงใจ ปฏิบัติด้วยใจเหมือนกับที่ปฏิบัติต่อตนเอง”

นักศึกษาคนที่8 จุดเปลี่ยนความคิดความรู้สึกที่เป็นแรงบันดาลใจ “เราต้องมีการพัฒนาตนเอง เพื่อที่เราจะไม่ได้เป็นจุดอ่อนของกลุ่มหรือทีมงาน และควรตระหนักถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกันในสังคม”

“การทำงานกลุ่ม สมาชิกกลุ่มต้องรู้บทบาทหน้าที่ของตน ไม่ผลักภาระงานให้พ้นตัว ทุกคนในกลุ่มมีความสำคัญเท่ากัน หากผิดพลาดต้องร่วมมือกันริบหาแนวทางแก้ไข งานกลุ่มสำเร็จได้ ต้องมีความสามัคคี”

นักศึกษาคนที่9 “ทุกวันนี้คนเรามีความเห็นแก่ตัว ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเป็นเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ร่วมมือร่วมใจกันปฏิบัติหน้าที่งานก็สำเร็จ สังคมก็สันติสุข”

วิธีการพัฒนาตนเอง “ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด” “ฝึกทำงานให้เป็นระบบและฝึกวิธีการทำงานโดยวิธีการที่หลากหลาย”

นักศึกษาคนที่10 “จะตั้งใจทำงานที่โรงเรียนในขณะที่ฝึกสอนอย่างเต็มที่ ตลอดจนช่วยเหลืองานของโรงเรียน ช่วยเหลืองานครูพี่เลี้ยง ครูทุกคนตามความสามารถของตนเอง”

“การทำงานบางอย่างต้องขยัน ใ้ความประณีต ใช้สติจดจ่อต่อสิ่งนั้น มีกระบวนการทำงานเป็นทีม รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา เห็นใจผู้อื่นด้วย”

นักศึกษาคนที่11 “เราต้องทำงานของเราให้ดีที่สุดก็จะสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ลุล่วงด้วยดีได้”

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมจุดเปลี่ยนและสายธารชีวิต

จากกิจกรรมการเรียนรู้การสอน เรื่องการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ผ่านกิจกรรมจุดเปลี่ยนและสายธารชีวิต โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง เข้าใจตนเอง ผู้อื่น เข้าใจธรรมชาติและสรรพสิ่ง มีความเมตตา มีจิตสำนึกและมีสัมพันธภาพ ใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหา ด้วยการคิดอย่างหลากหลายวิธี

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษาสามารถสะท้อนแนวคิดของตนเองเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เข้ามาในชีวิตแต่ละช่วง พบแรงบันดาลใจที่ทำให้เกิดจุดเปลี่ยนของชีวิต และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสม

ด้านตระหนักรู้ในตนเอง พบว่านักศึกษาเกิดจุดเปลี่ยนวิธีคิดเกิดความเข้าใจตนเอง ความเป็นไปของชีวิต ได้แสดงความคิดเห็นดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 “เรื่องราวในอดีตของคนเราที่เกิดขึ้นแล้วแก้ไขไม่ได้ แต่สามารถเอาอดีตออกมาเป็นบทเรียนหรือคติเตือนใจเราในปัจจุบันได้”

“ชีวิตคนเราเปรียบเสมือนกราฟ มีขึ้นบ้างลงบ้างเป็นเรื่องปกติการเรียนรู้จุดเปลี่ยนของชีวิตตัวเราเองและผู้รอบตัวเราว่าเส้นทางของชีวิตคนเราไม่ได้โรยด้วยกลีบกุหลาบ”

นักศึกษาคนที่2 “ชีวิตมนุษย์ทุกคนย่อมมีฟ้าสีดำนและสีขาวปะปนกันไปคงไม่มีใครที่เป็นสีขาวหรือสีดำนี้นไปตลอดเวลา”

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมตนเอง

นักศึกษาคนที่3 “อย่าไปยึดติดกับเรื่องราวที่ผิดพลาดไปแล้วในอดีต ต้องก้าวเดินไปข้างหน้าต่อไปแล้วไม่ทำให้ผิดพลาดซ้ำอีก เพราะอดีตเป็นเครื่องเตือนใจเราเสมอ ฉะนั้นมนุษย์จึงควรเริ่มต้นในสิ่งใหม่และดีตั้งแต่ “วันนี้”

ตารางที่ 20 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 4 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง	4.42	0.39	มาก
ด้านความเมตตา กรุณา	4.43	0.52	มาก
ด้านจิตสาธารณะ	4.38	0.52	มาก
ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	4.33	0.51	มาก
ภาพรวมทุกด้าน	4.39	0.45	มาก

จากตารางที่ 20 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์(จากการประเมินครั้งที่4) ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.42 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.39 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านความเมตตา กรุณา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.43 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.52 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.38 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.52 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.33 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.51 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ภาพรวมทุกด้าน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.39 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.45 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมจัดดอกไม้และภาพโดนใจ

จากกิจกรรมการเรียนรู้การสอน เรื่อง สุนทรียศิลป์ (ทัศนศิลป์ : ศาสตร์แห่งรูป) โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความตระหนักรู้ในคุณค่า ความงาม ความรู้สึกจากการได้สัมผัสกับสิ่งที่มีความงามด้วยการมองเห็น ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษาเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของความคิด แง่คิดมุมมองของบุคคลและฝึกการคิดอย่างหลากหลายวิธี ฝึกการทำงานร่วมกัน การหลอมรวมความคิด การปรับตัวเพื่อการยอมรับความคิดที่แตกต่าง ดังข้อความต่อไปนี้

ด้านการตระหนักรู้ในตนเอง พบว่านักศึกษาเกิดการยอมรับกันและกัน รู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา มองโลกในแง่ดี ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “จุดเปลี่ยนความคิด เกิดการยอมรับซึ่งกันและกันในด้านความคิดและการเปลี่ยนแปลงการทำงานร่วมกัน ต้องมีการสื่อสาร เพื่อความเข้าใจตรงกัน”

นักศึกษาคนที่ 2 “สิ่งที่เปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนเอง

“แขวนลอยกับปัญหาในบางครั้งที่เป็นความทุกข์ เราเป็นคนคิดเองเกิดความทุกข์เอง”

“การยอมรับซึ่งกันและกัน รู้จักปล่อยวาง บางความคิดที่ทำให้กังวลหรือเกิดทุกข์”

นักศึกษาคนที่ 3 “การยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น เปิดใจกว้างๆพร้อมที่จะเจอกับสิ่งที่ได้ฟังทั้งถูกและไม่ถูก”

“มองคนในแง่ดี อย่าดูแบบผิวเผิน ต้องมองคนอย่างลึกซึ้ง ทุกสิ่งล้วนมีคุณค่าและประโยชน์ หากมนุษย์รู้จักนำมาใช้ก็จะพบคุณค่าของสรรพสิ่ง”

นักศึกษาคนที่ 4 “จงอย่ายึดติดกับความคิดของตนเอง ควรยอมรับฟังและทำในสิ่งต่างๆ ที่ผู้อื่นได้ร่วมคิด”

ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่านักศึกษาเกิดจุดเปลี่ยนทางความคิดรู้จักยอมรับฟังผู้อื่นยอมรับความแตกต่างทางความคิด และหลอมรวมความคิดเป็นหนึ่งเดียว ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “การปฏิบัติตนต่อผู้อื่น เราควรคิดก่อนที่จะพูดเสมอเพื่อที่คนอื่นๆ ที่พูดคุยกับเรามีความสุข ไม่รู้สึกผิดใจในสิ่งที่เราพูดเราทำ”

“วิธีคิดและการตัดสินใจของแต่ละคนไม่เหมือนกันเพราะฉะนั้นเราจะทำอะไรก็ต้องฟังความคิดเห็นของผู้อื่นด้วย”

นักศึกษาคนที่2 ความคิดใหม่ “มองคนทุกคน และทุกสรรพสิ่งที่อยู่รอบตัวเราล้วนมีคุณค่าในตัวเอง”

“ทำงานทุกอย่างต้องมีการวางแผนก่อนเสมอเพื่อให้ผลลัพธ์ที่ออกมาเป็นไปตามแผนที่ตั้งไว้”

นักศึกษาคนที่3 “ชีวิตทุกชีวิตมีความสำคัญเปรียบเสมือนการจัดดอกไม้ ต้องมีความร่วมมือแม้แต่ละคนมีความสามารถไม่เหมือนกัน แต่ก็สามารถมีผลงานสำเร็จร่วมกันได้”

“สิ่งของแต่ละสิ่งเมื่ออยู่ต่างที่อาจมีค่าน้อยหรือไม่มีค่าหากมาอยู่รวมกันท่ามกลางความแตกต่างในเวลาที่เหมาะสม อาจจะทำให้เกิดคุณค่าและประโยชน์ได้”

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมฟ่อนพักระหนักรู้

จากกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง สมานิจ ผ่านกิจกรรม ฟ่อนพักระหนักรู้ โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่สมบูรณ์ มีจิตใจเยือกเย็น มั่นคง อารมณ์แจ่มใส มีความคิด ความจำดี มีจิตเป็นกุศล เป็นกัลยาณมิตร มีความอ่อนโยน มีความรักความเคารพ ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุป คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษานักศึกษามีความตระหนักรู้ในตนเองเข้าใจตนเอง เข้าใจความคิดและพฤติกรรมของตนเอง ยอมรับความแตกต่าง น้อมนำแนวคิดแนวปฏิบัติไปใช้ในการดำเนินชีวิต ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 “การนอนเป็นวิธีการสร้างสมาธิอย่างหนึ่ง เราอยู่กับตนเอง ร่างกายผ่อนคลาย สงบ ด้วยการนอนในท่าสบาย ไม่เกร็งอวัยวะต่างๆปล่อยวางทุกอย่างทำให้จิตใจแจ่มใส สบายทั้งใจและกาย ท่ามกลางบรรยากาศเสียงเพลงที่อยู่กับธรรมชาติ เสียงลมพัด คลื่นซัดฝั่ง นกร้อง สายน้ำไหล”

“การนอนในท่าที่สบายเป็นการทำสมาธิอยู่กับตนเองได้ดีกว่าการนั่งสมาธิอื่นๆไปรู้สึกว่าจะเกิดความสงบในจิตใจมากกว่า”

นักศึกษาคนที่2 “ทำให้เข้าใจตัวเอง ได้อยู่กับตนเองมากขึ้นเกิดความผ่อนคลาย”

นักศึกษาคนที่3 จุดเปลี่ยนความคิด“ได้รู้ความคิดอยู่กับตนเองจนเห็นคุณค่าความเป็นตนเอง และเห็นความรัก ความเมตตาต่อผู้อื่น”

“รู้จักเป้าหมายในการดำเนินชีวิต เข้าใจตนเองและจิตใจของผู้อื่น”

“การรู้จักตนเองและเข้าใจผู้อื่น ก่อนคิดที่จะทำการใดๆต้องคิดอย่างมีเหตุผล คิดใคร่ครวญอย่างมีสติ จะไม่เกิดความเสียใจในภายหลัง”

ตารางที่ 21 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ครั้งที่ 5 ของนักศึกษากลุ่มทดลอง

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	\bar{X} N = 19	S.D.	แปลผล
ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง	4.56	0.43	มากที่สุด
ด้านความเมตตา กรุณา	4.60	0.41	มากที่สุด
ด้านจิตสาธารณะ	4.61	0.45	มากที่สุด
ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	4.53	0.45	มากที่สุด
ภาพรวมทุกด้าน	4.57	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 21 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์(จากการประเมินครั้งที่5) ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.56 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.43 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านความเมตตา กรุณา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.60 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.41 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.61 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.45 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.53 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.45 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด ภาพรวมทุกด้าน มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.57 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.42 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมนิเวศภาวนาและการศึกษาชุมชน/อาสาพัฒนา

จากการจัดกิจกรรมภาคสนาม ณ ชุมชนห้วยสะพานสามัคคี โดยปฏิบัติกิจกรรมนิเวศภาวนาและศึกษาอารยวิถีชุมชน เศรษฐกิจพอเพียง โดยมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนเข้าใจและตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติ ได้เรียนรู้อารยวิถีแห่งธรรมชาติ เข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติ การพึ่งพาอาศัยกัน การแสวงหาแก่นแท้ของชีวิต และจิตวิญญาณ การกลับคือสู่วิถีแห่งธรรมชาติ

หลังจากเสร็จกิจกรรมภาคสนาม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ กิจกรรมสามารถกระตุ้นความรู้สึกรู้จัก การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับการมีจิตสาธารณะ การเรียนรู้วิถีชีวิต การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การใกล้ชิดกับธรรมชาติ การอนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังข้อความต่อไปนี้

ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง พบว่านักศึกษาเกิดความตระหนักรู้ในตนเองผ่านกิจกรรม นิเวศภาวนา ส่งผลให้เกิดสมาธิ จิตสงบ เห็นคุณค่าของธรรมชาติ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “เป็นการฝึกให้มีสมาธิ ท่ามกลางธรรมชาติที่สงบเงียบ การทำสมาธิด้วยวิธีการเดิน ฝึกจิตให้นิ่งสงบแน่วแน่อยู่กับตนเอง”

“การย่างก้าวเดินอย่างมีสติ รู้ว่ากำลังทำอะไร ยกหนอ อย่างหนอและเหยียบหนอ บรรยากาศช่วยส่งเสริมความสงบให้กับตนเอง และมีสมาธิเพิ่มมากขึ้น”

นักศึกษาคนที่ 2 “เป็นการฝึกจิตให้อยู่กับตนเอง ทำให้จิตนิ่ง ไม่วอกแวก กับสิ่งอื่นรอบตัว ค่อยๆคิด ค่อยๆเดิน ทำให้ใจเย็นขึ้น”

“ชีวิตคนเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ธรรมชาติขาดเราไม่ได้ แต่เราขาดธรรมชาติไม่ได้”

นักศึกษาคนที่ 3 “เงียบมาก เงียบจนได้ยินเสียงปลวกเดิน เสียงปลวกกัดกินไม้ๆ ได้ยินเสียงลมพัด เสียงนกร้อง ยามใกล้รุ่งสาง เกิดสมาธิ จิตสงบเย็นสมองปลอดโปร่ง เข้าใจธรรมชาติของป่าแห่งนี้มากขึ้น”

ด้านความเมตตากรุณา พบว่านักศึกษายกซึ่งเห็นคุณค่าของการฝึกปฏิบัติ สัมผัสกับธรรมชาติ เกิดความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “เกิดความเมตตาต่อธรรมชาติและสรรพสิ่ง มนุษย์เอาเปรียบธรรมชาติเราต้องคืนความอุดมสมบูรณ์ให้กับธรรมชาติโดยเร็ว”

“ได้สูดอากาศยามเช้าได้รู้ว่าการเจริญสติอยู่กับตัวเองในป่าธรรมชาติ ทำให้เราเป็นคนใจเย็น ได้เห็นพระจันทร์ครึ่งเสี้ยว ดวงดาว ลมเย็นๆพัดผ่านเวลาเดิน สัมผัสความหนาวเย็นในเวลาใกล้สว่าง”

นักศึกษาคนที่ 2 “มนุษย์และสรรพสิ่งเป็นหนึ่งเดียวกัน ต่างอาศัยเกื้อกูลกันและกันมาเนิ่นนาน จงหยุดทำร้ายธรรมชาติ คืนความสมดุลกลับคืนสู่ธรรมชาติ”

“เรามีชีวิต สัตว์ พืช ก็มีชีวิต ทุกสิ่งล้วนต้องพึ่งพาอาศัยกัน หยุดเอาเปรียบ จงรู้จักและกตัญญูถึงแวดล้อมตัวเรา ความสุขแบบยั่งยืนจะกลับคืนมา”

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมจิตอาสา ศึกษาอารยวิถีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้าน
ห้วยสะพานสามัคคี

ด้านองค์ความรู้

นักศึกษาคนที่ 1 “อารยวิถีชุมชน เป็นการปฏิบัติที่มีอารยธรรมเป็นความรู้ความคิดที่ใช้
แก้ปัญหา เพื่อการดำรงชีวิต ในความคิดสร้างสรรค์ ใช้ภูมิปัญญาเพื่อการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่
ในชุมชน ให้เกิดคุณค่า คุณประโยชน์ต่อชุมชน”

นักศึกษาคนที่ 2 “ได้ช่วยกันทำฝายแม้ว เก็บหิน ขุดดินกันถ้าห้วยเล็กๆ เพื่อชะลอการ
ไหลของน้ำ ได้ปลูกต้นไม้เพิ่มความหนาแน่นของป่า ได้ทำแนวกันไฟ โดยกวาดใบไม้ให้มีพื้นที่
ว่างของหน้าดิน ป้องกันไฟลุกลามได้”

“ได้เข้าฐานศึกษา พืชพรรณที่เป็นสมุนไพร บางชนิดรักษาโรค ประทับความงาม
บำรุงร่างกาย บางชนิดกินแล้วตาย ถ้าไม่มาจะรู้ไหม”

นักศึกษาคนที่ 3 “ชุมชนนี้มีความรัก ความสามัคคี ใครจะคิดว่าหมู่บ้านเล็กๆ จะมี
แหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่า เขาทำกันมากกว่า 30 ปี การมาศึกษาครั้งนี้ได้เรียนรู้การพัฒนาด้านจิตใจของ
คนในชุมชนอย่างแท้จริง”

“ข้าพเจ้าไม่เคยสัมผัสกับชุมชนที่มีแหล่งเรียนรู้ มีการบริหารจัดการทรัพยากรใน
ท้องถิ่นเพิ่มมูลค่าสร้างรายได้ ชาวบ้านสามัคคีกันอนุรักษ์ผืนป่าชุมชนจนเกิดความอุดมสมบูรณ์
ชาวบ้านได้ใช้สอยทำประโยชน์ร่วมกัน ข้าพเจ้าจึงได้รู้ว่าความสุขที่แท้จริงไม่ใช่การแสวงหาการ
ใช้จ่ายเงินซื้อสินค้าที่มีการโฆษณา แต่เราสามารถคิดสร้างผลิตภัณฑ์ต่างๆ สร้างรายได้จากการ
รวมกลุ่มร่วมคิดร่วมทำ”

นักศึกษาคนที่ 4 “ดูป่าชมพู่ สาธิตการทำขั้วข้าวเพ็ญรู้ว่า ข้าวตั้งท้องเชื่อว่าแม่โพสพก็
ตั้งท้องต้องมีขนม ผลไม้รสเปรี้ยว เครื่องแต่งตัวอาภรณ์ต่างๆ ธงผ้าสีต่างๆ น้ำมันดินโบสถ์เป็น
พิธีกรรมที่สร้างสรรค์ ไม่มั่งมาย”

“ทำให้รู้วิถีชุมชนแห่งนี้มีการสืบสานและอนุรักษ์เพลงพื้นบ้าน เช่น เพลงเหย่ย เดินกำ
รำเคียว เพลงร่ายพรรษา มีผู้ร่วมแสดงหลายวัยตั้งแต่คนแก่ วัยกลางคน หนุ่มสาว วัยรุ่น ระดับ
ประถมศึกษาและเด็กเล็ก 3-5 ขวบ ปลื้มใจกับชุมชนห้วยสะพาน”

นักศึกษาคนที่ 5 “ได้เข้าฐานการเรียนรู้การปาดตาล การทำน้ำตาลสด การสานหมวก
จากใบมะพร้าว การสานเปด การทำดอกไม้จากปอเต่าให้ การทำเปดไม้ไผ่ การประดิษฐ์นกจาก
ลำไย การทำข้าวเกรียบจากสมุนไพร ซึ่งวัสดุมีอยู่ในท้องถิ่นทั้งหมด”

ด้านจิตสาธารณะ พบว่านักศึกษาได้ค้นพบข้อมูลเชิงประจักษ์ เกี่ยวกับการมีจิตสาธารณะ อันเป็นแบบอย่างใน การนำไปเป็นแนวทางการปฏิบัติของตน ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่1 “ดูชาวบ้านเขามีความสุข ที่มาแสดงให้เราดู เขาไม่ได้ค่าจ้างการแสดง แต่ร่วมใจกันมาแสดงเกือบร้อยคน เขาสามัคคีกันมาก หมู่บ้านอื่นไม่มีแบบนี้”

“ลุงเปี้ยก(คุณประยงค์ แก้วประดิษฐ์) เล่าว่าเขาวชนของหมู่บ้านที่มาแสดงเต้นรำ ด้วยกันเพลงหย่อย วันเสาร์-อาทิตย์มีจิตอาสาช่วยกันเก็บขยะของหมู่บ้านอีกด้วย”

นักศึกษาคนที่2 “คุณยาย 12 คนอายุรวมกันเกือบ 1,000 ปี ร้องเพลงร้อยพรรษา เรียไรเงินไปทำบุญช่วยเทศกาลการออกพรรษา ได้ยินแล้วขนลุก ประทับใจมากเรียไรได้ 2,600 บาท เงินทุกบาทนำไปสร้างซุ้มประตู่ หน้าวัดห้วยสะพาน คุณยายกลุ่มนี้ไม่เคยคิดค่าจ้าง ค่าเสียเวลาดูเขามีความสุขเหลือเกิน”

“มีอาสาสมัครของหมู่บ้านช่วยกันเป็นยามรักษาป่าพื้นที่ 7,000ไร่ ไม่มีเงินเดือน ทำมานาน 30 กว่าปีแล้ว แบบนี้เราต้องมีส่วนร่วม อาสาพัฒนาด้วย”

นักศึกษาคนที่3 “การออกภาคสนามครั้งนี้ได้ปลูกป่า ทำฝายกั้นน้ำ ทำแนวกันไฟ ได้เรียนรู้วิถีชาวบ้าน เขาสามัคคีกันมาก เป็นตัวอย่างแหล่งเรียนรู้ที่ดี”

“ผู้นำชุมชนเขาเสียสละมาก ทุ่มเทแรงกาย อุทิศเวลา อยู่กับเราตลอดเวลา ไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย เขาร่วมใจชาวบ้านได้ มากันเต็มลานบ้าน เพื่อต้อนรับคณะของเรา 24 คน”

นักศึกษาคนที่4 “สิ่งที่อยู่ในใจของข้าพเจ้า งานทุกอย่างในชุมชนห้วยสะพานแห่งนี้ สะท้อนให้เห็นถึงการมีจิตสาธารณะของชาวบ้านทุกคน ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ด้วยพลังสามัคคี”

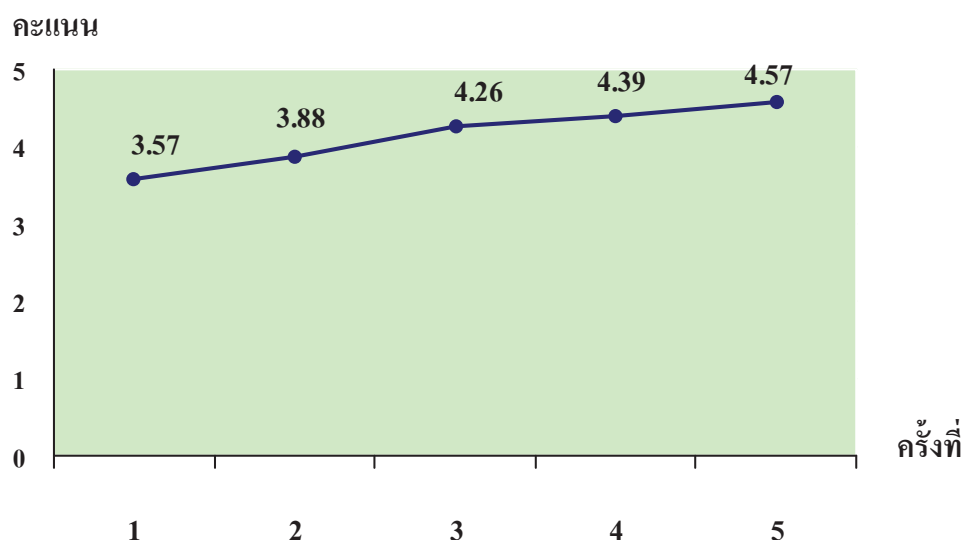
“ตอนเย็นมีกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำอาหารพื้นบ้าน แกงคั่วหัวตาล นักศึกษาทำแกงฮังเลกับผัสดอยกระเจียบ(อาหารมอญ) ป้าบอกว่าวันนี้ป้าไม่ได้อะไรหรอกเห็นว่านักศึกษา มาเรียนรู้ ป้าก็เต็มใจมาช่วยทำ ทำให้ข้าพเจ้าคิดว่า ทุกวันนี้เราเป็นครูที่มีแต่ให้ทุกอย่างหรือยัง”

นักศึกษาคนที่5 “ชุมชนนี้เขามีอุดมการณ์ร่วมกันทำให้คนในชุมชนมีกำลังใจ มุ่งมั่นที่จะเปลี่ยนแปลง และพัฒนามากขึ้น บนพื้นฐานการพึ่งพาตนเอง ไม่มีหนี้สินเป็นแบบอย่างชุมชนแห่งความพอเพียง”

“มาศึกษาชุมชนครั้งนี้ทำให้ข้าพเจ้าเกิดความรักความเมตตาต่อธรรมชาติและสรรพสิ่ง อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ เกิดจิตสำนึก จิตอาสาในตัวเองเพื่อจะเปลี่ยนแปลงตัวเองในแง่คิดมุมมองใหม่”

นักศึกษาคนที่6 “ได้รับแรงบันดาลใจที่จะเปลี่ยนแปลงตัวเอง ทำให้เกิดการเรียนรู้วิธีการเปลี่ยนแปลงที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ โดยเริ่มจากสิ่งเล็กๆก่อนจึงจะไปสู่สิ่งใหม่ในอนาคต”

จากการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์จำนวน 5 ครั้ง พบว่านักศึกษาครูมีพัฒนาการเกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญา ทั้ง 4 ด้าน ประกอบด้วย 1) ความตระหนักรู้ในตนเอง 2) ความเมตตากรุณา 3) จิตสาธารณะ 4) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ สูงขึ้นตามลำดับ ดังแผนภูมิที่ 23

แผนภูมิที่ 23 กราฟเส้นแสดงคะแนนพัฒนาการของคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

จากแผนภูมิที่ 23 พบว่าคะแนนเฉลี่ยของการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์มีพัฒนาการตามลำดับดังนี้ คะแนนเฉลี่ยการประเมินครั้งที่ 1 เท่ากับ 3.57 คะแนนเฉลี่ยการประเมินครั้งที่ 2 เท่ากับ 3.88 คะแนนการประเมินครั้งที่ 3 เท่ากับ 4.26 คะแนนเฉลี่ยการประเมินครั้งที่ 4 เท่ากับ 4.39 คะแนนเฉลี่ยการประเมินครั้งที่ 5 เท่ากับ 4.57 ซึ่งมีพัฒนาการสูงขึ้นตามลำดับจากระดับมาก (ครั้งที่ 1-4) ถึงมากที่สุด (ครั้งที่ 5)

ตารางที่ 22 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
ของนักศึกษากลุ่มทดลองระหว่างเรียน (ประเมิน 5 ครั้ง)

คุณลักษณะ บัณฑิตครูที่ พึงประสงค์ ตามแนวคิด จิตตปัญญา ศึกษา	ครั้งที่ 1		ครั้งที่ 2		ครั้งที่ 3		ครั้งที่ 4		ครั้งที่ 5		รวมเฉลี่ย		แปลผล ภาพรวม
	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	\bar{X}	S.D.	
ด้านความ ตระหนักรู้ใน ตนเอง	3.49	0.64	3.88	0.53	4.25	0.53	4.42	0.39	4.56	0.43	4.12	0.38	มาก
ด้านความ เมตตากรุณา	3.68	0.56	3.94	0.54	4.28	0.49	4.43	0.52	4.60	0.41	4.19	0.40	มาก
ด้านจิต สาธารณะ	3.69	0.55	3.93	0.55	4.30	0.49	4.38	0.52	4.61	0.45	4.18	0.38	มาก
ด้านการคิด อย่างมี วิจารณญาณ	3.44	0.64	3.76	0.48	4.19	0.49	4.33	0.51	4.53	0.45	4.05	0.39	มาก
รวมเฉลี่ย	3.57	0.59	3.88	0.50	4.26	0.47	4.39	0.45	4.57	0.42	4.13	0.38	มาก

จากตารางที่ 22 พบว่าคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ในภาพรวม (ค่าเฉลี่ย ประเมิน 5 ครั้ง) ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.12 และค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.38 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านความเมตตากรุณา มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.19 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.40 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ด้านจิต สาธารณะ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.18 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.38 ระดับปฏิบัติอยู่ ในระดับมาก และด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.05 และค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.39 ระดับปฏิบัติอยู่ในระดับมาก

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอน รายวิชา จิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาคู

ผู้วิจัยได้ทำการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอน รายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาคู หลังจากเรียนจบหลักสูตร สรุปผลการประเมิน ดังนี้

ตารางที่ 23 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรม
การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	\bar{X}	SD	แปลผล
การปฐมนิเทศ	4.41	0.50	มาก
กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา	4.55	0.43	มากที่สุด
วิธีการเรียนรู้	4.68	0.37	มากที่สุด
การนำไปประยุกต์ใช้	4.70	0.42	มากที่สุด
ภาพรวมทุกประเด็น	4.59	0.38	มากที่สุด

จากตารางที่ 23 พบว่าความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอน
รายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู มีค่าเฉลี่ย ($\bar{X} = 4.59$, S.D. = 0.38)อยู่ในระดับ
มากที่สุด

ตารางที่ 24 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรม
การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูด้านการปฐมนิเทศ

ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	\bar{X}	SD	แปลผล
การชี้แจงแนวการสอน	4.32	0.58	มาก
จุดมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์รายวิชา	4.42	0.61	มาก
เนื้อหาสาระ	4.53	0.61	มากที่สุด
วิธีการเรียนการสอน	4.47	0.61	มาก
การวัดและประเมินผล	4.32	0.58	มาก
ภาพรวมด้านการปฐมนิเทศ	4.41	0.50	มาก

จากตารางที่ 24 พบว่าความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลอง ที่มีต่อกิจกรรม
การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ภาพรวมด้านการปฐมนิเทศ มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) = 4.41 และ
ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.50 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 25 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูด้านกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา

ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	\bar{X}	SD	แปลผล
กิจกรรม Who am I	4.63	0.50	มากที่สุด
กิจกรรมการเรียนรู้ความแตกต่าง	4.26	0.73	มาก
กิจกรรมผ่อนคลายภาระหนัก	4.63	0.60	มากที่สุด
กิจกรรมโยคะ	4.47	0.77	มาก
กิจกรรมสมาธิด้วยเสียงดนตรี	4.53	0.70	มากที่สุด
กิจกรรมสมาธิจากการกำหนดลมหายใจ	4.58	0.69	มากที่สุด
กิจกรรมสมาธิจากการเดิน	4.32	0.67	มาก
กิจกรรมสะท้อนคิด	4.58	0.69	มากที่สุด
กิจกรรมพลังกลุ่ม	4.58	0.61	มากที่สุด
กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งรูป)	4.63	0.60	มากที่สุด
กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งเสียง)	4.63	0.60	มากที่สุด
กิจกรรมจุดเปลี่ยน(สายธารชีวิต)	4.79	0.54	มากที่สุด
กิจกรรมนิเวศภาวนา	4.58	0.69	มากที่สุด
กิจกรรมอาสาพัฒนา	4.74	0.56	มากที่สุด
กิจกรรมการออกแบบการสอน	4.32	0.58	มาก
ภาพรวมด้านกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา	4.55	0.43	มากที่สุด

จากตารางที่ 25 พบว่าความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลอง ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ภาพรวมด้านกิจกรรมจิตตปัญญา มีค่าเฉลี่ย(\bar{X}) = 4.55 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.43 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 26 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรม
การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูด้านวิธีการเรียนรู้

ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	\bar{X}	SD	แปลผล
สุนทรีสนทนา	4.74	0.56	มากที่สุด
การฟังอย่างลึกซึ้ง	4.53	0.70	มากที่สุด
การเล่าเรื่อง	4.79	0.42	มากที่สุด
การสะท้อน	4.84	0.37	มากที่สุด
การแผ่เมตตา	4.47	0.61	มาก
การเขียนผังมโนทัศน์	4.58	0.51	มากที่สุด
การวาดรูป / การจัดดอกไม้	4.79	0.42	มากที่สุด
ภาพรวมด้านวิธีการเรียนรู้	4.68	0.37	มากที่สุด

จากตารางที่ 26 พบว่าความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลอง ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ภาพรวมด้านวิธีการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ย(\bar{X}) = 4.68 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.37 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ตารางที่ 27 แสดงผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลองที่มีต่อกิจกรรมการเรียน
การสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูด้านการนำไปประยุกต์ใช้

ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	\bar{X}	SD	แปลผล
มีจิตใจสงบ มีสมาธิ สติ ตั้งมั่น	4.58	0.61	มากที่สุด
เข้าใจตนเองมากขึ้นผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรอง ไคร่ครวญ	4.74	0.56	มากที่สุด
เอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นอย่างปราศจากเงื่อนไข	4.47	0.70	มาก
บ่มเพาะความฉลาดทางจิตวิญญาณเพื่อพัฒนาปัญญา	4.58	0.69	มากที่สุด
ทำงานเพื่อสาธารณะอย่างมีความสุข	4.84	0.37	มากที่สุด
การสื่อสารที่รู้ทันความคิดของตนเอง ผู้อื่นโดยไม่เอาความคิดของตนเองมาตัดสินระหว่างการสนทนา	4.68	0.48	มากที่สุด

ตารางที่ 27 (ต่อ)

ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	\bar{X}	SD	แปลผล
ความพึงพอใจในภาพรวมจากการเรียนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู	4.89	0.32	มากที่สุด
น้อมนำการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ	4.84	0.37	มากที่สุด
ภาพรวมด้านการนำไปประยุกต์ใช้	4.70	0.42	มากที่สุด

จากตารางที่ 27 พบว่าความพึงพอใจของนักศึกษากลุ่มทดลอง ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ภาพรวมด้านการนำไปประยุกต์ใช้ มีค่าเฉลี่ย(\bar{X}) = 4.70 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.42 ความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพความพึงพอใจจากความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของนักศึกษาที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาหลังจากนักศึกษาเรียนจบหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาพบว่านักศึกษาส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมตามหลักสูตรในระดับมากที่สุดเห็นประโยชน์ และคุณค่าของการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ เป็นวิชาที่ส่งเสริมการพัฒนาภายในจิตใจของผู้เรียนส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ทำให้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น รักธรรมชาติ มีจิตเมตตาเกิดจุดเปลี่ยนแปลงทั้งวิถีคิดและพฤติกรรมอันนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในเชิงสร้างสรรค์ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “เกิดความประทับใจ กิจกรรมต่างๆ ถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนในการพัฒนาตนเอง อย่างมาก ยังอยากจะเรียนต่อไปอีก สนุกกับกิจกรรมที่ผ่านมา เกิดความรู้สึกลึกๆ”

นักศึกษาคนที่ 2 “พฤติกรรมที่เปลี่ยน เดิมเป็นคนไม่สนใจคนรอบข้าง ใจร้อน คิดมาก เมื่อผ่านการเรียนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา รู้สึกว่าตนเองสงบขึ้น ทำอะไรก็คิดไตร่ตรอง ใช้เหตุผลมากขึ้น เข้าใจผู้อื่น มีแนวทางในการใช้ชีวิตที่ดีขึ้น”

นักศึกษาคนที่ 3 “ประทับใจกิจกรรม Who am I ทำให้รู้จักตนเอง จากมุมมองของคนอื่น เพราะบางครั้งตัวของเราเอง อาจจะรู้จักตนเองไม่ครบทุกอย่าง กิจกรรมจิตตปัญญา ทำให้รู้จักและเข้าใจคำว่า ภูมิปัญญา อารยวิถีของชุมชน เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น รู้จักการทำงานเป็นทีม

การฝึกสมาธิ มีสติเข้าใจตนเอง ควบคุมตนเองได้ เข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินชีวิต อย่างมีสติ ตามแนวคิดจิตตปัญญา”

นักศึกษาคนที่ 4 “ด้านทักษะได้ฝึกทักษะการพูดที่เกิดจากความเข้าใจภายในใจ ฝึกการฟังอย่างลุ่มลึก ฝึกการคิดอย่างมีเหตุผล สังเกต เห็นจุดเปลี่ยนของตนเอง และผู้อื่น พวกเรามีความสามัคคีและเกิดจิตสาธารณะ”

นักศึกษาคนที่ 5 “ประทับใจเกือบทุกกิจกรรม แต่ที่ประทับใจมากที่สุด เป็นกิจกรรมสะท้อนคิด เพราะในการปฏิบัติกิจกรรมแต่ละเรื่องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สะท้อนความคิดทั้งสิ่งที่ชอบ และไม่ชอบ สามารถพูดออกมาได้ รับรู้ถึงความคิดของผู้อื่น รู้ถึงจุดเปลี่ยนแปลงของตัวเรา การปฏิบัติกิจกรรม ศึกษาอารยวิถีของชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี ชุมชนนี้พูดได้เลยว่าสุขยอมีความรัก สามัคคี สามารถรักษาและทำภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ในการประกอบอาชีพ สร้างรายได้”

นักศึกษาคนที่ 6 “รู้สึกดีใจที่ได้รับโอกาสมาเรียนวิชานี้ 15 สัปดาห์ ทุกวันเสาร์ ทุกครั้งที่มาเรียนจะได้สิ่งใหม่ๆ กลับไปจำนวนมาก การมองสิ่งต่างๆ บางคนมองว่าเป็นเรื่องเล็ก แต่ถ้ามองอย่างจิตตปัญญา ต้องให้ความสำคัญกับทุกๆ เรื่อง”

นักศึกษาคนที่ 7 “ประทับใจกับทุกกิจกรรม ให้ข้อคิดทั้งนั้น นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ก่อนมาเรียนจิตตปัญญา ข้าพเจ้าเป็นคนตรงไปตรงมา ชอบพูดเสียดสี ทำให้คนอื่นเสียใจ รู้สึกไม่ดี ณ เวลานี้คิดว่าชีวิตแต่ละคนต่างกัน มีพื้นฐานที่แตกต่างกัน ถ้าเราเปิดใจใช้จิตตปัญญา ก็จะเข้าใจตนเองเข้าใจสังคม มีความชื่นชมในตนเองและผู้อื่นด้วย”

นักศึกษาคนที่ 8 “ที่ประทับใจมากที่สุดเป็นกิจกรรมอาสาพัฒนาไปปลูกต้นไม้ ทำฝายแม้ว ทำแนวกันไฟ ฝึกทำงานประดิษฐ์ ทำนกสำลี ทำดอกไม้จากปอเต่าไห้ ได้ทำอาหาร แกงคั่วหัวตาล แกงฮังเล ผักกระเจียบกับปลากระป๋อง ได้เรียนรู้วิถีของชาวบ้านห้วยสะพาน”

นักศึกษาคนที่ 9 “สิ่งที่ได้เรียนรู้มาในการเรียนรู้วิชาจิตตปัญญาศึกษา ข้าพเจ้าได้วิธีสอนนักเรียนเพิ่มขึ้นและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทำให้รู้ถึงจุดเปลี่ยนของตนเอง และที่ชอบมาก คือ กิจกรรมแผ่เมตตา ได้แผ่เมตตาแก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ทำแล้วสบายใจ วันเสาร์ได้มาพบเพื่อนเพราะเป็นช่วงฝึกสอน ได้ทำกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความแตกต่างกับชุมชนของเรา ได้เรียนรู้วิถีชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง”

นักศึกษาคนที่ 10 “ได้ฝึกปฏิบัติการอยู่กับตนเอง มีกระบวนการคิดต่อสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวเรา เข้าใจและรักธรรมชาติ สรรพสิ่ง เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจของเรา ได้สะท้อนความคิดให้ผู้อื่นฟัง และฟังความคิดของคนอื่น นำไปใช้สอนนักเรียนได้”

นักศึกษาคนที่ 11 “ประทับใจหลายๆอย่าง ได้เรียนรู้และทำกิจกรรมที่ไม่เคยทำ ไม่เคยพูด ได้พูด ได้ฟัง เข้าใจตนเอง ผู้อื่น รู้ว่ากำลังทำอะไรอยู่ในขณะนี้ มีสติ ได้เรียนรู้กันและกัน ได้ลงพื้นที่ ทำกิจกรรมภาคสนาม”

นักศึกษาคนที่ 12 “ได้เรียนรู้กิจกรรมที่ไม่เคยเห็นหรือได้สัมผัสมาก่อน เช่น การทำขวัญข้าว การจัดดอกไม้เป็นทิม การฝึกโยคะ กิจกรรมผ่อนพักตระหนักรู้ นิเวศภาวนา เป็นกิจกรรมที่ได้ความรู้ เกิดสมาธิ เกิดปัญญา มากกว่าเดิม”

นักศึกษาคนที่ 13 “ประทับใจมาก เพราะในชีวิตประจำวันทุกคนต้องเผชิญกับความวุ่นวาย ไม่เคยรู้ว่าขณะนี้เรากำลังหายใจเข้าหรือหายใจออก เพราะต้องเร่งรีบไปกับกิจวัตรประจำวัน แต่เมื่อมีโอกาสได้เรียนจิตตปัญญา มีวิธีต่างๆ ฝึกให้เราอยู่กับตัวเอง ฝึกสมาธิ มีสติ ได้สะท้อนความคิดเห็น ช่วงแรกรู้สึกเบื่อเพราะไม่เข้าใจเนื้อหา แต่เมื่อได้ปฏิบัติกิจกรรมมากขึ้น ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงในตัวเรา ด้านความคิด ความรู้สึก ได้ฝึกสิ่งที่หลายคนมองข้าม ฝึกการมีสติอยู่กับตนเองทั้ง เดิน นอน นั่ง นิเวศภาวนา อยู่กับธรรมชาติ”

นักศึกษาคนที่ 14 “จนกระทั่งได้ออกค่ายที่ห้วยสะพาน ทำให้เห็นถึงจิตสาธารณะของชาวบ้านอย่างน่าประหลาดใจ ชาวบ้านเขามีความสุขเหลือเกิน ทั้งๆที่เขาไม่ได้สิ่งตอบแทนใดๆ มีการแสดงออกถึงอารยวิถี คือวิถีชีวิตของชุมชนที่เปี่ยมล้นไปด้วยภูมิปัญญา และวัฒนธรรมอันน่าทึ่ง”

นักศึกษาคนที่ 15 “ได้รับความรู้ทั้งภาคทฤษฎี ได้เรียนรู้จากอาจารย์ที่สอน ในภาคปฏิบัติได้ฝึกปฏิบัติจริง ฝึกนั่งสมาธิ อยู่กับตัวเอง ปกติเป็นคนใจร้อน พูดโดยไม่คิดถึงคนอื่น เดิมนึกก่อนพูด ใจเย็นขึ้นมาก”

นักศึกษาคนที่ 16 “ขอบคุณอาจารย์จริงๆที่ให้ข้อคิดหลายๆอย่าง ทำให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมตัวเองได้ นำไปสอดแทรกในการสอนเด็กนักเรียนได้ โดยเขียนกิจกรรมจิตตปัญญาในแผนการสอน อาจารย์สอนให้เป็นคนมีน้ำใจ ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ให้เป็นคนมีเหตุผลอยู่ตลอดเวลา และเน้นให้นักศึกษาปฏิบัติด้วยตนเอง ทุกครั้งที่ปฏิบัติต้องมีการสะท้อนและสรุปบทเรียน”

นักศึกษาคนที่ 17 “กิจกรรมที่ชอบมากที่สุดคือเรื่องจุดเปลี่ยนของชีวิตได้เรียนรู้ ได้เล่าเรื่องชีวิตของตนเอง ฟังชีวิตของคนอื่น ตื่นเต้นจนน้ำตาไหล มีเพื่อนบางคนร้องไห้ การเรียนจิตตปัญญาครั้งนี้ทำให้เข้าใจคนอื่นมากขึ้น สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รู้จักปรับตัวตามความเป็นจริง “ ถ้าทุกคนในสังคมไทย สังคมโลก ปฏิบัติตน ตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษา จะทำให้โลกน่าอยู่ยิ่งขึ้น ทุกคนประสบแต่ความสุข ”

ผลการวิจัยขั้นตอนที่ 4 พัฒนา (Development) ขั้นการประเมินผลหลักสูตร

ในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ขั้นตอนที่ 4 มีวัตถุประสงค์เพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร

การประเมินการใช้หลักสูตร

1. ประเมินผลระหว่างการใช้หลักสูตร โดยประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาโดยประเมิน ทุก 2 สัปดาห์ และประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาตามหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ก่อนและหลังเรียน
2. ประเมินผลหลังเสร็จสิ้นการเรียนรู้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาครู ที่มีต่อหลักสูตร รายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู
3. ขยายผลการใช้หลักสูตรโดยนำหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครูไปขยายผลการใช้หลักสูตรกับนักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทยชั้นปีที่ 2 คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี
4. ประเมินรูปแบบหลักสูตรโดยการสนทนากลุ่ม

สรุปผลการประเมินหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา

1. ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาของรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ก่อนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
2. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ก่อนและหลังเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01
 - 2.1 คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์เฉลี่ยทุกด้าน 5 ครั้ง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.13 อยู่ในระดับมาก
3. ความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มีค่าเฉลี่ย (\bar{x}) 4.59 อยู่ในระดับมากที่สุด
4. ผลการขยายผลการใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครู

หลังจากที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยเสร็จเรียบร้อยแล้วผู้วิจัยได้นำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูประกอบด้วย คู่มือการสอน แผนการจัดการเรียนรู้และเครื่องมือวิจัย นำไปใช้กับอาจารย์และนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพและขยายผลการใช้หลักสูตรปรากฏผลดังต่อไปนี้

กลุ่มเป้าหมายที่นำหลักสูตรไปขยายผล ได้แก่ อาจารย์คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จำนวน 2 คน และนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ 2 จำนวน 34 คน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2553 โดยนำไปขยายผลในวันที่ 10 มีนาคม พ.ศ. 2554

ตารางที่ 28 แสดงผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
ของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี (ขยายผล)

คุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	\bar{X}	SD	แปลผล
ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง	4.19	0.43	มาก
ด้านความเมตตากรุณา	4.39	0.38	มาก
ด้านจิตสาธารณะ	4.30	0.43	มาก
ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ	4.05	0.48	มาก
ภาพรวมทุกด้าน	4.23	0.35	มาก

จากตารางที่ 28 พบว่าจะเน้นเฉลี่ยคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี มีค่าเฉลี่ย (\bar{X}) เท่ากับ 4.23 และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.35 อยู่ในระดับมาก

ผลที่เกิดจากการนำหลักสูตรไปใช้กับอาจารย์และนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย ปรากฏผลดังนี้

ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษากับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

1. ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านความตระหนักรู้ในตนเอง มีค่าเฉลี่ย 4.19 อยู่ในระดับมาก
2. ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านความเมตตากรุณามี มีค่าเฉลี่ย 4.39 อยู่ในระดับมาก
3. ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านจิตสาธารณะ มีค่าเฉลี่ย 4.30 อยู่ในระดับมาก
4. ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ มีค่าเฉลี่ย 4.23 อยู่ในระดับมาก

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้สรุปข้อคิดเห็นจากบันทึกผลการเรียนรู้ของนักศึกษามีดังนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมเปิดใจ (ขยายผล)

จากกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง สุนทรียสนทนาในจิตตปัญญาศึกษา โดยผ่านกิจกรรมเปิดใจ ของนักศึกษาสาขาวิชาภาษาไทย ชั้นปีที่ 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี ซึ่งกิจกรรมสุนทรียสนทนา มีวัตถุประสงค์ให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสนทนา วิธีการสื่อสาร ด้วยภาษาสุภาพ การยอมรับฟัง เคารพสิทธิ ไตร่ตรอง ใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล ฝึกการพูด การฟัง การยอมรับความแตกต่าง เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เพื่อให้มีจิตใจที่สงบ เป็นกัลยาณมิตรต่อบุคคลอื่น

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษามีความสนใจใฝ่เรียนรู้ สามารถสื่อสารได้อย่างมีคุณภาพ เข้าใจตนเอง และเข้าใจยอมรับความแตกต่างของเพื่อนมากขึ้น เสริมสร้างความสามัคคีในหมู่คณะ

ด้านความตระหนักรู้ในตัวเอง พบว่านักศึกษาได้มีโอกาสเปิดเผยตนเอง เกิดการยอมรับและเข้าใจซึ่งกันและกัน เห็นจุดเด่นจุดด้อย ส่งผลให้เกิดความรู้สึกสามัคคีในหมู่คณะ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “ได้ฟังการเปิดใจของเพื่อนๆ เรียนรู้นิสัยของเพื่อน เข้าใจเพื่อนมากขึ้น เข้าใจตัวเองมากขึ้นจากมุมมองของเพื่อนที่มีต่อเรา รู้สึกสบายใจที่ได้เปิดเผยตัวเอง”

“ได้เปิดเผยตัวตนของตัวเองของคนอื่น ได้รู้จักเรามากขึ้น ได้เห็นถึงข้อดีข้อด้อยของของเรา แหะความรู้สึกกับเพื่อน”

นักศึกษาคนที่ 2 “รับรู้ได้ว่าเพื่อนกำลังคิดอะไร รู้ว่าสิ่งที่เราเป็นเพื่อนยอมรับได้หรือไม่ ถ้าจะได้ปรับปรุงตัวเองเพื่อให้อยู่ร่วมกัน อย่างมีความสุข ไม่เกิดปัญหา”

“ทุกคนย่อมมีความดีความสามารถที่แตกต่างกัน เมื่อรู้ว่าสิ่งไหนดีไม่ดีจะนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุง”

นักศึกษาคนที่ 3 “ได้เรียนรู้กิจกรรมใหม่เกิดความสุข ทำให้เพื่อนเข้าใจกันและกัน และเกิดความรู้สึก”

“อยากให้เพื่อนๆ แต่ไม่กล้า วันนี้ได้เปิดเผยความเป็นตัวตนในใจให้เพื่อนๆ”

การประยุกต์ความรู้ไปใช้ พบว่านักศึกษาสามารถนำความรู้และประสบการณ์ไปประยุกต์ใช้ในการสอน และการดำเนินชีวิตได้ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “พัฒนาตัวตนให้เป็นคนดี ใช้ชีวิตให้เกิดประโยชน์ปรับตัวเข้ากับผู้อื่นได้”
“มีสติในการใช้ชีวิต รู้จักการตัดสินใจและการเผชิญปัญหาอย่างมีสติ”

นักศึกษาคนที่ 2 “นำไปใช้ในการเรียนการสอนได้เมื่อไปฝึกสอน มีสติทุกครั้งเมื่อทำงาน”

“เข้าใจตนเอง ผู้อื่น ทำให้การอยู่ร่วมกันในสังคมดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย”

นักศึกษาคนที่ 3 “ทำงานใดๆให้สำเร็จต้องมีสติสัมปชัญญะก่อนเป็นเบื้องต้น”

“มนุษย์เป็นสัตว์สังคม จึงต้องมีมิตร เรียนรู้กันและกัน รู้จักปรับปรุงตัวให้เข้ากับสังคมโลก”

นักศึกษาคนที่ 4 “คนเป็นครูต้องมีระเบียบ ทำงานเป็นระบบ รู้จักเรียนรู้สิ่งต่างๆที่อยู่รอบตัว”

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง (ขยายผล)

จากกิจกรรมการเรียนการสอน เรื่อง พลวัตกลุ่ม ผ่านกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง ซึ่งกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลังมีวัตถุประสงค์ให้ผู้เรียนมีความรู้เข้าใจในเรื่องพลังกลุ่ม เรียนรู้บทบาทหน้าที่ กระบวนการระบบการทำงานเป็นทีม การมีความรับผิดชอบ ร่วมคิดแก้ปัญหา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนร่วม ช่วยเหลือผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน

หลังจากจบกิจกรรมการเรียนการสอน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากบันทึกผลการเรียนรู้ มีข้อสรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาด้านต่างๆ พบว่านักศึกษาสามารถปฏิบัติกิจกรรมอย่างมีสมาธิ มีระบบในการทำงาน รู้จักการปรับปรุงตนเอง ระหว่างทำกิจกรรม สามารถสะท้อนความคิด แสดงความคิดเห็นในเชิงสร้างสรรค์เกิดประโยชน์ต่อตนเอง และเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ดังข้อความต่อไปนี้

ด้านความตระหนักรู้ในตนเอง พบว่านักศึกษามีความมุ่งมั่นตั้งใจในการปฏิบัติกิจกรรม ส่งผลให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง เกิดการช่วยเหลือกันและกัน ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “กิจกรรมนี้ต้องใช้สมาธิสูง ต้องมุ่งมั่นตั้งใจ รู้จักการทำหน้าที่ของตน และการมีสติอยู่ตลอดเวลาต้องใช้ความสามัคคี ทำตามกติกา งานจึงสำเร็จ”

“ทำให้รู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม เข้าใจความต้องการความรู้สึกของคนอื่น ทุกคนต้องมีหน้าที่ และทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์ งานที่ออกมาจะมีคุณภาพ”

นักศึกษาคนที่ 2 “ได้ฝึกสมาธิ ฝึกความสามัคคี การทำงานร่วมกับผู้อื่น อย่างมีสติ งานก็จะได้รับความสำเร็จ”

“เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความสามัคคี และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันทำให้เกิดความเข้าใจ”

ด้านความคิดอย่างมีวิจารณญาณ พบว่านักศึกษาสามารถทำงานอย่างเป็นระบบมีการวางแผนการทำงาน แสดงถึงได้ผ่านกระบวนการคิดในหลายระดับ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “รู้จักการวางแผน การทำงานอย่างเป็นระบบ รู้จักการแก้ไขปัญหาของตนเองและกลุ่ม ต้องมีความสามัคคี งานจึงจะสำเร็จ”

นักศึกษาคนที่ 2 “จะทำกิจการใดต้องมีวางแผน การทำงานทุกครั้งต้องคิดก่อนทำ มีเป้าหมายและระบบการทำงาน มีทักษะการปัญหาเฉพาะหน้า ได้เห็นข้อบกพร่องของตนเอง ใช้สติในการแก้ปัญหา งานจะคล่องด้วยดี”

การประยุกต์ความรู้ไปใช้ พบว่านักศึกษาสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการสอนและการทำงานได้ ดังข้อความต่อไปนี้

นักศึกษาคนที่ 1 “นำไปสู่การเรียนการสอน เช่นการวางแผนการสอน นำกิจกรรมไปสอดแทรก ส่งเสริมความสามัคคี การทำงานเป็นกลุ่ม”

“การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่น ในสังคมได้อย่างมีสติ รู้จักการใช้ชีวิตที่มีระเบียบแบบแผน รู้จักการแก้ปัญหา”

นักศึกษาคนที่ 2 “สมาธิการให้เกิดสติ และการทำงานอย่างมีสติ ปัญญาที่จะเกิดสามารถแก้ปัญหาต่างๆ ได้และดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาท”

ผลการสัมภาษณ์ครูพี่เลี้ยงนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครูเกี่ยวกับการนำแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาในการเรียนการสอนประยุกต์ใช้ในชั้นเรียน

เนื่องจากนักศึกษาที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู นักศึกษาได้นำแนวคิด กิจกรรมจิตตปัญญาไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน ครูพี่เลี้ยงจึงมีส่วนช่วยในการประเมินพฤติกรรม ของนักศึกษา พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่มีความรับผิดชอบสูง มีความเมตตาต่อศิษย์ ช่วยเหลืองานโรงเรียน ครูพี่เลี้ยงด้วยความเต็มใจ มีทักษะการแก้ไขปัญหา มีเหตุผล ดังข้อคิดเห็นต่อไปนี้

1. ประเด็นที่ 1 นักศึกษานำแนวคิดจิตตปัญญาไปใช้ในการเรียนการสอนในลักษณะใด

การเตรียมการสอน นักศึกษาฝึกสอนได้นำกิจกรรมกระบวนการจิตตปัญญาไปสอดแทรก ในการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1.1 กิจกรรมเตรียมความพร้อมผู้เรียน ให้นักเรียนสงบนิ่ง เจริญสติ อยู่กับตนเอง ให้ระลึกถึงคุณงามความดีของตน ที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว และสิ่งดีๆที่จะปฏิบัติในวันนี้

1.2 กิจกรรมสะท้อนความคิด โดยผู้สอนจะเป็นผู้ตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับบทเรียน แล้วให้นักเรียนแสดงความรู้สึกล่อสิ่งนั้น พร้อมทั้งอธิบายเหตุผล

1.3 กิจกรรมสุนทรีสนทนา ผู้สอน จะให้นักเรียนจับคู่สนทนา ฝึกการเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี ฟังอย่างไม่ตัดสิน ไม่โต้แย้ง เคารพผู้พูด

1.4 กิจกรรมวาดภาพ ครูมักให้นักเรียนวาดภาพเกี่ยวกับสิ่งที่ได้เรียนรู้แล้วสื่อสารออกมาเป็นภาพ

1.5 กิจกรรมผ่อนพักตระหนักรู้ ครูฝึกสอนที่สอนวิชาพระพุทธศาสนาเคยให้นักเรียนนอนราบกับพื้นและกำหนดลมหายใจ เข้าออก ฟังสิ่งที่ครูพูดความบทรเรียน ประมาณ 5-10 นาที

1.6 กิจกรรมบันทึกผลการเรียนรู้ ครูฝึกสอนให้เขียนสรุปบทเรียนในรูปแบบของกราฟฟิก ผังมโนทัศน์ ผังใยแมงมุม ผังต้นไม้ และแผนภูมิแกงปลา

2. ประเด็นคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาต่อนักศึกษามีลักษณะดังนี้หรือไม่อย่างไร

1. ความตระหนักรู้ในตนเอง

2. ความเมตตา กรุณา

3. การมีจิตสาธารณะ

4. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ผลการสัมภาษณ์ครูพี่เลี้ยง มีดังนี้

1. นักศึกษามีความรับผิดชอบในหน้าที่ ครูสามารถปฏิบัติตามภารกิจที่โรงเรียนมอบหมายได้

2. เข้าใจบทบาทหน้าที่ของตนเอง เคารพตนเอง ไม่ทำผิดระเบียบของโรงเรียนของมหาวิทยาลัย

3. มีความสามารถในการสอน การทำแผนการจัดการเรียนรู้ มีความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มาประยุกต์ใช้ในการสอน

4. อุปนิสัยเรียบร้อย ใจเย็น ควบคุมอารมณ์ได้ดี

5. มีน้ำใจช่วยเหลืองานโรงเรียนและงานของครูพี่เลี้ยง พิมพ์งาน จัดป้ายนิเทศ

6. มีความเป็นกันเอง ความเมตตา กรุณาต่อลูกศิษย์

7. ช่วยเหลืองานประจำปีของชุมชน งานปิดทองฝังลูกนิมิต งานลอยกระทง

8. มีการวางแผนการทำงาน ไม่ละทิ้งงาน

9. มีวิจารณ์งานในการทำงาน
10. ทำงานสำเร็จตามเป้าหมายแม้บางครั้งล่าช้า
11. เป็นที่รักใคร่ของนักเรียน นักเรียนให้ความไว้วางใจ
12. มีทักษะการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า กรณีนักเรียนชายดื้อกัน ครูฝึกสอนสามารถไกล่เกลี่ยไม่ให้เกิดปัญหาได้ ปัญหาไม่รุกราม

ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

1. นักศึกษาบางคนมีเหตุผลน้อย วุฒิภาวะทางอารมณ์ยังคล้ายวัยรุ่น ควรมุ่งอารมณ์ ยังต้องปรับปรุง
2. ควรจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มาประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนแก่ครูประจำการ จะเป็นประโยชน์มาก เป็นแนวทางในการพัฒนา คุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชน เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
3. อยากให้มหาวิทยาลัยเปิดเป็นรายวิชาใหม่ ให้นักศึกษาอื่นได้มีโอกาสเรียน เพื่อจะได้เข้าใจตนเอง ได้เรียนรู้สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตัวนักศึกษา
4. ควรให้นักศึกษาคูได้เรียนหรือจัดเป็นวิชาเลือกเสรี
5. วิชานี้น่าจะนำไปใช้สอนหรือสอดแทรกในหลายๆสาขาวิชานักศึกษาอื่นควรได้เรียนรู้เรื่องจิตตปัญญาด้วย
6. ควรให้รุ่นน้องได้เรียนรู้เกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา
7. ควรจัดกิจกรรมจิตตปัญญา ให้เป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย เพราะ “จิตตปัญญาศึกษาให้อะไรมากกว่าที่คุณคิด”

ผลการสนทนากลุ่มเกี่ยวกับรูปแบบหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับครูผู้ให้ข้อมูล

ได้แก่ อาจารย์ผู้สอนคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี 3 ท่าน อาจารย์ผู้สอนคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี 2 ท่าน อาจารย์คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 ท่าน

1. ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา มีความเหมาะสมครอบคลุมทั้งด้านพุทธพิสัย ทักษะพิสัย และจิตพิสัย
2. ด้านเนื้อหาสาระมีความเหมาะสมสาระส่วนใหญ่เน้นการนำกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน สะท้อนการตระหนักรู้ในตนเองอย่างแท้จริงเป็นการบูรณาการสรรพศาสตร์ต่างๆ ไว้ด้วยกันอย่างเหมาะสม

3. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน เป็นกิจกรรมที่ตีความเน้นกระบวนการปฏิบัติทั้งรายบุคคล รายคู่ และเป็นกลุ่ม มีปฏิบัติแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สะท้อนความคิดระหว่างผู้เรียนกับผู้เรียน และผู้เรียนกับผู้สอน มีกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย เป็นการบูรณาการศาสตร์ต่างๆเข้าไว้ด้วยกัน มีการสรุปบันทึกผลการเรียนรู้

4. ด้านประเมินผล ใช้การประเมินที่หลากหลายวิธี มีการประเมินตามสภาพจริง ประเมินปฏิบัติ ประเมินตนเอง ประเมินโดยเพื่อนนักศึกษา ประเมินโดยอาจารย์ผู้สอน

5. ความสำคัญจำเป็นของรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มีความจำเป็นและเหมาะสมในการพัฒนาการศึกษาคุณครูศาสตร์ เพราะนักศึกษาสามารถนำไปใช้สอน พัฒนาเยาวชนของชาติ ให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ในโอกาสต่อไป

ข้อเสนอแนะอื่น

ควรส่งเสริมให้มีการนำแนวคิด กระบวนการจิตตปัญญาศึกษาไปสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอน ในรายวิชาพื้นฐานวิชาชีพครู หรือเปิดสอนเป็นรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา เป็นการศึกษาทั่วไปในมหาวิทยาลัย

ข้อค้นพบที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินการจัดการเรียนการสอน

การวิจัยพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู หลังจากที่เราสร้างเครื่องมือและหาประสิทธิภาพเครื่องมือแล้วจึงดำเนินการจัดการเรียนการสอนซึ่งมีข้อค้นพบดังนี้

1. ด้านผู้สอน

ผู้วิจัยและอาจารย์ที่เป็นเครือข่ายการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยพบว่า ในบทเรียนที่เป็นภาคทฤษฎี ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ความหมาย ความสำคัญ หลักการพื้นฐานตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง นักศึกษาให้ความสนใจค่อนข้างน้อย แสดงถึงความไม่เข้าใจ มองว่าเป็นการเรียนที่ยาก ฟังไม่เข้าใจ ดูเหมือนเป็นการสอนความเชื่อใหม่ หรือลัทธิใหม่ ดังข้อคิดเห็นของนักศึกษา “กิจกรรมชั่วโมงนี้ฟังไม่ค่อยรู้เรื่อง บรรยายมากไปมีคำศัพท์ที่ไม่เข้าใจหลายคำ น่าจะให้ทำกิจกรรมจะน่าสนใจกว่า”

หลังจากเริ่มกิจกรรมสุนทรียสนทนา เปิดใจ Who am I สายธารชีวิตสุนทรียศิลป์ (ศาสตร์แห่งรูป, ศาสตร์แห่งเสียง, ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว) พบว่านักศึกษามีความกระตือรือร้น ใฝ่เรียนรู้ ตื่นตัว เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อเพื่อน ต่อผู้เรียน มีพฤติกรรมที่บ่งบอกถึงการเรียนอย่างมีความสุข ไม่เครียด ดังข้อคิดเห็นของนักศึกษา “อยากให้การเรียนวิชาอื่น ๆ มีกิจกรรมแบบนี้บ้าง ได้พูด ได้แสดงความคิดเห็นที่เป็นตัวของ

เราเอง ไม่มีการตัดสินว่าถูกหรือผิด ทุกคนต้องรับฟังกันและกันอย่างเข้าถึงภายในจิตใจของผู้พูด เพื่อนสาขาอื่นน่าจะจะได้เรียนวิชานี้ด้วย” บทบาทของผู้สอนจะเป็นผู้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับผู้เรียนในลักษณะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Sharing Knowledge) และจำเป็นต้องมีทักษะการฟัง วิเคราะห์ การสรุป การเชื่อมโยง สรรพศาสตร์ ยกตัวอย่างประสบการณ์ การให้ข้อคิดที่เป็นความดี ความจริงอย่างมีเหตุผลน่าเชื่อถือ มีทักษะการคิด การแสดงความคิดเห็น การพูด การปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญา แสดงถึงความมีเมตตา จิตใหญ่คืออย่างมีปรีชาญาณ อ่อนน้อมต่อธรรมชาติและสรรพสิ่ง

2. ด้านผู้เรียน

ผู้เรียนเป็นนักศึกษาสาขาวิชาการศึกษาได้เรียนรู้ตามหลักสูตรวิชาชีพครู ก่อนข้างมีวุฒิภาวะ มีความรับผิดชอบสูง และปัจจุบันกำลังฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู การเข้าร่วมกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ได้ฝึกปฏิบัติการสงบนิ่งอยู่กับตนเอง ฝึกการสุนทรียสนทนาและการฟังอย่างลึกซึ้ง การได้สะท้อนความคิดของตนเอง (Self reflection) และการสะท้อนความคิดภายในกลุ่มสมาชิก (Group reflection) การได้ฝึกเขียนสรุปผลการเรียนรู้ (Journal writing) การเขียนแผนที่ความคิด (mind mapping) พบว่านักศึกษามีพัฒนาการของปัญญาคีขึ้นตามลำดับ ได้แก่ ทักษะทางภาษา ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการเคลื่อนไหวร่างกาย ความตระหนักรู้ในตนเอง การเข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น ความมีเหตุผล จิตสำนึกต่อส่วนรวม ความเมตตากรุณา ดังข้อคิดเห็นของนักศึกษา “ สนุกและชอบการเรียนรู้ที่ให้ลงมือปฏิบัติ มีกิจกรรมแปลกใหม่ที่ไม่เคยได้เรียนรู้ที่ไหนมาก่อน ขอบคุณาจารย์ที่ให้โอกาส อยากเรียนต่ออีก”

3. กิจกรรมหลักตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

การออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับเนื้อหาและวัตถุประสงค์และความต้องการของผู้เรียนเป็นสิ่งจำเป็น ข้อค้นพบบางประการในการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้

3.1 การสงบนิ่งอยู่กับตนเอง (Stillness Practices) เป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งที่ผู้สอน ผู้เรียนปฏิบัติร่วมกันบ่อยครั้งในทัศนคติเดิมเรามักมองว่าการปฏิบัติเช่นนี้ เราเรียกว่า การนั่งสมาธิ การเจริญสติ การภาวนา คำเหล่านี้เป็นคำที่ใช้ในทางศาสนา เมื่อแนวคิดจิตตปัญญาต้องการให้มนุษย์ทุกคนที่อยู่ในสังคมพหุวัฒนธรรมจึงน่าจะหลีกเลี่ยงการใช้ภาวนาที่สื่อความถึงศาสนาใดศาสนาหนึ่ง

3.2 กิจกรรมสุนทรียสนทนา สุนทรียสนทนาเป็นกระบวนการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสื่อสารทั้งดงาม เต็มไปด้วยความสุขภาพ เคารพ เกรงใจ การยอมรับฟัง (ไม่ใช่การถูกบังคับให้ฟัง) การใช้สิทธิบทบาทหน้าที่ การพูดแบบเปิดใจ ใช้เหตุผล เป็นการสื่อสารที่มีคุณภาพ

ไม่ใช่การฟังเพื่อการเจรจาต่อรอง ฟังอย่างให้เกียรติ ยอมรับความแตกต่าง ไม่ประเมินหรือตัดสินผู้พูด ข้อค้นพบจากกิจกรรมสุนทรียสนทนา ดังนี้

3.2.1 ความอึดอัด ในช่วงแรกของการจัดกิจกรรมผู้เรียนจะไม่กล้าเปิดเผยตนเอง ไม่ไว้วางใจ ไม่กล้าพูดสิ่งที่เป็นความลับส่วนตัว หลังจากมีข้อตกลงร่วมกันว่าทุกคำพูดของทุกคนเป็นความลับระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง จะไม่มีการนำความลับไปเล่าให้ผู้อื่นฟัง บรรยากาศความอึดอัดจึงคลายตัวลง

3.2.2 การห้อยแขวน โดยปกติการสนทนาใด ๆ ผู้ฟังจะต้องมีการซักถามให้เกิดความเข้าใจ หรือแสดงทัศนะของตนที่มีต่อเรื่องที่ฟัง แต่กิจกรรมนี้เป็นการฝึกให้ผู้ฟังเกิดความตระหนักรู้ในสิ่งที่ฟัง รู้จักปล่อยวาง การห้อยแขวนจะส่งผลให้เกิดปัญญาเนื่องจากต้องฟังอย่างมีสติสมาธิ และใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญตนเองจากภายใน เปลี่ยนแปลงความคิด ความเชื่อเดิมของตนเอง ก่อเกิดจุดเปลี่ยน เกิดการเรียนรู้ใหม่และนำไปสู่การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น ดังข้อคิดเห็นของนักศึกษา “ดูชาวบ้านห้วยสะพานเข้ามีความสุขกันทุกคน มาจัดกิจกรรมให้เราดูตั้งหลายอย่าง ไม่ได้คำจ้างเลยสักบาท สามัคคีกันทุกคน หมู่บ้านเราไม่มีแบบนี้ กลับไปที่โรงเรียนต้องช่วยกิจกรรมของโรงเรียน ช่วยครูที่เลี้ยงให้มากขึ้น” “ความทุกข์ของคนอื่นมีมากกว่าของเรามากมาย เราจะมัวนั่งอยู่บนความทุกข์ต่อไปอีกทำไม คิดใหม่ทำใหม่ เป็นพลังต่อสู้ ชีวิตของเราต้องดีขึ้น ความทุกข์เป็นสิ่งทำลายให้เราได้แก้ไขปัญหา”

3.3 กิจกรรมสะท้อนความคิด (Reflection)

การเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการการจัดปัญหา ผู้สอนและผู้เรียนจะมีการสะท้อนความคิดหลังจากดำเนินกิจกรรมเสร็จ ซึ่งเป็นการตอบรับข้อมูลหรือปัญหา ความคิดเห็นที่มีต่อกิจกรรม โดยสะท้อนออกมาอย่างไรก็ได้ ทั้งด้านบวกและลบเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ข้อค้นพบจากกิจกรรมสะท้อนความคิดในช่วงแรก ช่วงกลางและช่วงหลังจะแตกต่างกัน โดยช่วงแรกผู้เรียนไม่กล้าสะท้อนความคิดของตนเอง แต่ช่วงกลางและช่วงหลังบรรยากาศของการสะท้อนความคิดทั้งส่วนบุคคลและเป็นกลุ่มดำเนินไปอย่างน่าสนใจ นักศึกษาบางคนร้องไห้ขณะพูด นักศึกษาบางคนคิดนอกกรอบแสดงความเป็นตัวของตัวเอง บทบาทของผู้สอนกับกิจกรรมสะท้อนความคิดนี้ จำเป็นต้องใช้หลักคุณธรรม จริยธรรมตามบริบทของวัฒนธรรมของสังคม ประกอบการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอันเป็นบทสรุปที่ทำให้บุคคล สังคม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติและมีความสุข

3.4 กิจกรรมสุนทรียศิลป์ (การวาดภาพ, การจัดดอกไม้, การฟังเพลง, เสียงธรรมชาติ) การบูรณาการเชื่อมโยงสรรพศาสตร์เป็นหลักการหนึ่งของกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญา การสื่อสารความคิด จินตนาการเชิงสร้างสรรค์ออกมาเป็นภาพที่มีศิลปะ แสดงถึงวิถีคิด

จุดเริ่มต้น การดำเนินไปของชีวิตและสรรพสิ่ง จุดเปลี่ยนแปลง สิ่งที่มีมนุษย์คาดหวัง ปัญหา อุปสรรค ผู้วิจัยมีข้อค้นพบว่านักเรียนทุกคนเป็นผู้มีสุนทรียศิลป์อยู่ในตัวเองทุกคน ขึ้นอยู่กับกระบวนการดำเนินกิจกรรม การมอบหมายงาน การพรรณนางานให้ผู้เรียนเข้าใจ ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นผลิตผลของการเรียนรู้ที่น่าสนใจและเป็นรูปธรรม เป็นกรณีศึกษาที่สะท้อนให้เห็นพลังความคิด ความสามารถของมนุษย์ที่อยู่ในตัวเองเมื่อหลอมรวมกันอย่างลงตัวทำให้เกิดคุณค่าขึ้น ดังข้อคิดเห็นของนักศึกษา “ได้จัดดอกไม้โดยไม่มีการพูด จัดคนละ 1 ชิ้น จนกว่าวัสดุจะหมด มีเพลงบรรเลงไม่คิดว่ากลุ่มเราจะจัดดอกไม้ได้สวยจากเดิมคิดว่าไม่น่าจะทำได้”

3.5 กิจกรรมพลวัตกลุ่ม (Group Dynamic) (กล่องไม้สร้างพลัง)

กระบวนการกลุ่มเป็นแม่บทของการเรียนรู้แบบร่วมมือ โดยสมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และความสำเร็จของกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและให้กำลังใจ เกิดความไว้วางใจ สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์เชิงบวก ได้รับความสำเร็จจากการทำงานร่วมกัน การวางแผนการทำงาน ความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อสังคม การทำงานอย่างเป็นระบบ การปรับปรุงแก้ไขระหว่างปฏิบัติ การชื่นชมผลงานร่วมกันเป็นหลักการทำงานของกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง ซึ่งสมาชิกทุกคนจะทำกิจกรรมส่งไม้บล็อคนละ 1 ชิ้น โดยเริ่มจากจับคู่ 2 คน, 4 คน, 8 คน, 16 คน และทิ้งห้องโดยส่งเป็นจังหวะตามเสียงเพลง เมื่อเพลงหยุด ไม้บล็อกต้องอยู่ตรงหน้าตนเอง 1 ชิ้น ข้อค้นพบจากกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง 10 นาทีแรกผู้เรียนยังไม่เกิดสมาธิ ขาดการวางแผนไม่สามารถแก้ปัญหาาร่วมกันได้ 10 นาทีหลังผู้เรียนเริ่มทำกิจกรรมอย่างเป็นระบบ ส่งไม้ตรงตามจังหวะเพลงหลังจากจบกิจกรรมผู้เรียนสะท้อนความคิดเห็นได้อย่างน่าสนใจ ดังข้อคิดเห็นของนักศึกษา “เป็นกิจกรรมที่สนุกคลายเครียดส่งไม้พร้อม ๆ กัน ฝึกการทำงานกลุ่มอย่างมีระบบ” “ทำงานเป็นทีมต้องพร้อมเพียงกันทำเป็นสิบครั้งกว่าจะพร้อมกันทุกคนเหมือนเป็นฟันเฟืองเครื่องจักรต่างมีหน้าที่ร่วมกันทำงานสอดคล้องกันก็จะได้ผลงานร่วมกัน

3.6 กิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้และโยคะ

การสงบนิ่งอยู่กับตนเองโดยการนอนราบไปกับพื้นในท่าที่สบายไม่เกร็งร่างกาย ปลดปล่อยสรีระทุกส่วน คล้ายการนอนท่าศพของการฝึกโยคะ (ศพอาสนะ) กิจกรรมโยคะเป็นการกำหนดลมหายใจให้สัมพันธ์กับการผ่อนคลายกล้ามเนื้อส่วนต่าง ๆ ของร่างกายตามท่าของการฝึกโยคะ ข้อค้นพบระหว่างดำเนินกิจกรรมพบว่าผู้สอนจำเป็นต้องมีความรู้ ประสบการณ์ทั้งเชิงทฤษฎีและภาคปฏิบัติจึงจะบรรลุจุดมุ่งหมายของการสอน ผู้เรียนมีความสุขกับกิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้และโยคะเป็นอย่างมาก หากต้องการให้เกิดประโยชน์สูงสุดต้องมีกิจกรรมฝึกบ่อย ๆ จึงเกิดทักษะและมีผลดีต่อสุขภาพ ดังข้อคิดเห็นของนักศึกษา “ไม่เคยผ่านกิจกรรมแบบนี้มาก่อน

ครั้งแรกของชีวิตได้หลับอย่างมีสติและสมาธิ ได้ฝึกโยคะถึง 12 ท่า ฝึก 2 รอบแต่จำทำไม่ได้หมด”

3.7 กิจกรรมศึกษาอารยวิถีชุมชนนิเวศกาวนาและอาสาพัฒนา

ผู้วิจัยได้นำนักศึกษาปฏิบัติภาคสนาม ณ หมู่บ้านห้วยสะพานสามัคคี อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี วันที่ 29 – 30 มกราคม 2554 มีข้อค้นพบที่ควรค่าแก่การศึกษาเรียนรู้ดังนี้

1. ชุมชนห้วยสะพานสามัคคีเป็นชุมชนต้นแบบของการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง อาชีพของชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม มีการรวมกลุ่มอาชีพพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยใช้วัสดุในท้องถิ่น เกิดมูลค่าเพิ่ม เกิดรายได้ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากตาลได้นำตาลสด ขนตาล สาโท เฟอร์นเจอร์ไม้ตาล ทำดอกไม้ประดิษฐ์จากปอเต่าให้, เปลไม้ไผ่, นกประดิษฐ์, ข้าวเกรียบสมุนไพร การประกอบอาหารท้องถิ่น (แกงป่า, แกงคั่วห้วยตาล)

2. เป็นชุมชนต้นแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติประเภทป่าชุมชนโดยชาวบ้านรวมกลุ่มกันอนุรักษ์ป่าเสื่อมโทรมจำนวน 7,000 ไร่ จนฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์เป็นป่าใช้สอยมีพืชสมุนไพร เกิดต้นน้ำลำธาร เป็นแหล่งศึกษาดูงานและพื้นที่การวิจัยของหน่วยงานต่าง ๆ

3. เป็นชุมชนที่สืบสานประเพณีพื้นบ้านไว้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ การร่ายพราหมณ์, การละเล่นเพลงเหย่ย, เต้นกำรำเคียว, ประเพณีการทำขวัญข้าว

4. เป็นชุมชนต้นแบบด้านการมีจิตอาสาและจิตสาธารณะ เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ชาวชน ได้แก่ กลุ่มรักษาสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มยุวเกษตรกร

5. เป็นสถานที่ฝึกกิจกรรมอาสาพัฒนาของนักศึกษา ได้แก่ การทำแนวกันไฟ การทำฝายแม้ว การปลูกต้นไม้

6. เป็นแหล่งเรียนรู้พืชพรรณธรรมชาติ พืชสมุนไพร

7. เป็นสถานที่ฝึกกิจกรรมนิเวศกาวนา

8. เป็นแหล่งเรียนรู้การบริหารจัดการทรัพยากรในชุมชน เช่น การจัดที่พักแบบโฮมสเตย์ (Home stay)

4. การจัดสภาพแวดล้อมและสื่อการเรียนรู้การสอน

สิ่งแวดล้อมบรรยากาศของห้องเรียนจิตตปัญญาศึกษามีอิทธิพลต่อสัมฤทธิ์ผลของผู้เรียน ดังนั้นห้องเรียนควรปราศจากสิ่งรบกวน ควรมีบรรยากาศสงบ เย็น สะอาด วัสดุรองนั่งอาจใช้พรมหรือเสื่อ การฝึกปฏิบัติภาคสนามอาจใช้บริเวณวัดที่มีบรรยากาศร่มรื่น, ป่าชุมชน, อุทยานแห่งชาติ, สวนรุกขชาติ, ชุมชนที่มีวิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง, สื่อการเรียนรู้

การสอนอาจใช้สื่อมัลติมีเดีย, วิดีทัศน์, เรื่องเล่า, กรณีตัวอย่าง, เอกสารประกอบการสอน, เกม, เพลง, ชุดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

5. การวัดและประเมินผล

ผู้สอนต้องบันทึกผลหลังการสอนทันที ใช้เครื่องมือที่หลากหลายผู้เรียนประเมินตนเอง ประเมินโดยเพื่อน ประเมินโดยผู้สอน ประเมินเป็นระยะ ๆ ข้อมูลที่ได้สามารถนำมาเป็น การแก้ปัญหาโดยทำวิจัยในชั้นเรียนภายหลังได้

ข้อค้นพบจากการสะท้อนความคิดหลังจากเรียนจบหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับ นักศึกษาคู โดยใช้ประเด็นคำถามต่อไปนี้

1. มีสมาธิเปลี่ยนไปหรือไม่การเปลี่ยนเกิดจากกิจกรรมใดเปลี่ยนแปลงอย่างไร

เปลี่ยนไปอย่างเห็นได้ชัด กิจกรรมที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงคือการเจริญสมาธิอยู่กับตัวเอง การกำหนดลมหายใจ เข้า-ออก โยคะการกำหนดลมหายใจที่สัมพันธ์กับการผ่อนคลาย กล้ามเนื้อตามท่าและอริบทของกิจกรรมโยคะ การผ่อนคลายตระหนักรู้(นอนสมาธิ)การฟังเสียงดนตรี เสียงธรรมะ น้ำไหล ลมพัด นกร้อง เสียงคลื่น กิจกรรมกลองไม้สร้างพลัง นิเวศ ภาวนา การจัดดอกไม้ การสวดมนต์ การแผ่เมตตา

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. รู้จักตนเองเข้าใจตนเองและผู้อื่นมากขึ้น
2. เข้าใจธรรมชาติและสรรพสิ่ง อ่อนน้อมต่อธรรมชาติ ต้องการมีส่วนร่วมในการพิทักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงอยู่
3. รู้จักการห้อยแขวนสิ่งที่ฟัง วิเคราะห์ใคร่ครวญ ไม่ด่วนตัดสินใจคิดอย่างมีเหตุผล มีความรอบคอบ

4. มีสติ จิตสงบ ใจกว้าง ใจเย็นมากขึ้น

5. รู้จักมองรอบด้าน มองทุกมิติ มองโลกในแง่ดี

2. ความรู้สึกเมตตาต่อผู้อื่นเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงเกิดจากกิจกรรมใดเปลี่ยนแปลงอย่างไร

ความรู้สึกเมตตาต่อผู้อื่นเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม กิจกรรมที่ทำให้เปลี่ยนแปลงได้แก่ สบายชีวิต กิจกรรมนิเวศภาวนา กิจกรรมอาสาพัฒนาเข้าใจความต้องการของผู้อื่น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักการเสียสละ เห็นผลดีของความสามัคคี ร่วมมือกันทำงานเพื่อสาธารณะประโยชน์สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. ได้ฟังการเล่าภูมิหลังชีวิตของเพื่อนมีความลำบาก เสรี มีปัญหาอุปสรรคที่แตกต่างกัน บางคนร้องไห้ขณะเล่าเรื่องทำให้เห็นอกเห็นใจเข้าใจเพื่อน รักเพื่อนมากขึ้น

2. ได้เข้าไปอยู่ในท่ามกลางธรรมชาติ ทำให้ตระหนักรู้ว่าทุกสิ่งในโลกล้วนต้องพึ่งพาอาศัยกัน ธรรมชาติไม่มีเราได้แต่เราขาดธรรมชาติไม่ได้ ป่าไม้ สัตว์ป่า ต้นน้ำ ลำธารมนุษย์ต้องเมตตาเกื้อกูลกันให้มากยิ่งขึ้นและโดยเร็ว

3. เข้าใจความต้องการของผู้อื่น เห็นอกเห็นใจผู้อื่น รู้จักการเสียสละ เห็นผลดีของความสามัคคี ร่วมมือกันทำงานเพื่อสาธารณะประโยชน์

3. มีความตระหนักรู้ในตนเองเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดจากกิจกรรมใดเปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีความตระหนักรู้ในตนเองเปลี่ยนไป กิจกรรมที่ทำให้เปลี่ยนได้แก่กิจกรรมสุนทรียสนทนา การได้ฟังผู้อื่นอย่างลุ่มลึก การได้เป็นผู้เล่า และมีผู้ฟังโดยไม่ต้องโต้แย้งแสดงความเห็นหรือลงสรุปสิ่งที่ฟัง ทำให้เข้าใจตนเอง เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้น มองเห็นจุดดี จุดด้อยของตนและผู้อื่นสามารถนำมาปรับเปลี่ยนพฤติกรรมพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น การได้สะท้อนความคิดจากภายในจิตใจ พุดจากข้างในใจ

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. ทำให้รู้จักตนเองและผู้อื่น
2. เคารพความเป็นมนุษย์ของบุคคลอื่นมากขึ้น
3. รู้จักฟังมากขึ้น
4. รู้จักจุดเด่น จุดด้อย และจุดเปลี่ยนของชีวิตตนเอง
5. นำบทเรียนของตนเอง หรือของเพื่อนมาปรับปรุงแก้ไขพัฒนาชีวิตตนเองให้ดีขึ้น

4. จิตสำนึกต่อส่วนรวมเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใดเปลี่ยนแปลงอย่างไร

จิตสำนึกต่อส่วนรวมเปลี่ยนแปลงไป กิจกรรมที่ทำให้เปลี่ยนได้แก่ พลวัตกลุ่ม (กลองไม้สร้างพลัง, สามเหลี่ยมมหัศจรรย์) กิจกรรมจิตอาสา รู้จักการทำงานเป็นทีม มีการวางแผนร่วมกัน เสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีน้ำใจ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. มีจิตสำนึกร่วมที่จะอาสาทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวมหรือสาธารณะประโยชน์
2. เห็นแบบอย่างของชุมชนช่วยเหลือกันที่มีความสามัคคีสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการทำงานในหน้าที่ครู หรือมีโอกาสกลับไปมีส่วนร่วมทำให้ชุมชนบ้านเกิดมีการรวมกลุ่ม ทำกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

3. เห็นคุณค่าของพลังกลุ่ม ก่อให้เกิดพลังสามัคคี สร้างสรรค์และสืบสานวิถีชีวิตที่พึ่งตนเองและอยู่อย่างพอเพียง

5. มีทักษะทางภาษาเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใด เปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีทักษะทางภาษาเปลี่ยนไป เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรม สุนทรีสนทนา การฟังอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนความคิด ฝึกเป็นผู้พูดและผู้ฟังที่ดี

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. รู้จักเป็นผู้ฟัง ฟังอย่างลุ่มลึก อดทนฟัง ไม่ได้ตอบหรือตัดสินในทันที
2. เป็นผู้ที่มีเหตุผลมากขึ้น ยอมรับตนเองและผู้อื่น
3. คำพูดทุกคำผ่านกระบวนการคิด ใคร่ครวญก่อนพูดเสมอ
4. การสื่อสารที่สะท้อนความคิดในใจของตน ไม่ใช่การท่องจำอย่างขึ้นใจแล้วพูดออกมา

ออกมา

5. สามารถให้ข้อคิดในเชิงความรู้อย่างมีเหตุผลแก่ผู้ฟังได้
6. มีศิลปะการพูดเพื่อมิตรภาพมากกว่าการโต้แย้งเพื่อเอาชนะหรือสร้างความแตกต่าง

6. มีทักษะด้านเหตุผลเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใด เปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีทักษะด้านเหตุผลมากขึ้น เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมการวาดภาพ การสะท้อนความคิด การเล่าเรื่อง สุนทรีสนทนา พลวัตกลุ่ม

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. ใช้ข้อมูลและเหตุผลก่อนการตัดสินใจมากขึ้น
2. การเข้าถึงความจริงของธรรมชาติ การปฏิบัติธรรมเป็นเรื่องธรรมชาติ
3. การใช้หลักศาสนาธรรมมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิต
4. เข้าใจว่าผลของการกระทำใดๆล้วนแต่มีเหตุปัจจัยที่แตกต่างกัน

7. มีทักษะด้านมิติสัมพันธ์เปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใด เปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีทักษะด้านมิติสัมพันธ์เปลี่ยนไป เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรม พลวัตกลุ่ม ต้องสัมพันธ์กันทั้งกาย-ใจ ไปพร้อมๆกัน กิจกรรมโยคะนิเวศภาวนา อาสาเพื่อพัฒนาและการจัดดอกไม้

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. การอยู่ร่วมกันในสังคมสมาชิกต้องทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์เปรียบเทียบกับเพื่อนต้องเกื้อวรั้อยกันไปอย่างต่อเนื่องจึงจะเกิดพลัง
2. รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ปัญหา
3. การนำศาสตร์ต่างๆมาเชื่อมโยงกันเพื่อการปฏิบัติงานที่สมบูรณ์
4. ร่างกาย จิตใจ ของมนุษย์มีความเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ มนุษย์ซึ่งเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ

8. มีทักษะด้านการเข้าใจธรรมชาติเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใดเปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีทักษะด้านการเข้าใจธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมนิเวศ ภาวนา อาสาพัฒนา การศึกษาอารยวิถีของชุมชน การสะท้อนความคิด

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. รักและเข้าใจธรรมชาติมากยิ่งขึ้น ได้เห็นการแบ่งปัน การพึ่งพาอาศัยกัน การอยู่ร่วมกันของต้นไม้หลากหลายชนิดจากต้นไม้เล็ก พืชคลุมดิน เห็ด รา ไม้ล้มลุก ถั่ววัลย์ พืชพุ่มเตี้ย พืชเรือนต้นสูง พืชกาฝาก ต่างอยู่ร่วมกันอย่างพึ่งพา
2. เรียนรู้และเห็นประโยชน์ของพืชสมุนไพรที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์
3. เกิดความตระหนักรู้ว่า ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ อากาศ สิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วนเป็นสิ่งเดียวกัน

9. มีทักษะด้านดนตรีเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใดเปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีทักษะด้านดนตรีเปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมฟ่อนพักตระหนักรู้ กิจกรรมศาสตร์แห่งเสียง ได้ฟังเพลงบรรเลง ดนตรีคลาสสิก ฟังอย่างลึกซึ้ง ฟังอย่างใคร่ครวญ ทำให้ฟ่อนคลาย

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. ฟังเสียงดนตรีคลาสสิกแล้วเกิดสมาธิ เกิดจินตนาการ เพลิดเพลิน อารมณ์แจ่มใส
2. เกิดการใคร่ครวญ คิดพิจารณา ได้ยินเสียงดนตรีชนิดต่างๆ ขับเคลื่อนตามทำนอง มีเสียงสูง กลางต่ำ ผสานกันอย่างไพเราะ
3. ฟังดนตรีเป็น มากขึ้น ช่วยให้ฟ่อนคลาย

10. มีทักษะการเคลื่อนไหวเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใด เปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีทักษะการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไป เปลี่ยนแปลงจากกิจกรรมโยคะ ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. เห็นความสัมพันธ์กันระหว่างการผ่อนคลายกล้ามเนื้อตามท่าของโยคะกับการกำหนดลมหายใจเข้าออก

2. เห็นการเคลื่อนไหวของจิตไปยังร่างกายส่วนต่างๆเกิดสมาธิระหว่างปฏิบัติกิจกรรมโยคะ

3. ได้หายใจอย่างถูกวิธีและมีคุณภาพ

4. เกิดความผ่อนคลายที่จะฝึกปฏิบัติโยคะเพื่อสุขภาพกายและสุขภาพจิต

5. อยากฝึกหัดเพื่อเติมเพื่อนำไปเผยแพร่

11. มีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์เปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนนั้นเกิดขึ้นจากกิจกรรมใด เปลี่ยนแปลงอย่างไร

มีทักษะการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไป การเปลี่ยนแปลงเกิดจากกิจกรรมสุนทรียสนทนา เปิดใจ Who am I พลวัตกลุ่ม กายอาสาพัฒนา การสะท้อนความคิด

สิ่งที่เปลี่ยนแปลง

1. ได้เรียนรู้ เข้าใจ บุคคล วิถีชีวิตของชาวบ้านห้วยสะพาน

2. ได้เรียนรู้ตนเอง เข้าใจตน เรียนรู้เพื่อน เข้าใจเพื่อน รักเพื่อนมากขึ้น

3. ตระหนักว่ามนุษยสัมพันธ์เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันของสังคมมนุษย์

4. การได้สื่อสารทำความเข้าใจอย่างเป็นกัลยาณมิตร ช่วยให้งานสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ พึงพอใจทุกฝ่าย

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มีวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อ 1) ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู 2) ออกแบบและพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู 3) ทดลองใช้และพัฒนาหลักสูตร รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู 4) ประเมินประสิทธิภาพการใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เป็นการวิจัยแบบพัฒนา (Research and Development) และการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) ซึ่งประกอบไปด้วยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative method) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method) การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi – experiment Design) แบบมีการวัดก่อนและหลังการทดลอง (one group Pretest-Posttest Design) กลุ่มตัวอย่างได้แก่ นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา จำนวน 19 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โดยการอาสาสมัครภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2555 ใช้เวลาเรียน 15 สัปดาห์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ค่าสถิติ t-test Dependent และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะของบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการศึกษาข้อมูลพื้นฐาน จากแหล่งข้อมูลเอกสารประกอบด้วยนโยบายการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามกรอบมาตรฐาน คุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 นโยบายการพัฒนาการศึกษาของคณะครุศาสตร์ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา คุณภาพของบัณฑิตตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ที่สะท้อนคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ (Learning outcome) จากการสังเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการประเมินความต้องการจำเป็น มีรูปคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 4 ด้าน คือ 1. ความตระหนักรู้ในตนเอง 2. ความเมตตากรุณา 3. ด้านจิตสาธารณะ 4. ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องให้

ความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรจิตปัญญาศึกษาที่จะจัดให้กับนักศึกษาครูเพื่อพัฒนาจิตให้กับนักศึกษาครูในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการสอน

2.ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู สรุปว่า การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษามีขั้นตอนตามรูปแบบ (ACDDCER MODEL) มี 4 ขั้นตอน คือ ตอนที่ 1 ขั้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis of Foundational) ตอนที่ 2 ขั้นตอนออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and Development:DD) ตอนที่ 3 ขั้นการสร้างประสบการณ์ (Construction of Experience :CE) ตอนที่ 4 ขั้นการสะท้อนข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตร (Reflection :R) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ พื้นฐานการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง พลวัตกลุ่ม การเจริญสติ นิเวศภาวนา สัมผัสสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษาชุมชน การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สุนทรียสนทนา ศาสตร์แห่งรูป ศาสตร์แห่งเสียง ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว การออกแบบการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

3 ผลการนำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชั้นเรียนขั้นตอนการนำหลักสูตรรายวิชาไปใช้ในชั้นเรียน 4 มีขั้นตอนตามรูปแบบของ MILER Model ดังนี้ 1)ขั้นสงบนิ่งอยู่กับตัวเอง (Mindfulness :M) 2)ขั้นการให้ความรู้ (Information :I) 3) ขั้นเรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม (Learning Experience :LE) 4) ขั้นการสะท้อนความคิดจากการจัดกิจกรรม (Reflection :R) โดยมีการขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละขั้นมีดังนี้(AEC) 1)การสร้างความตระหนักในตน (Awareness :A) 2)สร้างเสริมประสบการณ์(Enhancement : E) 3)ใคร่ครวญตรวจสอบการเปลี่ยนแปลง(Checking :C)

4.ผลการทดลองใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

4.1 ผลการทดสอบความรู้ความเข้าใจเนื้อหาวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

4.2 ผลการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และทำการประเมินระหว่างการพัฒนาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านย่อยพบว่า ด้านการมีจิตสาธารณะมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาเป็นด้านความเมตตากรุณา และลำดับสุดท้ายด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

4.3 ผลการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายด้านย่อยพบว่า ด้านเนื้อหากิจกรรมจิตตปัญญาศึกษามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาเป็น

ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ด้านวิธีเรียนรู้มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านนำไปประยุกต์ใช้มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีผลการวิจัยที่นำมาอภิปรายดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลพื้นฐานจากแหล่งข้อมูลพบว่าแนวทางในการพัฒนาพลเมืองของประเทศให้มีคุณภาพ จากแหล่งข้อมูลเอกสารประกอบด้วยนโยบายการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาตามกรอบมาตรฐาน คุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 นโยบายการพัฒนาการศึกษาของคณะครุศาสตร์ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 โดยใช้กรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา คุณภาพของบัณฑิตตามมาตรฐานผลการเรียนรู้ที่สะท้อนคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ (Learning outcome) จากการสังเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ ผลการประเมินความต้องการจำเป็น มีรูปคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 4 ด้าน คือ 1. ความตระหนักรู้ในตนเอง 2.ความเมตตา กรุณา 3.ด้านจิตสาธารณะ 4. ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ทุกส่วนที่เกี่ยวข้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาที่จะจัดให้กับนักศึกษาครูเพื่อพัฒนาจิตให้กับนักศึกษาครูในการนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการสอน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการยกระดับคุณภาพการศึกษาจึงจะสามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ คณะครุศาสตร์ ศึกษา ศาสตร์ ซึ่ง เป็นสถาบันผลิตครูจึงรองรับนโยบายของสำนักงานการอุดมศึกษาแห่งชาติที่ประกาศใช้กรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 ซึ่งสะท้อนคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ (Learning outcome) ครอบคลุม 6 ด้าน คือ (1) ด้านคุณธรรมจริยธรรม (2) ด้านความรู้ (3) ด้านทักษะทางปัญญา (4) ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ (5) ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลขและการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยี (6) ทักษะการจัดการเรียนรู้ ซึ่งคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตนเองเป็นคุณลักษณะที่สำคัญของผู้ที่จะประกอบวิชาชีพครูอันจะส่งผลให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมความคิดความรู้สึกเป็นไปตามต้องการของสังคมมีสติระลึกรู้สามารถควบคุมอารมณ์ตัดสินใจเลือกปฏิบัติได้เหมาะสมถูกกาลเทศะ เมื่อนักศึกษาสามารถปรับเปลี่ยนตัวเอง ควบคุมตนเองได้ การขัดแย้งความรุนแรงจะลดน้อยลง ประกอบกับนักศึกษามีความเมตตา กรุณา รู้จักการให้อภัย รักและปรารถนาดีต่อผู้อื่นมีจิตสำนึกต่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันที่ดี ไม่ปฏิบัติตนให้เป็นที่เดือดร้อนแก่ผู้อื่นและสังคม มีทักษะการคิด แก้ปัญหาโดยใช้สติปัญญา อย่างมีเหตุผลและมีวิจารณญาณปัญหาใดๆขึ้น นักศึกษาสามารถแก้ปัญหาได้อย่าง

เหมาะสม จากการศึกษาข้อมูลพื้นฐานเพื่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ลักษณะของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์หรือยุคการปฏิวัติเทคโนโลยีไซเบอร์เนติก (Cybernetic Technology) ตามความเจริญด้าน ICT ทำให้เกิดคำถามว่า แท้จริงแล้วมนุษย์มีความสุขมากขึ้นจริงหรือ สังคมเกิดสันติสุขจริงหรือ สถานศึกษากำลังสอนอะไรให้แก่เยาวชนให้มีภูมิด้านทานกระแสความเปลี่ยนแปลงที่เน้นวัตถุนิยม บริโภคนิยม ทำให้การพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม จึงไม่สามารถทำให้คนมีความสุข มีความรักความเมตตา สังคมอ่อนแอ เราคงต้องหยุดคิด พิจารณาย่างมีสติและปัญญา ดังที่ จุมพล พูลภัทรชีวิน (2551 : 360) กล่าวไว้ว่า คงถึงเวลาแล้วที่ต้องมาสังคายนาการศึกษาใหม่ทั้งหมด เพื่อสร้างและพัฒนาจิตสำนึกใหม่ทางการศึกษาเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาจากที่เน้นตัวเลขทางเศรษฐกิจ เน้นผลผลิตมวลรวม เน้นความมั่งคั่ง มาเป็นการเน้นความสุขมวลรวม เน้นสุขภาวะและความมั่นคงของครัวเรือน ชุมชนและสิ่งแวดล้อม เปลี่ยนจากการเน้นและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพัฒนาชีวิตด้านนอกโดยละเอียดหรือไม่ให้ความสนใจชีวิตด้านใน มาเป็นการเน้นและให้ความสำคัญกับการเรียนรู้และพัฒนาชีวิตด้านในของมนุษย์ที่มีความสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกับชุมชน วัฒนธรรม ธรรมชาติและสรรพสิ่ง เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติที่แท้จริง และความสัมพันธ์ระหว่างตัวเอง ผู้อื่น สังคม ธรรมชาติและสรรพสิ่งนำไปสู่การดำเนินชีวิตและวิถีการพัฒนาที่ประสานเป็นหนึ่งเดียวกันกับธรรมชาติของสรรพสิ่ง “จิตตปัญญาศึกษาจึงน่าจะเป็นทางออกของสังคม”

2. การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ได้ดำเนินการหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาได้ใช้ข้อมูล พบว่าการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา (ACDDCER MODEL) มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 ขั้นการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis of Foundational) ขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and Development :DD) ขั้นตอนที่ 3 ขั้นการสร้างประสบการณ์ (Construction of Experience :CE) ขั้นตอนที่ 4 ขั้นการสะท้อนข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตร (Reflection :R) โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับ พื้นฐานการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง พลวัตกลุ่ม การเจริญสติ นิเวศทางความสัมพันธ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ การศึกษาชุมชน การดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สุนทรียสนทนา ศาสตร์แห่งรูป ศาสตร์แห่งเสียง ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว การออกแบบการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ผลการพัฒนาการนำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชั้นเรียนขั้นตอนการนำหลักสูตรรายวิชาไปใช้ในชั้นเรียน 4 มีขั้นตอนดังนี้ 1)ขั้นสงบนิ่งอยู่กับตัวเอง (Mindfulness :M) 2) ขั้นการให้ความรู้ (Information :I) 3) ขั้นเรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม (Learning Experience :LE) 4) ขั้นการสะท้อนความคิดจากการจัดกิจกรรม (Reflection :R)โดยมีการขับเคลื่อนการจัด

กิจกรรมการเรียนรู้ในแต่ละขั้นมีดังนี้(AEC) 1)การสร้างตระหนักรู้ในตน (Awareness :A) 2) สร้างเสริมประสบการณ์(Enhancement : E) 3)ใคร่ครวญตรวจสอบการเปลี่ยนแปลง(Checking :C) รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรจิตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู และการนำหลักสูตรจิตปัญญาไปใช้ในชั้นเรียนมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของธนา นิลชัยโกวิทย์ (2551 : 24-25) ชลดา ทองทวีและคณะ จิรัฐกาล พงษ์ภักดิ์ (2551 : 38-40) ประเวศ วะสี (2549) คริสโตเฟอร์ เซสซัมส์ (Christopher Sessums 2007 : Online) และอาเทอร์ ซาโจเน (Arthur Zajone.n.d:online) ที่ระบุว่า การเรียนการสอนตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาต้องคำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ ซึ่งต้องมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความเชื่อแนวปฏิบัติของศาสนาที่ตนนับถือ ดังนั้น แนวคิดจิตปัญญาน่าจะเหมาะสมกับสภาวะสังคมพหุวัฒนธรรมที่สมาชิกสังคมมีความหลากหลาย ความเชื่อ จิตปัญญาจึงเป็นกิจกรรมที่จะเปิดพื้นที่ให้เขาและเราได้มีโอกาสร่วมกิจกรรมเสวนาอย่างกัลยาณมิตร ในส่วนของผู้เรียนเป็นการตอบสนองความต้องการความสนใจ เพราะมีกิจกรรมให้เลือกอย่างหลากหลาย ข้อค้นพบด้านกระบวนการเรียนรู้สามารถสรุปได้ดังนี้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นุ่มนวลใจอย่างใคร่ครวญเน้นการไตร่ตรองคิดทวนสอบอย่างมีสติ เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงเน้นการปฏิบัติจริง เพื่อการพัฒนาตน เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นการสืบค้นสำรวจภายในจิตใจของตนเอง อันนำไปสู่การเข้าใจตนเองเข้าใจผู้อื่น และสรรพสิ่ง เป็นการเรียนรู้ผ่านความสงบเงียบฝึกการสงบนิ่งอยู่กับตนเอง เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ โดยเน้นกระบวนการแบบองค์รวม เป็นการเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์สร้างองค์ความรู้ และการจัดการความรู้ บูรณาการสรรพศาสตร์เพื่อนำไปใช้อย่างสมบูรณ์และยั่งยืน เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในหลายลักษณะ ได้แก่ การนั่ง เดิน ยืน นอน และการปฏิบัติภาวนาตามโคณเน้นการอยู่กับธรรมชาติ เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญา เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณา จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เป็นการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมพหุวัฒนธรรมอย่างสันติสุข เป็นการเรียนรู้ที่ไม่มุ่งเน้นการตัดสินผิดหรือถูก แต่เรียนรู้ความแตกต่างอย่างเข้าใจ และใช้เหตุผล เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงภายในจิตใจ

3.ประสิทธิภาพการใช้หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

3.1 ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหาวิชาจิตตปัญญาศึกษาก่อนและหลังเรียน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 สอดคล้องกับสมมติฐานการวิจัย เนื่องจากนักศึกษาที่อาสาสมัครเข้าเรียนเป็นนักศึกษาที่กำลังฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู เป็นนักศึกษาที่มีความใฝ่เรียนใฝ่รู้ มุ่งมั่นตั้งใจในการศึกษาเล่าเรียน และปฏิบัติตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย ประกอบกับกิจกรรมจิตตปัญญาส่งเสริมให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติสมาธิ การคิดใคร่ครวญ การสะท้อนความคิด และกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ต่างๆ ส่งผลให้ผู้เรียนจิตสงบ เกิดสมาธิในการเรียน ได้ฝึกใช้

ความคิด ได้พัฒนาทักษะทางปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเฮรอน (Heron 1992 : 162-171) ที่ว่าการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง เป็นการเรียนรู้จากการสัมผัสสิ่งต่างๆ โดยตรงรับรู้พลังและสถานะที่เป็นองค์รวม สิ่งนี้อาจเป็นสถานที่ สถานการณ์ กิจกรรม หรือสิ่งของ และความเห็นดังกล่าวก็ สอดคล้องกับแนวคิดของจิรัฐกาล พงศ์กชเชียร (2552 : 53) ที่ว่าการพัฒนาตามแนวคิดจิตตปัญญาทั้งนี้ระดับปัจเจกบุคคลและระดับกลุ่มจำเป็นต้องให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงสำหรับการวัดและการประเมินผลการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนควรได้รับการประเมินตามสภาพจริง ซึ่งเป็นการประเมินที่ทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเอง

3.2 การประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

สูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าจากแนวการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษามีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้ที่ปฏิบัติผ่านความสงบนิ่ง (Stillness Practices) มุ่งเน้นความสงบเย็นของร่างกายและจิตใจ เช่น การทำสมาธิ การเรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว (Movement Practices) เป็นการฝึกสังเกตและมีสติอยู่กับการเคลื่อนไหวร่างกายในรูปแบบต่างๆ เช่น โยคะ ชี่กง ไทเก๊ก หรือการเดิน การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์ (Creation Process Practices) เป็นการฝึกการสังเกตใคร่ครวญภายใน และพัฒนาญาณทัศนะ (Intuition) และความละเอียดอ่อนประณีตผ่านงานสร้างสรรค์ เช่น งานศิลปะต่างๆ การเรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม (Activist Practices) เช่น การเจริญสติในการทำงานในชีวิตประจำวัน หรือการทำกิจกรรมอาสาสมัคร เป็นต้น เป็นการสัมผัสเรียนรู้และใคร่ครวญ เห็นความเชื่อมโยงแห่งเหตุปัจจัยของความสุขและทุกข์ในชีวิตจริง การเรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงความสัมพันธ์ (Relational Practices) เช่น สุนทรีสนทนา (Dialogue) การฝึกฟังอย่างลึกซึ้งหรือการสื่อสาร เช่น การเขียนบันทึกประจำวันเป็นการเรียนรู้โดยอาศัยกระบวนการสัมพันธ์ระหว่างกัลยาณมิตร ช่วยสะท้อนซึ่งกันและกัน การเรียนรู้ผ่านพลังอันศักดิ์สิทธิ์ (Sacred Force Practices) เช่น ธรรมชาติหรือพิธีกรรมทางศาสนา อาทิ การทำ Vision Quest เป็นการสัมผัสพลัง / จิตวิญญาณของธรรมชาติเปิดญาณทัศนะ (Intuition) และสัมผัสเรียนรู้ตนเองการปลีกวิเวกสัมผัสธรรมชาติ (Retreat) เพื่อพัฒนาความสงบเย็นและละเอียดประณีตภายใน หรือกระบวนการพิธีกรรมเชิงศาสนาต่างๆ เช่น การสวดมนต์ภาวนา สอดคล้องกับหลักการของวิจักขณ์ พานิช (2548) กล่าวว่า การเอาใจใส่จิตใจกระบวนการเรียนรู้นั้นสามารถทำได้ใน 3 ลักษณะ คือ 1. การฟังอย่างลึกซึ้ง (Deep Listening) 2. การน้อมสู่ใจอย่างใคร่ครวญ (Contemplation) เป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการฟังอย่างลึกซึ้ง 3. การเฝ้ามองเห็นตามที่เป็นจริง (Meditation) การปฏิบัติธรรมหรือการภาวนา และแนวคิดของ เบรดี (Brady 2007:34) มองว่าการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ หมายถึง การให้ความใส่ใจโดยไม่ตัดสิน เปิดรับสิ่งต่าง ๆ ตามที่เป็นจริง เมื่อพิจารณาจากการให้ความหมายต่าง ๆ

ทั้งหมดเห็นว่าการพิจารณาด้วยใจอย่างไคร่ครวญมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1. ความสงบ การหยุดนิ่งหรือผ่อนให้ช้าลง ความเจียบเพื่อเตรียมจิตใจให้พร้อมที่จะเปิดรับ 2. การเปิดรับสิ่งต่าง ๆ ด้วยความใส่ใจอย่างลึกซึ้ง โดยไม่ตัดสิน 3. การน้อมเข้ามาพิจารณาในใจอย่างไคร่ครวญ ในสภาวะจิตที่เปิดรับมีความสงบ และเป็นกลางองค์ประกอบเหล่านี้ทำให้การพิจารณาด้วยใจอย่างไคร่ครวญมีผลกระทบต่อกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน ทำให้จิตใจผ่อนคลาย ไม่เคร่งเครียด กดดัน มีความพร้อมต่อการเรียนรู้มากขึ้นสามารถรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ตามที่เป็นจริง ไม่ติดอยู่กับนิสัยความเคยชินของจิต และกรอบอ้างอิงของตนเองการผ่อนช้าลงทำให้ไม่ตอบสนองไปตามแบบแผนความเคยชินเดิม ๆ เปิดรับสิ่งต่าง ๆ โดยไม่ตัดสินทำให้เกิดการรับรู้ที่ละเอียดอ่อน ลึกซึ้งเข้าใจแง่มุมต่าง ๆ ทั้งที่เกี่ยวกับตนเอง และสรรพสิ่งภายนอกได้ชัดเจนขึ้น ถอยออกมาเป็นผู้สังเกตความเป็นไปในตนเอง ทำให้สามารถสังเกตแบบแผน ความเคยชิน และนิสัยของตนเอง ที่เคยทำไปโดยอัตโนมัติได้ชัดเจนขึ้น น้อมเข้ามาไคร่ครวญ ทำให้เกิดความเข้าใจและความตระหนักรู้แบบใหม่ ที่ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้และประสบการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งกับตนเองและกับบริบทแวดล้อม จนมองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างสิ่งต่าง ๆ

3.3 ความพึงพอใจของนักศึกษาครูที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษามีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ากิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาที่มีความหลากหลายสามารถดึงดูดความสนใจให้นักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ซึ่งความพึงพอใจในการเรียนรู้ของนักศึกษาช่วยให้เปิดกว้างทางความคิดยอมรับสิ่งใหม่จากกลุ่มเพื่อนและบทเรียน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตนเอง น้อมนำไปปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของจิรัฐกาล พงษ์ภกธิธร(2551:38-40) ที่ว่าการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นได้ ผู้เรียนต้องมีความพึงพอใจและรู้สึกยอมรับ และสอดคล้องกับงานวิจัยของฉันท ชาติทอง (2552:494) ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการจิตตปัญญาศึกษาพบว่าอยู่ในระดับมาก และสอดคล้องกับงานวิจัยของ อักพงศ์ สุขมาตย์ (2553:162) ที่พบว่าความพึงพอใจของนักเรียนกลุ่มทดลองที่มีต่อการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด นอกจากนี้อาจเป็นเพราะกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาที่พัฒนาขึ้นเป็นความรู้ที่ดึงประสบการณ์และได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวิจักขณ์ พานิช (2548) ที่กล่าวว่าความรู้เกิดจากประสบการณ์และการท่องจำมากกว่าตำรา จะก่อให้เกิดพลังสร้างสรรค์

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

1.1 การสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ผู้สอนจำเป็นต้องมีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติตามกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา พัฒนามิติทางจิตวิญญาณ และใช้ประสบการณ์ที่ผ่านการฝึกถ่ายทอดและกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการตระหนักรู้ จึงจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายใน รู้จักการสะท้อนตนเอง (Self-reflection) ในตัวผู้เรียนจนเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง (Self – realization)

1.2 หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาช่วยให้บัณฑิตครุมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ การสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาจำเป็นต้องมีการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนการรู้ มีบรรยากาศสะอาด สงบ ขนาดห้องเรียน สิ่งแวดล้อมรอบข้างล้วนเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้การเรียนการสอนเกิดสัมฤทธิ์ผล

1.3 การประเมินผลรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ควรมุ่งเน้นให้ผู้เรียนเรียนเพื่อการพัฒนาตนเองที่เกิดขึ้นจริงมากกว่าเรียนเพื่อมุ่งหวังผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการ เน้นกระบวนการปฏิบัติจริงและประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) ประเมินตนเอง ประเมินโดยเพื่อน ประเมินโดยครูผู้สอน

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 กระทรวงศึกษาธิการ ควรส่งเสริมให้สถานศึกษาทุกระดับมีการขยายผลนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา บูรณาการสู่การเรียนการสอน

2.2 กระทรวงศึกษาธิการ สนับสนุนงบประมาณเพื่อการวิจัยพัฒนาหลักสูตรจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาทุกระดับ

2.3 ส่งเสริมให้บุคลากรทางการศึกษาเข้ารับการอบรมเชิงปฏิบัติการประยุกต์แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชีวิตประจำวัน

3. ข้อเสนอแนะในการนำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาไปใช้

3.1 เปิดสอนเป็นรายวิชาในหลักสูตรกลุ่มวิชาชีพครู การศึกษาทั่วไปหรือวิชาเลือกเสรี

3.2 พัฒนาเป็นกิจกรรมเพื่อฝึกอบรมโดยมีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อเสริมสร้างการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

3.3 จัดพิมพ์เป็นเอกสารวิชาการในด้านการส่งเสริมการมีคุณธรรมจริยธรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

4. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

4.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อนำหลักสูตรจิตปัญญาศึกษาไปใช้ในการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เช่นการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างเป็นระบบ การคิดสร้างสรรค์

4.2ควรมีการศึกษาวิจัยโดยเพิ่มตัวแปรกลาง เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา พื้นฐานของนักศึกษา ที่ส่งผลต่อการจัดการการเรียนรู้ตามหลักสูตรรายวิชาจิตปัญญาศึกษา

4.3 ควรมีการศึกษาวิจัยการนำหลักสูตรจิตปัญญาไปใช้โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนในลักษณะเครือข่ายชุมชนจิตตปัญญาศึกษาโดยเน้นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research; PAR)

4.4 ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบรูปแบบการจัดกิจกรรมจิตปัญญาศึกษากับรูปแบบการจัดกิจกรรมรูปแบบอื่นๆเพื่อศึกษาผลของคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษาครู

4.5 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาในทุกระดับการศึกษาเพื่อนำผลไปพัฒนาผู้เรียนในบริบทสังคมวัฒนธรรมต่างๆ

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กาญจนา คุณารักษ์. การออกแบบการสอน. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, (2545).

กอบแก้ว มโนมัยพิบูลย์. “การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา Transformative Learning and Contemplative Education.” ใน จิตตปัญญาศึกษา : การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

ฉันท ชาติทอง. “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาเพื่อพัฒนาทักษะทางปัญญา ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย.” ปรินิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา, 2552.

จิรัฐกาล พงศ์กเชียร. “การวิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไทย.” ปรินิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

_____. “จิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย Contemplative Education in Thailand.” ใน จิตตปัญญาศึกษา : การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

จุมพจน์ วณิชกุล. “การพัฒนารูปแบบหลักสูตรและการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับวิชาการศึกษาทั่วไปมหาวิทยาลัยราชภัฏ.” วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

จุมพล พูลภัทรชีวิน. “วิธีปฏิบัติ 7 ประการเพื่อเข้าสู่แก่นทางจิตวิญญาณ.” เอกสารประกอบการประชุมการประชุมจิตวิวัฒน์ ครั้งที่ 26, มูลนิธิสดศรี-สฤษดิ์วงศ์, 2548. (อัดสำเนา)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. คณะครุศาสตร์. ศูนย์วิจัยและพัฒนาจิตตปัญญาศึกษา. “ประมวลถอดบทเรียน : โครงการคุณธรรมขับเคลื่อนในระบบการศึกษาระดับอุดมศึกษา.” การอบรมภาวะผู้นำทางจิตตปัญญาในสู่มหาวิทยาลัย บ้านผู้หว่าน นครปฐม, 2551.

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์. การพัฒนาหลักสูตร : หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัสสัมชัญ, 2539.

ชมพันธุ์ ภูษธร ณ อรุณยา. “การพัฒนาระบบการสอน.” ศึกษาศาสตร์ 1 (มกราคม – เมษายน 2543) : 35-48.

ชลลดา ทองทวี และคณะ. รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยและจัดการความรู้
จิตตปัญญาศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมคุณภาพและ
ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

_____. จิตตปัญญาศึกษา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น.
นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

ไชยยศ เรืองสุวรรณ. เทคโนโลยีการสอน:การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
โอเดียนสโตร์, 2533.

ทบวงมหาวิทยาลัย. สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา. “การศึกษาและสังเคราะห์คุณลักษณะของครูที่พึง
ประสงค์ในยุคสังคมสารสนเทศ.” กรุงเทพฯ , 2537.

ทิสนา แคมมณี. ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์
ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

เทพเวที, พระ [ประยุทธ์ ปยุตโต]. พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ธรรมปิฎก, 2535.

ธนา นิลชัยโกวิทย์. “การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา Transformative Learning and
Contemplative Education.” ใน จิตตปัญญาศึกษา : การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์.
พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

ธนา นิลชัยโกวิทย์. ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจิตต
ปัญญา. นครปฐม : ศูนย์จิตตปัญญา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2552.

ธำรง บัวศรี. ทฤษฎีหลักสูตร : การออกแบบและพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธนัช
การพิมพ์, 2542.

นงลักษณ์ วิรัชชัย, บุษพา เมฆศรีทองคำ และธีรวัฒน์ ฆะราช. การพัฒนาตัวบ่งชี้คุณธรรม
จริยธรรม:การพัฒนาและพัฒนาการ. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลัง
แผ่นดินเชิงคุณธรรม(ศูนย์คุณธรรม), 2551.

นงลักษณ์ วิรัชชัย และ รุ่งนภา ตั้งจิตรเจริญกุล. การวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงคุณธรรม
จริยธรรมของคนไทย. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิง
คุณธรรม (ศูนย์คุณธรรม), 2551.

นิรมล เจริญศรี. “คู่มือพัฒนาความเมตตากรุณาของนักเรียนช่วงชั้นที่ 1.” ปรินิพนธ์การศึกษา
มหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ, 2550.

ปทีป เมธาคุณวุฒิ. ครูศึกษา. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2530.

ประเวศ วะสี. ก การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คลุมครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ อุษากการพิมพ์, 2550).

_____. ข มหาวิทยาลัยไทยกับจิตตปัญญาศึกษาและไตรยางค์แห่งการศึกษา. กรุงเทพฯ : ศูนย์ จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลและแผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550.

_____. ค ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2550.

ปราณี สังฆะตววรรณ และสิริวรรณ ศรีพล. ประมวลสาระชุดการพัฒนาหลักสูตรและวิธีวิธี ทางการสอน หน่วยที่ 1-2. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2536.

พรพิพัฒน์ เพิ่มผล. “รูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษาเพื่อส่งเสริมจริยธรรมวิชาชีพของ นักศึกษาคณะ ครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะ ครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหา จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ธรรมปิฎก, 2535.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. “การปลูกฝังความสำนึกทางสังคมในหมู่นิสิตนักศึกษาไทย.” ใน อุดมศึกษา วิพากษ์รวมบทวิเคราะห์วิจารณ์การอุดมศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2542.

พื่น ดอกบัว. พระพุทธศาสนากับคนไทย. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์, 2542.

มหาวิทยาลัยมหิดล. “โครงการศูนย์จิตตปัญญา รวบรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551 เรื่อง “จิตตปัญญา” การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์.” นครปฐม, 2551.

_____. “โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา รวบรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2552 เรื่อง จิตตปัญญาศึกษา : ทางเลือกหรือทางรอดของสังคม.” นครปฐม, 2552.

_____. “ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร.” โครงการเอกสาร วิชาการการ เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงลำดับที่ 2 นครปฐม, 2552.

_____. “ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา หยั่งราก: ก้าวแรกของจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย.” โครงการเอกสารวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงลำดับที่ 1 นครปฐม, 2552.

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. ประกาศมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เรื่อง การกำหนดมาตรฐาน การเรียนการสอน พ.ศ.2549. กาญจนบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2549.

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. คณะครุศาสตร์. รายงานการประเมินตนเองปีงบประมาณ 2551.

กาญจนบุรี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2551.

_____. แผนกลยุทธ์คณะครุศาสตร์(2552-2555). กาญจนบุรี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2552.

มาเรียม นิลพันธุ์. วิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากรวิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, 2549.

เมธี ปลัณธนานนท์ และนาคยา ภัทรแสงไทย, ผู้แปล. การออกแบบการสอน:การพัฒนาการสอนและรายวิชา instructional design a plan for unit and course development. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, 1971.

ราชบัณฑิตสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์ อจท., 2545.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ อักษรA-L. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์, 2551.

วัชนี้อยู่ เชาว์ดำรง. “รูปแบบการพัฒนาทักษะความเป็นครูวิชาชีพของนิสิตนักศึกษา ครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์.” วิทยานิพนธ์คุุณบัณฑิต สาขาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

วัชร่า เล่าเรียนดี. การนิเทศการสอน. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.

วิจักขณ์ พานิช. การเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์, 2548.

_____. เรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา, 2550.

วิชัย วงษ์ใหญ่. พัฒนาหลักสูตรและการสอน –มิติใหม่. กรุงเทพฯ:ธเนศวรการพิมพ์, 2525.

_____. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรและการเรียนการสอนภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น, 2537.

_____. การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร : ส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, 2543.

ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม. รายงานผลการดำเนินการดำเนินโครงการฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนิสิตนักศึกษา

ระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแผ่นดินเชิงคุณธรรม, 2551.

สนวน ลิโทชาลิต. “การสร้างแบบทดสอบวัดจริยธรรมด้านความเมตตาคุณาระดับนักศึกษาพยาบาล.” วิทยานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาการวัดผลการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2528.

- สายไหม ศรีโกคา. “คู่มือพัฒนาความเมตตาครูของนักเรียนช่วงชั้นที่ 2.” ปรินิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาจิตวิทยาการแนะแนว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, 2549.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. “ปรัชญาการอุดมศึกษาไทยสำนักนโยบายและแผนการ อุดมศึกษา.” กรุงเทพฯ, 2552.
- สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา(องค์การมหาชน). “รายงานผลการ พิจารณาศึกษาของคณะอนุกรรมการการอุดมศึกษา เรื่องสภาพปัญหาเกี่ยวกับ คุณภาพมาตรฐานการอุดมศึกษา.” กรุงเทพฯ, 2552.
- _____. “ครบรอบ 9 ปี สมศ.” เอกสารประกอบการประชุมวิชาการ กรุงเทพฯ, 2552.
- สำเร็จ บุญเรืองรัตน์. สติปัญญาและความถนัดของมนุษย์ ทฤษฎี วิธีวัดและการพัฒนา. กรุงเทพฯ : เดอะ วัน กรุ๊ป, 2550.
- สุนีย์ ภูพันธ์. แนวคิดพื้นฐานการสร้างและพัฒนาหลักสูตร. เชียงใหม่ : The Knowledge Center , 2546.
- สุมน อมรวิวัฒน์. บทบาทของสถาบันการศึกษาต่อการพัฒนาจิตใจ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ และทำปกเจริญผล, 2549.
- สุวิมล ว่องวาณิช. การประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, 2550.
- สุเทพ อ่วมเจริญ. การออกแบบการสอน. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.
- สุธาสิณี บุญญาพิทักษ์. “การพัฒนาหลักสูตรครูนักวิจัยในชั้นเรียน สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู.” ปรินิพนธ์ การศึกษาศุภบัณฑิต สาขาวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2545.
- อัคพงษ์ สุขมาตย์. “การพัฒนาหลักสูตรเสริมสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 4 ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา.” ปรินิพนธ์การศึกษาศุภบัณฑิต สาขาการวิจัยและพัฒนาหลักสูตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทร วิโรฒ, 2553.
- อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์ โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการยังรู้ด้วยตนเอง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาคุชฌีบัณฑิต สาขา หลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง.” วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน ภาควิชามัธยมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

ภาษาต่างประเทศ

Arthur, K. Ellis. Exemplars of Curriculum theory. United states of America :Eye on education Inc.,2004.

Bennis ,W.G, K.D Benne, and P. Chin. The Planning of change. New York : Holt , Rinehart and Winston, 1985.

Christopher, D. Sessums. Contemplative practice : Transforming the meaning of education[Online]. 2 January 2, 2007. Available form <http://eduspaces.net/cssessums/wabiog/145790.html>

Conti, Scott David Patrick. “The Spiritual Life of Teacher : A – Study of Holistic Education and the Holistic Perspective.” Doctoral Dissertation, Columbia University Teachers Collage, 2002.

Good , cv . Dictionary of Education. New york : mcGraw – Hill, 1995.

Heron, J. Feeling and Personhood : pychology in Another Key . London : SAGE Publication, 1992.

Karsemeyer, Jacqueline Anne. “Moved by spirit : A narrative inquiry.” Doctocal Dissertation, university of Toronto, 2000.

Kevin, Kruse. Introductiounal to Instructional Design and the ADDI Model [Online]. Accessed 6 October 2004. Available from http://e-learning.uru.com/articles/art2_/html.

Kelly, A.V. 1999. Contemplative Practice and Psychotherapy [Online]. Accessed 2 January 2007. Available from:<http://www.contamplativemind.org/programs/academic/syllabi/bell.pdf>

_____. The Curriculum theory and practice. London : EC1Y 1SP, 2004.

Lickona, T. “Education for Character.A Comprehunsire Approach.” In Curriculum Foundation, Principles and lssue, A Molrar (ed). USA : Allyn and Bacon,1997

Oliva, Peter F. Developing the curriculum. 2nd ed. United Stated of America : Scott, Foresman and company, 1988.

Posner, G.j and A.N. Rudnitsky . Course design : A guide to curriculum development for teacher. New York : Longman, 1944.

- Richey, R.C, D.C Frield, and M. Foxon. Instructional Design Competencies:The standards. 3rd ed
Syracuse, ew York : ERIC Clearinghouse on information and Technology and the
International Borad of Standards for Training,Performance and Instruction, 2000
- Sowell , Evelyn J. Curriculum : An Integrative Introduction. New Jersey : Prentice-hall, 1996.
- Taba , Hilda. Curriculum Development : Theory and Practice. New york : Harcourt Brace & World
Inc, 1962.
- Wiggin , G. The Care for Authentic Assessment[online]. Accessed 2 January 2004. Available
from <http://www.shsu.edu/wcb/schools/SHSU/...1990>
- Witty, Paul. “An Analysis of the Personality Traits of the Effective Teacher of Educational.”
Research 40 (1974) : 662-671.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตร

รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

รายชื่อผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคณะเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะ
บัณฑิตครูที่พึงประสงค์

1. ชื่อนามสกุล	ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา การพานิช
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
ความเชี่ยวชาญ	ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน
2. ชื่อนามสกุล	รองศาสตราจารย์ นันทนา ลามาศย์
สถานที่ทำงาน	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ความเชี่ยวชาญ	ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา
3. ชื่อนามสกุล	รองศาสตราจารย์ ดร. จุมพจน์ วนิชกุล
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
ความเชี่ยวชาญ	ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน
4. ชื่อนามสกุล	อาจารย์ ดร. กิตติมา พฤกษณะ
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
ความเชี่ยวชาญ	ผู้เชี่ยวชาญด้านสถิติและการวิจัย
5. ชื่อนามสกุล	อาจารย์ ดร. ศิริวรรณ วนิชวัฒนวรชัย
สถานที่ทำงาน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ความเชี่ยวชาญ	ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 6806

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

6 สิงหาคม 2553

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

เรียน รองศาสตราจารย์ นันทนา ลามาศย์

ด้วยนายพลวัต วุฒิประจักษ์ นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์" มีความประสงค์จะขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 6807

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

6 สิงหาคม 2553

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

เรียน ดร.กิติมา พฤษกษณะ

ด้วย นายพลวัต วุฒิประจักษ์ นักศึกษาระดับปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์” มีความประสงค์จะขอเชิญเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัทสนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 6808

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

6 สิงหาคม 2553

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือ

เรียน คร.ศิริวรรณ วณิชวัฒนารักษ์

ด้วย นายพลวัฑ ภูมิประจักษ์ นักศึกษาระดับปริญญาคุณวุฒิปบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน
ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง "การพัฒนา
หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาคู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์"
มีความประสงค์จะขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำ
วิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็น
ผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

จ.

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศนวงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / ๒๘๐๙

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

6 สิงหาคม 2553

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.จุมพจน์ วนิชกุล

ด้วย นายพลวัต วุฒิประจักษ์ นักศึกษาระดับปริญญาคุณวุฒิปรัชญา สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาคู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์” มีความประสงค์จะขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

๒๖

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

ที่ ศธ 0520.107 (นฐ) / 6810

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
พระราชวังสนามจันทร์ นครปฐม 73000

6 สิงหาคม 2553

เรื่อง ขอเชิญเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา การพานิช

ด้วย นายพลวัฑ ภูมิประจักษ์ นักศึกษาระดับปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน ภาควิชาหลักสูตรและวิธีสอน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์” มีความประสงค์จะขอเรียนเชิญท่านในฐานะผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัย เพื่อประกอบการทำวิทยานิพนธ์ ในการนี้บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร จึงขอความอนุเคราะห์จากท่านโปรดเป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือวิจัยให้กับนักศึกษาดังกล่าวด้วย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดอนุเคราะห์ จักขอบพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถือ

จก-

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ชารัตน์วงศ์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

สำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย

นครปฐม โทร.0-3421-8788 , 0-3424-3435

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

ที่

วันที่ 16 กันยายน 2553

เรื่อง ขอเชิญร่วมกิจกรรมสนทนากลุ่ม

เรียน ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา การพานิช

สิ่งที่ส่งมาด้วย ประเด็นการสนทนากลุ่ม จำนวน 1 ฉบับ

ด้วยข้าพเจ้า นายพลวัต วุฒิประจักษ์ นักศึกษาปริญญาคุณวุฒิจิต สาขาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กำลังทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การพัฒนาหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์” เพื่อให้การทำวิจัย ดำเนินไปตามขั้นตอน จึงขอเชิญท่านร่วมสนทนากลุ่ม ในวันที่ 20 กันยายน 2553 เวลา 13.30 – 15.00 น. ณ ห้องทับทิม อาคาร 9 ชั้น 2 มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี โดยมีผู้ร่วมสนทนากลุ่ม ดังรายนามต่อไปนี้

1. ผศ.ดร.ปัญญา การพานิช	อธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
2. รศ.ดร.จุมพจน์ วณิชกุล	ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตร
3. รศ.นันทนา ลาภาคย์	ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา
4. ดร.กิตติมา พุกกฤษณะ	ผู้เชี่ยวชาญด้านวิจัยการวัดและประเมินผล
5. ดร.ศิริวรรณ วัฒนพัฒน์วรชัย	ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน
6. อาจารย์กอบกุล ประเสริฐธาก	ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตตปัญญาศึกษา
7. ผศ.อัครวิทย์ โพธิ์เรื่อง	รองคณบดีฝ่ายวิชาการคณะครุศาสตร์
8. ผศ.ดร.มาเรียม นิลพันธุ์	ประธานที่ปรึกษางานวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อโปรดเข้าร่วมสนทนากลุ่มและขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

(นายพลวัต วุฒิประจักษ์)

นักศึกษาระดับปริญญาคุณวุฒิจิต สาขาหลักสูตรและการสอน
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ภาคผนวก ข

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

ข้าพเจ้า ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา การพานิช

ตำแหน่ง อธิการบดี

หน่วยงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาเอก สาขาวิชา วิทยาศาสตร์ศึกษา

ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญประเมิน ค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ซึ่งวิจัยโดยนายพลวัต วุฒิประจักษ์ มีความมั่นใจว่าประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้อง และได้เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัย

ลงชื่อ..........ผู้ประเมิน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ปัญญา การพานิช)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

ข้าพเจ้า ดร. กิตติมา พฤกษภูษณะ

ตำแหน่ง อาจารย์

หน่วยงาน มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาเอก สาขาวิชา สถิติและการวิจัย

ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญประเมิน ค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ซึ่งวิจัยโดยนายพลวัต วุฒิประจักษ์ มีความมั่นใจว่าประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้อง และได้เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัย

ลงชื่อ..... ผู้ประเมิน
(ดร. กิตติมา พฤกษภูษณะ)

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

ข้าพเจ้า ดร. ศิริวรรณ วณิชวัฒน์วรชัย

ตำแหน่ง อาจารย์

หน่วยงาน มหาวิทยาลัยศิลปากร

วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาเอก สาขาวิชา หลักสูตรและการสอน

ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญประเมิน ค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ซึ่งวิจัยโดยนายพลวัต วุฒิประจักษ์ มีความแน่ใจว่าประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้อง และได้เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัย

ลงชื่อ..........ผู้ประเมิน
(ดร. ศิริวรรณ วณิชวัฒน์วรชัย)

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

ข้าพเจ้า รองศาสตราจารย์ นันทนา ลามาตรย์
ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ (ข้าราชการบำนาญ)
หน่วยงาน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาโท สาขาวิชา การอุดมศึกษา

ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญประเมิน ค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ซึ่งวิจัยโดยนายพลวัต วุฒิประจักษ์ มีความมั่นใจว่าประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้อง และได้เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัย

ลงชื่อ ร.นันทนา ลามาตรย์ ผู้ประเมิน
(รองศาสตราจารย์ นันทนา ลามาตรย์)

ผลการประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย
เรื่อง การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคณะ
เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

ข้าพเจ้า รองศาสตราจารย์ ดร. จุมพจน์ วณิชกุล
ตำแหน่ง รองศาสตราจารย์ (ข้าราชการบำนาญ)
หน่วยงาน บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรบุรี
วุฒิการศึกษาสูงสุด ปริญญาเอก สาขาวิชา การอุดมศึกษา

ได้เป็นผู้เชี่ยวชาญประเมิน ค่าดัชนีความสอดคล้องของเครื่องมือวิจัย เรื่อง การพัฒนา
หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษานักศึกษาคณะ เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึง
ประสงค์ ซึ่งวิจัยโดยนายพลวัต วุฒิประจักษ์ มีความมั่นใจว่าประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้อง
และได้เสนอแนะข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่งานวิจัย

ลงชื่อ..........ผู้ประเมิน
(รองศาสตราจารย์ ดร. จุมพจน์ วณิชกุล)

ภาคผนวก ค
เครื่องมือประเมินความสอดคล้อง

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง ของแบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจง

1. นิยามปฏิบัติการ คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ หมายถึง ลักษณะหรือคุณสมบัติที่ดีของนักศึกษาครูที่หน่วยผลิตและผู้ใช้ครู ต้องการให้แสดงออกทางพฤติกรรม ที่สังเกตได้ วัดได้จากแบบประเมินหลังจากศึกษาหลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับครู ประกอบด้วย (1) ความตระหนักรู้ในตนเอง (2) ความเมตตากรุณา (3) จิตสาธารณะ และ (4) การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย (✓) แสดงความคิดเห็นที่มีต่อรายการประเมิน กับคำนิยามปฏิบัติการ คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 4 ด้าน คือ

1. ความตระหนักรู้ในตนเอง
2. ความเมตตากรุณา
3. จิตสาธารณะ
4. การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

เกณฑ์การให้คะแนน

+1 หมายถึง แน่ใจว่ารายการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่ารายการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ

-1 หมายถึง แน่ใจว่ารายการประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ไม่มีความสอดคล้องกับนิยามปฏิบัติการ

ตอนที่ 1 แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง

นิยามปฏิบัติการ : ความตระหนักรู้ในตนเอง หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง สามารถรับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดของตนเอง สามารถตัดสินใจเลือกปฏิบัติตนสอดคล้องกับค่านิยม จริยธรรมที่ดีงาม ของสังคม มีเหตุผลในการแสดงพฤติกรรม ของตน สามารถแก้ไขสถานการณ์ต่างๆ และสามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในสถานการณ์ที่ตนไม่พอใจได้อย่างเหมาะสม และถูกกาลเทศะ

ลำดับ	ข้อความ	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
1	ข้าพเจ้ารู้สึกและเข้าใจเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่ออารมณ์ของตนเองในสถานการณ์ต่างๆ				
2	ข้าพเจ้ามีสติ รู้ในอารมณ์ของตนว่ากำลังคิดหรือกระทำกิจกรรมใดอยู่ในปัจจุบัน				
3	ข้าพเจ้าพูดได้ตอบอย่างมีเหตุผลกับผู้อื่น				
4	ข้าพเจ้าครองสติและอารมณ์ของตนขณะปฏิบัติงานหรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม				
5	ข้าพเจ้าตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำสิ่งต่างๆเมื่อผ่านกระบวนการคิด				
6	ข้าพเจ้าสามารถรับรู้ถึงอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงเพื่อวางแผนการตัดสินใจอย่างเหมาะสม				
7	ข้าพเจ้ามักแสดงกิริยาสงบเย็นเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่พึงพอใจ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม				
8	ข้าพเจ้ามักใช้กระบวนการคิดก่อนลงมือปฏิบัติงานเสมอ				
9	ข้าพเจ้าปฏิบัติตามหลักคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม				
10	ข้าพเจ้าตัดสินใจในเรื่องต่างๆบนพื้นฐานของจริยธรรม				
11	ข้าพเจ้าแยกแยะเรื่องส่วนตัวและเรื่องงานออกจากกันได้				
12	ข้าพเจ้ามักปฏิบัติงานอย่างมีหลักการและมาตรฐานเดียวกัน				
13	ข้าพเจ้ารู้เท่าทันผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากอารมณ์นั้น				
14	ข้าพเจ้าสามารถปรับตัว และแสดงออกถึงความเชื่อมั่นในตนเองได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ				
15	ข้าพเจ้าตระหนักรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้นั้นต้องเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจก่อน				

ตอนที่ 2 แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณา

นิยามปฏิบัติการ : ความเมตตากรุณา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแสดงออกถึงความปรารถนาที่ต้องการให้บุคคลอื่นมีความสุขทั้งกายและใจ และต้องการให้บุคคลอื่นพันทุกข์ สามารถแสดงออกด้วยการช่วยเหลือ ทั้งทางกาย วาจาใจ และไม่เบียดเบียนคิดร้ายต่อผู้อื่นในทุกรูปแบบ

ลำดับ	ข้อความ	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
1	ข้าพเจ้ามักแสดงความยินดีกับบุคคลที่ประสบความสำเร็จ				
2	ข้าพเจ้าช่วยเหลือผู้อื่นทุกครั้งเมื่อมีโอกาส				
3	ข้าพเจ้ามักแสวงหาวิถีทางเพื่อช่วยเหลือให้บุคคลอื่นหรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ให้พ้นทุกข์				
4	ข้าพเจ้ามักเป็นผู้ให้และแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน				
5	ข้าพเจ้ามักเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่สมาชิก เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง				
6	ข้าพเจ้าให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและสมเหตุสมผล				
7	ข้าพเจ้าจะให้ความช่วยเหลือ เมื่อเพื่อนขอร้องเสมอ				
8	ข้าพเจ้ามักให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน เมื่อเพื่อนมีความทุกข์หรือประสบปัญหา				
9	ข้าพเจ้าพร้อมที่จะช่วยเหลือ เมื่อมีการขอบริจาคสิ่งของหรือเงินทอง				
10	การแบ่งปันความรู้กันและกันเป็นแนวทางที่ข้าพเจ้าปฏิบัติอยู่เสมอ				
11	เมื่อเพื่อนมีการขัดแย้งไม่เข้าใจกัน ข้าพเจ้ามักจะเข้าไปเจรจาไกล่เกลี่ยให้มีการอภัยกัน				
12	ข้าพเจ้าไม่สนับสนุนการทำร้ายผู้อื่นทั้งด้านกาย วาจา และจิตใจ				
13	ข้าพเจ้าจะให้เกียรติต่อเมื่อบุคคลนั้นยอมรับในสิ่งที่ผิดพลาดและปรับปรุงตนให้ดีขึ้น				

ตอนที่ 3 แบบวัดคุณลักษณะจิตสาธารณะ

นิยามปฏิบัติการ : จิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติ ด้วยการเอาใจใส่เป็นธุระดูแล การเคารพสิทธิในการใช้ทรัพย์สินส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของสังคม

ลำดับ	ข้อความ	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
1	ข้าพเจ้ามีความเต็มใจช่วยเหลืองานเพื่อส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน				
2	ข้าพเจ้าอาสาช่วยเหลือกิจกรรมของสังคมอย่างต่อเนื่อง ตามโอกาสที่เหมาะสม				
3	ข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนบรรลุเป้าหมายของงานหรือกิจกรรม				
4	ข้าพเจ้าช่วยดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ โดยไม่ทำลายและไม่นำมาเป็นของตัวเอง				
5	ข้าพเจ้ามีความสุขที่ได้ช่วยเหลืองานส่วนรวม แม้จะเหน็ดเหนื่อยหรือเสียเวลา				
6	ข้าพเจ้ามักปฏิบัติตนเป็นผู้เอาใจใส่ต่องานและติดตามงานอย่างต่อเนื่อง แม้จะ ไม่มีผลประโยชน์จนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้				
7	ข้าพเจ้าเคารพสิทธิในการใช้สาธารณะสมบัติอย่างเสมอภาคและยุติธรรม				
8	ข้าพเจ้าปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาสมบัติส่วนรวม				
9	ข้าพเจ้ามีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม				
10	ข้าพเจ้าแนะนำชักชวนเพื่อนสมาชิกให้เห็นคุณค่าของการรักษาสมบัติส่วนรวม				
11	ข้าพเจ้ามีส่วนร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เพื่อส่วนรวมและสังคม				
12	ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการเสียหายต่อสมบัติส่วนรวม				

ตอนที่ 4 แบบวัดคุณลักษณะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

นิยามปฏิบัติการ : การคิดอย่างมีวิจารณญาณ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วสามารถกำหนดปัญหา กำหนดเป้าหมาย การคิดอย่างถูกทาง ระบุประเด็นการคิดได้ชัดเจน ประมวลข้อมูลทั้งข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิดทั้งทางกว้างทางลึก วิเคราะห์ข้อมูล เลือกข้อมูลและประเมินข้อมูลได้ ใช้หลักเหตุผลในการพัฒนาข้อมูลและเสนอคำตอบทางเลือกที่สมเหตุสมผลได้

ลำดับ	ข้อความ	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
1	ข้าพเจ้าสามารถกำหนดปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง โดยใช้ข้อมูลอย่างหลากหลาย				
2	ข้าพเจ้ากำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตรงประเด็นปัญหา				
3	ข้าพเจ้าสามารถระบุประเด็นของปัญหาได้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น				
4	ข้าพเจ้านำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานของเหตุผล ความถูกต้องและความเป็นไปได้				
5	ข้าพเจ้าสามารถระบุขั้นตอนการแก้ปัญหอย่างเป็นระบบ				
6	ข้าพเจ้ามักใช้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมาประกอบการคิดและการตัดสินใจในการแก้ปัญหานั้นๆ ได้				
7	ข้าพเจ้ามักแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น บนพื้นฐานของข้อมูล				
8	ข้าพเจ้าสามารถวิเคราะห์ข้อมูลของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ทั้งทางกว้างและทางลึก				
9	ข้าพเจ้าสามารถประเมินคุณภาพของข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์หรือสถานการณ์ได้อย่างมีคุณภาพ				
10	ข้าพเจ้าสามารถเสนอแนะทางเลือกในการแก้ปัญหาได้อย่างสมเหตุสมผล				
11	ข้าพเจ้าสามารถระบุปัญหา และใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณต่อสาเหตุและแนวทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสม				
12	ข้าพเจ้าสามารถสร้างกรอบแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาได้ชัดเจนและมีอิสระพร้อมที่จะเปลี่ยนแนวคิดอย่างมีเหตุผล				

ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพิ่มเติม (โปรดระบุ)

This image shows a full page of white paper with horizontal dotted lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a guide for handwriting practice. There are no margins, text, or other markings on the page.

**แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรม
การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับนักศึกษาครู**

คำชี้แจง

1. นิยามปฏิบัติการ ความพึงพอใจของนักศึกษา หมายถึง การยอมรับ การเห็นชอบ การให้ความร่วมมือ การปฏิบัติตามต่อกิจกรรมการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี
2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย (✓) แสดงความคิดเห็นที่มีต่อรายการประเมินความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

เกณฑ์การให้คะแนน

+1 หมายถึง	แน่ใจว่ารายการประเมินสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
0 หมายถึง	ไม่แน่ใจว่ารายการประเมินสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
-1 หมายถึง	แน่ใจว่ารายการประเมินไม่สอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ตอนที่ 1 ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
การปฐมนิเทศ					
1	การชี้แจงแนวการสอน				
2	จุดมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์รายวิชา				
3	เนื้อหาสาระ				
4	วิธีการเรียนการสอน				
5	การวัดและประเมินผล				
กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา					
6	กิจกรรม Who am I				
7	กิจกรรมการเรียนรู้ความแตกต่าง				
8	กิจกรรมเพื่อนพักตระหนักรู้				
9	กิจกรรมโยคะ				
10	กิจกรรมสมาธิด้วยเสียงดนตรี				
11	กิจกรรมสมาธิจากการกำหนดลมหายใจ				
12	กิจกรรมสมาธิจากการเดิน				
13	กิจกรรมสะท้อนคิด				
14	กิจกรรมพลังกลุ่ม				
15	กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งรูป)				
16	กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งเสียง)				
17	กิจกรรมจุดเปลี่ยน(สายธารชีวิต)				
18	กิจกรรมนิเวศภavana				
19	กิจกรรมอาสาพัฒนา				
20	กิจกรรมการออกแบบการสอน				
วิธีการเรียนรู้					
21	สุนทรียสนทนา				
22	การฟังอย่างลึกซึ้ง				
23	การเล่าเรื่อง				
25	การสะท้อน				
26	การแผ่เมตตา				
27	การเขียนผังมโนทัศน์				
28	การวาดรูป / การจัดดอกไม้				

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนรู้การสอน	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
	การนำไปประยุกต์ใช้				
29	มีจิตใจสงบ มีสมาธิ สติ ตั้งมั่น				
30	เข้าใจตนเองมากขึ้นผ่านกระบวนการคิด ไตร่ตรอง ใคร่ครวญ				
31	เอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นอย่างปราศจากเงื่อนไข				
32	บ่มเพาะความฉลาดทางจิตวิญญาณเพื่อพัฒนา ปัญญา				
33	ทำงานเพื่อสาธารณะอย่างมีความสุข				
34	การสื่อสารที่รู้ทันความคิดของตนเอง ผู้อื่นโดย ไม่เอาความคิดของตนเองมาตัดสินระหว่างการ สนทนา				
35	ความพึงพอใจในภาพรวมจากการเรียนรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู				
36	น้อมนำการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่เกิดจากการ เปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ				

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นอื่น ๆ เช่นความประทับใจ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่ใช้เรียนรู้จากการเรียน
การสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม (โปรดระบุ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบผลวัดสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาจิตต
ปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู**

คำชี้แจง

1. นิยามปฏิบัติการ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา คือระดับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี กระบวนการเรียนรู้พื้นฐานจิตตปัญญา อันนำไปสู่การพัฒนาให้มีความตระหนักรู้ มีความเมตตากรุณา การมีจิตสาธารณะและการคิดอย่างมีวิจารณญาณที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย (✓) แสดงความคิดเห็นที่มีต่อแบบทดสอบความรู้ของแบบทดสอบผลวัดสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

+1 หมายถึง แน่ใจว่าประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับแบบทดสอบความรู้

0 หมายถึง ไม่แน่ใจว่าประเด็นที่นำเสนอมีความสอดคล้องกับแบบทดสอบความรู้

-1 หมายถึง แน่ใจว่าประเด็นที่นำเสนอไม่มีความสอดคล้องกับแบบทดสอบความรู้

ประเด็นการประเมิน		ระดับคะแนนความ สอดคล้อง			บันทึกรายละเอียด เพิ่มเติม
ข้อ	ระดับพฤติกรรม	+1	0	-1	
1	ความรู้ความจำ				
2	ความรู้ความจำ				
3	ความรู้ความจำ				
4	การนำไปใช้				
5	ความรู้ความจำ				
6	ความรู้ความจำ				
7	ความรู้ความจำ				
8	การวิเคราะห์				
9	ความเข้าใจ				
10	ความรู้ความจำ				
11	ความรู้ความจำ				
12	ความรู้ความจำ				
13	ความรู้ความจำ				

ประเด็นการประเมิน		ระดับคะแนนความ สอดคล้อง			บันทึกรายละเอียด เพิ่มเติม
ข้อ	ระดับพฤติกรรม	+1	0	-1	
14	การวิเคราะห์				
15	ความรู้ความจำ				
16	การวิเคราะห์				
17	การวิเคราะห์				
18	ความรู้ความจำ				
19	ความรู้ความจำ				
20	ความรู้ความจำ				
21	การวิเคราะห์				
22	ความรู้ความจำ				
23	การวิเคราะห์				
24	ความรู้ความจำ				
25	ความเข้าใจ				
26	ความเข้าใจ				
27	ความเข้าใจ				
28	การวิเคราะห์				
29	การวิเคราะห์				
30	การวิเคราะห์				

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้อง ประสิทธิภาพคู่มือการสอน และแผนการจัดการเรียนรู้

รายวิชาจิตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

คำชี้แจง

1. คำนิยามปฏิบัติการ หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา หมายถึง สารและประสบการณ์ ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนานักศึกษาครูให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ปลูกฝังให้เกิดการตระหนักรู้ ความเมตตากรุณา จิตสำนึกต่อส่วนรวม เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ฝึกปฏิบัติด้านสมาธิ มีสติ และเกิดปัญญาเพียงพอที่จะสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และต่อวิชาชีพครู โดยใช้กิจกรรมหลัก ได้แก่ สุนทริยสนทนา คนตรี ศิลปะ โยคะ สะท้อนคิด ผ่อนพักตระหนักรู้ การทำสมาธิ นิเวศภาวนา

2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย (✓) แสดงความคิดเห็นที่มีต่อรายการประเมินความสอดคล้องของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู กับคู่มือการสอน และแผนการจัดการเรียนรู้ รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
แนวการสอน					
1	จุดมุ่งหมายของรายวิชา				
2	คำอธิบายรายวิชา				
3	ผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรม				
4	ผลการเรียนรู้ด้านความรู้				
5	ผลการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา				
6	ผลการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ				
7	ผลการเรียนรู้ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การ สื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ				
8	ทักษะด้านการจัดการเรียนรู้				
โครงสร้างเนื้อหาและแนวการจัดกิจกรรม					
9	การปฐมนิเทศ แนะนำรายวิชา				
10	พื้นฐานการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
11	สุนทรียสนทนาในจิตตปัญญาศึกษา				
12	การฝึกสมาธิ				

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
13	ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว (โยคะ)				
14	พลวัตกลุ่ม				
15	สุนทรียศิลป์ (ศาสตร์แห่งรูป)				
16	สุนทรียศิลป์ (ศาสตร์แห่งเสียง)				
17	การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง				
18	นิเวศาวนา / อาสาพัฒนา				
19	การนำแนวคิดจิตตปัญญาสู่การเรียนการสอน				
20	การสะท้อนความคิด				
แผนการจัดการเรียนรู้					
21	ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง				
22	ความคิดรวบยอดหลัก				
23	สาระการเรียนรู้				
24	กิจกรรมการเรียนรู้				
25	สื่อ / อุปกรณ์				
26	การวัดและประเมินผล				
27	แบบบันทึกหลังการสอน				
28	เอกสารประกอบการสอน				

ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอื่นๆ (โปรดระบุ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

แบบประเมินค่าดัชนีความสอดคล้องประสิทธิภาพแบบสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอน
ของหน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครูที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู

คำชี้แจง 1. คำนิยามเชิงปฏิบัติการ หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา หมายถึงสาระและประสบการณ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนานักศึกษาครูให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยใช้แนวคิด จิตตปัญญาศึกษา ปลุกฝังให้เกิดการตระหนักรู้ ความเมตตากรุณา จิตสำนึกต่อส่วนรวม เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ ฝึกปฏิบัติด้านสมาธิ มีสติ และเกิดปัญญาเพียงพอที่จะสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง สังคม และต่อวิชาชีพครู โดยใช้กิจกรรมหลัก ได้แก่ สุนทรีสนทนา คนตรี ศิลปะ โยคะ สะท้อนคิด ผ่อนพักตระหนักรู้ การทำสมาธิ นิเวศภาวนา

2. ให้ผู้ประเมินเขียนเครื่องหมาย (✓) แสดงความคิดเห็นต่อรายการประเมินความสอดคล้อง ของแบบสำรวจความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

เกณฑ์การให้คะแนน

+1 หมายถึง	แน่ใจว่ารายการประเมินสอดคล้องกับหลักสูตร รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
0 หมายถึง	ไม่แน่ใจว่ารายการประเมินสอดคล้องกับหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
-1 หมายถึง	แน่ใจว่ารายการประเมินไม่สอดคล้องกับหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา					
1	มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการจิตตปัญญาศึกษา				
2	มีทักษะการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
3	มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา				
4	สามารถนำหลักการจิตตปัญญาศึกษา ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้				
ด้านคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์					
5	รักและศรัทธาในวิชาชีพครู				
6	มีความรู้ ความสามารถด้านวิชาการ				
7	มีทักษะการถ่ายทอดความรู้				
8	มีความรับผิดชอบ				
9	มีทักษะด้านเทคโนโลยี				
10	มีทักษะทางปัญญา				
11	มีความตระหนักรู้ในตนเอง				
12	มีจรรยาบรรณวิชาชีพ				
13	มีความเมตตากรุณา				
14	มีจิตสาธารณะ				
15	มีทักษะการคิด				
16	ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ทันสมัย				
17	เป็นแบบอย่างที่ดี				
ด้านเนื้อหา					
18	หลักการพื้นฐานจิตตปัญญาศึกษา				
19	การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง				
20	พลวัตกลุ่ม				
21	การเจริญสติ				
22	การศึกษาชุมชน				
23	การสนทนาอย่างลึกซึ้ง				
24	การออกแบบการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา				
25	ศาสตร์แห่งรูป				
26	ศาสตร์แห่งเสียง				

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับคะแนน ความสอดคล้อง			ข้อเสนอแนะ
		+1	0	-1	
27	สุนทรียสนทนา				
28	การเล่าเรื่อง				
29	การสะท้อนความคิด				
30	การฝึกสมาธิ				
31	กิจกรรมโยคะ				
32	การเขียนผังมโนทัศน์				
33	การวาดรูป				
34	กระบวนการกลุ่ม				
35	การฟังอย่างลึกซึ้ง				
36	เพื่อนพักระหน่ำรู้				
37	การสังเกต				
38	การสัมภาษณ์				
39	ประเมินชิ้นงาน				
40	ประเมินตนเอง				
41	ประเมินโดยเพื่อน				
42	ประเมินโดยผู้สอน				
43	ประเมินการปฏิบัติ				
44	ประเมินความรู้ ความเข้าใจ				

ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม (โปรดระบุ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง

คำสถิติแสดงดัชนีความสอดคล้อง

ค่าสถิติ แสดงค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ ตามแนวคิด
จิตตปัญญาศึกษา

ตอนที่ 1 แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
1	ข้าพเจ้ารู้สึกและเข้าใจเหตุปัจจัยที่ส่งผล ต่ออารมณ์ของตนเองในสถานการณ์ ต่างๆ	+1	0	+1	+1	+1	.80	สอดคล้อง
2	ข้าพเจ้ามีสติ รู้ในอารมณ์ของคนที่กำลัง คิดหรือกระทำกิจกรรมใดอยู่ในปัจจุบัน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	ข้าพเจ้าพูดได้ตอบอย่างมีเหตุผลกับผู้อื่น	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4	ข้าพเจ้าครองสติและอารมณ์ของตน ขณะปฏิบัติงานหรือมีปฏิสัมพันธ์กับ ผู้อื่นอย่างเหมาะสม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	ข้าพเจ้าตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำ สิ่งต่างๆเมื่อผ่านกระบวนการคิด	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6	ข้าพเจ้าสามารถรับรู้ถึงอารมณ์ที่ เปลี่ยนแปลงเพื่อวางแผนการตัดสินใจ อย่างเหมาะสม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7	ข้าพเจ้ามักแสดงกิริยาสงบเย็นเมื่ออยู่ใน สถานการณ์ที่ไม่พึงพอใจ สามารถ ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้อย่าง เหมาะสม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	ข้าพเจ้ามักใช้กระบวนการคิดก่อนลงมือ ปฏิบัติงานเสมอ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	ข้าพเจ้าปฏิบัติตามหลักคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงงาม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10	ข้าพเจ้าตัดสินใจในเรื่องต่างๆบน พื้นฐานของจริยธรรม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	ข้าพเจ้าแยกแยะเรื่องส่วนตัวและเรื่อง งานออกจากกันได้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
12	ข้าพเจ้ามักปฏิบัติงานอย่างมีหลักการ และมาตรฐานเดียวกัน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
13	ข้าพเจ้ารู้เท่าทันผลกระทบที่เกิดขึ้น เนื่องจากอาณานิคม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
14	ข้าพเจ้าสามารถปรับตัว และแสดงออก ถึงความเชื่อมั่นในตนเองได้อย่าง เหมาะสมกับกาลเทศะ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
15	ข้าพเจ้าตระหนักว่าการเปลี่ยนแปลง พฤติกรรมได้นั้นต้องเปลี่ยนแปลงจาก ภายในจิตใจก่อน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ตอนที่ 2 แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณา

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
1	ข้าพเจ้ามักแสดงความยินดีกับบุคคลที่ ประสบความสำเร็จ	+1	0	+1	+1	+1	.80	สอดคล้อง
2	ข้าพเจ้าช่วยเหลือผู้อื่นทุกครั้งเมื่อมี โอกาส	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	ข้าพเจ้ามักแสวงหาวิถีทางเพื่อช่วยเหลือ ให้บุคคลอื่นหรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ให้พ้น ทุกข์	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4	ข้าพเจ้ามักเป็นผู้ให้และแบ่งปันสิ่งของ ให้กับผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	ข้าพเจ้ามักเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่ สมาชิก เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง	+1	0	+1	+1	+1	.80	สอดคล้อง
6	ข้าพเจ้าให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นใน สิ่งที่ถูกต้องดีงามและสมเหตุสมผล	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7	ข้าพเจ้าจะให้ความช่วยเหลือ เมื่อเพื่อน ขอร้องเสมอ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	ข้าพเจ้ามักให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน เมื่อ เพื่อนมีความทุกข์หรือประสบปัญหา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	ข้าพเจ้าพร้อมที่จะช่วยเหลือ เมื่อมีการ ขอบริจาคสิ่งของหรือเงินทอง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
10	การแบ่งปันความรู้กันและกันเป็น แนวทางที่ข้าพเจ้าปฏิบัติอยู่เสมอ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	เมื่อเพื่อนมีการขัดแย้งไม่เข้าใจกัน ข้าพเจ้ามักจะเข้าไปเจรจาไกล่เกลี่ยให้มี การอภัยกัน	+1	0	+1	+1	+1	.80	สอดคล้อง
12	ข้าพเจ้าไม่สนับสนุนการทำร้ายผู้อื่นทั้ง ด้านกาย วาจา และจิตใจ	+1	-1	+1	+1	+1	.80	สอดคล้อง
13	ข้าพเจ้าจะให้โอกาสดูแลเมื่อบุคคลนั้น ยอมรับในสิ่งที่ผิดพลาด และปรับปรุง ตนให้ดีขึ้น	0	0	+1	+1	+1	.60	สอดคล้อง

ตอนที่ 3 แบบวัดคุณลักษณะจิตสาธารณะ

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
1	ข้าพเจ้ามีความเต็มใจช่วยเหลืองานเพื่อ ส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2	ข้าพเจ้าอาสาช่วยเหลือกิจกรรมของ สังคมอย่างต่อเนื่อง ตามโอกาสที่ เหมาะสม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	ข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย จนบรรลุเป้าหมายของงานหรือกิจกรรม	+1	0	+1	+1	+1	.80	สอดคล้อง
4	ข้าพเจ้าช่วยดูแลรักษาสาธารณะสมบัติ โดยไม่ทำลายและไม่นำมาเป็นของ ส่วนตัว	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	ข้าพเจ้ามีความสบายใจที่ได้ช่วยเหลือ งานส่วนรวม แม้จะเหน็ดเหนื่อยหรือ เสียเวลา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6	ข้าพเจ้ามักปฏิบัติตนเป็นผู้เอาใจใส่ต่อ งานและติดตามงานอย่างต่อเนื่อง แม้จะ ไม่มีผลประโยชน์จนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
7	ข้าพเจ้าเคารพสิทธิในการใช้สาธารณะสมบัติอย่างเสมอภาคและยุติธรรม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	ข้าพเจ้าปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาสมบัติส่วนรวม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	ข้าพเจ้ามีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10	ข้าพเจ้าแนะนำชักชวนเพื่อนสมาชิกให้เห็นคุณค่าของการรักษาสมบัติส่วนรวม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	ข้าพเจ้ามีส่วนร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เพื่อส่วนรวมและสังคม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
12	ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการเสียหายต่อสมบัติส่วนรวม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ตอนที่ 4 แบบวัดคุณลักษณะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
1	ข้าพเจ้าสามารถกำหนดปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง โดยใช้ข้อมูลอย่างหลากหลาย	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2	ข้าพเจ้ากำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตรงประเด็นปัญหา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	ข้าพเจ้าสามารถระบุประเด็นของปัญหาได้ตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4	ข้าพเจ้านำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาบนพื้นฐานของเหตุผลความถูกต้องและความเป็นไปได้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	ข้าพเจ้าสามารถระบุขั้นตอนการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6	ข้าพเจ้ามักใช้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมาประกอบการคิดและการตัดสินใจในการแก้ปัญหานั้นๆ ได้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ลำดับ	ข้อความ	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปลความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
7	ข้าพเจ้ามักแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่เกิดขึ้น บนพื้นฐานของข้อมูล	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	ข้าพเจ้าสามารถวิเคราะห์ข้อมูลของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ ทั้งทางกว้างและทางลึก	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	ข้าพเจ้าสามารถประเมินคุณภาพของข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์หรือสถานการณ์ได้อย่างมีคุณภาพ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10	ข้าพเจ้าสามารถเสนอแนะทางเลือกในการแก้ปัญหาได้อย่างสมเหตุสมผล	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	ข้าพเจ้าสามารถระบุปัญหา และใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณต่อสาเหตุและแนวทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
12	ข้าพเจ้าสามารถสร้างกรอบแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาได้ชัดเจนและมีอิสระพร้อมที่จะเปลี่ยนแนวคิดอย่างมีเหตุผล	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
รวมทุกด้าน		0.97	0.87	1.00	1.00	1.00	0.96	สอดคล้อง

ค่าสถิติ แสดงค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรม
 การเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
 ตอนที่ 1 ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
 สำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปลความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
การปฐมนิเทศ								
1	การชี้แจงแนวการสอน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2	จุดมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์รายวิชา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	เนื้อหาสาระ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4	วิธีการเรียนการสอน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	การวัดและประเมินผล	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา								
6	กิจกรรม Who am I	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7	กิจกรรมการเรียนรู้ความแตกต่าง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	กิจกรรมเพื่อนพ้องกระหน่ำรู้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	กิจกรรมโยคะ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10	กิจกรรมสมาธิด้วยเสียงดนตรี	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	กิจกรรมสมาธิจากการกำหนดลมหายใจ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
12	กิจกรรมสมาธิจากการเดิน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
13	กิจกรรมสะท้อนคิด	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
14	กิจกรรมพลังกลุ่ม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
15	กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งรูป)	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
16	กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งเสียง)	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
17	กิจกรรมจุดเปลี่ยน(สายธารชีวิต)	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
18	กิจกรรมนิเวศภาวนา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
19	กิจกรรมอาสาพัฒนา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
20	กิจกรรมการออกแบบการสอน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
วิธีการเรียนรู้								
21	สุนทรียสนทนา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
22	การฟังอย่างลึกซึ้ง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
23	การเล่าเรื่อง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
25	การสะท้อน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปลความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
26	การแผ่เมตตา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
27	การเขียนผังมโนทัศน์	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
28	การวาดรูป / การจัดดอกไม้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
การนำไปประยุกต์ใช้								
29	มีจิตใจสงบ มีสมาธิ สติ ตั้งมั่น	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
30	เข้าใจตนเองมากขึ้นผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรอง ใคร่ครวญ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
31	เอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นอย่างปราศจากเงื่อนไข	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
32	บ่มเพาะความฉลาดทางจิตวิญญาณเพื่อพัฒนาปัญญา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
33	ทำงานเพื่อสาธารณะอย่างมีความสุข	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
34	การสื่อสารที่รู้ทันความคิดของตนเอง ผู้อื่นโดยไม่เอาความคิดของตนเองมาตัดสินระหว่างการสนทนา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
35	ความพึงพอใจในภาพรวมจากการเรียนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
36	น้อมนำการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
รวมทุกด้าน		1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นอื่น ๆ เช่นความประทับใจ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่ใช้เรียนรู้จากการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

.....

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม (โปรดระบุ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ค่าสถิติ ค่าดัชนีความสอดคล้องของแบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเนื้อหารายวิชาจิตต
ปัญญศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	ระดับคะแนนความสอดคล้อง					IOC	การแปล ความหมาย
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
1	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
12	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
13	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
14	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
15	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
16	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
17	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
18	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
19	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
20	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
21	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
22	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
23	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
24	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

**ค่าสถิติ แสดงค่าดัชนีความสอดคล้องของประสิทธิภาพคู่มือการสอน และแผนการจัดการเรียนรู้
รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู**

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับคะแนนความสอดคล้อง					IOC	การแปลความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
แนวการสอน		+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
1	จุดมุ่งหมายของรายวิชา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2	คำอธิบายรายวิชา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	ผลการเรียนรู้ด้านคุณธรรม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4	ผลการเรียนรู้ด้านความรู้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	ผลการเรียนรู้ด้านทักษะทางปัญญา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6	ผลการเรียนรู้ด้านทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความรับผิดชอบ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7	ผลการเรียนรู้ด้านทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	ทักษะด้านการจัดการเรียนรู้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
โครงสร้างเนื้อหาและแนวการจัดกิจกรรม								
8	การปฐมนิเทศ แนะนำรายวิชา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	พื้นฐานการเรียนรู้ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10	สุนทรียสนทนาในจิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	การฝึกสมาธิ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
12	ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว (โยคะ)	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
13	พลวัตกลุ่ม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
14	สุนทรียศิลป์ (ศาสตร์แห่งรูป)	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
15	สุนทรียศิลป์ (ศาสตร์แห่งเสียง)	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
16	การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
17	นิเวศภาวนา / อาสาพัฒนา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
18	การนำแนวคิดจิตตปัญญาสู่การเรียนการสอน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
19	การสะท้อนความคิด	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ค่าสถิติประสิทธิภาพแบบสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอนของหน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครู
ที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปลความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา								
1	มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการ จิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
2	มีทักษะการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
3	มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
4	มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
5	รักและศรัทธาในวิชาชีพครู	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
6	มีความรู้ ความสามารถด้านวิชาการ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
7	มีทักษะการถ่ายทอดความรู้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
8	มีความรับผิดชอบ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
9	มีทักษะด้านเทคโนโลยี	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
10	มีทักษะทางปัญญา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
11	มีความตระหนักรู้ในตนเอง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
12	มีจรรยาบรรณวิชาชีพ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
13	มีความเมตตากรุณา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
14	มีจิตสาธารณะ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
15	มีทักษะการคิด	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
16	ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ทันสมัย	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
17	เป็นแบบอย่างที่ดี	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
ด้านเนื้อหา								
18	หลักการพื้นฐานจิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
19	การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
20	พลวัตกลุ่ม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
21	การเจริญสติ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	คะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ					IOC	การแปล ความหมาย
		คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3	คนที่ 4	คนที่ 5		
22	การศึกษาชุมชน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
23	การสนทนาอย่างลึกซึ้ง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
24	การออกแบบการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
25	ศาสตร์แห่งรูป	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
26	ศาสตร์แห่งเสียง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
27	สุนทรียสนทนา	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
28	การเล่าเรื่อง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
29	การสะท้อนความคิด	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
30	การฝึกสมาธิ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
31	กิจกรรมโยคะ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
32	การเขียนผังมโนทัศน์	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
33	การวาดรูป	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
34	กระบวนการกลุ่ม	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
35	การฟังอย่างลึกซึ้ง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
36	พ่อนักตระหนักรู้	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
37	การสังเกต	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
38	การสัมภาษณ์	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
39	ประเมินชิ้นงาน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
40	ประเมินตนเอง	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
41	ประเมินโดยเพื่อน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
42	ประเมินโดยผู้สอน	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
43	ประเมินการปฏิบัติ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
44	ประเมินความรู้ ความเข้าใจ	+1	+1	+1	+1	+1	1.00	สอดคล้อง
รวม		1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	1.00	สอดคล้อง

ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นอื่นๆ เพิ่มเติม (โปรดระบุ)

.....

.....

.....

.....

ค่าสถิติแสดงค่าความยากง่าย (P) และอำนาจจำแนก (R) ของแบบทดสอบวัดความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับเนื้อหารายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	P	r	ข้อ	P	r	ข้อ	P	r
1	0.63	0.80	11	0.43	0.20	21	0.73	0.50
2	0.80	0.75	12	0.80	0.20	22	0.40	0.20
3	0.73	0.75	13	0.80	0.38	23	0.40	0.80
4	0.80	0.38	14	0.10	0.20	24	0.53	0.80
5	0.70	0.63	15	0.63	0.88	25	0.37	0.20
6	0.80	0.25	16	0.63	0.20	26	0.40	0.20
7	0.80	0.50	17	0.20	0.20	27	0.20	0.33
8	0.83	0.38	18	0.73	0.38	28	0.80	0.20
9	0.40	0.20	19	0.70	0.50	29	0.67	0.54
10	0.83	0.63	20	0.47	0.75	30	0.30	0.20

ภาคผนวก จ
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจง

- แบบสอบถามชุดนี้เป็นแบบวัดคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาของนักศึกษาคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ประกอบด้วย 4 ตอนคือ
 - ตอนที่ 1 แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง
 - ตอนที่ 2 แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณา
 - ตอนที่ 3 แบบวัดจิตสาธารณะ
 - ตอนที่ 4 แบบวัดการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
- ข้อมูลการตอบแบบสอบถามของนักศึกษา ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ และใช้เฉพาะการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อนักศึกษา
- ถ้านักศึกษามีข้อเสนอแนะเพิ่มเติม โปรดเขียนลงในช่องข้อเสนอแนะในตอนท้ายของแบบสอบถาม
- ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจงโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () ตามความเป็นจริง

 - เพศ () ชาย () หญิง
 - สาขาวิชา () ภาษาไทย () คณิตศาสตร์ () พลศึกษา
() สังคมศึกษา () วิทยาศาสตร์ () ภาษาอังกฤษ
() การศึกษาปฐมวัย () เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารการศึกษา
- เกณฑ์การประเมินคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

คำชี้แจงโปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างที่ตรงกับพฤติกรรมในแต่ละข้อให้มากที่สุด

ระดับ 5 หมายถึง ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอและชักชวนให้บุคคลอื่นปฏิบัติตาม

ระดับ 4 หมายถึง ปฏิบัติด้วยตนเองอย่างสม่ำเสมอ

ระดับ 3 หมายถึง ปฏิบัติเมื่อได้รับการกระตุ้นหรือชักชวนจากบุคคลอื่น

ระดับ 2 หมายถึง ปฏิบัติเมื่อมีบุคคลอื่นปฏิบัติเป็นแบบอย่าง

ระดับ 1 หมายถึง ปฏิบัติเมื่อมีบุคคลอื่นช่วยเหลือหรือควบคุม

ตอนที่ 1 แบบวัดคุณลักษณะความตระหนักรู้ในตนเอง

คำชี้แจง ให้นักศึกษาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับระดับปฏิบัติหรือ
ความรู้สึกรู้สึกของนักศึกษา

ลำดับ	ข้อความ	ระดับปฏิบัติหรือความรู้สึก				
		5	4	3	2	1
1	ข้าพเจ้ารู้สึกและเข้าใจเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่ออารมณ์ของตนเองในสถานการณ์ต่างๆ					
2	ข้าพเจ้ามีสติรู้ในอารมณ์ของตนเองที่กำลังคิดหรือกระทำการใดอยู่ในปัจจุบัน					
3	ข้าพเจ้าพูดได้ตอบอย่างมีเหตุผลกับผู้อื่น					
4	ข้าพเจ้าครองสติและอารมณ์ของตนขณะปฏิบัติงานหรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นอย่างเหมาะสม					
5	ข้าพเจ้าตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำสิ่งต่างๆเมื่อผ่านกระบวนการคิด					
6	ข้าพเจ้าสามารถรับรู้ถึงอารมณ์ที่เปลี่ยนแปลงเพื่อวางแผนการตัดสินใจอย่างเหมาะสม					
7	ข้าพเจ้ามักแสดงกิริยาสงบเย็นเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ไม่พึงพอใจ สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้อย่างเหมาะสม					
8	ข้าพเจ้ามักใช้กระบวนการคิดก่อนลงมือปฏิบัติงานเสมอ					
9	ข้าพเจ้าปฏิบัติตามหลักคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม					
10	ข้าพเจ้าตัดสินใจในเรื่องต่างๆบนพื้นฐานของจริยธรรม					
11	ข้าพเจ้าแยกแยะเรื่องส่วนตัวและเรื่องงานออกจากกันได้					
12	ข้าพเจ้ามักปฏิบัติงานอย่างมีหลักการและมาตรฐานเดียวกัน					
13	ข้าพเจ้ารู้เท่าทันผลกระทบที่เกิดขึ้นเนื่องจากอารมณ์นั้น					
14	ข้าพเจ้าสามารถปรับตัว และแสดงออกถึงความเชื่อมั่นในตนเองได้อย่างเหมาะสมกับกาลเทศะ					
15	ข้าพเจ้าตระหนักรู้ว่าการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้นั้นต้องเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจก่อน					

ข้อเสนอแนะ

อื่นๆ.....

ตอนที่ 2 แบบวัดคุณลักษณะความเมตตากรุณา

คำชี้แจง ให้นักศึกษาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับระดับปฏิบัติหรือความรู้สึกรู้สึกของนักศึกษา

ลำดับ	ข้อความ	ระดับปฏิบัติหรือความรู้สึก				
		5	4	3	2	1
1	ข้าพเจ้ามักแสดงความยินดีกับบุคคลที่ประสบความสำเร็จ					
2	ข้าพเจ้าช่วยเหลือผู้อื่นทุกครั้งเมื่อมีโอกาส					
3	ข้าพเจ้ามักแสวงหาวิถีทางเพื่อช่วยเหลือให้บุคคลอื่นหรือสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ให้พ้นทุกข์					
4	ข้าพเจ้ามักเป็นผู้ให้และแบ่งปันสิ่งของให้กับผู้อื่น โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน					
5	ข้าพเจ้ามักเป็นผู้อำนวยความสะดวกแก่สมาชิก เพื่อให้งานสำเร็จลุล่วง					
6	ข้าพเจ้าให้ความช่วยเหลือบุคคลอื่นในสิ่งที่ถูกต้องดีงามและสมเหตุสมผล					
7	ข้าพเจ้าจะให้ความช่วยเหลือ เมื่อเพื่อนขอร้องเสมอ					
8	ข้าพเจ้ามักให้กำลังใจเพื่อนร่วมงาน เมื่อเพื่อนมีความทุกข์หรือประสบปัญหา					
9	ข้าพเจ้าพร้อมที่จะช่วยเหลือ เมื่อมีการขอบริจาคสิ่งของหรือเงินทอง					
10	การแบ่งปันความรู้กันและกันเป็นแนวทางที่ข้าพเจ้าปฏิบัติอยู่เสมอ					
11	เมื่อเพื่อนมีการขัดแย้งไม่เข้าใจกัน ข้าพเจ้ามักจะเข้าไปเจรจาไกล่เกลี่ยให้มีการอภัยกัน					
12	ข้าพเจ้าไม่สนับสนุนการทำร้ายผู้อื่นทั้งด้านกาย วาจา และจิตใจ					
13	ข้าพเจ้าจะให้อภัยก็ต่อเมื่อบุคคลนั้นยอมรับในสิ่งที่ผิดพลาด และปรับปรุงตนให้ดีขึ้น					

ข้อเสนอแนะ

อื่นๆ.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 แบบวัดคุณลักษณะจิตสาธารณะ

คำชี้แจง ให้นักศึกษาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับระดับปฏิบัติหรือ
ความรู้สึกรู้สึกของนักศึกษา

ลำดับ	ข้อความ	ระดับปฏิบัติหรือความรู้สึก				
		5	4	3	2	1
1	ข้าพเจ้ามีความเต็มใจช่วยเหลืองานเพื่อส่วนรวม โดยไม่หวังผลตอบแทน					
2	ข้าพเจ้าอาสาช่วยเหลือกิจกรรมของสังคมอย่างต่อเนื่อง ตามโอกาสที่เหมาะสม					
3	ข้าพเจ้าปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายจนบรรลุเป้าหมายของงานหรือกิจกรรม					
4	ข้าพเจ้าช่วยเหลือรักษาสาธารณะสมบัติ โดยไม่ทำลายและไม่นำมาเป็นของส่วนตัว					
5	ข้าพเจ้ามีความสุขที่ได้ช่วยเหลืองานส่วนรวม แม้จะเหน็ดเหนื่อยหรือเสียเวลา					
6	ข้าพเจ้ามักปฏิบัติตนเป็นผู้เอาใจใส่ต่องานและติดตามงานอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่มีผลประโยชน์จนบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้					
7	ข้าพเจ้าเคารพสิทธิในการใช้สาธารณะสมบัติอย่างเสมอภาคและยุติธรรม					
8	ข้าพเจ้าปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีในการรักษาสมบัติส่วนรวม					
9	ข้าพเจ้ามีจิตสำนึกต่อส่วนรวมและมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ เพื่อเปลี่ยนแปลงสังคม					
10	ข้าพเจ้าแนะนำชักชวนเพื่อนสมาชิกให้เห็นคุณค่าของการรักษาสมบัติส่วนรวม					
11	ข้าพเจ้ามีส่วนร่วมสร้างสรรค์กิจกรรมที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เพื่อส่วนรวมและสังคม					
12	ข้าพเจ้าหลีกเลี่ยงการใช้หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดการเสียหายต่อสมบัติส่วนรวม					

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 4 แบบวัดคุณลักษณะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

คำชี้แจง ให้นักศึกษาทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องว่างให้ตรงกับระดับปฏิบัติหรือความรู้สึก
ของนักศึกษา

ลำดับ	ข้อความ	ระดับปฏิบัติหรือความรู้สึก				
		5	4	3	2	1
1	ข้าพเจ้าสามารถกำหนดปัญหาที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ใด สถานการณ์หนึ่ง โดยใช้ข้อมูลอย่างหลากหลาย					
2	ข้าพเจ้ากำหนดเป้าหมายในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ตรงประเด็น ปัญหา					
3	ข้าพเจ้าสามารถระบุประเด็นของปัญหาได้ตามสถานการณ์ที่ เกิดขึ้น					
4	ข้าพเจ้านำเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหามบนพื้นฐานของเหตุผล ความถูกต้องและความเป็นไปได้					
5	ข้าพเจ้าสามารถระบุขั้นตอนการแก้ปัญหอย่างเป็นระบบ					
6	ข้าพเจ้ามักใช้ข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงมาประกอบการคิดและการ ตัดสินใจในการแก้ปัญหานั้นๆ ได้					
7	ข้าพเจ้ามักแสดงความคิดเห็นต่อเหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ เกิดขึ้น บนพื้นฐานของข้อมูล					
8	ข้าพเจ้าสามารถวิเคราะห์ข้อมูลของสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็น ระบบ ทั้งทางกว้างและทางลึก					
9	ข้าพเจ้าสามารถประเมินคุณภาพของข้อมูลที่ได้จากเหตุการณ์ หรือสถานการณ์ได้อย่างมีคุณภาพ					
10	ข้าพเจ้าสามารถเสนอแนะทางเลือกในการแก้ปัญหาได้อย่าง สมเหตุสมผล					
11	ข้าพเจ้าสามารถระบุปัญหา และใคร่ครวญอย่างมีวิจารณญาณต่อ สาเหตุและแนวทางแก้ปัญหาที่ถูกต้องเหมาะสม					
12	ข้าพเจ้าสามารถสร้างกรอบแนวคิดเพื่อแก้ปัญหาได้ชัดเจนและมี อิสระพร้อมที่จะเปลี่ยนแนวคิดอย่างมีเหตุผล					

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

**แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอน
รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู**

คำชี้แจง

1. แบบสอบถามชุดนี้เป็นแบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ประกอบด้วย 2 ตอน

ตอนที่ 1 ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นอื่นๆ

2. ข้อมูลการตอบแบบสอบถามของนักศึกษาผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับและใช้เฉพาะการวิจัยครั้งนี้เท่านั้น ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อนักศึกษา

3. ข้อมูลผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () ตามความเป็นจริง

3.1 เพศ () ชาย () หญิง

3.2 สาขาวิชา

() สังคมศึกษา () ภาษาไทย () พลศึกษา

() คณิตศาสตร์ () วิทยาศาสตร์ () ภาษาอังกฤษ

() การศึกษาปฐมวัย () เทคโนโลยีสารสนเทศและสื่อสารการศึกษา

ตอนที่ 1 ความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อกิจกรรมการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
สำหรับนักศึกษาครู

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
การปฐมนิเทศ						
1	การชี้แจงแนวการสอน					
2	จุดมุ่งหมาย/วัตถุประสงค์รายวิชา					
3	เนื้อหาสาระ					
4	วิธีการเรียนการสอน					
5	การวัดและประเมินผล					
กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา						
6	กิจกรรม Who am I					
7	กิจกรรมการเรียนรู้ความแตกต่าง					
8	กิจกรรมเพื่อนพ้องตระหนักรู้					
9	กิจกรรมโยคะ					
10	กิจกรรมสมาธิด้วยเสียงดนตรี					
11	กิจกรรมสมาธิจากการกำหนดลมหายใจ					
12	กิจกรรมสมาธิจากการเดิน					
13	กิจกรรมสะท้อนความคิด					
14	กิจกรรมพลังกลุ่ม					
15	กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งรูป)					
16	กิจกรรมสุนทรียศิลป์(ศาสตร์แห่งเสียง)					
17	กิจกรรมจุดเปลี่ยน(สายธารชีวิต)					
18	กิจกรรมนิเวศภาวนา					
19	กิจกรรมอาสาพัฒนา					
20	กิจกรรมการออกแบบการสอน					
วิธีการเรียนรู้						
21	สุนทรียสนทนา					
22	การฟังอย่างลึกซึ้ง					
23	การเล่าเรื่อง					
24	การบันทึกการเรียนรู้					

ข้อ	ประเด็น/กิจกรรมการเรียนการสอน	ระดับความพึงพอใจ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
25	การแผ่เมตตา					
26	การเขียนผังมโนทัศน์					
27	การวาดรูป					
28	การสะท้อน					
การนำไปประยุกต์ใช้						
29	มีจิตใจสงบ มีสมาธิ สติ ตั้งมั่น					
30	เข้าใจตนเองมากขึ้นผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรองใคร่ครวญ					
31	เอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นอย่างปราศจากเงื่อนไข					
32	บ่มเพาะความฉลาดทางจิตวิญญาณเพื่อพัฒนาปัญญา					
33	ทำงานเพื่อสาธารณะอย่างมีความสุข					
34	การสื่อสารที่รู้ทันความคิดของตนเอง ผู้อื่นโดยไม่เอาความคิดของตนเองมาตัดสินระหว่างการสนทนา					
35	ความพึงพอใจในภาพรวมจากการเรียนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู					
36	น้อมนำการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ					

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นอื่น ๆ เช่นความประทับใจ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับสิ่งที่ใช้เรียนรู้จากการเรียนการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**ข้อสอบวัดความรู้ความเข้าใจ
เกี่ยวกับเนื้อหา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู**

คะแนนเต็ม 30 คะแนน เวลา 60 นาที

- คำชี้แจง**
1. ข้อสอบปรนัย แบบเลือกตอบ จำนวน 30 ข้อ
 2. ให้ทำเครื่องหมายระบายทึบที่บัพอักษรที่ตรงกับคำตอบที่ถูกต้องเพียงข้อเดียวทำลงกระดาษคำตอบ
 3. ห้ามนำข้อสอบออกนอกห้องสอบ
 4. ห้ามขีดเขียนข้อความใดๆลงในข้อสอบ

-
1. ข้อใดไม่ใช่จุดหมายของรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
 - ก. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและความสำคัญหลักการพื้นฐานของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
 - ข. เพื่อให้เกิดทักษะการสะท้อนคิด ใคร่ครวญ ผ่านกิจกรรมตามกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา
 - ค. เพื่อพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ด้านความเป็นครู ครูเก่ง มีทักษะคิดวิเคราะห์ประยุกต์ใช้ในการสอนได้
 - ง. เพื่อให้สามารถนำหลักการแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนได้
 2. การขับเคลื่อนแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทยเริ่มจากกลุ่มใดก่อน

ก. กลุ่มเสมสิกขาลัย	ข. กลุ่มจิตวิวัฒน์
ค. ศูนย์คุณธรรม	ง. ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา
 3. ข้อใดเป็นความหมายของจิตตปัญญาที่กำหนดโดยศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ (ราชบัณฑิต)
 - ก. กระบวนการพัฒนาจิตและปัญญาอย่างรอบด้าน
 - ข. การสังเกตพิจารณาเพ่งดูอย่างตั้งใจ
 - ค. การเรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ
 - ง. การใคร่ครวญครุ่นคิดคำนึงด้วยใจโดยแบบแคบ

4. การปฏิบัติในข้อใดเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ก. การปรับตัวอย่างยืดหยุ่น	ข. การตระหนักรู้ในตนเอง
ค. การมีสุนทรียภาพในสิ่งรอบตัว	ง. การเชื่อมโยงสรรพสิ่ง

5. ข้อใดไม่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับยุทธวิธีการศึกษาเชิงองค์รวม

- ก. การส่งเสริมการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
 ข. ส่งเสริมการสืบค้นข้ามศาสตร์
 ค. ส่งเสริมการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคล
 ง. ส่งเสริมความเชื่อมโยงแทนการแยกส่วน

6. ข้อใดไม่ใช่กระบวนการเรียนรู้ตามจิตตปัญญาศึกษา

ก. การสืบค้นความจริงเพื่อตัดสิ้นความทุกข์	ข. การฟังอย่างลึกซึ้ง
ค. การปล่อยใจอย่างใคร่ครวญ	ง. การเฝ้ามองเห็นตามความเป็นจริง

7. การเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ข้อใดไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้

ก. สมาธิ และการตั้งใจปฏิบัติ	ข. สมาธิ และปัญญา
ค. สมาธิ และสุนทรียสนทนา	ง. สมาธิ และการเอาใจใส่บุคคลรอบข้าง

8. กระบวนการตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาข้อใดทำง่ายที่สุด

ก. การทำสมาธิ	ข. กิจกรรมสุนทรียสนทนา
ค. การปลื้มใจอยู่ในธรรมชาติ	ง. การเข้าถึงโลกทัศน์ และชีวิต

9. คุณลักษณะสำคัญที่ทำให้บุคคลในสังคมอยู่กับสรรพสิ่งในโลกอย่างมีความสุข และสันติคือ
คุณลักษณะข้อใด

ก. ความยุติธรรม	ข. ความรักความเมตตา
ค. การจิตสาธารณะ	ง. ความอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ

10. ข้อใดไม่เกี่ยวข้องกับกระบวนการการเรียนรู้ตามแนวคิด “หลักจิตตปัญญา 7”

ก. ความเชื่อมโยงสัมพันธ์	ข. การรู้บาปบุญคุณโทษ
ค. การเผชิญความจริง	ง. ชุมชนแห่งการเรียนรู้

11. เป้าหมายสำคัญของกิจกรรมสุนทรียสนทนา คือข้อใด

- ก. การเคารพตนเองและผู้อื่น
- ข. การห้อยแขวงสิ่งที่ฟัง
- ค. การเฝ้ามองสภาวะภายใน และสะท้อนตนเอง
- ง. การคุยกับสมาชิกอย่างกัลยาณมิตร

12. กิจกรรมใดมีเป้าหมายเพื่อฝึกการสังเกต การมีสมาธิกับการเคลื่อนไหวของร่างกายสัมพันธ์กับลมหายใจ

- ก. การทำสมาธิ
- ข. การฝึกโยคะ ไทเก็ก
- ค. การวาดภาพ
- ง. การปลีกวิเวกสัมพัทธธรรมชาติ

13. กิจกรรมใดพัฒนาฐานทักษะความละเอียดอ่อนประณีต การใคร่ครวญภายใน

- ก. การสวนมนต์
- ข. สุนทรียสนทนา
- ค. การวาดภาพ จัดดอกไม้
- ง. การทำสมาธิ

14. จากการศึกษาของ Roger Walsh นักปรัชญา และมนุษย์วิทยาชาวอเมริกาสรุปวิธีปฏิบัติที่ปรากฏอยู่ใน 7 ศาสนาหลักของโลกหลายวิธี ท่านคิดว่าวิธีการใดมีคุณค่าสูงสุดตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

- ก. มีจิตใจสงบ ตั้งมั่น
- ข. บ่มเพาะความฉลาดทางจิตวิญญาณ และความเข้าใจในชีวิต
- ค. เผยจิตวิญญาณสู่การกระทำ โดยเอื้อเพื่อเกื้อกูลผู้อื่นและทำงานบริการสาธารณะอย่างมีความสุข
- ง. เปลี่ยนแรงจูงใจ โดยการลดกิเลส และค้นพบความต้องการทางจิตวิญญาณของตนเอง

15. หลักการฟังอย่างลุ่มลึก ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาข้อใดกล่าวไม่ถูกต้อง

- ก. ไม่ใช่การฟังเพื่อเจรจาต่อรอง
- ข. ไม่ใช่การฟังที่หวังคาดว่าจะได้จากการสนทนา
- ค. เป็นการฝึกการเก็บสาระสำคัญและใช้ความรู้สึกของตนตัดสินสิ่งที่ฟัง
- ง. เป็นการฟังที่ฝึกสติ ให้เกิดภาวะการฉะว่างจากความคิดของตน

16. “ความเจ็บ” เป็นลักษณะหนึ่งของกิจกรรมสุนทรียสนทนา ข้อใดเกิดคุณค่าทางปัญญาสูงสุด

- ก. ความสุภาพ เกรงใจ ความเจ็บเป็นสภาพที่อึดอัดก่อนเกิดปัญญา
- ข. ความขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์ต่อคู่สนทนา ขณะอยู่ในความเจ็บปัญญาจึงก่อเกิด
- ค. ความเจ็บเกิดจากความรู้ สุนใจ และกำลังใช้ความคิดใคร่ครวญ
- ง. ความเจ็บเป็นช่วงเวลาที่ก่อเกิด มีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับคู่สนทนา เห็นความรู้สึก ความคิดของตนเอง

17. พฤติกรรมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ควรเริ่มต้นข้อใดก่อน

- ก. ระบุประเด็นการคิดได้อย่างชัดเจน
- ข. กำหนดเป้าหมายในการคิดอย่างถูกต้อง
- ค. ประมวลข้อเท็จจริงและความคิดเห็น
- ง. วิเคราะห์และประเมินข้อมูลที่จะใช้ในการคิด

18. ข้อใดไม่ใช่ลักษณะของผู้ที่มีความคิดอย่างมีวิจารณญาณ

- ก. เป็นผู้มีใจกว้างยอมรับฟังผู้อื่น
- ข. มีความไวต่อความรู้สึกของผู้อื่น เข้าใจผู้อื่น
- ค. คิดเร็ว มีข้อมูลทั้งข้อเท็จจริงและความมั่นใจในตนเองสูง
- ง. เป็นความความคิดเห็นที่ตนเองมีอยู่ได้ ถ้าข้อมูลที่มีเหตุผลมากกว่า

19. ข้อใดเป็นความต้องการสูงสุด ตามลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ตามแนวคิด มาสโลว์

- ก. ความต้องการความปลอดภัยมั่นคง
- ข. ความต้องการยอมรับทางสังคม
- ค. ความต้องการที่จะประสบความสำเร็จในชีวิต
- ง. ความต้องการที่จะมีฐานะเด่นในสังคม

20. ความตระหนักรู้ตามพจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ฉบับราชบัณฑิตยสถานกล่าวไว้อย่างไร

- ก. ภาวะความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง ขณะมีสมาธิสัมปะชัญญะ
- ข. ภาวะความเข้าใจในตนเอง ในทุกด้านทุกเหตุการณ์
- ค. ภาวะความรู้สึกเกี่ยวกับตนเองในทุกสภาวะการณ์
- ง. ภาวะความรู้สึกเกี่ยวกับตนเอง ผู้อื่นและเหตุการณ์

21. บรรยายภาคนิพนธ์ใดเอื้อต่อการปลูกฝังคุณลักษณะความรักความเมตตาในน้อยที่สุด
- ช่วยเหลือเกื้อกูลในลักษณะต่างตอบแทนแลกเปลี่ยน
 - ความเข้าใจและความไว้วางใจซึ่งกันและกัน
 - ความเป็นมิตรเปิดกว้างไม่มีการตัดสินถูกผิดอย่างเข้มงวด
 - สร้างพื้นที่ปลอดภัย เกิดความรู้สึกไว้วางใจ ไม่ต้องเกรงใจว่าจะถูกตัดสิน
22. กระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง ข้อใดกล่าวไม่ถูกต้อง
- เป็นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง
 - เป็นการเรียนรู้ผ่านสัญลักษณ์และจินตนาการ
 - เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและผ่านมโนทัศน์
 - เป็นการเรียนรู้ผ่านกระบวนการ การฟังและจดจำ
23. หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง “หลักจิตตปัญญา 7” ด้านใดสำคัญที่สุด
- ความรัก ความเมตตา
 - ความมุ่งมั่น
 - ความพอเพียง
 - การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ
24. ข้อใดกล่าวถึงหลักการของสุนทรียสนทนา 4 ประการได้ถูกต้อง
- การฟัง การเคารพ การห้อยแขวน เสียงของเรา
 - การเคารพ การรู้สึกสบายใจ การไม่ได้โต้ตอบ การไม่ตัดสิน
 - การฟัง การไม่ยึดติด การห้อยแขวน การสะท้อน
 - การเคารพ ถ้อยคำมิตร การนั่งฟัง เสียงของเรา
25. พฤติกรรมใดเป้าหมายสำคัญของเจริญสติ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
- การเฝ้าสังเกตตนเอง ผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา และจิตใจ
 - การเฝ้าสังเกต การกำหนดลมหายใจเข้าออกตลอดเวลา ขณะฝึกการเจริญสติ
 - การเฝ้าสังเกตความเป็นไปของความรู้สึกที่มีต่อสรรพสิ่งอย่างใคร่ครวญ
 - การเฝ้าสังเกตและดูแลตนเอง ทั้งกาย วาจา ใจ อย่างใคร่ครวญ

26. การห้อยแขวน สงบ ระวัง ไม่ด่วนสรุปเรื่องฟัง ส่งผลอย่างไรต่อสังคมส่วนร่วม

- ก. ทำจิตใจสงบเย็น
- ข. ทำให้ได้รับการชมเชยจากกลุ่มสมาชิก
- ค. แก้ปัญหาความขัดแย้งระหว่างบุคคลและสังคม
- ง. แก้ปัญหาการเข้าใจผิด การถูกตำหนิ

27. หากบุคคลในสังคมขาดคุณลักษณะจิตตสาธารณะจะส่งผลกระทบต่อสังคมส่วนรวมในข้อใดมากที่สุด

- ก. ประเทศชาติอยู่สภาพล้าหลัง
- ข. สังคมเกิดวิกฤติ ทางเศรษฐกิจ การเมือง
- ค. สังคมขาดความร่วมมือร่วมใจจากประชาชน
- ง. ประเทศขาดกำลังคนช่วยดูแลรักษาสาธารณประโยชน์

28. การขาดจิตสำนึกต่อสาธารณะสมบัติเกิดจากสาเหตุใดมากที่สุด

- ก. ขาดความรู้รักสามัคคี
- ข. ความเห็นแก่ตัว
- ค. ขาดความมีวินัย ความรับผิดชอบ
- ง. ความบีบคั้นทางเศรษฐกิจ สังคม

29. หลักการเรียนรู้ในข้อใดเกี่ยวข้องกับกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาน้อยที่สุด

- ก. การเรียนแบบร่วมมือ
- ข. การเรียนรู้ด้วยการค้นพบ
- ค. การเรียนรู้จากการฟังและอ่าน
- ง. การเรียนรู้จากการสะท้อนคิด

30. เป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาข้อใดสำคัญที่สุด

- ก. เพื่อให้เกิดสติในชีวิตประจำวัน
- ข. พัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์
- ค. การเข้าใจและยอมรับตนเอง
- ง. เกิดความรักความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง

ตารางวิเคราะห์ข้อสอบตามโครงสร้างเนื้อหารายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

เนื้อหา	ข้อสอบ ข้อที่	หมายเหตุ
พื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	1,2,3,10,19	
สุนทรียสนทนาในจิตตปัญญาศึกษา	7,11,15,16,24	
การฝึกสมาธิ	8,9,13	
ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว (โยคะ)	12,25	
พลวัตกลุ่ม (กล่องไม้สร้างพลัง)		ประเมนจาก การปฏิบัติ
สุนทรียศิลป์ (ศาสตร์แห่งรูป ศาสตร์แห่งเสียง)		
การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	4,5,22,23,19	
นิเวศภาวนา / อาสาพัฒนา	21,26,27	
การนำแนวคิดจิตตปัญญาสู่การเรียนการสอน	6,20,29,30	
การสะท้อนความคิด	14,17,18	

**แบบสำรวจความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอน ของหน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครูที่มีต่อการพัฒนา
หลักสูตรรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู**

คำชี้แจง

1. แบบสำรวจชุดนี้เป็นการสำรวจความต้องการในการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ประกอบด้วย 2 ตอน

ตอนที่ 1 ความต้องการของผู้บริหาร ผู้สอน ของหน่วยผลิตครู และผู้ใช้ครู

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นอื่น ๆ

2. ข้อมูลการตอบแบบสอบถามของท่าน ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับและใช้เฉพาะการวิจัยในครั้งนี้เท่านั้น ซึ่งจะไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ตอบแบบสำรวจ

3. ข้อมูลผู้ตอบแบบสำรวจ

คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () ตามความเป็นจริง

3.1 เพศ () ชาย ()

3.2 ตำแหน่ง

☐ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา ☐ ผู้สอน ☐ ผู้ใช้ครู

☐ อื่นๆ โปรดระบุ

3.3 สถานที่ทำงาน

ตอนที่ 1 ความต้องการที่มีต่อการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

รายการ	ระดับความต้องการ					ข้อเสนอแนะ
	5	4	3	2	1	
ด้านจุดมุ่งหมายของหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา						
1. มีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับหลักการจิตตปัญญาศึกษา						
2. มีทักษะการปฏิบัติกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา						
3. มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา						
4. สามารถนำหลักการจิตตปัญญาศึกษา ไปประยุกต์ใช้ในการเรียนการสอนได้						
ด้านคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์						
5. รักและศรัทธาในวิชาชีพครู						
6. มีความรู้ ความสามารถด้านวิชาการ						
7. มีทักษะการถ่ายทอดความรู้						

รายการ	ระดับความต้องการ					ข้อเสนอแนะ
	5	4	3	2	1	
8. มีความรับผิดชอบ						
9. มีทักษะด้านเทคโนโลยี						
10. มีทักษะทางปัญญา						
11. มีความตระหนักรู้ในตนเอง						
12. มีจรรยาบรรณวิชาชีพ						
13. มีความเมตตากรุณา						
14. มีจิตสาธารณะ						
15. มีทักษะการคิด						
16. ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ทนสมัย						
17. เป็นแบบอย่างที่ดี						
ด้านเนื้อหา						
18. หลักการพื้นฐานจิตตปัญญาศึกษา						
19. การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง						
20. พลวัตกลุ่ม						
21. การเจริญสติ						
22. การศึกษาชุมชน						
23. การสนทนาอย่างลึกซึ้ง						
24. การออกแบบการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา						
25. ศาสตร์แห่งรูป						
26. ศาสตร์แห่งเสียง						
ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน						
27. สุนทริยสนทนา						
28. การเล่าเรื่อง						
29. การสะท้อนความคิด						
30. การฝึกสมาธิ						
31. กิจกรรมโยคะ						
32. การเขียนผังมโนทัศน์						
33. การวาดรูป						
34. กระบวนการกลุ่ม						

**แบบสัมภาษณ์เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร
รายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์**

จุดมุ่งหมาย

1. เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานที่จำเป็นในการพัฒนาหลักสูตร รายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
2. เพื่อศึกษาคุณลักษณะความเป็นครู และแนวการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิด

จิตตปัญญาศึกษา

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

- ☐ อธิการบดี ☐ คณบดี ☐ อาจารย์ผู้สอน ☐ ผู้ใช้บัณฑิต
- ☐ นักศึกษาครู ☐ อื่นๆ (ระบุ)

ชื่อ

1. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่สังคมพึงประสงค์ในยุคปัจจุบัน ควรมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2. จุดอ่อนของการผลิตบัณฑิตสาขาวิชาสังคมศึกษา คือ อะไรบ้าง ท่านมีข้อเสนอแนะอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

3. บริบทของสังคมในปัจจุบัน กระบวนการผลิตครูควรเน้นนโยบายเรื่องใดบ้าง

.....

.....

.....

4. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู (เห็นด้วย / ไม่เห็นด้วย) โปรดระบุเหตุผล

.....

.....

.....

.....

5. เนื้อหาสาระที่ควรกำหนดให้นักศึกษาคู เรียนเพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ ได้แก่ เรื่องใดบ้าง

.....

.....

.....

6. แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ในรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

7. แนวการวัดผลประเมินผลรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคู ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

**แบบสัมภาษณ์ความคิดเห็นต่อคุณลักษณะความเป็นครูตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
ของนักศึกษาฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู**

ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

☐ ครูพี่เลี้ยง

☐ อาจารย์นิเทศ

☐ อาจารย์ผู้สอน

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

ประเด็นการสัมภาษณ์

1. ด้านความตระหนักรู้ในตน หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง สามารถรับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความคิดของตนเอง สามารถตัดสินใจเลือกปฏิบัติตนสอดคล้องกับค่านิยม จริยธรรมที่ดีงาม ของสังคม มีเหตุผลในการแสดงพฤติกรรมของตน สามารถแก้ไขสถานการณ์ต่าง ๆ และสามารถปรับพฤติกรรมในสถานการณ์ที่ตนไม่พอใจได้อย่างเหมาะสม และถูกกาลเทศะ

นักศึกษามีคุณลักษณะดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

2. ด้านความเมตตากรุณา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วแสดงออกถึงความปรารถนาที่ต้องการให้บุคคลอื่นมีความสุขทั้งกายและใจ และต้องการให้บุคคลอื่นพ้นทุกข์ สามารถแสดงออกด้วยการช่วยเหลือ ทั้งทางกาย วาจาใจ และ ไม่เบียดเบียนใครร้ายต่อผู้อื่นในทุกรูปแบบ

นักศึกษามีคุณลักษณะดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

.....
.....
.....
.....
.....

3.จิตสาธารณะ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วกระทำที่แสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะสมบัติด้วยการเอาใจใส่เป็นธุระดูแล การเคารพสิทธิในการใช้ทรัพย์สินสมบัติส่วนรวมที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันของสังคม

นักศึกษามีคุณลักษณะดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

4. ด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ พฤติกรรมที่แสดงออกของบุคคลเมื่อพบกับสถานการณ์หรือขณะปฏิบัติการทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง แล้วสามารถกำหนดปัญหา กำหนดเป้าหมายการคิดอย่างถูกต้องทางระบุประเด็นการคิดได้ชัดเจน ประมวลข้อมูลทั้งข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิดทั้งทางกว้างทางลึก วิเคราะห์ข้อมูล เลือกข้อมูลและประเมินข้อมูลได้ ใช้หลักเหตุผลในการพัฒนาข้อมูลและเสนอคำตอบทางเลือกที่สมเหตุสมผลได้

นักศึกษามีคุณลักษณะดังกล่าวหรือไม่อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะ และความคิดเห็นอื่น ๆ เพิ่มเติม (โปรดระบุ)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ

คู่มือการสอน/แผนการจัดการเรียนรู้

หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

หลักการ

การผลิตบัณฑิตสาขาการศึกษาเป็นพันธกิจหลักของคณะครุศาสตร์ การพัฒนาหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของสังคมเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ สถาบันอุดมศึกษาจึงมีความจำเป็นต้องระดมสรรพกำลังในการพัฒนานวัตกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เรียกว่าสังคมอุดมปัญญา (Intellectual Society) การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู อีกทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพ มีหลักการดังนี้

1. ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ (humanistic value) เชื่อมมั่นว่ามนุษย์มีศักยภาพ ความสามารถ เรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง
2. กระบวนทัศน์องค์รวม (holistic paradigm) การศึกษาเชิงองค์รวมมีความสำคัญต่อพัฒนาการของบุคคล ทั้งในด้านปัญญา อารมณ์ สังคม ร่างกาย ศิลปะ ความคิดสร้างสรรค์และจิตวิญญาณ เน้นการใช้ปัญญาเชื่อมโยงระหว่างสรรพสิ่ง ส่งเสริมการเรียนรู้การเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมความเชื่อมโยงและการบูรณาการผสานสรรพศาสตร์
3. จิตตปัญญาศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ด้วยใจอย่างไคร่ครวญ มุ่งพัฒนาความเป็นมนุษย์จากภายในจิตใจ ปลุกฝังให้เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง มีความเมตตากรุณา มีจิตสาธารณะและการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ การนำปรัชญาและศาสนธรรมมาพัฒนาจิตใจจนมีสติปัญญาสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุลเกิดประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นสังคมส่วนรวม

แนวคิดทฤษฎีพื้นฐานการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

การพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู ประกอบด้วย แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นกรอบพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา

ใช้แนวคิดของ ทาบา ไทเลอร์ โอลิวา Oliva Model เซเลอร์ อเล็กซานเดอร์ และเลวิส วิชัย วงษ์ใหญ่ สรุปขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรในครั้งนี้มี 4 ขั้นตอนคือ 1.ขั้นสำรวจข้อมูลพื้นฐาน 2.ขั้นออกแบบและพัฒนาหลักสูตร 3.ขั้นการทดลองใช้หลักสูตร 4.ขั้นการประเมินและปรับปรุงหลักสูตร

2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์

ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกฎหมาย นโยบาย ปรัชญา แนวคิดเกี่ยวกับการอุดมศึกษาของไทย และสำรวจแนวความคิดของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับผลิตบัณฑิตครู และจากการสัมภาษณ์ผู้บริหารและผู้ใช้ครูเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ การวิเคราะห์ข้อมูลมีกรอบแนวคิดต่าง ๆ ได้แก่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 พระราชบัญญัติครูและบุคลากรทางการศึกษา พ.ศ. 2545 ปรัชญาการอุดมศึกษาไทย กรอบมาตรฐาน คุณวุฒิอุดมศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2552 คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา คุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ของคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างคุณลักษณะครูที่พึงประสงค์ สรุปคุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ในการวิจัยครั้งนี้มี 4 ด้านคือ 1.ความตระหนักรู้ในตนเอง 2.ความเมตตากรุณา 3.จิตสาธารณะ 4.การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3. แนวคิดเกี่ยวกับจิตตปัญญาศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์เอกสารและเข้าร่วมฝึกอบรมปฏิบัติการเกี่ยวกับกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา มีแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หลักการพื้นฐานกระบวนการเรียนรู้จิตตปัญญาศึกษา 7C's ปรัชญาและหลักการพื้นฐานของกระบวนการจิตตปัญญาศึกษา ความเชื่อในความเป็นมนุษย์ (humanistic value) กระบวนทัศน์องค์รวม (holistic paradigm) ทฤษฎีรูปตัว U (U – Theory Otto Schamer) ลำดับขั้นความต้องการของมาสโลว์ (Maslow's Needs Hierachy) สุนทรียสนทนา (Dialogue) นิเวศภาวนา (Eco – Quest) โยคะ สุนทรียศิลป์ คุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การเสริมสร้างคุณลักษณะตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

1. ขั้นศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน (Analysis of Foundation) = AF

เป็นการสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับปรัชญา จิตวิทยา การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ปัญหาความต้องการจำเป็น

2. ขั้นตอนออกแบบและพัฒนาหลักสูตร (Design and development) = DD

เป็นการออกแบบกำหนดรูปแบบหลักสูตร การกำหนดจุดมุ่งหมาย การเลือกเนื้อหา การเลือกและออกแบบกิจกรรม การเลือกและออกแบบวิธีการวัดและประเมินผลแล้วจึงพัฒนาหลักสูตรฉบับร่าง

3. ขั้นการสรรค์สร้างประสบการณ์ (Construction of Experiences) = CE

เป็นขั้นการนำหลักสูตรไปใช้โดยผ่านกิจกรรม สรรค์สร้างประสบการณ์ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา ได้แก่สุนทรียสนทนา สะท้อนความคิด สุนทรียศิลป์ ศาสตร์แห่งรูป ศาสตร์แห่งเสียง ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว อาสาพัฒนา การศึกษาชุมชน นิเวศาวนา

4. ขั้นการสะท้อนข้อมูลจากการพัฒนาหลักสูตร (Reflection) = R

เป็นการประเมินและสะท้อนข้อมูลด้านต่างๆตามองค์ประกอบของหลักสูตร ได้แก่ หลักการ จุดมุ่งหมาย เนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอนและการวัดและประเมินผล

กระบวนการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาที่ผู้วิจัยสังเคราะห์เพื่อใช้ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้

สามารถสรุปเป็นขั้นตอนที่สำคัญ 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง (Mindfulness = m) เป็นการสร้างความตระหนักรู้ในตนของผู้เรียน มีสติ และสมาธิ จัดบรรยากาศห้องเรียนให้มีบรรยากาศสงบ เย็น มีเสียงเพลงบรรเลงเกี่ยวกับเสียงธรรมชาติ นกร้อง สายลม น้ำไหล ผู้สอนสนทนากับผู้เรียนในบรรยากาศคล้อยตามมิตร เกี่ยวกับความคิด ความงามของสรรพสิ่ง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้ (Information = I) เป็นการให้ความรู้ หลักการ แนวคิดพื้นฐานของศาสตร์ต่างๆ ตามหลักหลักการการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง และหลักการพื้นฐานตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ขั้นที่ 3 สรรค์สร้างประสบการณ์จากกิจกรรม (Learning Experiences = LE) เป็นการร่วมปฏิบัติกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาได้แก่

1. เรียนรู้ผ่านความสงบนิ่ง
2. เรียนรู้ผ่านการเคลื่อนไหว
3. เรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสร้างสรรค์
4. เรียนรู้ผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม
5. เรียนรู้ผ่านกระบวนการเชิงสัมพันธ์
6. เรียนรู้ผ่านกระบวนการสัมผัสหลังของธรรมชาติ หรือศาสนธรรม

ขั้นที่ 4 การสะท้อนความคิดจากการจัดกิจกรรม (Reflection = R) เป็นการประเมินผู้เรียน ระหว่างการดำเนินกิจกรรม โดยการประเมินตนเองและประเมินโดยกลุ่มเพื่อน (Group Reflection) และการประเมินหลังการจัดกิจกรรม โดยการประเมินตนเอง (Self Reflection) มีการบันทึกผลการเรียนรู้ (Journal writing) และประเมินโดยผู้สอน กระบวนการขับเคลื่อนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชั้นเรียน

1. สร้างความตระหนักในตน (Awareness)
2. สร้างเสริมประสบการณ์ (Enhancement = E)
3. การสะท้อนตรวจสอบความคิด (Checking = C)

ปัจจัยกำหนดการนำหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาไปใช้

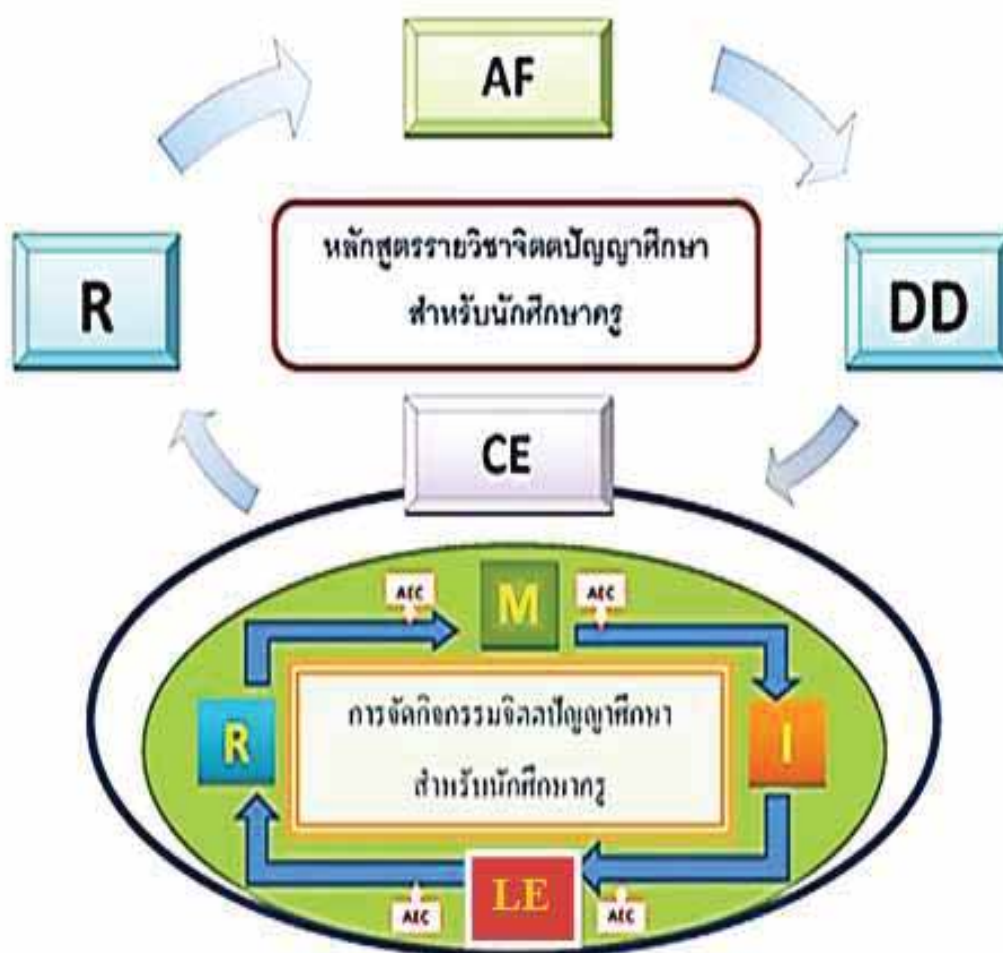
ผู้สอน

1. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาหลักสูตร
2. มีความศรัทธาในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
3. มีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติและพัฒนามิติทางจิตตปัญญาศึกษา
4. คำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และบริบททางสังคม พหุวัฒนธรรม
5. ประเมินและปรับปรุงตัวเองอยู่เสมอ

ผู้เรียน

1. มีความศรัทธาในแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
2. นักศึกษาทุกสาขาวิชาที่สนใจการเรียนรู้เพื่อการเข้าใจตนเองตามหลักการพื้นฐานแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา สำหรับนักศึกษาครู

จุดมุ่งหมายของรายวิชา

1. เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ ความหมาย ความสำคัญ หลักการ ความเป็นมาของ หลักการพื้นฐานการปฏิบัติตนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
2. เพื่อให้นักศึกษาเกิดทักษะการปฏิบัติตามหลักการของจิตตปัญญาศึกษา จากกิจกรรม การเจริญสติ นิเวศภาวนา โยคะ สุนทรียสนทนา กระบวนการเชิงสร้างสรรค์และกิจกรรมอาสา
3. เพื่อให้นักศึกษา มีทักษะการสะท้อนคิดใคร่ครวญคิดอย่างหลากหลายวิธี สามารถ เชื่อมโยงเหตุปัจจัยบูรณาการศาสตร์ต่างๆ รู้วิธีการแก้ปัญหา ผ่านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
4. เพื่อให้นักศึกษามีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ด้านการตระหนักรู้ในตน ความเมตตา กรุณา การมีจิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
5. เพื่อให้นักศึกษาสามารถนำหลักการ กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้

วัตถุประสงค์ในการพัฒนารายวิชา

เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจและแนวปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาหรือ พัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้มีความศรัทธาในความเป็นมนุษย์ใฝ่เรียนใฝ่รู้ ฝึกฝนตนเองให้สมดุลทั้งกาย ใจ และจิตวิญญาณ นำความรู้ทักษะ ความสามารถไปใช้ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ต่อบุญญา ความรักความเมตตา ทั้งระดับบุคคล ชุมชน และสังคมบนพื้นฐานและสอดคล้องกับบริบททาง สังคม และวัฒนธรรม

คำอธิบายรายวิชา

ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา หลักการ ของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นการศึกษาที่ทำให้รู้จักของตนเอง เข้าถึงความจริงทำให้เปลี่ยนมุมมองเกี่ยวกับโลกและผู้อื่นเกิด ปัญญาและสันติสุข ตามหลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การมีประสบการณ์ตรงผ่านการ ปฏิบัติ การเจริญสติ นิเวศภาวนา โยคะ สุนทรียสนทนา การศึกษาชุมชน กระบวนการเชิง สร้างสรรค์ การนำหลักการพื้นฐานของกระบวนการเรียนรู้ จิตตปัญญาศึกษาไปประยุกต์ใช้ในการ เรียนการสอนเพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความตระหนักรู้ในตน ความเมตตากรุณาการมี จิตสาธารณะ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

ผลการเรียนรู้ของนักศึกษา

1. คุณธรรม จริยธรรม

1.1 คุณธรรม จริยธรรมที่ต้องพัฒนา

พัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้มีความศรัทธาในความเป็นมนุษย์ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ ฝึกฝนตนเองอย่างต่อเนื่อง และสมดุลทั้งร่างกาย จิตใจ นำความรู้ ความสามารถทักษะใฝ่พัฒนาตนเอง สังคม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ดังนี้

1. มีความตระหนักรู้ในตน
2. มีความเมตตากรุณา
3. มีจิตสาธารณะ
4. มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
5. มีความรับผิดชอบ
6. มีระเบียบวินัย
7. มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ

1.2 วิธีการสอนที่จะใช้พัฒนาการเรียนรู้

การบรรยาย การวิเคราะห์ วิพากษ์ การฝึกปฏิบัติ กระบวนการกลุ่ม การอาสาพัฒนาชุมชน กระบวนการสร้างสรรค์ สุนทรียสนทนา การแก้ปัญหาเป็นฐาน การทำโครงการ

1.3 วิธีการประเมินผล

1. การประเมินตนเอง
2. การประเมินการปฏิบัติ
3. การสังเกตพฤติกรรม
4. การทดสอบ

2. ความรู้

2.1 ความรู้ที่จะได้รับ

มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมาของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา พื้นฐานการปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

2.2 วิธีการสอน

บรรยาย สาธิต ฝึกปฏิบัติ วิเคราะห์ วิพากษ์ อภิปราย การแก้ปัญหา (Problem based) การทำโครงการงาน (project based) การวิจัย (research based) การสืบค้น ฝึกการคิดอย่างหลากหลายวิธี และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ การปฏิบัติภาคนาม

2.3 วิธีการประเมินผล

1. การสังเกตพฤติกรรม
2. การประเมินตนเอง
3. ประเมินจากการปฏิบัติ
4. ประเมินจากการเขียนรายงาน
5. แบบทดสอบ

3. ทักษะทางปัญญา

3.1 ทักษะทางปัญญาที่ต้องพัฒนา

พัฒนาความเป็นมนุษย์จากภายในจิตใจ ปลุกฝังให้เกิดความตระหนักรู้ ความเมตตา กรุณา จิตสำนึกต่อส่วนรวม มีทักษะการคิดที่หลากหลายวิธี เข้าถึงความจริงของธรรมชาติ การนำปรัชญา และศาสนาธรรมมาพัฒนาจิตใจ จนมีสติ เกิดปัญญาสามารถเชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในชีวิตได้อย่างสมดุล

3.2 วิธีการสอน

การฝึกปฏิบัติ การเจริญสติ นิเวศภาวนา การสนทนาอย่างลึกซึ้ง การสะท้อนคิด กิจกรรมโยคะ กิจกรรมสร้างสรรค์ การวิเคราะห์ การปฏิบัติภาวนา

3.3 วิธีการประเมินผลทักษะทางปัญญาของนักศึกษา

1. สังเกตพฤติกรรม
2. การประเมินตนเอง
3. แบบทดสอบ
4. ประเมินจากการเขียนรายงาน

4. ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบ

4.1 ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบที่ต้องพัฒนา

1. พัฒนาทักษะในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนด้วยกัน
2. พัฒนาทักษะการตระหนักรู้ในตน และเรียนรู้ผู้อื่น การรับผิดชอบต่อบุคคล สังคม และธรรมชาติ

4.2 วิธีการสอน

1. กระบวนการกลุ่ม การวิเคราะห์ อภิปรายประเด็นต่างๆ โครงการ
2. มอบหมายงานเป็นกลุ่ม , และรายบุคคล, กิจกรรมนิเวศภาวนา , กิจกรรมอาสาพัฒนา

4.3 วิธีการประเมินผล

1. สังเกตพฤติกรรมการทำงานกลุ่ม
2. ประเมินชิ้นงาน รายงาน
3. การประเมินตนเอง
4. แบบทดสอบ

5. ทักษะการวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

5.1 ทักษะการวิเคราะห์ การสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศที่ต้องพัฒนา

1. พัฒนาทักษะการสื่อสาร การพูด การฟัง การเขียน การอภิปราย การเขียน
รายงานตนเอง
2. พัฒนาทักษะการคิด วิเคราะห์ การคิดแก้ปัญหา การคิดอย่างมีวิจารณญาณ
3. พัฒนาทักษะการสืบค้นข้อมูล การใช้โปรแกรมต่างๆ เพื่อการศึกษา ค้นคว้า
เพิ่มเติม
4. พัฒนาทักษะการนำเสนอ การใช้แผนผัง แผนภูมิ กราฟิกต่างๆ

5.2 วิธีการสอน

1. การมอบหมายงาน การศึกษาค้นคว้าข้อมูลด้วยตนเองจากแหล่งวิทยาการต่างๆ
2. การนำเสนอผลงาน โดยวิธีการ เครื่องมือ หรือเทคโนโลยีที่เหมาะสม

5.3 วิธีการประเมินผล

1. ประเมินจากชิ้นงาน
2. ประเมินจากการนำเสนอผลงาน วิธีการนำเสนอ

6. ทักษะการจัดการเรียนรู้

6.1 ทักษะการจัดการเรียนรู้

1. พัฒนาทักษะการออกแบบการจัดการเรียนรู้
2. นำหลักการวิธีการ สอดแทรก กิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสู่ชั้นเรียนได้
3. ฝึกปฏิบัติการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้และการนำไปใช้

6.2 วิธีการสอน

1. การสาธิต
2. การฝึกปฏิบัติ
3. การนำเสนอ

6.3 วิธีการประเมินผล

1. การสังเกตพฤติกรรม
2. ประเมินแผนการจัดการเรียนรู้

โครงสร้างเนื้อหาและแนวการจัดกิจกรรม

1. แผนการสอน				
ครั้งที่	หัวข้อ /รายละเอียด	ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนการสอน /สื่อที่ใช้	ผู้สอน
1 6 พ.ย.53	การปฐมนิเทศ - แนะนำรายวิชา -แนวการจัดการเรียนการสอน -ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา ของแนวคิด จิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย	4	-ปฐมนิเทศ แนวการจัดการเรียน การสอน -แจกแนวการสอนรายวิชา -กิจกรรมเตรียมความพร้อม เจริญ สตיותกับตนเอง Check in -นำเสนอ ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา ของแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา ในประเทศไทย - -สะท้อน คิด ใคร่ครวญสิ่งที่ได้ เรียนรู้ ผ่านกิจกรรมสุนทรียสนทนา Check out -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติสื่อ การสอน -Power Point - เอกสารประกอบการสอน	
2 13 พ.ย. 53	พื้นฐานการเรียนรู้ ตามแนวคิด จิตตปัญญา 7 ประการ 1. การพิจารณาด้วยใจอย่าง ใคร่ครวญ 2. ความรัก ความเมตตา 3. การเชื่อมโยงสัมพันธ์ 4. การเผชิญความจริง 5. ความต่อเนื่อง 6. ความมุ่งมั่น 7. ชุมชนแห่งการเรียนรู้		กิจกรรม Who am I -เตรียมความพร้อม เจริญสตיותกับ ตนเอง Check in -พัฒนากระบวนการทักสินใหม่ เรื่อง พื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา -ปฏิบัติกิจกรรม Who am I -กิจกรรมสุนทรียทางสิ่งที่ได้เรียนรู้ และปฏิบัติ -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้และปฏิบัติสื่อ การสอน -Power Point -เอกสารประกอบการสอน	

ครั้งที่	หัวข้อ /รายละเอียด	ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้	ผู้สอน
3 20 พ.ย. 53	สุนทรียสนทนาในจิตตปัญญา ศึกษา -แนวคิดและหลักการของ กิจกรรมสุนทรียสนทนา -คุณค่าและประโยชน์ -การปฏิบัติกิจกรรมสุนทรีย สนทนา	4	-กิจกรรมการเรียนรู้ความแตกต่าง -เตรียมความพร้อม เจริญสติอยู่กับ ตนเอง Check in -บรรยายหลักการ แนวคิดของ กิจกรรมสุนทรียสนทนา -ฝึกปฏิบัติสุนทรียสนทนา โดยจับคู่ สนทนาตามประเด็นที่กำหนด -สลับบทบาทระหว่างผู้พูดและผู้ฟัง -สุนทรียสนทนา สรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหา สาเหตุ Check out -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้หลังการทำ กิจกรรม -Power Point หลักการแนวคิด เกี่ยวกับสุนทรียสนทนา	
4 27 พ.ย. 53	สุนทรียสนทนา (ต่อ) หลักการพื้นฐาน -ความเท่าเทียมกัน -การเรียนรู้จากกันและกัน -การคิดคำนึงอย่างใคร่ครวญ คุณลักษณะทางจิตใจ -เมตตากรุณา -ตระหนักรู้ในคุณค่าของมนุษย์ -จิตสาธารณะ คุณลักษณะทางปัญญา -ทักษะทางภาษา -การมีเหตุผล -มิติสัมพันธ์ -มนุษย์สัมพันธ์ -การเข้าใจตนเอง	4	กิจกรรมสุนทรียสนทนา -เตรียมความพร้อม เจริญสติอยู่กับ ตนเอง Check in -ฝึกการพูดอย่างมีสติ และสมาธิ ใคร่ตรงและใคร่ครวญ โดยคำนึงถึงผู้ฟังและผู้อื่น -ฝึกการแสดงออก โดยใช้ กระบวนการกลุ่ม ,ประเด็นสนทนา -ประสบการณ์ความทุกข์หรือ ความสุข -ประสบการณ์ปัญหาในชั้นเรียน -Power Point -กรณีตัวอย่าง	

ครั้งที่	หัวข้อ /รายละเอียด	ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้	ผู้สอน
5 4 ธ.ค. 53	ฝึกสมาธิ -การฟังอย่างมีสติ -การสวดมนต์อย่างมีสติ -การเดินอย่างมีสติ -การผ่อนคลายด้วยเสียงดนตรี ฝึกการมีสติ (ตระหนักรู้) 5 ประการ 1. ความเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น 2. การให้ทาน 3. การส่ำรวมในกาม 4. การรู้จักฟัง รู้จักพูด 5. การบริโภคด้วยปัญญา	4	กิจกรรมผ่อนคลาย ตระหนักรู้ -เตรียมความพร้อม เจริญสติอยู่กับตนเอง Check in -ฝึกสมาธิโดยการผ่อนคลายด้วยเสียงดนตรี -สนทนาสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการฟังเสียงดนตรี -สนทนาประเด็นการตระหนักรู้ 5 ประการ -ฝึกสมาธิจากการสวดมนต์ -อภิปรายความสำคัญ และผลที่ได้รับ 5 ประการ -ฝึกสมาธิจากการกำหนดลมหายใจและการมีสติ -ฝึกสมาธิจากการเดิน -Power Point -ซีดีเพลง	
6 11 ธ.ค. 53	ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว หลักการ -สัมผัสความงามด้วยการเคลื่อนไหว คุณลักษณะทางจิตใจ -มีสมาธิ ,จิตใจอ่อนโยน คุณลักษณะทางปัญญา -ภาษา ศิลปะ มิติสัมพันธ์ เหตุผล มนุษย์สัมพันธ์ -คุณค่าของโยคะกับการพัฒนามนุษย์	4	กิจกรรมโยคะ -เตรียมความพร้อม เจริญสติอยู่กับตนเอง Check in -อธิบายความรู้ ความเข้าใจ ข้อควรทราบเกี่ยวกับการฝึกโยคะ อาสนะ -การเตรียมความพร้อมของร่างกาย -ฝึกโยคะ อาสนะ -อาสนะในท่านั่ง -อาสนะในท่านอน -อาสนะในท่ายืน -อภิปรายสิ่งที่ได้เรียนรู้และปัญหาอุปสรรคจากการปฏิบัติ Check out -Power Point -เอกสารประกอบการสอน	

ครั้งที่	หัวข้อ /รายละเอียด	ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้	ผู้สอน
9 18 ธ.ค. 53	พลวัตกลุ่ม -ความหมาย ความสำคัญ -คุณค่าและประโยชน์ - ต่อตนเอง - ต่อส่วนรวม	4	กิจกรรมพลังกลุ่ม -กระบวนการกลุ่ม -กิจกรรมเกม “กล่องไม้สร้างพลัง” -การสะท้อนคิด -การคิดใคร่ครวญ กิจกรรมเกม“สามเหลี่ยมมหัศจรรย์” -กระบวนการกลุ่ม -วิเคราะห์คุณค่าของการให้ การทำงานเป็นทีม สุนทรียสนทนาสิ่งที่ได้เรียนรู้ ปัญหาอุปสรรค -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้หลังการทำกิจกรรม	
10 25 ธ.ค. 53	สุนทรียศิลป์ หลักการของกิจกรรมสุนทรียศิลป์ -ทัศนศิลป์ (ศาสตร์แห่งรูป) -การปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ - การมีสมาธิ - จิตใจอ่อนโยน - มิติสัมพันธ์	4	กิจกรรมสุนทรียศิลป์ -เตรียมความพร้อม เจริญสติอยู่กับตนเอง Check in -บรรยายหลักการของสุนทรียศิลป์ ทัศนศิลป์ (ศาสตร์แห่งรูป) -ปฏิบัติกิจกรรมภาพโดนใจ -วิเคราะห์ให้เหตุผลของการเลือกภาพ ในสองความรู้สึก คือ เหตุผลของการชอบ และเหตุผลของการไม่ชอบ -กิจกรรม “สื่อความรู้สึกจากใจสู่ภาพ” -ปฏิบัติกิจกรรมวาดภาพระบายสี -สุนทรียสนทนาภาพวาดของตน -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้หลังการทำกิจกรรม	

ครั้งที่	หัวข้อ /รายละเอียด	ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้	ผู้สอน
11 15 ม.ค. 54	สุนทรียศิลป์ -ดนตรี)ศาสตร์แห่งเสียง(-สัมผัสความงามด้วยการฟัง เสียง -ฝึกฟังเสียงจากธรรมชาติและ เสียงดนตรี -การมีสมาธิ -การมีจิตใจอ่อนโยน มีมิติสัมพันธ์	4	กิจกรรมดนตรี (ศาสตร์แห่งเสียง) -เตรียมความพร้อม เจริญสตินอยู่กับ ตนเอง Check in -บรรยายหลักการของสุนทรียศิลป์ ดนตรี(ศาสตร์แห่งเสียง) -ฝึกฟังเสียงจากธรรมชาติ (เสียงคลื่น ,น้ำไหล ,สายลม ,นกร้อง) -ฝึกฟังเสียงจากดนตรีคลาสสิก -ฝึกวิเคราะห์อารมณ์ ความรู้สึก การ รับรู้จากภายใน การอบอุ่นต่อ ธรรมชาติ -สุนทรียสนทนาสิ่งที่ได้เรียนรู้ หลังจากทำกิจกรรม สื่อการสอน -เทปคลาสสิก ซีดีเพลง -Power Point -เอกสารประกอบการสอน	
12 22 ม.ค. 54	การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง -ความหมายและเป้าหมาย -องค์ประกอบ -การใคร่ครวญ -การแลกเปลี่ยนทางความคิด	4	กิจกรรม จุดเปลี่ยน “สายธารชีวิต” -กระบวนการกลุ่ม -เตรียมความพร้อม เจริญสตินอยู่กับ ตนเอง Check in -การทบทวนตนเอง -การเปิดใจ การยอมรับการไว้วางใจ -สะท้อนคิด วิเคราะห์ ใคร่ครวญ ประสบการณ์ของตน -สุนทรียสนทนา สิ่งที่ได้เรียนรู้และ ปฏิบัติ -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้หลังจากทำ กิจกรรม สื่อการสอน Power Point -เอกสารประกอบการสอน	

ครั้งที่	หัวข้อ /รายละเอียด	ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้	ผู้สอน
13 29-30 ม.ค. 54	นิเวศภานา/อาสาพัฒนา -ความหมาย ความสำคัญ กระบวนการเรียนรู้ในนิเวศ ภาวนา -การศึกษาอารยวิถีในชุมชน การเรียนรู้และการอยู่กับ ธรรมชาติ -การอยู่ร่วมกับบุคคลในสังคม	12	กิจกรรม “ภาคสนามการสำรวจ ชุมชน” -เตรียมความพร้อม เจริญสติอยู่กับ ตนเอง Check in -การออกสำรวจพื้นที่ สัมผัสวิถีชีวิต ชุมชน สถาปนาภูมิศาสตร์อาชีพ ศิลปวัฒนธรรม -สุนทรียสนทนา ประสบการณ์ มี จิตอาสา คุณค่าที่เกิดขึ้น -วางแผนปฏิบัติกิจกรรมโครงการ อาสาพัฒนาชุมชนโดยนำแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมา ประยุกต์สู่การปฏิบัติ -สุนทรียสนทนาสิ่งที่ได้เรียนรู้และ ปฏิบัติ -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้หลังจากทำ กิจกรรม สื่อการสอน -แหล่งเรียนรู้ชุมชน -เอกสารประกอบการสอน	

ครั้งที่	หัวข้อ /รายละเอียด	ชั่วโมง	กิจกรรมการเรียนรู้การสอน /สื่อที่ใช้	ผู้สอน
14 5 ก.พ. 54	การนำแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษา สู่การเรียนรู้การสอน -หลักการ เป้าหมายการพัฒนา ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ -วิธีการสอดแทรกกิจกรรมการ เรียนรู้ด้วยใจอย่างใคร่ครวญ	4	การออกแบบการจัดการเรียนรู้ -เตรียมความพร้อม เจริญสติอยู่กับ ตนเอง Check in -กระบวนการกลุ่ม -ประมวลกระบวนการ ,กิจกรรม ตามแนวคิดจิตตปัญญา -ฝึกการเขียนแผนการจัดการรู้ -นำเสนอผลงาน วิพากษ์ผลงาน -สุนทรียสนทนาสิ่งที่ได้เรียนรู้และ ปฏิบัติ Check out สื่อการสอน -Power Point -เอกสารประกอบการสอน	
15 12 ก.พ. 54	การสะท้อนคิด Reflection -การสร้างสมาธิ -การทบทวนผลที่เกิดขึ้นกับ ตนเองทั้งด้านจิตใจและด้าน ปัญญา -การวิเคราะห์ภาพรวม -การค้นหาข้อสรุป	4	-กิจกรรมสะท้อนคิด -กระบวนการกลุ่ม -บรรยายเหตุการณ์โดยให้ผู้เรียน ระลึกถึงเหตุการณ์ที่ปฏิบัติกิจกรรม สุนทรียสนทนา -กิจกรรมบรรยายความรู้สึก -บอกความคิด ความรู้สึกจากการ เล่นเกม ต่อภาพ “จิ๊กซอว์ห้าชิ้น” -กระบวนการกลุ่มสุนทรียสนทนา สิ่งที่ได้เรียนรู้ปัญหา อุปสรรค Check out -บันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้หลังการทำ กิจกรรม	
16 19 ก.พ. 54	สอบปลายภาค			

แผนการจัดการเรียนรู้

เรื่อง การปฐมนิเทศการจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ คำอธิบายรายวิชา แนวการจัดกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา การวัดและการประเมินผล คุณลักษณะที่พึงประสงค์ ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา

ความคิดรวบยอดหลัก

คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาและกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF)

สาระการเรียนรู้

1. แนวการสอนรายวิชา จิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
2. ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมาของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. อธิบาย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ แนวการจัดกิจกรรม การวัดและการประเมินผลรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครูได้
2. อธิบาย ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมาของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทยได้

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สบนิ่งอยู่กับตนเอง

1. เตรียมความพร้อมเจริญสติสงบนิ่งอยู่กับตนเองโดยให้ระลึกถึงคุณงามความดีที่ได้ปฏิบัติมากำหนดลมหายใจเข้าออกช้าๆ
2. ผู้สอนแจกเอกสารแนวการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษา
3. อธิบายจุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อหาสาระ แนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การวัดการประเมิน

4. อภิปรายซักถามเกี่ยวกับแนวการสอน

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

1. ผู้สอนนำเสนอประเด็นทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง การจัดการศึกษา คุณลักษณะของบุคคลในยุคปัจจุบัน ปัญหาความคาดหวังเกี่ยวกับคุณลักษณะที่สังคมพึงประสงค์ คุณธรรมจริยธรรมของบุคคลในสังคมแนวทางในการพัฒนา

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. แบ่งนักศึกษาออกเป็น 4 กลุ่ม มอบหมายให้นักศึกษาศึกษาเอกสารและสรุปสาระสำคัญในประเด็น ดังนี้

- กลุ่มที่ 1 ความหมาย ความสำคัญของจิตตปัญญาศึกษา
- กลุ่มที่ 2 ความเป็นมาของแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย
- กลุ่มที่ 3 หลักการแนวปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา
- กลุ่มที่ 4 แนวทางการขับเคลื่อนจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย

2. ให้นักศึกษานำเสนอสาระสำคัญที่ศึกษา
3. ผู้สอนสรุปบทเรียนโดยสื่อ Power Point

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการทำกิจกรรม

1. ผู้สอนเสนอประเด็นคำถามนำเพื่อการสะท้อนคิด
 - 1.1 ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีลักษณะอย่างไร
 - 1.2 หลักการตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา กล่าวถึงเรื่องใดบ้าง
 - 1.3 การไตร่ตรอง ใคร่ครวญ ทบทวนส่งผลได้อย่างไร
 - 1.4 การเปลี่ยนแปลงจากภายในส่งผลต่อพฤติกรรมอย่างไร
2. ให้นักศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันและกันในชั้นเรียน
3. ให้นักศึกษาสงบนิ่ง ผ่อนคลาย มีสมาธิ ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ในวันนี้
4. ให้นักศึกษาเขียนบันทึกผลการเรียนรู้
5. แบ่งกลุ่มและศึกษากลุ่มละ 5 – 6 คน (ตามสมัครใจ) ให้แต่ละคนพูดความในใจสิ่งที่เรียนรู้จากภายในใจโดยใช้ Talking stick เป็นอุปกรณ์แสดงสัญลักษณ์การพูด

สื่ออุปกรณ์

1. Power Point
2. เอกสารประกอบการสอน
3. แนวการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู
4. แบบบันทึกผลการเรียนรู้

การวัดผลประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. อธิบาย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อหา สาระ แนวการจัด กิจกรรม การวัดและการ ประเมินผลรายวิชาจิตต ปัญญาศึกษาสำหรับ นักศึกษาครู	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกต พฤติกรรม 2. แบบบันทึก ผลการจัดการ เรียนรู้	1. นักศึกษา	1. นักศึกษา อธิบาย จุดมุ่งหมาย วัตถุประสงค์ เนื้อหา สาระ แนวการจัด กิจกรรม การวัดและการ ประเมินผลรายวิชาจิตต ปัญญาศึกษาสำหรับ นักศึกษาครู

ตั้งชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
2. อธิบาย ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา ของแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษาในประเทศไทยได้	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกต พฤติกรรม 2. แบบบันทึก ผลการเรียนรู้	1. นักศึกษา	1. นักศึกษาสามารถ อธิบาย ความหมาย ความสำคัญ ความเป็นมา ของแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษาในประเทศไทยได้

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (Weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุง

.....

.....

.....

.....

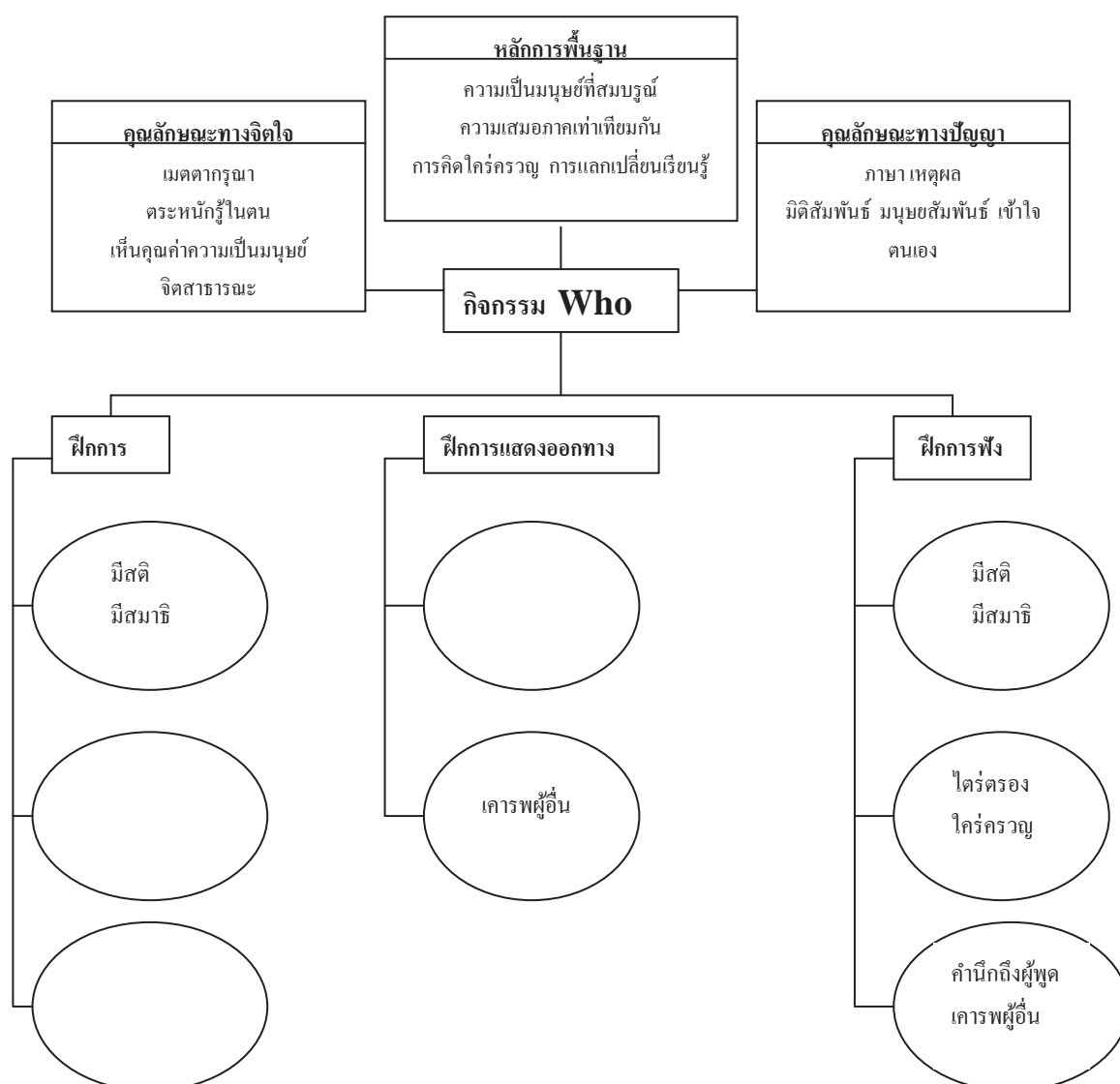
แผนการจัดการเรียนรู้

เรื่อง พื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากภายในจิตใจ เข้าใจสรรพสิ่ง เชื่อมโยงศาสตร์ต่างๆ สู่การพัฒนาตน สังคม บนพื้นฐานแห่งความรัก ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และธรรมชาติ

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

1. พื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา 7 ประการ
 - 1.1 การฟังสนทนาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ
 - 1.2 ความรักความเมตตา
 - 1.3 การเชื่อมโยงสัมพันธ์
 - 1.4 การเผชิญความจริง
 - 1.5 ความต่อเนื่อง
 - 1.6 ความมุ่งมั่น
 - 1.7 ชุมชนแห่งการเรียนรู้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. รู้เข้าใจหลักการพื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา 7 ประการได้
2. ปฏิบัติกิจกรรม Who am I ได้

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สบโน้มนำอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อมโดยให้ผู้เรียนเจริญสติปัญญายู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

ผู้สอนบรรยายหลักการพื้นฐานตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษาโดยใช้ Power Point

ประกอบการบรรยาย

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

ผู้สอนให้นักศึกษาปฏิบัติกิจกรรม Who am I

1. ผู้สอนสนทนากับนักศึกษาเกี่ยวกับวิธีดำเนินชีวิตของมนุษย์และใช้คำถามชวนคิดแก่นักศึกษา ดังนี้

1.1 มีเรื่องราวหรือเหตุการณ์อะไรบ้างที่มีอิทธิพลต่อตัวเราส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของชีวิตทั้งในด้านดีและด้านไม่ดี

1.2 ให้นักศึกษาทบทวนเหตุการณ์ในชีวิตนักศึกษา 2 – 3 ปี ที่ผ่านมามีเรื่องใดบ้างที่ทำให้นักศึกษามีความสุขหรือทุกข์ที่สุด และสำรวจตนเองว่าสิ่งที่เป็นจุดแข็งคืออะไร อะไรคือสิ่งที่เราภูมิใจ

1.3 มีเหตุการณ์ใดบ้างที่เป็นจุดอ่อนของนักศึกษาที่เป็นจุดสะท้อนใจอยากปรับปรุงแก้ไขทั้งกับตนเอง พ่อแม่ พี่น้อง หรือครูอาจารย์

2. ให้นักศึกษาจับคู่สนทนา โดยมีกติกา คือ 1. คู่สนทนาเล่าและฟังอย่างมีสติและตั้งใจ ฟังอย่างมีสมาธิ 2. ต้องไม่นำเอาเรื่องที่ฟังไปเล่าต่อหรือตำหนิเพื่อนลับหลัง 3. ให้เวลาเล่าเรื่องคนละ 20 นาที โดยเริ่มให้ผู้สนทนาคนที่ 1 เป็นผู้เล่าก่อน

3. ให้นักศึกษาสลับกับสนทนา โดยคู่สนทนาคนที่ 2 เป็นผู้เล่า

4. ให้นักศึกษาสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเชื่อมโยงความรู้ ความคิด ประสบการณ์ของตนกับคู่สนทนา

5. ให้นักศึกษาทุกคนนั่งสมาธิอยู่กับตนเองใคร่ครวญเรื่องราวที่ได้รับฟังเพื่อให้เกิดความเข้าใจในตนเอง เข้าใจผู้อื่นเกิดความไว้วางใจ สังเกตความไว้วางใจและการเปิดใจยอมรับฟังผู้อื่น

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. ให้นักศึกษานำสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติกิจกรรม Who am I

2. ให้นักศึกษาเขียนผังมโนทัศน์หรือวาดภาพที่แสดงถึงความคิดรวบยอดที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ในครั้งนี้

3. ให้สมาชิกทุกคนนำเสนอผังมโนทัศน์หรือภาพวาดโดยอธิบายความรู้สึกวิธีคิดก่อนเขียนเป็นชิ้นงานและอธิบายเหตุผล

4. ให้สมาชิกทุกคนนั่งเป็นวงกลมผลัดกันพูดความรู้สึกสิ่งที่ได้เรียนรู้โดยใช้ Talking - stick

5. ให้สมาชิกทุกคนเขียนบันทึกผลการเรียนรู้

สื่อ อุปกรณ์

1. Power Point

2. กิจกรรม Who am I

3. ใบงาน

3.1 ใบงานที่ 1 แบบบันทึกการเรียนรู้

3.2 ใบงานที่ 2 ผังมโนทัศน์

4. เอกสารประกอบการสอน

การวัดผลประเมินผล

ตั้งชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. มีความรู้ความเข้าใจหลักการพื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้	1. นักศึกษา	1. นักศึกษามีความรู้เข้าใจหลักการพื้นฐานการเรียนรู้ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา 7 ประการ
2. ปฏิบัติกิจกรรม Who am I	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้	1. การปฏิบัติของนักศึกษา	1. นักศึกษาสามารถปฏิบัติกิจกรรม Who am I

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (Weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุง

.....

.....

.....

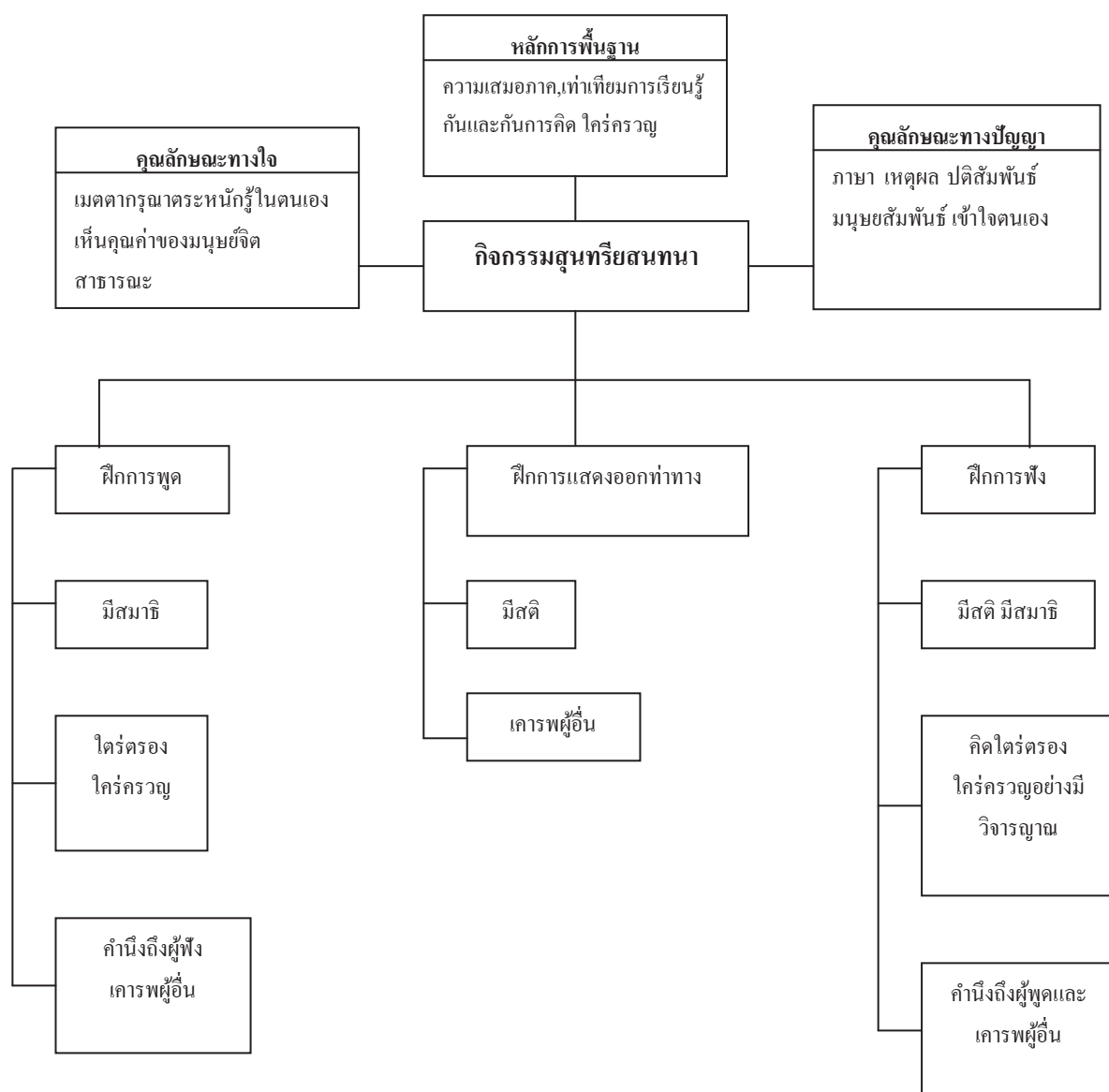
.....

แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง สุนทรียสนทนาในจิตปัญญาศึกษา 4 ชั่วโมง

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการสนทนาวิธีการสื่อสารด้วยภาษา
สุภาพการยอมรับฟังการเคารพสิทธิมีสมาธิ ไตร่ตรอง ไคร่ครวญอย่างมีเหตุผล ฟังการพูด การฟัง
การยอมรับ การแตกต่างเพื่อให้มีจิตใจที่สงบสุข สันติ เป็นกัลยาณมิตรต่อบุคคลอื่น

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้ (วิชัย วงษ์ใหญ่ 2551)

1. แนวคิดหลักการของสุนทรียสนทนาในจิตปัญญาศึกษา
2. คุณค่าและประโยชน์ของกิจกรรมสุนทรียสนทนา
3. การปฏิบัติกิจกรรมสุนทรียสนทนา

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. อธิบายหลักการแนวคิดคุณค่า ประโยชน์ ของสุนทรียสนทนาได้
2. ปฏิบัติกิจกรรมสุนทรียสนทนาได้

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อมเจริญสติอยู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

ผู้สอนบรรยายหลักการแนวคิดของกิจกรรมสุนทรียสนทนาโดยใช้ Power Point ประกอบการบรรยาย

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ผู้สอนสาธิตการดำเนินกิจกรรมสุนทรียสนทนาโดยใช้การจับคู่สนทนา โดยผู้สนทนาคนที่ 1 เล่าประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับความภาคภูมิใจของตน โดยผู้สนทนาคนที่ 2 เป็นผู้รับฟังเมื่อครบเวลาที่กำหนดให้ผู้สนทนาคนที่ 2 เล่าเรื่องที่ฟังให้ครบถ้วนทุกประเด็นจากนั้นให้ผู้สนทนาคนที่ 1 สรุปการบอกเล่าของผู้สนทนาว่าบอกเล่าครบถ้วนหรือไม่ ตกหล่นประเด็นใดบ้างและคู่สนทนาต้องบอกสาเหตุที่ทำให้ตนละเลยประเด็นนั้นจากนั้นสลับบทบาทให้ผู้สนทนาคนที่ 2 เป็นผู้เล่าประสบการณ์ชีวิตและดำเนินกิจกรรมแบบครั้งแรก

2. ให้นักศึกษาจับคู่สนทนาและดำเนินกิจกรรมแบบขั้นตอนที่ 3 โดยใช้เวลา 60 นาที

3. ให้นักศึกษาบอกสาเหตุของการบอกเล่าประเด็นสนทนาไม่ครบถ้วน

4. ให้นักศึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกันเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตของตนสิ่งที่ได้เรียนรู้จากกิจกรรมอย่างมีเหตุผล

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. ให้นักศึกษาเขียนสรุปสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการเล่าเรื่องประสบการณ์ของตน บันทึกข้อคิดที่ได้จากกิจกรรม

2. ให้นักศึกษาเขียนผังมโนทัศน์หรือภาพวาดจากการทำกิจกรรม

3.ให้นักศึกษาร่วมกลุ่มกับเพื่อน กลุ่มละ 5 -6 คน แล้วผลัดกันสรุปสิ่งที่เรียนรู้โดยใช้การหยิบอุปกรณ์แทนการพูด (Talking stick) ฟังอย่างตั้งใจใคร่ครวญไม่มีการโต้แย้งสิ่งที่ได้ยินได้ฟัง

สื่ออุปกรณ์

1. Power point
2. ดินสอสี สีไม้ ปากกา
3. ใบงาน
 - 3.1 ใบงานที่ 1 แบบบันทึกการเรียนรู้
 - 3.2 ใบงานที่ 2 ผังมโนทัศน์หรือภาพวาด

การวัดผลประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของสุนทรียสนทนา	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้	1. นักศึกษา	1. นักศึกษามีความรู้เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของสุนทรียสนทนา
2. ปฏิบัติกิจกรรมสุนทรียสนทนาได้	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้	1. การปฏิบัติของนักศึกษา	1. นักศึกษาสามารถปฏิบัติกิจกรรมสุนทรียสนทนา

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

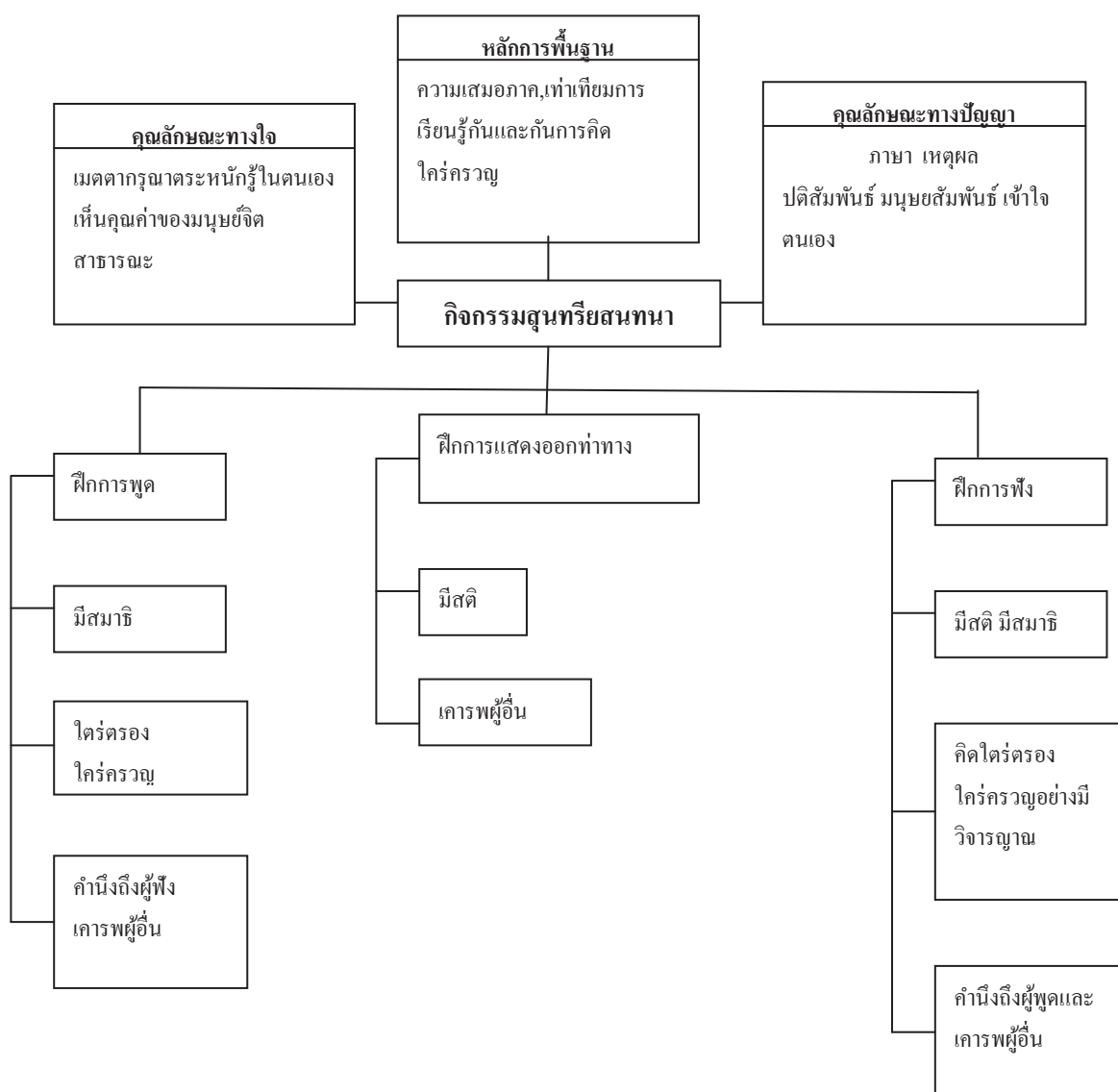
.....

แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง “สมาธิ” กิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้ศึกษามีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่สมบูรณ์มีจิตใจเยือกเย็นมั่นคงอารมณ์แจ่มใส มีความคิด ความจำดี มีจิตเป็นกุศล เป็นกัลยาณมิตร มีความอ่อนโยน ถ่อมตน มีความรัก ความเคารพ ความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ และสรรพสิ่ง

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

ฝึกสมาธิ 4 วิธี

1. การนั่งอย่างมีสติ
2. การเดินอย่างมีสติ
3. การสวดมนต์อย่างมีสติ
4. การผ่อนคลายด้วยเสียงดนตรี

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้นักศึกษาตระหนักถึงความสำคัญของการผ่อนคลายภาระหนัก
2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติกิจกรรมผ่อนคลายภาระหนักได้

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อมผู้เรียนโดยการเจริญสติอยู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

1. ผู้สอนบรรยายหลักการวิธีการประโยชน์ ของการฝึกสมาธิใช้สื่อ Power Point

ประกอบการบรรยาย

2. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ขั้นที่ เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ผู้สอนเปิดเสียงดนตรีคลาสสิกและอธิบายถึงความสำคัญเสียงดนตรีที่นำมาช่วย

ในการฝึกสมาธิ

2. ฝึกการนั่งสมาธิโดยการผ่อนคลายด้วยเสียงดนตรี
3. ผู้สอนฝึกให้นักศึกษาฝึกสมาธิโดยการสวดมนต์
4. อภิปรายซักถามเกี่ยวกับผลที่ได้รับจากการปฏิบัติกิจกรรม
5. ผู้สอนอธิบายถึงความสำคัญผลที่ได้รับจากการนั่งสมาธิ ด้วยวิธีการกำหนดรู้ ลม

หายใจและการมีสติ

6. ให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการนั่งสมาธิแบบต่าง ๆ
7. ฝึกให้นักศึกษานั่งสมาธิด้วยวิธีกำหนดลมหายใจ
8. ผู้สอนเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามปัญหาและข้อเสนอแนะในการนั่งสมาธิ
9. ผู้สอนอธิบายถึงความสำคัญและผลที่ได้รับจากการเดินจงกรมและการกำหนดรู้ทุกขณะ

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. เปิดโอกาสให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแสดงความรู้สึกจากภายในโดยใช้กลุ่มใหญ่โดยผู้สอนเป็นผู้นำการสะท้อนคิด
2. ให้สมาชิกทุกคนเขียนบันทึกผลการเรียนรู้
3. ให้สมาชิกทุกคนนั่งเป็นวงกลม ผลัดกันพูดความรู้สึกที่ได้เรียนรู้โดยใช้ (Talking stick)

สื่อ อุปกรณ์

1. แผ่นซีดีเพลงบรรเลงคลาสสิก
2. ใบงานแบบบันทึกผลการเรียนรู้
3. ใบงาน เรื่อง กิจกรรมเพื่อนพักตระหนักรู้

การวัดผลประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. เข้าใจ ตระหนักถึงความสำคัญของการผ่อนคลายตระหนักรู้	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้ 3. ใบงาน	1. นักศึกษา 2. ชิ้นงาน	1. เข้าใจตระหนักถึงความสำคัญของการผ่อนคลายตระหนักรู้
2. สามารถปฏิบัติกิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้	1. การปฏิบัติของนักศึกษา	1. สามารถปฏิบัติกิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้

ใบงาน
กิจกรรมผ่อนคลายตระหนักรู้

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....
ผู้บันทึกชื่อ.....นามสกุล.....

คำชี้แจง ให้นักศึกษาอยู่กับตนเองผ่อนคลายมีสมาธิทบทวนความรู้สึกที่เกิดการเรียนรู้
ความรู้สึกเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของเรา แล้วเขียนบรรยายความรู้สึกที่มีต่อการฝึก
สมาธิทั้ง 4 วิธี

1. การฝึกสมาธิโดยการผ่อนคลายด้วยเสียงดนตรีหรือเสียงธรรมชาติ

.....

.....

.....

2. การฝึกสมาธิโดยการสวดมนต์

.....

.....

.....

3. การฝึกสมาธิด้วยวิธีการกำหนดรู้ลมหายใจ

.....

.....

.....

4. การฝึกสมาธิโดยการเดินจงกรม

.....

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

.....

.....

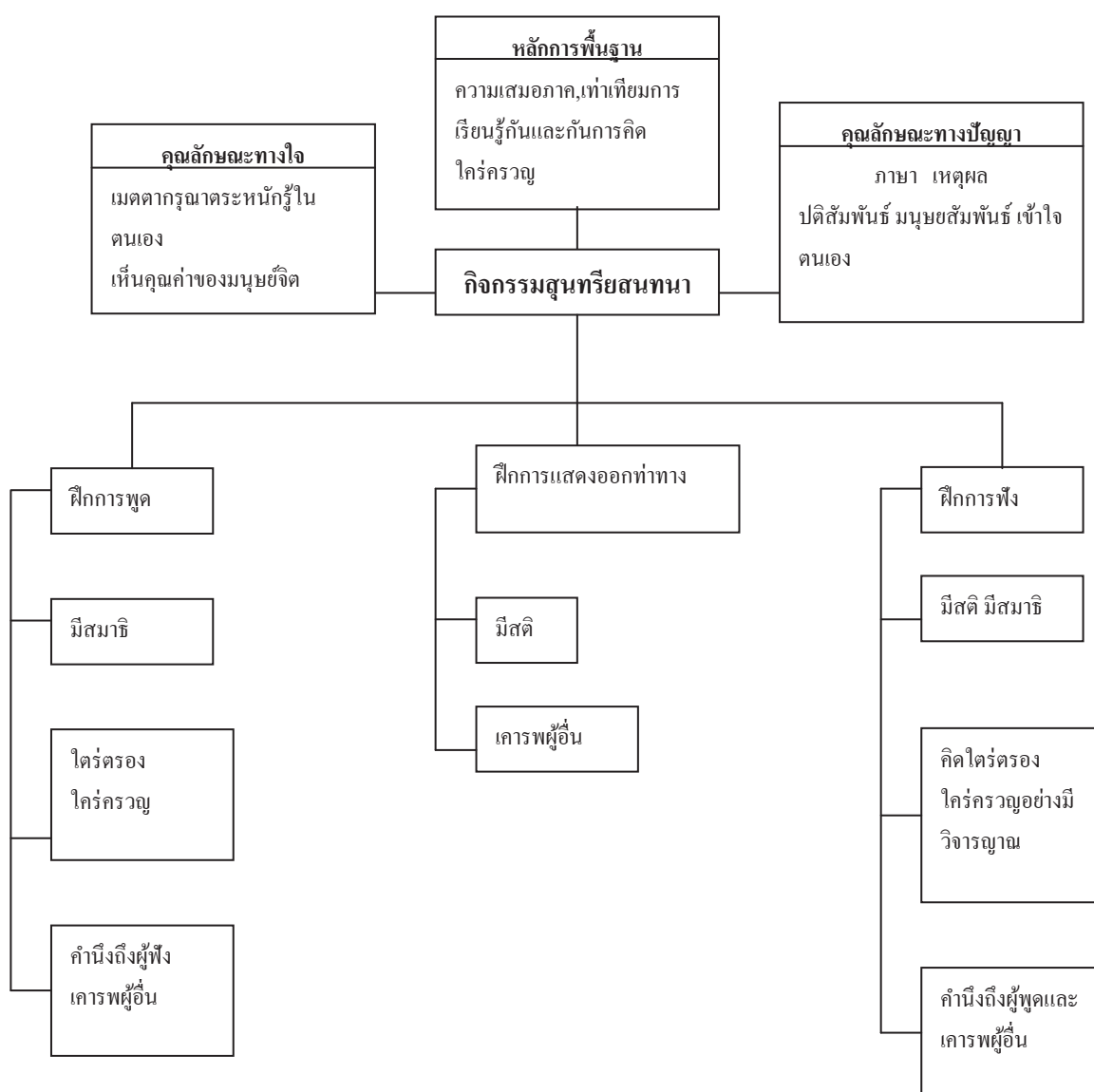
แผนการจัดการเรียนรู้

เรื่อง สุนทรียสนทนา “ กิจกรรมครูดีในดวงใจ ”

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในหลักการสื่อสารอย่างสันติ มีสมาธิ ไตร่ตรอง ไคร่ครวญ ด้วยใจอย่างมีเหตุผล สามารถแสดงออกทั้งท่าทาง การฟัง การพูด เพื่อให้ผู้ฟังมีจิตใจที่สงบสุข เกิดสันติ มีความเป็นกัลยาณมิตร เคารพความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียมกัน

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

1. แนวคิดหลักการของสุนทรียสนทนาในจิตปัญญาศึกษา
2. คุณค่าและประโยชน์ของกิจกรรมสุนทรียสนทนา
3. การปฏิบัติกิจกรรมสุนทรียสนทนา

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. อธิบายหลักการแนวคิดคุณค่า ประโยชน์ ของสุนทรียสนทนาได้
2. ปฏิบัติกิจกรรมสุนทรียสนทนาได้

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

1. เตรียมความพร้อมผู้เรียน โดยการเจริญสติอยู่กับตนเอง
2. ทบทวนขั้นตอนวิธีการปฏิบัติกิจกรรมสุนทรียสนทนา
3. สรุปคุณค่าประโยชน์ของกิจกรรมสุนทรียสนทนาจากกิจกรรมที่ผ่านมา

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้“ครูดีในดวงใจ”

1. ผู้สอนแบ่งนักศึกษาออกเป็น 5 กลุ่ม กลุ่มละ 6 คน ให้สมาชิกแต่ละกลุ่มผลัดกัน เล่าเรื่องความประทับใจที่มีต่อคุณครูในอดีต ระลึกถึงความดีที่ครูได้ปฏิบัติต่อนักเรียนในลักษณะ ใดบ้าง คุณลักษณะใดที่โดดเด่นแสดงถึงความเป็นครูดีในดวงใจสลับการเล่าเรื่องโดยใช้ (Talking stick)

2. สมาชิกในกลุ่มผลัดกันเล่าเรื่องและตั้งใจฟังอย่างมีสมาธิและไคร่ครวญ

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ให้สมาชิกร่วมกันแสดงความคิดเห็นและสรุปคุณลักษณะของครูที่ดีมีคุณลักษณะ ใดบ้างที่ควรนำมาเป็นแบบอย่าง

2. ให้แต่ละกลุ่มเขียนแผนภูมิและภาพประกอบแสดงถึงครูดีในดวงใจ

3. ให้แต่ละกลุ่มส่งตัวแทนนำเสนอผลงาน

4. ผู้สอนร่วมแสดงความคิดเห็นและอภิปรายกลุ่มใหญ่

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. ให้นักศึกษาเจริญสติอยู่กับตนเองผ่อนคลาย มีสมาธิ ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้แล้วเขียน บันทึกผลการเรียนรู้

2. ให้นักศึกษาประจำกลุ่มเหมือนเดิมให้แต่ละคนสลับกันพูดความในใจสิ่งที่เกิดการเรียนรู้ จากภายในใจ โดยใช้(Talking stick) เป็นอุปกรณ์แสดงสัญลักษณ์การพูด

สื่อ อุปกรณ์

1. ตัวอย่างเรื่องเล่า
2. แบบฝึกหัดผลการเรียนรู้
3. ใบงาน แผนการเรียนรู้ ครูดีในดวงใจ
4. สีไม้ ปากกาสี

การวัดผลประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของสุนทรียสนทนา	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้	1. นักศึกษา	1. นักศึกษามีความรู้เข้าใจและตระหนักถึงคุณค่าของสุนทรียสนทนา
2. ปฏิบัติกิจกรรมครูดีในดวงใจ	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้	1. การปฏิบัติของนักศึกษา	1. นักศึกษาสามารถปฏิบัติกิจกรรมครูดีในดวงใจ

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

.....

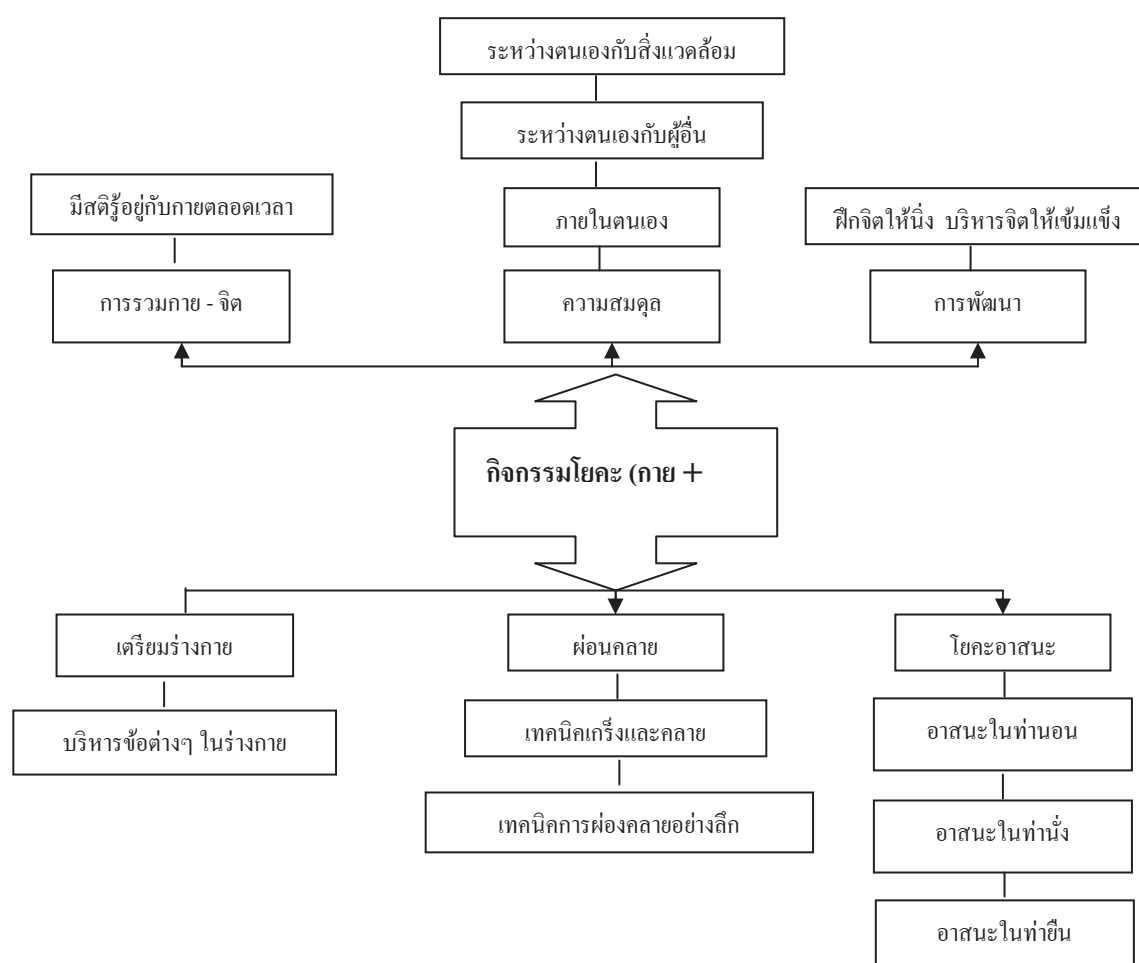
.....

แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว “กิจกรรมโยคะ”

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้ผู้เรียนมีทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับ “โยคะ” เข้าใจโยคะกับความสัมพันธ์ของกายและจิต สามารถพัฒนาและดูแลสุขภาพกายและจิต ด้วยการเตรียมความพร้อมของร่างกาย ผ่อนคลายกาย และจิต ด้วยเทคนิค การเกร็ง และคลาย เทคนิคการผ่อนคลายเป็นอย่างลึก รวมทั้งสร้างความสมดุลของกายและจิต โดยการฝึกทางด้านกายภาพด้วยอาสนะเบื้องต้น ที่สามารถสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อการฝึกจิต อันได้แก่ ยามะและนิยามะได้

ความคิดรวบยอดหลัก

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้นักศึกษาเห็นคุณค่าของโยคะกับการพัฒนามนุษย์
2. เพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกการเคลื่อนไหวร่างกายให้สอดคล้องกับการหายใจอย่างมีสมาธิ
3. เพื่อให้นักศึกษาได้เรียนรู้และปฏิบัติท่าโยคะอาสนะขั้นพื้นฐานได้
4. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจความสัมพันธ์ของการเคลื่อนไหวของร่างกายกับจิตของตนเอง

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

1. เตรียมความพร้อมผู้เรียน โดยให้เจริญสติอยู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

1. ผู้สอนสนทนาและอธิบายประวัติความเป็นมาของโยคะ ประโยชน์ ประเภทของโยคะได้

2. ผู้สอนอธิบายแนวปฏิบัติการหายใจแบบโยคะและการแสดงท่าทางพร้อมการหายใจ

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ผู้สอนฝึกปฏิบัติกิจกรรมโยคะแก่นักศึกษาตามขั้นตอนและเปิดโอกาสให้ซักถามปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. ให้ผู้เรียนเจริญสติอยู่กับตนเองทบทวนสิ่งที่เรียนรู้และฝึกปฏิบัติ จากนั้นให้เขียนบันทึกผลการเรียนรู้

2. ผู้สอนตั้งประเด็นคำถาม ถามผู้เรียนดังนี้

- 2.1 กิจกรรมโยคะมีคุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์ด้านใดบ้าง
- 2.2 การผ่อนคลายกล้ามเนื้อสัมพันธ์กับการผ่อนคลายจิตใจอย่างไร
- 2.3 กายกับจิตไม่สัมพันธ์กันส่งผลอย่างไร
- 2.4 การใคร่ครวญภายใน การกำหนดรู้ในปัจจุบันขณะมีผลได้อย่างไร

3. ให้ผู้เรียนรวมกลุ่มกันตามอักษากลุ่มละ 5 – 6 คน สนทนาสนทนโดยใช้ Talking Stick กล่าวความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในจิตใจต่อสิ่งที่ได้ปฏิบัติในวันนี้

สื่ออุปกรณ์

1. เอกสารประกอบการสอน
2. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้

3. แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียน

การประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. เห็นคุณค่าของ โยคะกับการพัฒนา มนุษย์	1. การบันทึก	1. แบบบันทึก	1. นักศึกษา	อธิบายได้ถูกต้อง สมบูรณ์
2. ฝึกการ เคลื่อนไหวร่างกาย ให้สอดคล้องกับ การหายใจอย่างมี สมาธิ	1. การสังเกต	1. แบบบันทึกการ สังเกต	1. นักศึกษา	ฝึกปฏิบัติได้ครบ ทุกท่า
3. เรียนรู้และ ปฏิบัติท่าโยคะ อาสนะขั้นพื้นฐาน	1. การสังเกต	1. แบบบันทึกการ สังเกต	1. นักศึกษา	ฝึกปฏิบัติได้ครบ ทุกท่า

แบบสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้
เรื่อง ศาสตร์แห่งการเคลื่อนไหว “กิจกรรมโยคะ”

ชื่อ.....นามสกุล.....

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง ให้ผู้สังเกตทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่องให้ตรงกับระดับพฤติกรรมของผู้เรียน

ข้อ	ข้อความ	ระดับการปฏิบัติ				
		มากที่สุด 5	มาก 4	ปานกลาง 3	น้อย 2	น้อยที่สุด
1.	ผู้เรียนปฏิบัติท่าทางได้สัมพันธ์กับการหายใจ					
2.	ผู้เรียนปฏิบัติท่าทางได้สมบูรณ์แบบวิธีการของโยคะ					

เกณฑ์การประเมิน

ข้อที่ 1 ประเมินการเคลื่อนไหวร่างกายได้สอดคล้องกับการหายใจ

ได้คะแนน 4 – 5 หมายถึง ดี

ได้คะแนน 3 หมายถึง พอใช้

ได้คะแนน 1 – 2 หมายถึง ปรับปรุง

ข้อที่ 2 ประเมินการเคลื่อนไหวร่างกายตามหลักการของโยคะ

ได้คะแนน 4 – 5 หมายถึง ดี

ได้คะแนน 3 หมายถึง พอใช้

ได้คะแนน 1 – 2 หมายถึง ปรับปรุง

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (Weaving)

.....

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็งสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้การสอน

.....

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุง

.....

.....

.....

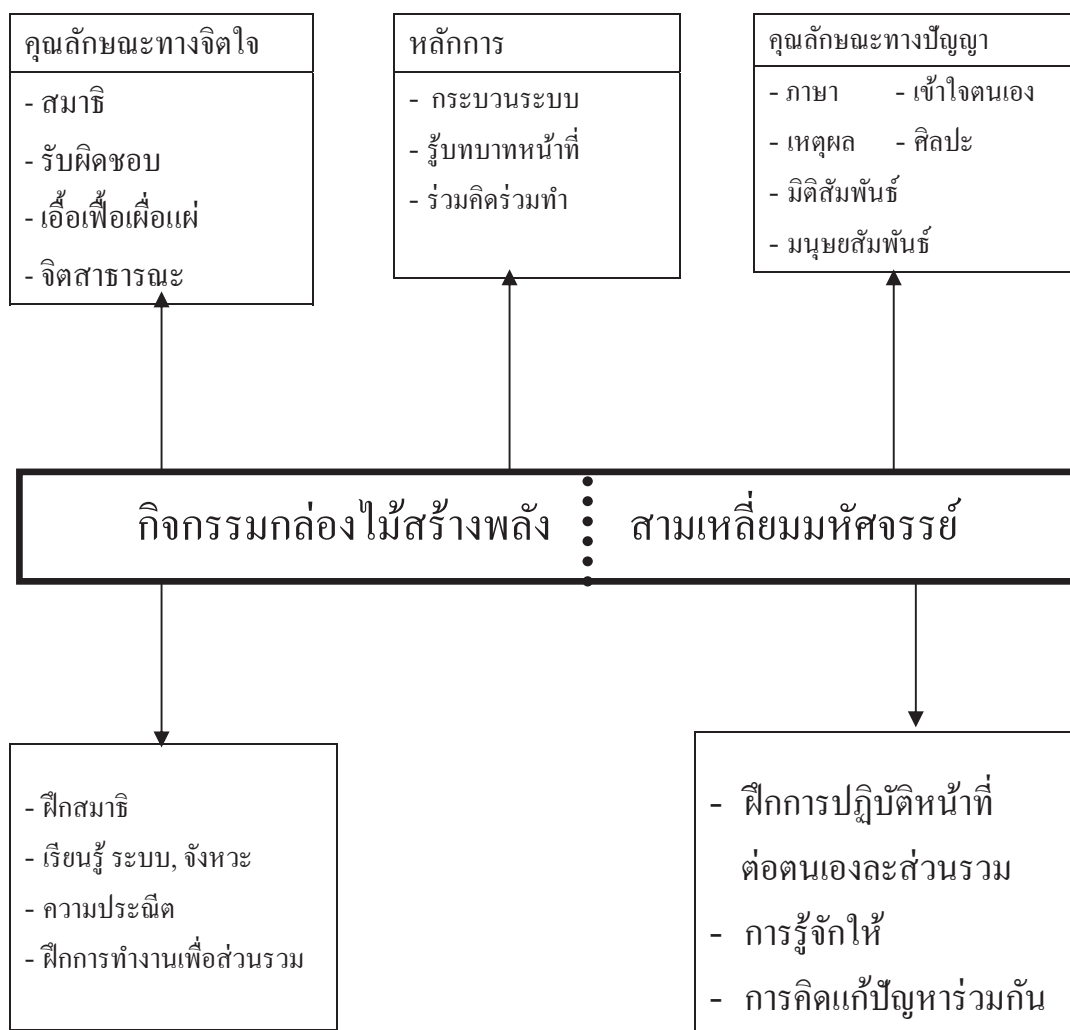
.....

แผนการจัดการเรียนรู้
เรื่อง พลวัตกลุ่ม “กิจกรรมพลังกลุ่ม กล่องไม้สร้างพลัง”

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้นักศึกษา มีความรู้ความเข้าใจ ความหมายความสำคัญ ของพลังกลุ่มการเข้าใจ และเรียนรู้บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ ต่อระบบกลไกของการทำงานเป็นทีมการคิดแก้ปัญหา ร่วมกัน มีความสามัคคีเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีจิตสาธารณะ

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

- 1.ความหมายความสำคัญของพลังกลุ่ม
- 2.ระบบการทำงานร่วมกันเป็นทีม
- 3.คุณลักษณะของบุคคลกับการทำงานเป็นทีม

จุดประสงค์การเรียนรู้

- 1.เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพลังกลุ่ม
- 2.เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ
- 3.เพื่อให้ นักศึกษามีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตัวเอง (Mindfulness)

1.1เตรียมความพร้อมผู้เรียน โดยให้นักศึกษาสงบนิ่งอยู่กับตนเอง ฟังเสียงเพลงบรรเลงเกี่ยวกับเสียงของธรรมชาติ

1.2ให้ผู้เรียนทบทวนเกี่ยวกับการทำความดี ผู้สอนกล่าวถึง ความดีความงามของนักศึกษาที่ได้ปฏิบัติมา

ขั้นที่ 2 ให้ความรู้ (Information)

2.1ผู้สอนอธิบายความหมาย ความสำคัญของพลังกลุ่ม และระบบการทำงาน และคุณลักษณะของบุคคลกับการทำงานเป็นทีม

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากการจัดทำกิจกรรม (Learning Experience)

3.1 ให้นักศึกษาปฏิบัติกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง โดยให้ผู้เรียนนั่งเป็นวงกลม จากนั้นผู้สอนส่งกล่องไม้ที่มีไม้บล็อกอยู่ภายใน ให้ผู้เรียนหยิบคนละ 1 ชิ้น มีกติกาว่า ห้ามไม่ให้ไม้บล็อกตกพื้น ห้ามพูด และห้ามไม่ให้เกิดเสียงจากไม้บล็อก เมื่อได้ครบทุกคนแล้ว ให้ผู้เรียนจับคู่และนั่งหันหน้าเข้าหากันจากนั้น ตั้งให้ผู้เรียน ส่งไม้บล็อกให้คู่ของตนโดยส่งสลับกันด้านใดด้านหนึ่ง ผู้สอนให้จังหวะ (หยิบแล้ววาง 1, หยิบแล้ววาง 2, หยิบแล้ววาง.....10) ให้ผู้เรียนรวมกลุ่มๆละ 4 คน, 8 คน, 16 คน และนั่งเป็นวงเดียว โดยร้องเพลงเป็นจังหวะในการส่งไม้

3.2 ผู้เรียนบันทึกผลการเรียนรู้

กิจกรรมเกมสามเหลี่ยมมหัศจรรย์

ให้นักศึกษาปฏิบัติกิจกรรม เกมสามเหลี่ยมมหัศจรรย์

- 1.แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มๆละ 5 คน ให้สมาชิกกลุ่มเลือกหัวหน้า 1 คน

2. ผู้สอนแจกชิ้นสามเหลี่ยมด้านเท่าจำนวน 20 ชิ้น ทุกชิ้นมีเลข 0-9 เขียนอยู่ทั้งสองด้าน
3. ให้หัวหน้ากลุ่มสลับชิ้นส่วนแล้วแจกให้สมาชิกทีละชิ้นจนครบ จะได้คนละ 4 ชิ้น
4. ให้สมาชิกแต่ละคนทำหน้าที่ดังนี้

รวมเลขให้ชิ้นส่วน 4 ชิ้นให้ได้ผลลัพธ์ 18

- 4.1 เมื่อได้ 18 แล้วให้เลือกชิ้นส่วนให้เป็นสามเหลี่ยมด้านเท่า
- 4.2 ห้ามพูด ห้ามขอชิ้นส่วน ห้ามจัดชิ้นส่วนให้ผู้อื่น
- 4.3 ให้ชิ้นส่วนผู้อื่นได้
- 4.4 เมื่อสมาชิกในกลุ่มทุกคนทำงานสำเร็จให้ปรบมือ 3 ครั้ง
5. ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสะท้อนความคิดโดยใช้คำถามดังนี้
 - 5.1 สิ่งใดคืออุปสรรคของการทำงานกลุ่ม
 - 5.2 งานสำเร็จได้เพราะปัจจัยใดบ้าง
 - 5.3 การเป็นผู้ให้รู้สึกอย่างไร
 - 5.4 การเป็นผู้รับรู้สึกอย่างไร
 - 5.5 งานกลุ่มสำเร็จรวดเร็วรู้สึกอย่างไร
 - 5.6 งานกลุ่มสำเร็จอันดับสุดท้ายรู้สึกอย่างไร
 - 5.7 ข้อคิดที่ได้จากกิจกรรมนี้คืออะไร

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

- 4.1 ผู้สอนและผู้เรียนร่วมกันสะท้อนความคิดโดยใช้ประเด็นคำถามดังต่อไปนี้
 - 4.1.1 การผิดพลาดจากการส่งไม้บล็อกรวมมากขึ้นหลังจากที่จำนวนสมาชิกกลุ่มมากขึ้น
 - 4.1.2 เป็นเพราะสาเหตุใด
 - 4.1.3 อะไรคืออุปสรรคในการทำกิจกรรมนี้
 - 4.1.4 กิจกรรมนี้ให้ข้อคิดในการปฏิบัติงานอย่างไร
 - 4.1.5 สิ่งที่ได้เรียนรู้คืออะไร
- 4.2 ผู้เรียนเขียนบันทึกผลการเรียนรู้
- 4.3 ผู้เรียนสงบนิ่งอยู่กับตัวเอง ทบทวนกิจกรรมที่ได้เรียนรู้มาทั้งหมดในวันนี้

เกี่ยวกับเนื้อหา ขั้นตอนของกิจกรรม ประโยชน์ คุณค่าที่ได้รับ

- 4.4 ผู้เรียนกล่าวความรู้สึกภายในใจที่มีต่อกิจกรรม และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่าง

ผู้เรียนและผู้สอน

สื่ออุปกรณ์

1. กล่องไม้บล็อก
2. เกมสามเหลี่ยมมหัศจรรย์
3. แบบบันทึกผลการเรียนรู้
4. ใบงาน

การวัดผลและประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพลังกลุ่ม	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการจัดการเรียนรู้	1. นักเรียน	1. นักเรียนมีความรู้เข้าใจพลังกลุ่ม
2. เพื่อให้สามารถทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ	1. การสังเกต 2. การบันทึก	1. แบบสังเกตพฤติกรรม 2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้	1. การปฏิบัติของนักเรียน	1. นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง
3. เพื่อให้ นักเรียนมีคุณลักษณะที่เอื้อต่อการอยู่ร่วมกันในสังคม	1. การสังเกต	1. แบบสังเกต	1. การปฏิบัติของนักเรียน	1. นักเรียนสามารถปฏิบัติกิจกรรมสามเหลี่ยมมหัศจรรย์

ใบงาน

กิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง

ชื่อ..... นามสกุล.....

1. สิ่งที่ได้เรียนรู้

1.1 ด้านหลักการแนวคิด

.....

.....

1.2 ด้านประโยชน์และคุณค่า

.....

.....

2. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

3. การประยุกต์ความรู้ไปใช้

3.1 ต่อตนเอง

.....

.....

.....

3.2 ต่อสังคมส่วนรวม

.....

.....

.....

.....

ใบงาน
กิจกรรมสามเหลี่ยมมหัศจรรย์

ชื่อ..... นามสกุล.....

1. สิ่งที่ได้เรียนรู้

1.1 ด้านหลักการแนวคิด

.....

.....

.....

1.2 ด้านประโยชน์และคุณค่า

.....

.....

.....

2. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

3. การประยุกต์ความรู้ไปใช้

3.1 ต่อตนเอง

.....

.....

.....

3.2 ต่อสังคมส่วนรวม

.....

.....

.....

.....

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (Weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุง

.....

.....

.....

.....

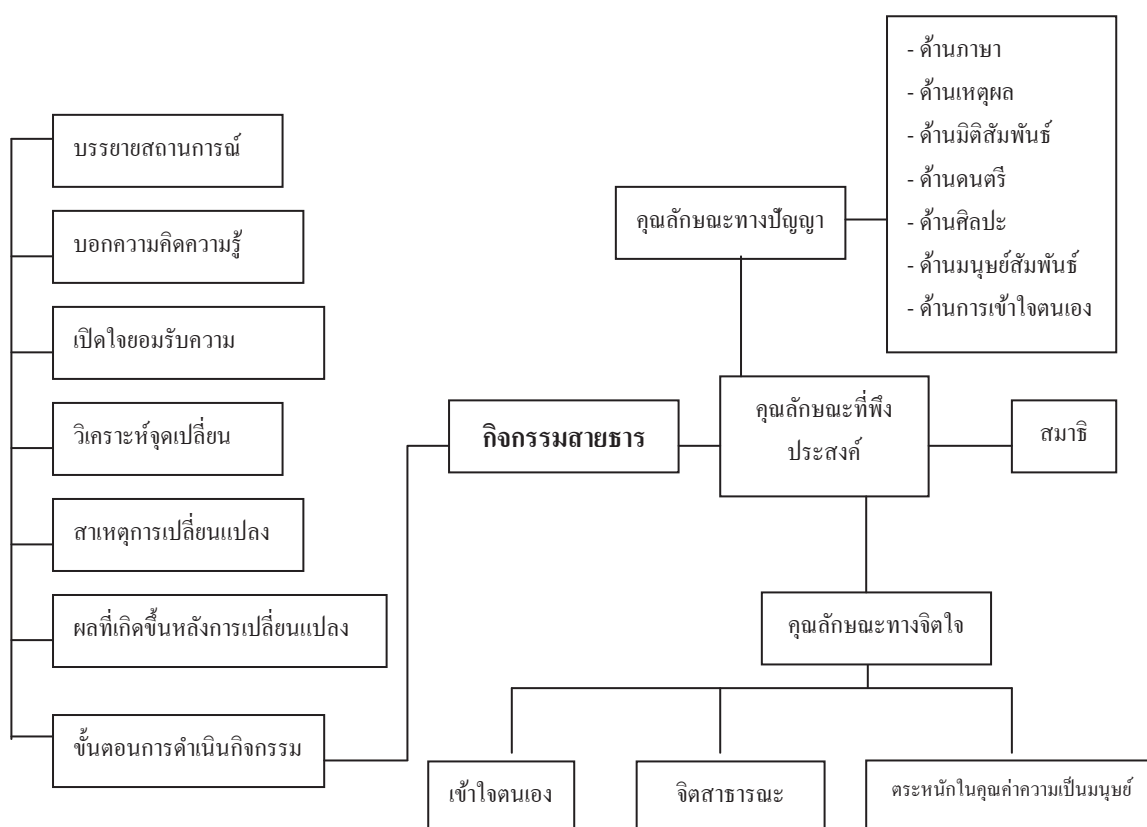
แผนการจัดการเรียนรู้

เรื่อง การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง กิจกรรม “สายธารชีวิต”

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้นักศึกษาเกิดความตระหนักรู้ในตนเอง เข้าใจตนเอง ผู้อื่นธรรมชาติและสรรพสิ่ง มีความเมตตา มีจิตสำนึกสัมพันธภาพ ใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหา ด้วยการคิดอย่างหลากหลายวิธี

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

1. หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง
2. ปฏิบัติกิจกรรมสายธารชีวิต
3. การดำเนินชีวิตอย่างรู้ค่าคุณความเป็นมนุษย์

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้ให้นักศึกษาได้ใคร่ครวญชีวิตที่ผ่านมาอย่างลึกซึ้ง เพื่อความเข้าใจตนเอง
2. เพื่อให้ให้นักศึกษาตระหนักถึงจุดแข็งที่ควรภาคภูมิใจและจุดอ่อนที่ควรแก้ไขพัฒนา
3. เพื่อให้ นักศึกษายอมรับความแตกต่างและไว้วางใจในสมาชิกกลุ่ม

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อมโดยให้ผู้เรียนเจริญสติอยู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

ผู้สอนบรรยาย หลักการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง โดยใช้สื่อ PowerPoint

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม (สายธารชีวิต)

1. ผู้สอนขอให้สมาชิกทุกคน นั่งในท่าสบาย ผ่อนคลาย ปล่อยใจให้เป็นอิสระพร้อมกับ น้อมโสตประสาท ให้สัมผัสกับเสียงดนตรีอันประณีตแผ่วเบา ดูใจความคิดของตน ในปัจจุบันขณะ ปล่อยวางเรื่องราวต่างๆลง พร้อมทั้งจะบอกความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมา ใคร่ครวญแล้วตั้งคำถามกลับไปมองชีวิตที่ผ่านมาว่า

มีเหตุการณ์และเรื่องราว อะไรบ้างที่มีอิทธิพลหรือส่งผลต่อชีวิตเราทำให้หักเห หรือ ช่วยหล่อหลอมเรา ทั้งในทางที่ดีและในด้านที่เจ็บปวดเป็นบาดแผลทางใจ หรือเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่นาน โดยให้สื่อสารออกมาเป็นรูปภาพ

2. ให้ผู้เรียนแบ่งกลุ่มกลุ่มละ 5-6 คน ให้เล่าสายธารชีวิตของตนโดยใช้ Talking stick โดยขอให้ฟังอย่างลึกซึ้งด้วยหัวใจ ด้วยความเคารพ ไม่สั่งสอนและไม่นำไปเล่าต่อ โดยให้เล่าเรื่องคนละ 15 นาที

3. หลังจากกิจกรรมให้ทุกคนเจริญสติอยู่กับตนเอง ใคร่ครวญเรื่องที่ได้รับความเข้าใจตัวตนของเพื่อน สังเกตเห็นความไว้วางใจที่เพื่อนมีให้เราโดยการเปิดเผย เรื่องราวของเพื่อน และการเล่าเรื่องของตน

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. ผู้เรียน ร่วมสะท้อนความคิดในประเด็น การเข้าใจตนเอง การยอมรับผู้อื่นความไว้วางใจ จุดเปลี่ยนของชีวิตผลที่เกิดขึ้น
2. ให้ผู้เรียนเจริญสติอยู่กับตนเองทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้และการฝึกปฏิบัติ แล้วเขียนบันทึกผลการเรียนรู้
3. ให้ผู้เรียนนั่งเป็นวงกลม ใหญ่แล้วบรรยายความรู้สึกภายในใจที่เกิดขึ้นในวันนี้ โดยใช้ Talking stick

สื่ออุปกรณ์

1. เอกสารประกอบการสอน
2. กระดาษวาดเขียน
3. สีไม้
4. แบบบันทึกผลการเรียนรู้

การประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. การใคร่ครวญชีวิตที่ผ่านมาอย่างลึกซึ้ง	การบรรยาย	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	ผู้สอน
2. การตระหนักถึงจุดแข็งที่ควรภูมิใจ จุดอ่อนที่ควรนำมาแก้ไข	การบรรยาย	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	ผู้สอน
3. การยอมรับความแตกต่างและการไว้วางใจ	การบรรยาย	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	ภาพ	ผู้สอน

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

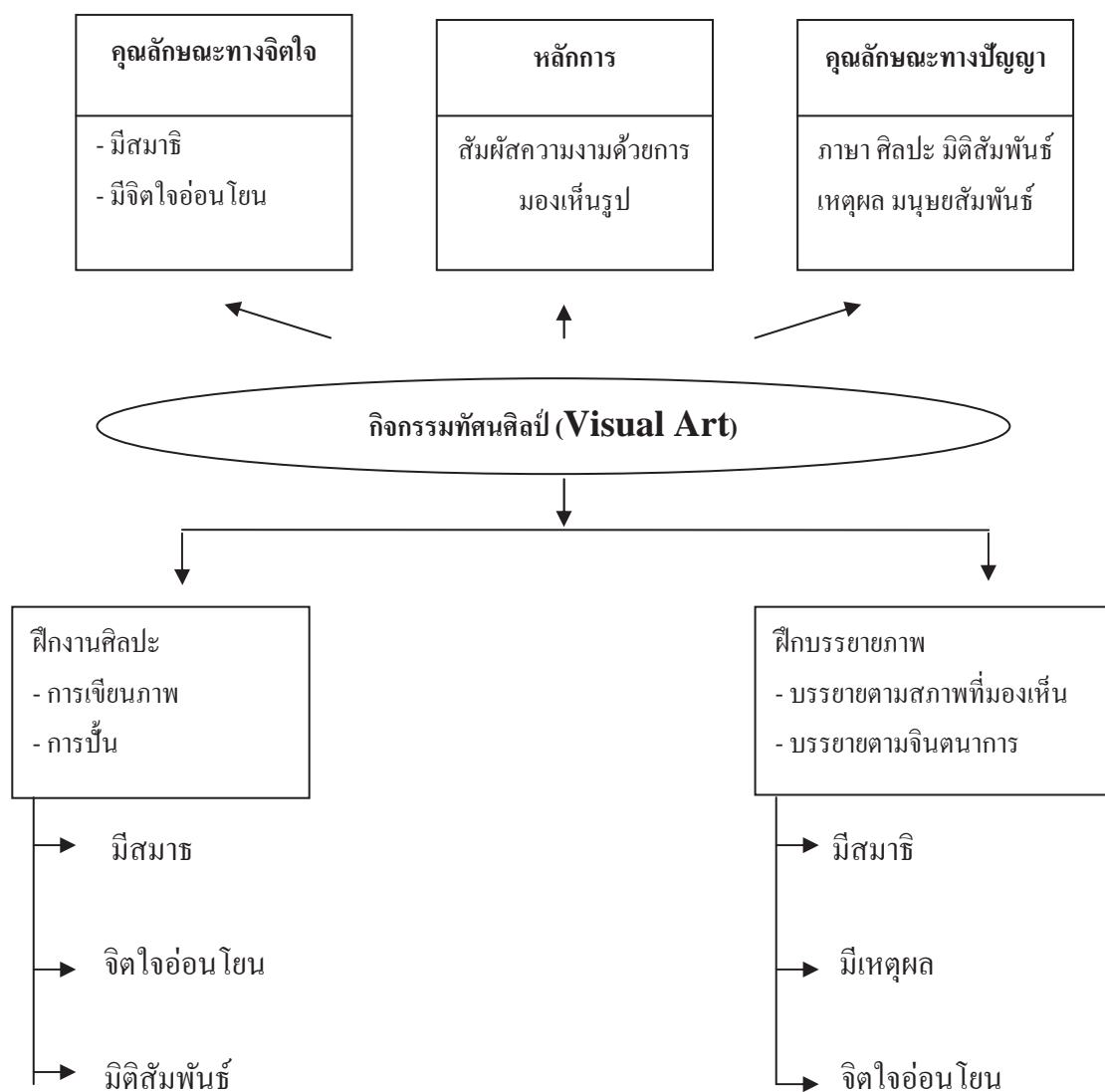
.....

แผนการจัดการเรียนรู้
เรื่อง สุนทรียศิลป์ “ทัศนศิลป์ : ศาสตร์แห่งรูป”

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้นักศึกษามีความตระหนัก ในความดีความงาม ความรู้สึกจากการได้สัมผัสกับสิ่ง มีความงามด้วยการมองเห็นทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น อันนำไปสู่การพัฒนาด้านจิตใจ

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

1. หลักการของกิจกรรมสุนทรียศิลป์
2. การฝึกปฏิบัติกิจกรรมศิลปะ
 - 2.1 การเขียนภาพ
 - 2.2 การพิจารณาภาพ
 - 2.3 การจัดกระเบาะทราย (MANDRA)
 - 2.4 การจัดดอกไม้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจและตระหนักในคุณค่ากิจกรรมสุนทรียศิลป์
2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถปฏิบัติกิจกรรมทางสุนทรียศิลป์ได้
3. เพื่อให้นักศึกษามีศิลปะในการดำรงชีวิต

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อม โดยให้ผู้เรียนเจริญสติอยู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

ผู้สอนอธิบาย หลักการและคุณค่าของกิจกรรมสุนทรียศิลป์ โดยใช้สื่อ PowerPoint

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ให้นักศึกษาปฏิบัติกิจกรรมภาพโดนใจ โดยนำภาพกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ ภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประมาณ 50 ภาพ วางเรียงไว้รอบๆห้อง
2. ให้นักศึกษาเดินชมภาพด้วยความสงบพิจารณาภาพที่ตนเองชอบที่สุด 1 ภาพ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผล ความรู้สึกที่ชอบ คุณค่าของความงามในมิติต่างๆของภาพ
3. ผู้สอนร่วมอภิปรายสะท้อนความคิด จากเหตุการณ์เลือกภาพของนักศึกษาในประเด็นมูลเหตุของการชอบ ความรู้สึกจากภายใน คุณค่าของสิ่งที่เห็น
4. ให้นักศึกษานำภาพไปวางไว้ที่เดิมและให้เดินพิจารณาภาพอีกครั้ง โดยให้เลือกภาพที่ตนเองไม่ชอบมากที่สุด 1 ภาพ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผล ความรู้สึกที่ไม่ชอบ
5. ผู้สอนและนักศึกษาร่วมกัน อภิปรายสะท้อนความคิดความรู้สึกชอบและไม่ชอบ ในสิ่งที่มนุษย์สัมผัสด้วยการมองเห็น ในประเด็น อะไรคือเหตุปัจจัยของการตัดสินใจว่าชอบหรือไม่ชอบ ความชอบหรือไม่ชอบที่แตกต่างกัน ส่งผลอย่างไรต่อมนุษย์และธรรมชาติ

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. แจกกระดาษขาวเขียนพร้อมสีไม้ให้นักศึกษาและมอบหมายให้ทุกคนวาดภาพความรู้สึกจากภายในจิตใจ เกี่ยวกับความงาม ความคิดที่ดีงามและระบายสี ให้สวยงาม
2. ให้นักศึกษา บรรยายความรู้สึก ความคิดที่อยู่เบื้องหลัง การวาดภาพของตนเอง
3. ให้นักศึกษา เจริญสติอยู่กับตนเอง บททวนสิ่งที่ได้เรียนรู้และการฝึกปฏิบัติและเขียนบันทึกผลการเรียนรู้
4. ให้นักศึกษารวมกลุ่มกัน นั่งเป็นวงกลม กลุ่มละ 5-6 คน
5. ให้ตัวแทนมารับกระบะ สีเหลือง พร้อม อุปกรณ์ เมล็ดธัญพืช หินกรวดทราย สีต่างๆ
6. ให้สมาชิกทุกคนสลับกันตกแต่งกระบะ Bandura โดยใช้วัสดุที่มีอยู่ให้สวยงาม
7. ให้สมาชิกแต่ละคน กล่าวความรู้สึกคุณค่าของการทำงาน สุนทรียศิลป์

สื่ออุปกรณ์

1. เอกสารประกอบการสอน
2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้
3. กระดาษรูปสี่เหลี่ยม
4. วัสดุ อุปกรณ์ เมล็ดธัญพืช หินกรวดทราย

การประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. การรับรู้ได้ถึงความงามที่มีอยู่ในวัตถุ	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	ผู้สอน
2. การรับรู้ได้เพราะจิตเราเป็นตัวกำหนด	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	ผู้สอน
3. การรับรู้ได้เพราะเป็นสถานะสมดุลระหว่างจิตกับวัตถุ	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	ภาพ	ผู้สอน

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
4. รับรู้ได้จากการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่สวยงามกับไม่สวยงาม	การบันทึก การบรรยาย	แบบเขียนบรรยาย	ภาพ	ผู้สอน

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

.....

ใบงานการสะท้อนคิด

กิจกรรมสุนทรียศิลป์.....

ชื่อ.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง ให้สมาชิกกลุ่มช่วยกันเขียนแผนที่ความคิด (Mind mapping) เพื่อจำแนกกิจกรรมออกเป็น
ส่วนๆ แล้วแสดงเส้นทางไปยังผลว่าได้กระทำอะไรบ้าง แล้วส่งผลให้เกิดทักษะใดต่อไปนี้รวมทั้งเกิด
ทักษะนั้นอย่างไร

1. เกิดสมาธิหรือไม่เกิดอย่างไร
2. เกิดความตระหนักรู้ภายในตนหรือไม่เกิดอย่างไร
3. เกิดความรู้สึกเมตตาต่อผู้อื่นหรือไม่เกิดอย่างไร
4. เกิดจิตสำนึกต่อส่วนร่วมหรือไม่เกิดอย่างไร
5. เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณหรือไม่เกิดอย่างไร
6. เกิดทักษะทางภาษาหรือไม่เกิดอย่างไร
7. เกิดทักษะด้านมิติสัมพันธ์หรือเกิดไม่อย่างไร
8. เกิดทักษะด้านการเข้าใจธรรมชาติหรือไม่เกิดอย่างไร
9. เกิดทักษะดนตรีหรือไม่เกิดอย่างไร
10. เกิดทักษะการเคลื่อนไหวหรือไม่เกิดอย่างไร
11. เกิดทักษะด้านมนุษย์สัมพันธ์หรือไม่เกิดอย่างไร
12. เกิดทักษะด้านเหตุผลหรือไม่เกิดอย่างไร

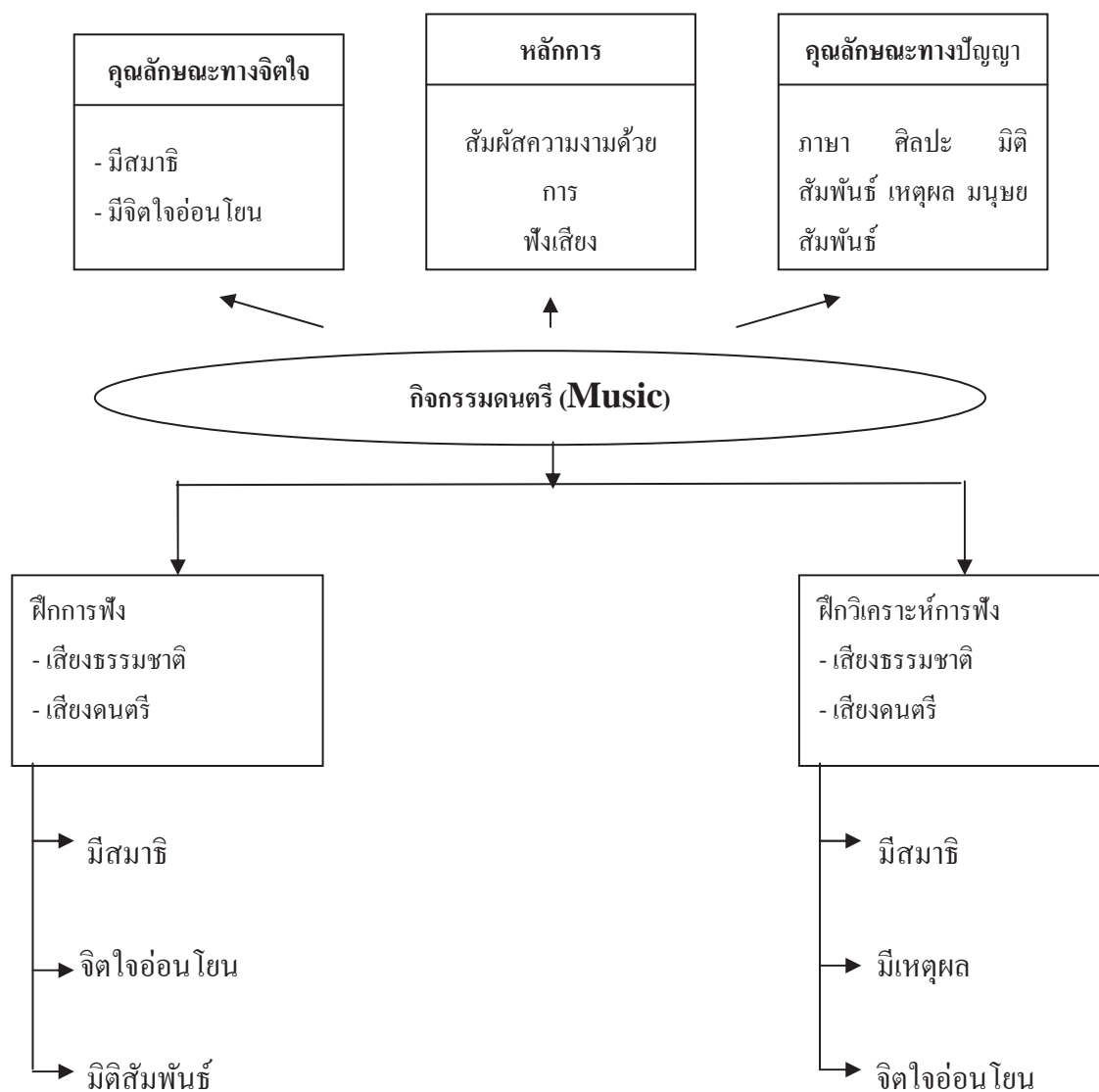
โดยเขียนลงในกระดาษ Flip chart ใช้เวลา 30 นาที

แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง สุนทรียศิลป์ “ดนตรีศาสตร์แห่งเสียง”

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อพัฒนาด้านจิตใจของผู้เรียน ให้มีสมาธิมีจิตใจอ่อนโยน เกิดความตระหนักในความดี ความงามที่เกิดจากการฟังเสียง ทั้งเสียงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเสียงที่มนุษย์สร้างขึ้น

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

1. การฟังอย่างลึกซึ้ง deep listening
2. คุณค่าของการฟัง
3. ปฏิบัติกิจกรรมการฟังเสียง

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อม โดยให้ผู้เรียนเจริญสติอยู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

บรรยายหลักการของสุนทรียศิลป์ ดนตรี ศาสตร์แห่งเสียง

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ฟังการฟังเสียงจากธรรมชาติ (เสียงคลื่น, น้ำไหล, สายลม, นกร้อง)
2. ฟังการฟังเสียง จากดนตรีคลาสสิก , ฟังเพลงที่มีสาระสอนใจ

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. ฟังการวิเคราะห์อารมณ์ความรู้สึก การรับรู้จากการภายในการนอนต่อธรรมชาติ และสรรพสิ่ง
2. ผู้สอน สะท้อนความคิดกับผู้เรียน ในประเด็นการสัมผัสกับความงามจากการฟังเสียง การรับรู้ตระหนักรู้ ถึงความงามในธรรมชาติ การผ่อนคลาย การมีจิตใจที่อ่อนโยน นอบ-น้อม เคารพต่อธรรมชาติ การเกิดมิติสัมพันธ์
3. ให้นักศึกษาเจริญสติอยู่กับตนเองทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ จากกิจกรรมฟังเสียง แล้วบันทึกสิ่งที่ได้เรียนรู้
4. ให้นักศึกษารวมกลุ่มกันนั่งเป็นวงกลมกลุ่มเดียว สลับกันพูดความรู้สึกจากภายในที่ เกิดบทเรียนการฟังเสียง โดยใช้ Talking stick

สื่ออุปกรณ์

1. เอกสารประกอบการสอน
2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้
3. ซีดีรวมเพลงคลาสสิก และเสียงธรรมชาติ

การประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. การรับรู้ได้ถึงความงามที่มีอยู่ในวัตถุ	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	นำเสนอ ถูกต้องตรง ประเด็น
2. การรับรู้ได้เพราะจิตเราเป็นตัวกำหนด	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	นำเสนอ ถูกต้องตรง ประเด็น
3. การรับรู้ได้เพราะเป็นสภาวะสมดุลระหว่างจิตกับวัตถุ	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	เสียง	นำเสนอ ถูกต้องตรง ประเด็น
4. รับรู้ได้จากการเปรียบเทียบระหว่างสิ่งที่สวยงามกับไม่สวยงาม	การบันทึก บรรยาย	แบบเขียนบรรยาย	เสียง	นำเสนอ ถูกต้องตรง ประเด็น

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

.....

ใบงานการสะท้อนคิด

กิจกรรมสุนทรียศิลป์.....

ชื่อ.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

คำชี้แจง ให้สมาชิกกลุ่มช่วยกันเขียนแผนที่ความคิด (Mind mapping) เพื่อจำแนกกิจกรรมออกเป็น
ส่วนๆ แล้วแสดงเส้นทางไปยังผลว่าได้กระทำอะไรบ้าง แล้วส่งผลให้เกิดทักษะใดต่อไปนี้รวมทั้งเกิด
ทักษะนั้นอย่างไร

1. เกิดสมาธิหรือไม่เกิดอย่างไร
2. เกิดความตระหนักรู้ภายในตนหรือไม่เกิดอย่างไร
3. เกิดความรู้สึกเมตตาต่อผู้อื่นหรือไม่เกิดอย่างไร
4. เกิดจิตสำนึกต่อส่วนร่วมหรือไม่เกิดอย่างไร
5. เกิดการคิดอย่างมีวิจารณญาณหรือไม่เกิดอย่างไร
6. เกิดทักษะทางภาษาหรือไม่เกิดอย่างไร
7. เกิดทักษะด้านมิติสัมพันธ์หรือเกิดไม่อย่างไร
8. เกิดทักษะด้านการเข้าใจธรรมชาติหรือไม่เกิดอย่างไร
9. เกิดทักษะดนตรีหรือไม่เกิดอย่างไร
10. เกิดทักษะการเคลื่อนไหวหรือไม่เกิดอย่างไร
11. เกิดทักษะด้านมนุษย์สัมพันธ์หรือไม่เกิดอย่างไร
12. เกิดทักษะด้านเหตุผลหรือไม่เกิดอย่างไร

โดยเขียนลงในกระดาษ Flip chart ใช้เวลา 30 นาที

สาระการเรียนรู้

1. หลักการวิธีการนิเวศน์ภาวนา
2. ปฏิบัติกิจกรรมนิเวศน์ภาวนาและการศึกษาชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติอย่างสมดุล
4. วิถีชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อศึกษาเรียนรู้ อารยวิถีแห่งธรรมชาติ
2. เพื่อปรับสมดุลระหว่างร่างกายความคิดจิตใจ ชูธรรมชาติ
3. เพื่อให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับธรรมชาติ
4. เพื่อศึกษาการดำเนินชีวิตตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน

กิจกรรมการเรียนรู้ (ภาคสนาม 2 วัน)

วันแรก (29 มกราคม 2554)

08.30 น.	เดินทางถึงศูนย์ประสานงานป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน
09.00 – 10.00 น.	ฟังบรรยายสรุปประวัติป่าชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี
10.00 – 12.00 น.	ศึกษาชุมชน - พืชสมุนไพร - พรรณไม้
	* กิจกรรมจิตอาสาทำแนวกันไฟ
	* ทำฝายแม้ว
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 – 15.00 น.	ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น
	1. ดอกไม้จากปอเต่าไห้ 2. เปลไม้ไผ่
	3. ข้าวเกรียบสมุนไพร 4. หมวกก้านมะพร้าว
	5. นกประดิษฐ์
15.00 – 16.00 น.	กิจกรรมสะท้อนคิด
16.00 – 18.00 น.	กิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้การทำอาหารประจำถิ่น
18.00 – 19.00 น.	รับประทานอาหารค่ำ
19.00 – 21.00 น.	เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น - ทำขวัญข้าว - สาธิตรำเหย่ย
	- สาธิตร้องเพลงร่ายพรญา - ความเชื่อเรื่องหม้อยาย
21.00 – 22.00 น.	กิจกรรมสะท้อนคิด
22.00 น.	เข้านอน

วันที่สอง (30 มกราคม 2554)

05.00 – 06.00 น.	กิจกรรมนิเวศภาวนา
06.00 – 08.00 น.	ศึกษาวัฒนธรรม “ตาลโตนด” - การขึ้นตาล - การนวดตาล - การเตรียมกระบอกคอง - การเคี้ยวตาล - การทำน้ำตาลสด - สาโทหรือกระแช่
08.00 – 09.00 น.	รับประทานอาหารเช้า
09.00 – 12.00 น.	กิจกรรมสะท้อนคิด สรุปอารยวิถี ชุมชนเศรษฐกิจพอเพียง บ้านห้วยสะพานสามัคคี
12.00 – 13.00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
13.00 น.	เดินทางกลับมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี

สื่ออุปกรณ์

1. เอกสารประกอบการสอน
2. เอกสารประวัติชุมชนบ้านห้วยสะพานสามัคคี
3. แบบบันทึกผลการเรียนรู้
4. วิทยากรท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน

การประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. การเรียนรู้อารยดี แห่งธรรมชาติ	การบันทึก	แบบบันทึกผล การเรียนรู้	สภาพจริง ป่าชุมชนบ้านห้วย สะพานสามัคคี	ผู้สอน
2. การปรับสมดุล ระหว่างร่างกาย ความคิดจิตใจสู่ ธรรมชาติ	การบรรยาย ความรู้สึก	แบบบรรยาย	สภาพจริง ป่าชุมชนบ้านห้วย สะพานสามัคคี	ผู้สอน
3. การเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่าง ตนเองกับธรรมชาติ	บรรยาย	บรรยาย	สภาพจริง ป่าชุมชนบ้านห้วย สะพานสามัคคี	ผู้สอน
4. การศึกษาวิถีชีวิต ตามแนวคิดปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง	การบันทึก	แบบบันทึกผล การเรียนรู้	สภาพจริง ป่าชุมชนบ้านห้วย สะพานสามัคคี	ผู้สอน

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

.....

แบบเขียนบรรยาย

เรื่อง กิจกรรมภาคสนามและการคิดภายในตน

ชื่อผู้เขียน.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ประเด็นการเขียน

1. ขอให้ท่านเขียนบรรยายสิ่งที่ได้เห็น ได้ฟัง ได้ทำ ได้กลิ่นและได้สัมผัส ในรอบวันนี้

.....

.....

.....

2. ขอให้ท่านบรรยายความรู้สึกต่อสิ่งที่ท่านได้ทำ ได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่นและได้สัมผัส

.....

.....

.....

3. เมื่อท่านเกิดความรู้สึกต่างๆแล้วท่านจัดการกับความรู้สึกเหล่านั้นอย่างไร

.....

.....

.....

4. ผลที่ได้รับหลังจาก จัดการกับความรู้สึกเหล่านั้น เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

5. จากกิจกรรมนิเวศน์ภาวนาและการคิดภายในตน ท่านได้ข้อคิดอะไรบ้าง

.....

.....

.....

6. ข้อคิดที่ได้จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชีวิตของท่านหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

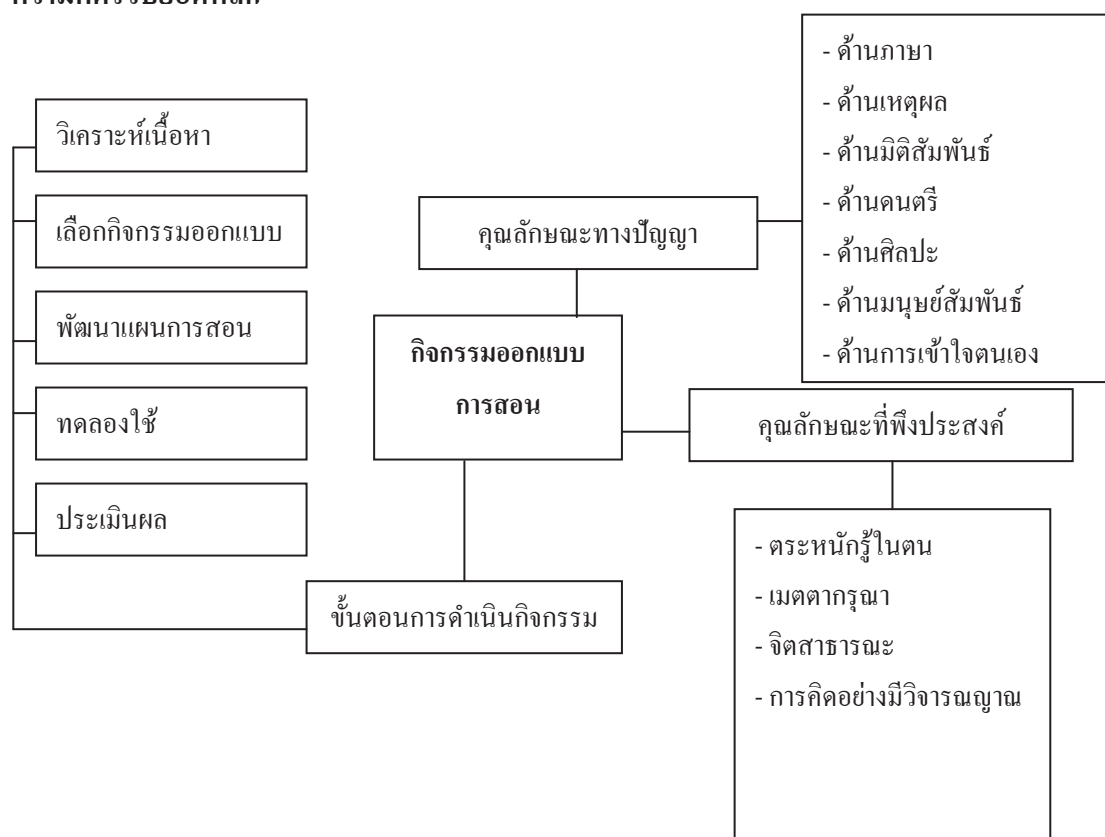
.....

แผนการจัดการเรียนรู้
เรื่อง การนำแนวคิดจิตตปัญญาสู่การเรียนการสอน
กิจกรรมการออกแบบการสอน

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

เพื่อให้นักศึกษาเห็นความสำคัญเข้าใจแนวคิด แนวปฏิบัติของกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา สามารถนำไปสอดแทรกในกิจกรรมการเรียนการสอนตามสาระการเรียนรู้ต่างๆ ได้

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

1. ขั้นตอนการออกแบบการสอน
2. กิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา
3. ปฏิบัติการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้นักศึกษาสามารถออกแบบการสอนโดยสอดแทรกกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาสู่การเรียนการสอน
2. เพื่อให้นักศึกษาสามารถลำดับขั้นตอนของกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาได้อย่างถูกต้อง
3. เพื่อให้นักศึกษา เกิดความตระหนักและเห็นความสำคัญในการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสู่การเรียนการสอน

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อมผู้เรียนโดยการเจริญสติอยู่กับตนเอง

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

ผู้สอนนำเสนอแผนภูมิขั้นตอนการออกแบบการสอนและแผนภูมิขั้นตอนการเขียนแผน

โดยสื่อ PowerPoint

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ให้นักศึกษาออกแบบการสอนตามใบงานที่กำหนดให้โดยให้เลือกเนื้อหาที่กำหนดคนละ 1 เรื่อง โดยสอดแทรกกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษาลงในแผนการจัดการเรียนรู้
2. ให้นักศึกษานำเสนอแผนการจัดการเรียนรู้
3. ผู้สอนและสมาชิกร่วมกันให้ข้อเสนอแนะ

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

1. ผู้สอนร่วมสะท้อนความคิดในประเด็นวิธีเลือกกิจกรรม ตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาอย่างไร ที่เหมาะสมกับเนื้อหา
2. ให้ผู้เรียนเจริญสติอยู่กับตนเองทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้และฝึกปฏิบัติ แล้วเขียนบันทึกผลการเรียนรู้

3. ให้ผู้เรียนนั่งเป็นวงกลม แล้วบรรยายความรู้สึกภายในใจที่เกิดขึ้นมีการเปลี่ยนแปลงอะไรเกิดขึ้น

สื่ออุปกรณ์

1. เอกสารประกอบการสอน
2. แบบบันทึกผลการเรียนรู้
3. แบบฟอร์มการเขียนแผนการสอน

การประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. การออกแบบการสอน ที่สอดคล้องกับกิจกรรมจิตตปัญญาศึกษา	การเขียนแผนการสอน	แบบประเมินแผนการสอน	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	ผู้สอน
2. การลำดับขั้นตอนของกิจกรรมตามแนวคิดจิตตปัญญาศึกษา	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	ผู้สอน
3. การตระหนักถึงความสำคัญในการนำแนวคิดจิตตปัญญาศึกษาสู่การเรียนการสอน	การบันทึก	แบบบันทึกผลการเรียนรู้	นักศึกษา	ผู้สอน

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

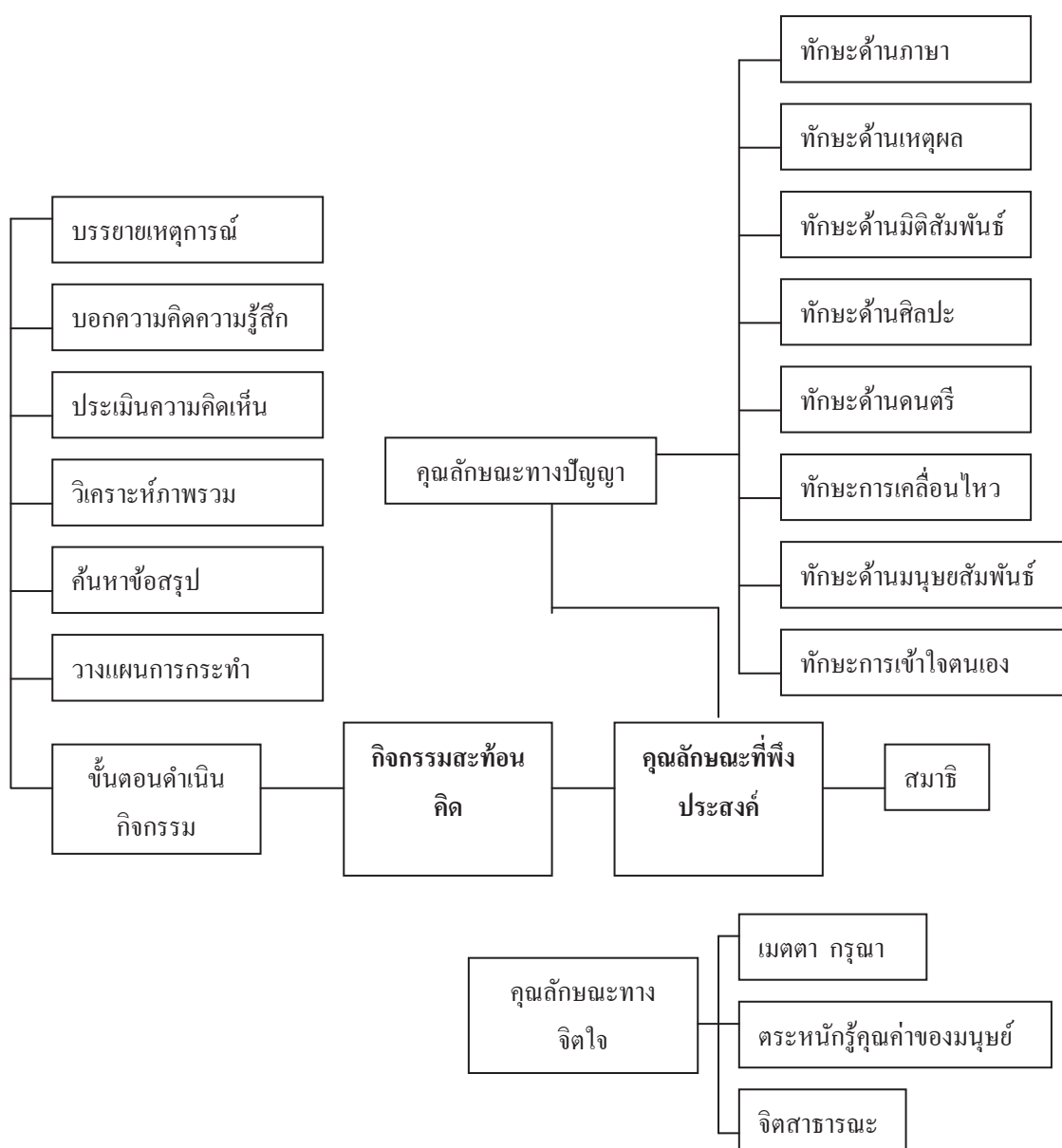
.....

แผนการจัดการเรียนรู้ เรื่อง สะท้อนคิด “กิจกรรมบรรยายความรู้สึก”

ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

หลังจากการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้เรื่องการสะท้อนคิด แล้วพิจารณา มีคุณลักษณะ จิตตปัญญาศึกษาเพิ่มขึ้น ได้แก่ ความตระหนักรู้ในตน ความเมตตา กรุณา การมีจิตสำนึกต่อส่วนร่วม การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และมีคุณลักษณะทางพหุปัญญา

ความคิดรวบยอดหลัก

สาระการเรียนรู้

1. การบรรยายความรู้สึก ทบทวนผลที่เกิดขึ้นกับตนเอง ทั้งด้านจิตใจและด้านปัญญา
2. ฝึกการสร้างสมาธิเพื่อการสะท้อนคิด

จุดประสงค์การเรียนรู้

1. เพื่อให้นักศึกษาฝึกการคิดทบทวนผลของการปฏิบัติกิจกรรมและประโยชน์ที่ได้รับ
2. เพื่อให้นักศึกษาเกิดสมาธิ เกิดความตระหนักรู้ในตนเอง ความเมตตากรุณาการมีจิต

สาธารณะ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ

กิจกรรมการเรียนรู้

ขั้นที่ 1 สงบนิ่งอยู่กับตนเอง

เตรียมความพร้อมผู้เรียน โดยให้เจริญสมาธิอยู่กับตนเองทำสมาธิคิดทบทวนกิจกรรมที่ฝึกปฏิบัติในแต่ละสัปดาห์

ขั้นที่ 2 การให้ความรู้

1. ให้นักศึกษาแบ่งกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน โดยให้ทำกิจกรรมเกมการต่อจิ๊กซอว์ 5 ชิ้น ผู้สอนแจกกระดาษที่เป็นภาพ จากนั้นให้แต่ละคนต่อภาพให้สมบูรณ์จะได้ 5 คนต่อ 1 ภาพ

2. ผู้สอนชี้แจงความมุ่งหมายของกิจกรรม บรรยายความรู้สึกว่าเป็นการสะท้อนความคิดถึงสิ่งที่ได้ปฏิบัติมาแล้ว โดยทบทวนว่าได้ทำอะไรมาบ้างเกิดความรู้สึกต่อกิจกรรมนั้นอย่างไรเกิดประโยชน์อย่างไรบ้าง โดยให้หลับตา เจริญสติอยู่กับตนเอง

3. แจกใบงานให้ทุกกลุ่มเขียนบรรยาย ความรู้สึกที่ลึกซึ้ง จากภายในจิตใจถึงผลการเปลี่ยนที่เกิดขึ้นกับตนเอง

ขั้นที่ 3 เรียนรู้ประสบการณ์จากกิจกรรม

1. ให้แต่ละกลุ่มนำเสนอการบรรยายความรู้สึกต่อการเปลี่ยนแปลงกับตนเอง
2. ให้สมาชิกร่วมกันวิพากษ์ร่วมกันเสนอแนะความคิดเห็นเพิ่มเติม

ขั้นที่ 4 สะท้อนข้อมูลจากการจัดทำกิจกรรม

ให้สมาชิกทุกคนบันทึกการเรียนรู้และนำเสนอความรู้สึกที่มีต่อสิ่งที่ได้เรียนรู้

สื่ออุปกรณ์

1. แบบบันทึกผลการเรียนรู้
2. ใบงานแบบบรรยายความรู้สึก

การประเมินผล

ตัวชี้วัด	วิธีการวัด	เครื่องมือ	แหล่งข้อมูล	เกณฑ์
1. ความตระหนักรู้	การบรรยาย	แบบการเขียนบรรยาย	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	บรรยาย ถูกต้องตรง ประเด็น
2. ความเมตตากรุณา	การบรรยาย	แบบการเขียนบรรยาย	สภาพจริง สถานการณ์ในชั้นเรียน	บรรยาย ถูกต้องตรง ประเด็น
3. จิตสำนึกต่อส่วนร่วม	การบรรยาย	แบบการเขียนบรรยาย	นักศึกษา	บรรยาย ถูกต้องตรง ประเด็น
4. การคิดอย่างมี วิจารณญาณ	การบรรยาย	แบบการเขียนบรรยาย	นักศึกษา	บรรยาย ถูกต้องตรง ประเด็น

แบบบันทึกหลังการสอน

1. ด้านความรู้ที่ลึกซึ้ง (Deep Knowledge)

.....

.....

.....

.....

2. การถักทอความรู้ (weaving)

.....

.....

.....

.....

3. คุณลักษณะบัณฑิตครูที่พึงประสงค์

.....

.....

.....

.....

4. สิ่งที่คุณสอนเห็นว่าเป็นจุดแข็ง สำคัญของกิจกรรมการเรียนการสอน

.....

.....

.....

.....

5. สิ่งที่คุณสอนต้องปรับปรุงพัฒนา

.....

.....

.....

.....

ใบงานการสะท้อนคิด
กิจกรรมบรรยายความรู้สึก

ชื่อ.....วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

ให้สมาชิกกลุ่มช่วยกันเขียนบรรยายความรู้สึกถึงผลที่เกิดขึ้นกับตนเองในด้านต่างๆดังนี้

1. มีสมาธิเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
2. มีความรู้สึกเมตตาต่อผู้อื่นเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
3. มีความตระหนักรู้ภายในตนเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
4. มีจิตสำนึกเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
5. มีทักษะภาษาเปลี่ยนหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
6. มีทักษะด้านเหตุผลเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
7. มีทักษะด้านมิติสัมพันธ์เปลี่ยนหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
8. มีทักษะด้านการเข้าใจธรรมชาติเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
9. มีทักษะด้านดนตรีเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
10. มีทักษะด้านการเคลื่อนไหวเปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร
11. มีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์เปลี่ยนไปหรือไม่ การเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากกิจกรรมใด เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างไร

2 การประเมินผลการเรียนรู้				
กิจกรรม ที่	ผลการเรียนรู้	วิธีการประเมิน	สัปดาห์ที่ ประเมิน	สัดส่วนของการ ประเมิน (คะแนน)
1	ความหมาย ความสำคัญ ความ เป็นมาของแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษาในประเทศไทย พื้นฐานการ ปฏิบัติตามแนวคิดจิตตปัญญา ศึกษา และการเรียนรู้เพื่อการ เปลี่ยนแปลง	การทดสอบ การสังเกต	16	10
2	กิจกรรมสุนทรียสนทนา	แบบบันทึก การสังเกต	1 -4	15
3	การฝึกสมาธิ	แบบบันทึก การสังเกต	5	5
4	กิจกรรมโยคะ	แบบบันทึก การสังเกต	6	5
5	กิจกรรมพลังกลุ่ม “กล่องไม้สร้าง พลัง”	แบบบันทึก	7	5
6	กิจกรรมสุนทรียศิลป์ (ทัศนศิลป์)	ชิ้นงาน แบบบันทึก การสังเกต	8	5
7	กิจกรรมสุนทรียศิลป์ (ดนตรี)	แบบบันทึก การสังเกต	9	5
8	กิจกรรมจุดเปลี่ยน “สายธารชีวิต”	แบบบันทึก การสังเกต	10	5
9	กิจกรรมนิเวศภาวนา	แบบบันทึก การสังเกต	11 -13	15
10	การออกแบบการเรียนรู้การสอนที่ สอดคล้องกิจกรรมตามแนวคิด จิตตปัญญาศึกษา	ชิ้นงาน การ สังเกต แบบบันทึก	14	5
11	กิจกรรมสะท้อนคิด	แบบบันทึก	15	5
12	สอบปลายภาค	การทดสอบ	16	20
รวม				100(คะแนน)

เกณฑ์การประเมินผลการเรียน

ช่วงคะแนน	ระดับผลการเรียน	ความหมาย
80 – 100	A	ดีเยี่ยม
75 – 79	B+	ดีมาก
70 – 74	B	ดี
65 – 69	C+	เกือบดี
60 – 64	C	พอใช้
55 – 59	D+	ควรปรับปรุง
50 – 54	D	ต้องปรับปรุง
ต่ำกว่า 50	F	ตก
	I	ส่งงานไม่ครบ /ขาดสอบ

ทรัพยากรประกอบการเรียนการสอน

ตำราและเอกสารหลัก

เอกสารประกอบการสอนรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

เอกสารและข้อมูลแนะนำ

กาญจนา คุณารักษ์. การออกแบบการสอน. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร, (2545).

กอบแก้ว มโนมัยพิบูลย์. “การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา Transformative Learning and Contemplative Education.” ใน จิตตปัญญาศึกษา : การศึกษาเพื่อการพัฒนามนุษย์. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

ชมพวันธุ์ ภูธร ฌ. อุษรยา. “การพัฒนาระบบการสอน.” ศาสตร์ 1 (มกราคม – เมษายน 2543) : 35-48.

ชลลดา ทองทวี และคณะ. รายงานผลการดำเนินงานฉบับสมบูรณ์ โครงการวิจัยและจัดการความรู้จิตตปัญญาศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมคุณภาพและศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล, 2550.

..... จิตตปัญญาศึกษา : การสำรวจและสังเคราะห์ความรู้จิตตปัญญาศึกษาเบื้องต้น. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

ทศนา เขมมณี. ศาสตร์การสอนองค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.

เทพเวที, พระ [ประยุทธ์ ปยุตโต]. พจนานุกรมพุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ธรรมปิฎก, 2535.

ธนา นิลชัยโกวิทย์. “การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงและจิตตปัญญาศึกษา Transformative Learning and
Contemplative Education.” ใน จิตตปัญญาศึกษา : การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์.
พิมพ์ครั้งที่ 2. นครปฐม : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2551.

ประเวศ วะสี. ก การศึกษาสมบูรณ์แบบ: คือวงกลมที่คุ้มครองโลกถึงที่สุด. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
อุษาการพิมพ์, 2550).

_____. ข มหาวิทยาลัยไทยกับจิตตปัญญาศึกษาและไตรยางค์แห่งการศึกษา. กรุงเทพฯ : ศูนย์
จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดลและแผนงานพัฒนาจิตเพื่อสุขภาพ สนับสนุนโดย
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2550.

_____. ค ระบบการศึกษาที่คุณธรรมนำความรู้. กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา,
2550.

ไพฑูรย์ สินลารัตน์. “การปลูกฝังความสำนึกทางสังคมในหมู่นิสิตนักศึกษาไทย.” ใน อุดมศึกษา
วิพากษ์รวมบทวิเคราะห์วิจารณ์การอุดมศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2542.

มหาวิทยาลัยมหิดล. “โครงการศูนย์จิตตปัญญา รวบรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2551
เรื่อง “จิตตปัญญา” การศึกษาเพื่อพัฒนามนุษย์.” นครปฐม, 2551.

_____. “โครงการศูนย์จิตตปัญญาศึกษา รวบรวมบทความการประชุมวิชาการประจำปี 2552
เรื่อง จิตตปัญญาศึกษา : ทางเลือกหรือทางรอดของสังคม.” นครปฐม, 2552.

_____. “ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา จิตตปัญญาศึกษาคืออะไร.” โครงการเอกสาร วิชาการการ
เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงลำดับที่ 2 นครปฐม, 2552.

_____. “ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา หยั่งราก: ก้าวแรกของจิตตปัญญาศึกษาในสังคมไทย.”
โครงการเอกสารวิชาการการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงลำดับที่ 1 นครปฐม, 2552.

มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี. คณะครุศาสตร์. รายงานการประเมินตนเองปีงบประมาณ 2551.

กาญจนบุรี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี, 2551.

_____. แผนกลยุทธ์คณะครุศาสตร์(2552-2555). กาญจนบุรี : คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ราชภัฏกาญจนบุรี, 2552.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. “การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนบูรณาการคุณค่าของความเป็นมนุษย์
โดยอิงแนวคิดการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขา
หลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

อาจอง ชุมสาย ณ อยุธยา. “การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้จากการหยั่งรู้ด้วยตนเอง.” วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาหลักสูตรและการสอน ภาควิชามัธยมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

การประเมินผลและการปรับปรุงการดำเนินการของรายวิชา

<p>1. กลยุทธ์การประเมินประสิทธิผลของรายวิชาโดยนักศึกษา</p> <p>การประเมินประสิทธิผลในรายวิชาโดยนักศึกษา มีการจัดกิจกรรมเพื่อรับฟังความคิดเห็นจากนักศึกษา ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.1 สนทนากลุ่มระหว่างผู้สอนและนักศึกษา 1.2 แบบประเมินผู้สอน และแบบประเมินรายวิชา
<p>2. กลยุทธ์การประเมินการสอน</p> <p>ในการเก็บข้อมูลเพื่อประกอบการสอน ได้มีกลยุทธ์ ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 2.1 ผลการเรียนรู้ของนักศึกษา 2.2 การเขียนบันทึกการเรียนรู้ของนักศึกษา 2.3 การทวนสอบผลการประเมินการเรียนรู้
<p>3. การปรับปรุงการสอน</p> <p>หลังจากได้ผลการประเมินการสอนในข้อ 2 จึงมีการปรับปรุงการสอนโดยจัดกิจกรรมระดมพลังสมองและเก็บข้อมูลเพิ่มเติม เพื่อดำเนินการปรับปรุงการสอน ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 3.1 สัมมนาการจัดการเรียนการสอน 3.2 วิจัยในชั้นเรียน
<p>4. การทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาในรายวิชา</p> <p>ในระหว่างกระบวนการสอนรายวิชามีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์ในรายหัวข้อ ตามที่คาดหวังจากการเรียนรู้รายวิชา ได้จากการสอบถามนักศึกษา หรือการสุ่มตรวจผลงานของนักศึกษา รวมถึงพิจารณาจากผลการสอบย่อย และหลังการออกผลการเรียนรายวิชา มีการทวนสอบผลสัมฤทธิ์โดยรวมในรายวิชา ดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 4.1 การทวนสอบการให้คะแนนจากการสุ่มตรวจผลงานของนักศึกษาโดยอาจารย์ท่านอื่น หรือผู้ทรงคุณวุฒิที่ไม่ใช่อาจารย์ประจำหลักสูตร 4.2 มีการตั้งคณะกรรมการในสาขาวิชา ตรวจสอบผลการประเมินการเรียนรู้ของนักศึกษา โดยตรวจสอบข้อสอบ รายงาน วิธีการให้คะแนน และการให้คะแนนพฤติกรรม

5. การดำเนินการทบทวนและการวางแผนปรับปรุงประสิทธิผลของรายวิชา

จากผลการประเมินและทวนสอบผลสัมฤทธิ์ประสิทธิผลรายวิชา ได้มีการวางแผนการปรับปรุงการสอนและรายละเอียดรายวิชา เพื่อให้เกิดคุณภาพมากขึ้น ดังนี้

ปรับปรุงรายวิชาทุก 3 ปี หรือตามข้อเสนอแนะผลการทวนสอบมาตรฐานผลสัมฤทธิ์ตามข้อ 4 ปรับเปลี่ยนหรือสลับอาจารย์ผู้สอน เพื่อให้นักศึกษามีมุมมองในเรื่องการประยุกต์ความรู้ และแนวทางการปฏิบัติที่หลากหลาย

ภาคผนวก ข

ภาพประกอบการจัดการเรียนการสอน

หลักสูตรรายวิชาจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาครู

ภาพที่ 1 เจริญสติอยู่กับตัวเอง

ภาพที่ 2 กิจกรรมโยคะ

ภาพที่ 3 ร่วมสะท้อนความคิด

ภาพที่ 4 ศึกษาพันธุ์ไม้ในป่าชุมชนบ้านห้วยสะพาน

ภาพที่ 5 กิจกรรมปลูกป่า

ภาพที่ 6 อาสาพัฒนาทำฝายแม้ว

ภาพที่ 7 ทำแนวกันไฟ

ภาพที่ 8 แลกเปลี่ยนเรียนรู้ทำแกงคั่วหัวตาล

ภาพที่ 9 เตรียมเครื่องแกงฮังเล

ภาพที่ 10 การแสดงเต้นกำรำเกี้ยว

ภาพที่ 11 สาธิตการร้อยพวงมาลัย

ภาพที่ 12 สุนทรีสนทนา

ภาพที่ 13 นักศึกษาและวิทยากร

ภาพที่ 14 ครูพี่เลี้ยงร่วมกิจกรรม

ภาพที่ 15 กิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง (พลวัตกลุ่ม)

ภาพที่ 16 ขยายผลหลักสูตร ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

ภาพที่ 17 กิจกรรมกล่องไม้สร้างพลัง (พลวัตกลุ่ม)

ภาพที่ 18 กิจกรรมเปิดใจ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-ชื่อสกุล	นายพลวัฒน์ วุฒิประจักษ์
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	2/35 หมู่2 ตำบลวังศาลา อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี 71110
ตำแหน่งงาน	อาจารย์ ประธานสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ต.หนองบัว อ.เมือง จ.กาญจนบุรี 71000
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2518	สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนท่าม่วง ราษฎร์บำรุง จ.กาญจนบุรี
พ.ศ. 2520	สำเร็จการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพครู วิทยาลัยครูนครปฐม จ.นครปฐม
พ.ศ. 2524	สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิต (กศ.บ.) สังคมศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ปทุมวัน
พ.ศ. 2531	สำเร็จการศึกษามหาบัณฑิต (กศ.ม.) การมัธยมศึกษา (การสอน สังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
พ.ศ. 2553	สำเร็จการศึกษาระดับปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.) สาขาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวัง สนามจันทร์ จ.นครปฐม